

Türkiye'de

Mülteci Karşıtı

Söylemler:

2020 Sonrasına Dair

Karşılaştırmalı Bir Okuma

BAYGUTAV

BİR ARADA YAŞARIZ
EĞİTİM ve TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR VAKFI

**Türkiye’de Mülteci Karşıtı Söylemler:
2020 Sonrasına Dair Karşılaştırmalı Bir Okuma**

Zeynep Özen Barkot

Danışmanlar

Lülüfer Körükmez

Cansu Akbaş Demirel

Zeynep Özen Barkot 1979 İzmir doğumlu. Yüksek lisansını Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde tamamladıktan sonra Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde doktorasını verdi. Kamuoyunca Barış Bildirisi olarak bilenen metne imza attığı gerekçesiyle ihraç edildiği 2017'ye kadar Giresun Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalıştı. Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) başta olmak üzere hak savunusu yapan sivil toplum örgütlerinde çalışmalar yürütüyor. Siyasal iletişim, insan hakları, travma ve toplumsal hafıza gibi meselelerle ilgileniyor, bağımsız araştırmacı olarak çalışmalarına devam ediyor.

BAYETAV, toplumsal, siyasal, ekonomik alanlarda ve bizi çevreleyen ekosistemde süregiden sorunlar, farklılıklar ile yoksunluklardan kaynaklanan eşitsizlik, adaletsizlik, ayrımcılıkları dert edinen, bunların yol açtığı ayrışmalar, kutuplaşmalar üzerine bizi düşünmeye ve çözüm üretmeye davet eden bir vakıf.

İnsanlar ve çevre ile barış içinde birlikte yaşamayı mümkün kılacak eşitlikçi, paylaşımcı, demokratik değerlerin diğerkâm bir etik çerçevesinde yaygınlaştığı bir toplum tahayyül ediyor.

“Birlikte yaşama” imkanlarını yaratıp, çoğaltacak transdisipliner bir yaklaşım çerçevesinde eğitim ve araştırma kurumları kurulabileceği, bilgi, sanat ve politika üretilebileceği anlayışıyla hareket ediyor.

İçinde yaşadığımız kente, ülkeye, dünyaya dair benzer tahayyülü ve hedefleri paylaşımlarla, işbirliği içinde adımlar atıyor.

Bir Arada Yaşarız Destek Programı

BAYETAV olarak bir arada yaşama kanallarını genişletme iddiamız çerçevesinde bir yandan kendi ekibimiz ve olanaklarımızla akademik ve sosyal araştırmalar yürütürken, diğer yandan bu alanda yapılan çalışmalarını destekliyoruz.

Vakıf olarak 2023 yılında başlattığımız “Bir Arada Yaşarız Destek Programı” ile “bir arada yaşama” temalı, kar amacı gütmeyen küçük ölçekli projeleri destekliyoruz.

Destek programıyla, toplumsal kutuplaşmaları aşmaya ve toplumun bir arada yaşama kanallarını genişletmeye dair bilgi ve deneyim inşasına katkı sunmak istiyoruz.

Bütünleşik yaşam perspektifiyle hareket ederek, bir arada yaşama meselesini insanlar arası ilişkiler kadar insan ve doğa arasındaki ilişkileri kapsayacak şekilde de değerlendiriyoruz. Etik kavramının insandan, bütün canlılara (ekosisteme) doğru evrilmesini ve bu doğrultuda alternatif eğitim, bilgi ve eylem oluşturulmasını elzem sayıyoruz.

Sanat ve tasarımı toplumsal kutuplaşmaları ve ayrışmaları aşarak bir arada yaşama kanallarını genişletmenin bir parçası olarak görüyor, ekosistemle dost bütünleşik yaşamın bir parçası olarak deneyimlemeyi ve değerlendirmeyi amaçlıyoruz.

Bir arada yaşama konusunda eğitim alanına stratejik önem atfediyoruz. Bu amaçla, okullarda öğretmenlerin birlikte kendilerini geliştirmelerine olanak sağlayacak, demokrasi kültürünü geliştirmeye olanak yaratan, insanlara, kültürlere, doğaya, çevreye, iklime ve sanata duyarlılık içeren “karşılaşma” alanları oluşturmayı hedefliyoruz. Bu kapsamda, özellikle lise ve altı okulları kapsayan alanda bir arada yaşama temalı hem araştırma hem de uygulama projelerine öncelik veriyoruz.

“Bir Arada Yaşarız Destek Programı” kapsamında yukarıdaki temaları kapsayan araştırma ve uygulama projelerini her yıl açık çağrı usulüyle kabul ediyoruz.

**Türkiye’de Mülteci Karşıtı Söylemler:
2020 Sonrasına Dair Karşılaştırmalı Bir Okuma**

BAYETAV Yayınları

Bir Arada Yaşarız Eğitim ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı (BAYETAV)

Yazar: Zeynep Özen Barkot

Yayın Tarihi: Mayıs 2024

ISBN: 978-625-99066-5-2

Copyright © Mayıs 2024

Bu yayının tüm hakları saklıdır.

Yayının hiçbir bölümü Bir Arada Yaşarız Eğitim ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı (BAYETAV) izni olmadan çoğaltılamaz.

Bu araştırma kitabı BAYETAV “Bir Arada Yaşarız Destek Programı” kapsamında 2023 yılında desteklenen “Bir Aradılığın Dilini Kurmak’: Göçmen Karşıtı Söylemlerle Mücadelede Yeni Bir Temsil ve İletişim Modelinin Geliştirilmesi” projesi çerçevesinde hazırlanmıştır.

Evka-3, 101/2 Sok. No: 22 35050 Bornova İzmir, Türkiye

0 232 374 60 66 - 374 56 66

www.bayetav.org / info@bayetav.org

<https://facebook.com/bayetavvakfi>

<https://twitter.com/bayetav>

<https://instagram.com/bayetav>

Teşekkür

Öncelikle bu çalışmada bana zihin açıcı yorumlarıyla refakat eden, tıkanığım zamanlarda yol gösteren, göç alanındaki deneyimlerinden yeni bakış açıları kazandığım ve en önemlisi her zaman yanımda hissettiğim sevgili danışmanlarım Lülüfer Körükmez ve Cansu Akbaş Demirel'e büyük bir teşekkür borçluyum. Onlarla çalışmak bana her zaman mutluluk verecek, uzun yıllar bu yol arkadaşlığının sürmesini diliyorum.

Bu çalışmayı hazırlarken kendimi hiç yalnız hissetmedim. Burcu Şentürk araştırmancının tasarımı ve metodolojisiyle ilgili sorularıma bıkip usanmadan yanıt verdi; onunla geçirdiğimiz zaman, benim için her zaman ortak düşünmenin verdiği keyifle eş anlamlı olacak. Ferhat Kentel, Serkan Turgut ve Cuma Çiçek bu projeyi hayata geçirirken bana her türlü desteği sundular ve araştırmancının her aşamasını kolaylaştırdılar. Sevda Alankuş'un araştırma bulgularına ilişkin önerileri, rapora başka bir gözle bakmamı sağladı ve bana peşinden gideceğim yeni sorular sundu. Bülent Şık'ın nokta atışı önerileri, göz önünde bulundurmam gerekenleri hatırlattı. Dilan Taşdemir, Deman Güler, Müge Yamanyılmaz, Ayşen Uysal, Yelda Şimşir, Arif Koçer ve İsmail Çapar'ın yorumları, mülteci meselesinin nasıl çok yönlü bir alan olduğunu yeniden duyurdu. Her birine ayrı ayrı müteşekkirim.

Ama burada hissettiğim en büyük borç - muhtemelen bu tür çalışmaların hepsinde olduğu gibi- saha araştırmasında yer alan katılımcıların tarafında olacak. Bu çalışma onların anlatılarıyla şekillendi, kendilerinden başka başka öyküler dinledim, her birinden yeni kazanımlar elde ettim. Onların türlü zorluklarla yürüttüğü hak mücadelesi olmasaydı, anlatılacak bir hikaye de olmazdı.

İçindekiler

Türkiye’de Mülteci Karşıtı Söylemler: 2020 Sonrasına Dair Karşılaştırmalı Bir Okuma

İçindekiler

- 14** Yönetici Özeti
- 17** Giriş
- 21** Metodoloji

- 24** **A. Türkiye’de Mülteci Karşıtı Söylemler Üzerine Bir Okuma**
- 25** 1. Siyasi İktidarın Mülteci Meselesine Yaklaşımında Öne Çıkan Temalar
- 26** 1.1. Mülteci Sorununun Müsebbibi Olarak “Batı”
- 33** 1.2. Farklı Ayrımcılık Biçimlerini ve Kutuplaştırmayı Güçlendirecek Bir Araç Olarak Kullanılan Mülteciler
- 40** 1.3. Bir İmaj Olarak “Yalnız Bırakılan Türkiye” ve Gelinek Noktalar
- 43** 2. İç Politikaya İlişkin Söylemler: Süreğenlik ve Kırılmalar
- 43** 2.1. Silikleşen Bir Alan Olarak Entegrasyon ve Vatandaşlık Konusu
- 49** 2.2. İliman Patikalardan Güvenikleştirme Yollarına: Düzensiz Göçle Mücadele
- 56** 2.2.1. Mültecilerin Güvenikleştirilmesinde Adlanlandırmaların Önemi
- 63** 2.2.2. Mültecilerin Güvenikleştirilmesinde Bölgesel Farklar
- 68** 3. Sabah Gazetesinde Mültecilere İlişkin Söylemi Kuran Aktör ve Kurumlar
- 74** 4. Muhalefetin Mülteci Meselesine Yaklaşımındaki Temel Özellikler
- 75** 4.1. BirGün Gazetesinin Mülteci Haberlerinde Öne Çıkan Temalar
- 76** 4.1.1. Mültecilere İlişkin Tutum: Göçmen Karşıtılığının Farklı Veçheleri
- 78** 4.1.2. Türkiye’de Mültecilerin Yaşamına İlişkin Haberler: Yoksulluk, Sömürü ve Güvencesizlik
- 80** 4.2. BirGün Gazetesinin Benimsediği Söylem Biçimleri: Göç Politikasının Eleştirisi, Haklar ve Mücadele Alanları
- 81** 4.2.1. Haberlerde Öne Çıkan Eleştiri Başlıkları
- 86** 4.2.2. Hak ve Mücadele Alanındaki Temel Başlıklar
- 93** **Ara Değerlendirme: Türkiye’de Göç Politikasını Belirleyenler**

98 B. Mülteci Karşıtı Söylemlerle Nasıl Bir Mücadele?**102** 1. Sivil Toplum Aktörleri Mültecelere İlişkin Söylemleri Nasıl Değerlendiriyor?**102** 1.1 Siyasi İktidarın Söylemine İlişkin Değerlendirmeler**102** 1.1.1. Misafir Söylemi**105** 1.1.2. Bilinçli Bırakılan Belirsiz Alanlar**107** 1.1.3. Mülteci Söylemindeki Popülizm**108** 1.1.4. Denetim ve Güvenlikleştirici Söylem**113** 1.2. Muhalefetin Söylemine İlişkin Görüşler**117** 1.3. Medyanın Söylemine İlişkin Görüşler**120** 2. Göç Alanında Çalışanların Karşılaştığı Engeller**120** 2.1 Mülteci Karşıtı Söylemlerin Sivil Toplum Çalışmalarına Etkisi**123** 2.2. Kaynak Sorunu**126** 2.3. Medyadaki Üretim Süreçleri ve Haber Mekanizması**128** 2.4. Göç Alanında Çalışan Akademisyenlerin Karşılaştığı Engeller**129** 3. Kritik Aktörler**129** 3.1. Yerel Yönetimler**135** 3.2. Sivil Toplum Örgütleri**138** 3.3. Kent Sakinleri**142** 3.4. Eğitimciler**143** 3.5. Hukukçular**144** 3.6. Medya**146** 4. Öncelikli Mücadele Alanları**147** 4.1. Vatandaşlık Meselesi**148** 4.2. Mültecilerin İstihdamı ve Yeni Emek Stratejileri**150** 5. Mülteci Çalışmalarında Nerelere Dikkat Edilmeli?**150** 5.1. Toplumsal Cinsiyet Faktörü**153** 5.2. Mültecileri Nesneleştirmeden Kaçınmak**154** 5.3. Hassas Gruplarla Çalışmanın Risklerini Hesaba Katmak**156** 5.4. Yerleşik ve Mülteci Gruplar Arasındaki Eşitliği Gözetmek**158** **Sonuç Yerine: Mülteci Karşıtılığı İle Mücadelede Neler Yapılabilir?**

Yönetici Özeti

Türkiye’de Mülteci Karşıtı Söylemler: 2020 Sonrasına Dair Karşılaştırmalı Bir Okuma isimli adlı bu kitap, Ocak-Temmuz 2023 tarihlerinde BAYETAV’da gerçekleştirdiğim araştırmanın bulgularına dayanmaktadır. Türkiye’de siyasi iktidar tarafından temsil edilen ulusal göç politikasının değışen veçhesini ve bu politikalara muhalefetin verdiği yanıtların ana hatlarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, öncelikle siyasi iktidarın mültecilere yaklaşımında önemli bir kırılmanın olduğunu; 2019 yılından bu yana yoğunluğunu giderek arttıran bir şekilde mültecileri güvenleştiren bir rejime geçildiğini söylemek gerekir. Bu araştırma kapsamında Sabah Gazetesi üzerinden gerçekleştirilen söylem analizi, daha öncesinde de eşit yurttaşlıktan hareket etmeyip mültecilik konumunu amorf bırakan, ama yine de ‘ensar’a vurgu yaparak mültecilerin kabulünü kolaylaştırmaya çalışan iktidarın görece humaniteryan söyleminin 2020-2022 sürecinde güvenlikçi ve denetim söylemine bıraktığını; “düzensiz göçle mücadele” noktasına vardığını ve bu yeni politik temayülün mülteci karşıtı söylemleri beslediğini ampirik olarak ortaya koymaktadır. Bir bakıma, bu bulgular kamuoyunda iktidarın mülteci dostu politikalar izlediğine ilişkin genel kanının tam tersini göstermektedir.

Düzensiz göçle mücadele programı, ‘sınır güvenliğine ya da milli/ulusal güvenliğe tehdit oluşturma’, ‘kamu düzenini bozma’, ‘göçmen kaçakçılığını önleme’ gibi temalarla mültecileri sistematik bir şekilde güvenlik meselesi haline getirmekte; bu noktada geri gönderme uygulamasını hayata geçirmektedir. Adil olmayan ve hak ihlallerine neden olacak şekilde uygulanan sınır dışı etme kararları, hiç kuşkusuz mülteciler için geçerli olan idari hukukun bugün ceza hukuku mekanizmalarına ve oradan türetilen söylemsel unsurlara devredildiğine işaret etmektedir. Tüm bunlar aynı zamanda bu yollarla inşa edilen göçün kriminalizasyonunun (crimmigration) Türkiye’deki işleyişı adına da düşünölmelidir. Dahası, mültecilerin bir güvenlik meselesi olarak çerçevlendirilmesi ve göçe mücadele edilecek bir durummuş gibi yaklaşılması, siyasi iktidar ve muhalefetin kesiştiği noktaların başını çekmektedir. Bilhassa bugün iki kutup olarak duran iktidar ve muhalefetin, düzensiz göçle mücadele eylem planının maddelerinden biri olan gönüllü geri dönüş üzerindeki ısrarları, bu kesişimi anlamak açısından düşöndürücüdür.

Muhalefetin söylemine ilişkin verilerde BirGün Gazetesi’nin haberlerinden yararlanılmıştır. BirGün Gazetesi’nin mülteci haberlerindeki yayın politikası,

hak temelli bir yaklaşıma eğilim göstermektedir. Mültecilerle ilgili çoğu haber, muhalefet partilerinin beyanlarını, akademisyenlerle yapılan mülakatları, hak temelli sivil toplum örgütlerinin açıklamalarını içermektedir. Buna göre BirGün Gazetesi'nde en fazla öne çıkan tema, 'mültecilere yönelik tutum' olmakta; Türkiye'de mültecilerin karşılaştıkları ihlal ve kayıpların nedenleri üzerinde durulmaktadır. Bunlarla ilişkili olarak, gazetenin mülteci karşıtlığıyla mücadelede en önemli yeri, yoksulluk ve emek sömürsüne verdiği görülebilir.

Söylem olarak ise BirGün Gazetesi'nde siyasi iktidar ve ana muhalefete getirilen eleştirilerin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. İktidara ilişkin eleştirilerin ortak paydasını ulusal göç politikasının yetersizliği oluşturmaktadır; ancak burada söz konusu olan mültecilere yasal statülerinin verilmesi ve haklarının güvenceye alınması değil; mültecilerin Avrupa Birliği ülkelerine karşı bir pazarlık kozuna dönüştürülmesi ve açık kapı politikasıyla birlikte anılan plansız ve kontrolsüz geçişlerdir. Ana muhalefete ilişkin eleştirilerin ise çoğunlukla göçmen karşıtı söylemlerle özdeşleşmiş isimlerle sınırlı kaldığı görülebilmektedir.

Kitabın ikinci kısmı, 2023 Nisan-Temmuz aylarında gerçekleştirilen ve mülteci alanında çalışan İzmirli sivil toplum örgütleri, aktivistler, akademisyenler, hukukçular, yerel yönetim çalışanları ve medya mensuplarıyla gerçekleştirilen mülakat bulgularına dayanmaktadır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler, mülteci karşıtı söylemlerin yerel düzlemde nasıl işlediğine işaret etmekte; yukarıda değinilen güvenikleştirmenin bu konudaki rolünü açığa çıkarmaktadır. Mülteci karşıtlığının aynı zamanda sivil toplum çalışmalarını da ketleyen bir risk alanı olarak tanımlanması, bu söylemlerle mücadele yolları üzerinde daha fazla kafa yormayı gerektirmektedir. Mülteci karşıtlığının yoğun olduğu kentlerden biri olan İzmir'de, söz konusu sivil toplum aktörleri, en önemli ihtiyacın "yerel halk ve mülteciler arasında karşılaşma olanağının yaratılması" olduğunu belirtmekte; bu konuda kesişimselliklerin ele alınmasının bir başlangıç olabileceğini önermektedir.

Saha araştırmasından çıkan bir diğer önemli sonuç, İzmir'de mülteci karşıtlığıyla mücadelede en önemli aktörün yerel yönetimler olarak tanımlanmasıdır. Yerel yönetimler gerek sahip oldukları hizmet alanları, gerekse de bağlı buldukları mevzuat nedeniyle mülteci alanındaki çalışmalar için avantajlarıyla anılmaktadır. Özellikle hemşehrilik hukuku, ulusal ölçekte çözüm gerektiren vatandaşlık meselesine geçişte önemli bir olanak olarak değerlendirilmelidir.

Giriş

Suriye Savaşı'nın patlak vermesinden bu yana 13 yıl geçti ve çatışma ortamı halen devam ediyor. Ülkelerinden can güvenliği ve onurlu bir yaşam sürdürebilmek için ayrılmak zorunda kalan Suriye halklarının göçü, 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana tanık olunan en büyük mülteci hareketi olarak tanımlanıyor.

Bugün Türkiye dünyada en fazla mülteci nüfusuna sahip ülkelerin başını çekiyor. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNCHR) 2024 tarihli güncel verilerine göre Türkiye'de uluslararası korumaya ihtiyacı olan 3,6 milyon mülteci yaşıyor. İç İşleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Başkanlığı'nın Nisan 2024 verilerine göre ise bu nüfusun en büyük bölümü geçici koruma altındaki Suriyelilerden oluşuyor; başta İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay olmak üzere Türkiye şehirlerinde yaşayan geçici koruma altında 3.118 milyon Suriyeli var.¹

Elbette bu sayıların kamuoyundaki bilgi kirliliğini gidermek açısından önemi büyük, ama istatistiklerin ardında gerçek yaşamlar var. Türkiye'ye başvuran mülteciler, kendilerine henüz yasal bir mülteci statüsünün bile verilmediği koşullarda, barınma, sağlık, eğitim gibi temel haklarından mahrum bir şekilde hayat kurmaya çalışıyor, türlü hak ihlalleriyle karşılaşılıyorlar. Bu ise yaşam hakkının yeniden düşünülmesini gerektiriyor. Yaşam hakkı, sadece nefes alıp vermeye ve temel ihtiyaçlarını gidermeye indirgenmiş bedenlerden ibaret değil. Ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları ve bilhassa bu alanda çalışan hak temelli örgütlerin işaret ettiği üzere, Türkiye'de mülteciler yoksullukla mücadele ediyor, güvencesiz şekilde ve sağlıksız ortamlarda çalışmak durumunda bırakılıyorlar. Bu nüfusun %70'ini oluşturan kadınlar ve çocuklar dil bariyeri nedeniyle sağlık ve sosyal hizmetlere erişimde zorluklar yaşarken, çocukların büyük kısmı eğitim kurumlarında yaşadıkları ayrımcılık ve akran zorbalığı nedeniyle eğitim hayatlarına son veriyor. Geçici koruma merkezlerinde kadın ve çocuklara yönelik sayısız şiddet ve taciz vakası ancak hukukçular ya da sivil toplum örgütlerinin onlara ulaşabildiği durumlarda gündeme geliyor. Genel olarak mülteci toplulukları şiddet ve tacize maruz kaldıkları ve can güvenliklerinden endişe duydukları için sıkıştırıldıkları gettolarda içe kapalı bir yaşam sürmeye zorlanıyorlar.

1: Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-sigin-macilar#:~:text=T%C3%BCrkiye%2C%20yakla%C5%9F%C4%B1k%203%2C6%20mi-lyon,ki%C5%9Fiyeye%20de%20ev%20sahipli%C4%9Fi%20yapmaktad%C4%B1r>. Erişim tarihi 19.04.2024

Halbuki başka bir gerçeklik daha var. Suriyeli nüfusun büyük çoğunluğunun 1-30 yaş grubundan oluştuğu düşünülecek olduğunda, daha ilk elden sığınmacı olarak tarif ettiğimiz bu halkın yaklaşık üçte ikisinin Türkiye doğumlu olduğunu veyahut çocuk ya da erken gençlik döneminde Türkiye'ye göç ettiğini öngörebiliriz. Bir aradalık üzerinden inşa edilecek bir gelecekte bu bile başlı başına aslında bir olanak: Homojen bir grup olarak tarif edilerek stereotipleştirilen mülteci temsillerini aşmanın bir yolu olarak yeni bir Türkiyeli kimliğini inşa etmek, mülteci meselesinin tartışılmasında da bir başlangıç noktası olabilir. Bunun üzerine kafa yormak, ev sahipliği yapan ya da öteki yaşamlara müsaade eden muktedir bir pozisyonu terk edip ortak bir yaşam kurmanın politikasını oluşturmak anlamına geliyor.

Ne var ki, bunları düşünüp gerçekçi politikalar oluşturmanın ve hayata geçirmenin önünde ciddi engeller var. Yasal statülerindeki muğlaklık, konumlarının ulusal ve uluslararası ölçekte araçsallaştırılması, hak ihlallerine maruz kalmaları, kriminalize edilmeleri gibi sorunların yanı sıra, mülteci karşıtı söylemler yerli halk ile mülteciler arasındaki mesafeyi daha da arttırıyor. Tam da bu noktada mültecilere yönelik ayrımcı söylemleri, tabanın kendi kendisine örgütlediği bir mekanizma olmaktan ziyade, gerek siyasi iktidar gerekse de ana muhalefet açısından temaları, yoğunluğu ve temposu farklılık gösteren ancak kesişenleri de olan, ulusal ve uluslararası ölçekte değişen dinamiklerle retorik ve pratikte süreğenlik ve kırılmalarla inşa edilen, bu nedenle de kendini yeniden ürettiği kadar yenileyen ve/veya yeniyi uyarlayan bir süreç olarak okumayı öneriyorum. Dolayısıyla mülteci karşıtlığını çizgisel bir süreç olarak ele almaktan imtina edecek, mülteci karşıtı söylemlerdeki kırılma noktalarını ve farklı ayrımcılık biçimlerine eklenen niteliğini somut verilerle ortaya koymaya çalışacağım.

2020-2022 yılları arasında aktörlerinin ya da bileşenlerinin zaman ve vakalar bazında değişiklik gösterebildiği mülteci karşıtı söylemlerin örüntüsünü çıkarmak için söylem analizi ve saha araştırmasının bulgularından yararlanan bu kitap iki ana bölümden oluşuyor: İlk kısım, gerek siyasi iktidar, gerekse de muhalif çevrelerce benimsenen mülteci karşıtı söylemlerin tematik alanlarını ve bileşenlerini ele alıyor.

2: Bkz. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "Geçici Koruma altındaki Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı", <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, erişim tarihi 24.09.2023

2020-2022 yılları arasında Sabah ve BirGün gazetelerinden toplanmış 2.200 haber üzerinden gerçekleştirilen söylem analizi, hangi aktörlerin ne tür temalar ve nasıl bir retorikle mülteci karşıtı söylemleri inşa ettiğini haritalandırıyor. Siyasi iktidarın adım adım nasıl denetimci ve güvenlikleştiren bir göç politikasına geçiş yaptığını dair somut bulguları içeren bu bölüm, aynı zamanda iktidar cephesiyle muhalif kesimlerin mülteci meselesinde ayrıştıkları ve ortaklaştıkları noktaların göstergelerini sunuyor. Mülteci karşıtı söylemlerin bu şekilde haritalandırılması, Türkiye'deki sivil toplum çalışmalarının parçası olarak bizlerin mülteci meselesinde ne ile mücadele edeceğimizin panoraması olarak da ele alınabilir.

Kitabın ikinci kısmı, İzmir'de göç alanında çalışan sivil toplum örgütleri, aktivistler, hukukçular, medya mensupları, akademisyenler ve yerel yönetim çalışanlarıyla gerçekleştirilen saha araştırmasının sonuçlarını sunuyor. İzmir hiç kuşkusuz hem geçiş hem de nihai ikamet yeri olarak Türkiye'de çok sayıda mültecinin bulunduğu şehirlerden birisi; ne var ki çok kültürlü tarihi bir yanda dururken, mülteci karşıtlığının en yoğun yaşandığı kentlerin arasında yer alıyor. Gerek geçici koruma merkezlerinde yaşanan ağır insan hakları ihlalleri, gerekse kentte yaşayan mültecileri doğrudan hedef alan işkence ve şiddet (2021'de Güzelbahçe'de yakılarak öldürülen Suriyeli işçileri unutmak mümkün değil) vakaları bakımından İzmir, ulusal ölçekte yaşanan mülteci karşıtlığının ve bu söylem ve pratiklerle mücadele yollarının anlaşılmasında önemli bir örnek oluşturuyor. Kitabın bu kısmı, göç alanında çalışanların mülteci karşıtı söylemlerle baş etme ve bunlara karşı politika üretebilme kapasitelerini, karşılaştıkları engelleri, riskleri ve İzmir'de aslen neler yapılabileceği üzerine önerilerini ortaya koyuyor.

Göç gibi bir konuda ulusal bir politika üretebilmek, alanın doğası gereği çok sayıda aktörü ve disiplini içeriyor; ne var ki ulusal vatandaşlığın dışlayıcı çerçevesi yerine kentlere stratejik bir konum vermek, kolektif olarak hızlı aksiyon alınmasında ve yerelin özgüllüğüne göre şekillenen bir aradalık modellerinin kurulabilmesinde önem teşkil ediyor. Bu nedenle elinizdeki kitap, akademik ya da teorik bir tartışma sürdürmekten ziyade, politika yapıcılara, sivil toplum aktörlerine ve bu sürecin olmazsa olmaz parçası olan yurttaşlara somut verilerle güncel durumu sunmayı amaçlıyor. BAYETAV bünyesinde gerçekleştirilen bu çalışmanın mültecilere ilişkin yerel bir politikanın geliştirilmesinde katkı sağlamasını diliyorum.

İzmir, 2024

Metodoloji

Bu çalışma, BAYETAV'da Ocak-Temmuz 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilen söylem analizi ve 19 derinlemesine görüşme içeren saha araştırmasına dayanmaktadır. Her iki araştırma için de öncelikle siyasi aktörlerin beyanları incelenmiştir. Söylem analizinde haber taramalarına yön veren anahtar kelimeler, yine bu beyanlardan yola çıkılarak belirlenmiştir.

2020-2022 yıllarında mülteci karşıtı söylemleri haritalandırabilmek için iktidara yakın bir gazete ile kendisini muhalif olarak tanımlayan diğer gazetenin karşılaştırmalı analizi gerçekleştirilmiştir. Buradaki amaç, siyasi aktörlerin beyanlarının tematik alanları kadar, gazetelerin yayın politikalarındaki yeniden üretim biçimlerini ve temsil stratejilerini tespit etmektir. Gazetelerin seçimindeki anakriter, okuyucu oranları, yaygınlık ve erişebilirlik olmuştur; bu kıstasa göre Sabah ve BirGün gazeteleri tercih edilmiştir. Haberler, Sabah ve BirGün gazetelerinin websitelerinde, siyasi aktörlerin beyanlarından belirlenen “sığınmacı, mülteci, göçmen, Suriyeli, Afganistan uyruklu ve yabancı uyruklu” anahtar kelimeleriyle ve site içi arama yöntemiyle taranmıştır. Site içi arama yöntemine başvurulmasının nedeni, en fazla tıklanan, sitede ön plana çıkarılmak istenen haberlere kolay erişilirken, web aramaları için kapanan içeriklere ulaşılamamasıdır; benzer şekilde Google algoritmasının manipülatif sonuçlar doğuracağı da öngörülerek, söz konusu haber sitelerinde belirlenen anahtar kelimelerle 3 yıllık döneme dair tarama yapılmıştır. Bu yolla Sabah Gazetesi'nden 1894, BirGün Gazetesi'nden 317 adet haber toplanmış ve analiz edilmiştir. Sabah Gazetesi'nde gün içinde aynı haberlerin kimi zaman tekrar ettiği, “son dakika” manşetiyle atılmış haberlerin bir kısmında “gelişmelerin kısa süre içinde bildirileceği” belirtilmiş, içeriğin gün içinde yine aynı başlığı taşıyan bir başka haberle tamamlandığı görülmüştür. İçeriği olmayan ve sadece manşetten ibaret olan bu haberler, analiz sonuçlarını yanıltmaması bakımından elenmiştir.

Haberlerin kodlanması, analizi, bulgulara ilişkin grafik ve haritaların çıkarılması için nitel çalışmalarda sıklıkla kullanılan MAXQUDA programı tercih edilmiştir. Analiz için kod ağacı oluşturulurken şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Türkiye'de mülteci karşıtı söylemler ve uygulamalar hangi aktörler tarafından kurulmakta ve hayata geçirilmektedir?
2. Gazetelerin mültecilere ilişkin söylem biçimleri nelerdir?
3. Mülteci karşıtı söylemlerde hangi temalar ön plandadır ve bu temalar hangi retorik tercihlerle sunulmaktadır?
4. Gazetelerin mültecilere ilişkin temsil stratejilerinde bölge ya da kentler değişken olarak rol oynamakta mıdır?

Temalar, göç literatüründe kullanılan kavramlara (örn.; geri itme, geri gönderme, gönüllü geri dönüş, vb.) göre belirlenirken, söylem ve retoriğe ilişkin kodlar, herhangi bir yargı içermemesi bakımından mevcut haber organlarının tercih ettikleri kavramlar, tanımlar, tarifler ya da söz dizimleriyle ve haberlerde dile getirildiği şekliyle oluşturulmuştur.

Verilerin söylem analizi ve yorumlanması için Fairclough'un üç aşamalı söylem modeli tercih edilmiştir. Bu yöntemle göre her söylemin metinsel, pratik ve toplumsal bir boyutu vardır; başka bir deyişle dilsel evrenin kuruluşu, söylemi tesis eden toplumsal öğeler/özneler/kurumlar ve sosyal bağlamın diyalektiğiyle anlaşılabilir (Fairclough ve Graham, 2003: 187-188): Metinsel boyut, metinlerin sözcük tercihleri, adlandırmalar, kurgu, görsellerin kullanımı vb. gibi dilsel yapılandırma unsurlarını; pratik boyut metinlerin üretim araçlarını ve yorumlama süreçlerini harekete geçiren söylem türlerini ve bunların arasındaki etkileşimi, bağlam ise tarihsel, politik, sosyal ve kültürel arka planı, kolektif anlatıların kurumsal ve organizasyonel yapılarını içerir. Fairclough'ın eleştirel söylem modelinden hareketle, çözümlenme ve yorum bu üç boyutun karşılıklılık ilişkilerini hesap ederek gerçekleştirilmiştir.

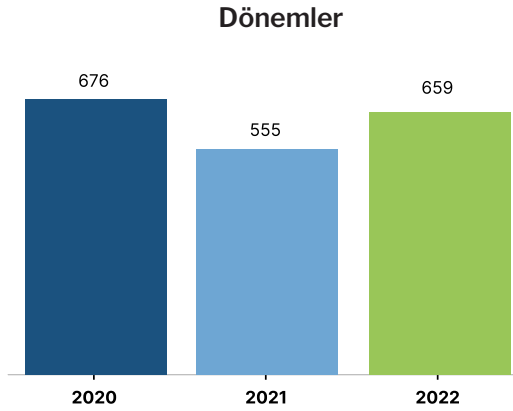
Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerden oluşan saha çalışmasının soru kiti, söylem analizinden elde edilmiş ilk bulguların ışığında oluşturulmuştur. Araştırmanın örnekleminde İzmir'de göç alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, aktivistler, hukukçular, yerel yönetimlerin ilgili birimlerinde çalışanlar, akademisyenler ve medya mensupları yer almaktadır. Bununla birlikte örneklem, alanlar ya da meslekler arasında keskin ayrımlara sahip değildir; zira İzmir'de ister hukukçu, ister medya mensubu, isterse akademisyen olsun, göç alanında çalışan isimlerin hak temelli sivil toplum örgütleriyle bir bağlantısının olduğu, aktivist olarak bu örgütlerde çalıştıkları ve/veya hak savunuculuğu yaptıkları görülmektedir. Alanlar arasındaki bu geçişkenliğin mülteci karşıtı söylemlerin değerlendirilmesinde araştırmaya farklı perspektifler sunma bakımından zenginlik kattığı düşünülmektedir. Yine de örneklemin dağılımına bakıldığında; 7 sivil toplum örgütü çalışanı/aktivist, 5 akademisyen, 3 hukukçu, İzmir yerelinde çalışan 2 medya mensubu, 3 yerel yönetim çalışanı ile görüşme yapılmıştır. Örnekleminde toplumsal cinsiyet dağılımı da gözetilmiş olup 12 kadın, 8 erkek görüşmecisi ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Saha çalışmasındaki tüm mülakatlar deşifre edilmiş ve metinlerin tematik analizi gerçekleştirilmiştir. Raporun bu bölümündeki içerik, tematik analizden elde edilen bulguları ortaya koymaktadır.

A. Türkiye'de Mülteci Karşıtı Söylemler zerine Karşılaştırmalı Bir Okuma

1. Siyasi İktidarın Mülteci Meselesine Yaklaşımında Öne Çıkan Temalar

2020-2022 yılları arasında siyasi aktörlerin beyanlarından yola çıkılarak yapılan gazete taramasında, iktidara yakın duran Sabah Gazetesi'nde mülteci meselesinin her dönemde ön planda yer aldığı görülmektedir. Bunu daha en başta haber oranlarının kendisinde görmek mümkündür: 3 yıllık süreç boyunca kaba bir matematik hesabıyla haftada yaklaşık 12 mülteci haberine denk gelinmektedir. Yıllara göre dağılıma bakıldığında, 2020 yılına ait 676, 2021 yılında 555, 2022 yılına ait 659 haber bulunmakta olup 3 yıllık dönemde benzer bir haber oranına rastlanmaktadır.



Şekil 1. Sabah Gazetesi Yıllara Göre Haber Dağılımı

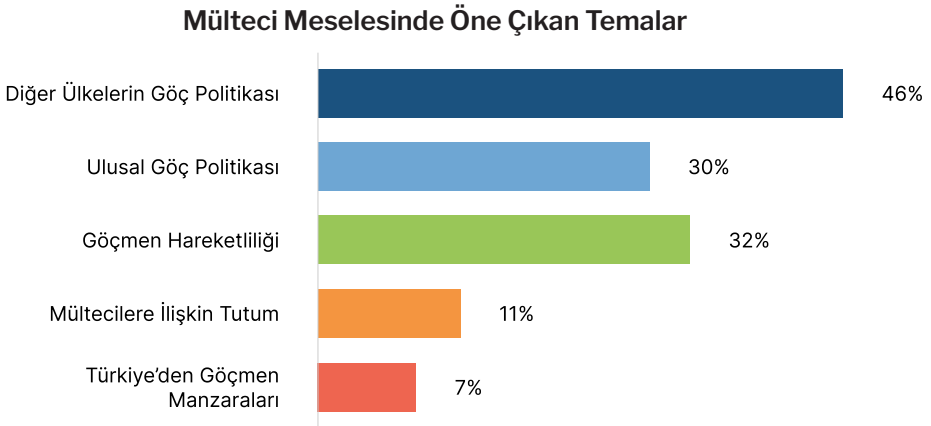
Sabah Gazetesi'ndeki toplam 1894 haberin yarısını (%51,50'sini), düzensiz geçişlere ilişkin güncel/son dakika kategorisindeki haberler oluşturmaktadır; bu haberlerde daha çok Ege Denizi ve Akdeniz'deki düzensiz geçişler ve geri itmeler öne çıkarılmakta, geri itmeler OHAL döneminde İç İşleri Bakanlığı'na bağlanmış Sahil Güvenlik'in 'kurtarıcı' rolüne ilişkin atıflarla birlikte anılmaktadır.

Yine aynı gazeteye ait haberlerin %22,70'si, siyasi iktidarın mülteci meselesine ilişkin açıklama ve yorumlarını gündeme taşımaktadır. Mülteci meselesinde dış politika kategorisinde yer alan haberlerin oranı, toplamın 10,5'ine tekabül etmektedir. Hükümete yakın sivil toplum örgütlerini konu edinen haberler ise toplamda %2,75'lik bir orana sahiptir.

1.1. Mülteci Sorununun Müsebbibi Olarak 'Batı':

Yukarıda bahsi geçen haber dağılımı, Sabah Gazetesi'nin siyasi iktidarın mülteci meselesine ilişkin gündemi sürekli canlı tutacak şekilde sunduğuna işaret etmektedir. Öyle ki, Cumhurbaşkanı başta olmak üzere diğer AKP'li siyasetçilerin bazı temalar (özellikle geri itmeler ve uluslararası mekanizmaların eleştirisi) etrafında dönen açıklamaları, haftalara yayılacak şekilde (hatta zaman zaman aynı açıklamayı yeni bir habermişçesine sunarak) birebir yinelenmektedir, ya da aynı içerikteki kimi haberler gün içindeki akışta "son dakika" haberi olarak tekrarlanabilmektedir. Kitle iletişim çalışmalarında tekrarın gücü, kamuoyunda belirli bir kanaat oluşturmak ve hatta kamunun politik ajandasını belirleyebilme kabiliyetine sahip olmakla ilişkilendirilir. Bu süreçte medyanın, çok katmanlı bir meselenin belirli bir yönünü ön plana çıkararak, seçtiği bir tartışma konusunu merkezileştirerek ya da bir konuya diğer konulardan daha fazla yer ayırarak, nasıl düşünüleceğini belirleme gücüne sahip olmasa da, hangi politik temalar hakkında düşünüleceğini belirleme kuvveti vardır (Erdoğan, 2011; Kioussis ve McCombs, 2004).

Haberlerdeki bu tekrar, siyasi iktidarın mülteci meselesine ilişkin bir hassasiyet taşıdığına, ama mültecilere ilişkin sorunun benimsenen ulusal politikalardan ziyade, Avrupa ülkelerinin tutumundan kaynaklandığına dair bir algı oluşturmaktadır. Kodlanan haberlerdeki temaların dağılımı da bunun temel göstergelerini sunmaktadır; yapılan kodlamalara göre diğer ülkelerin göç politikasına ilişkin haberler, toplamda %33'lük bir orana tekabül ederek, en fazla işlenen tema başlığıdır.



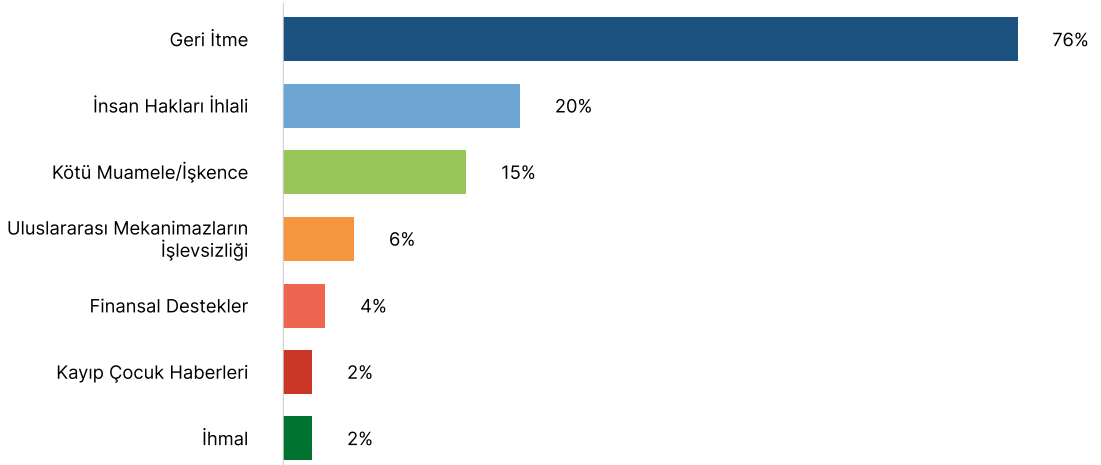
Şekil 2. Sabah Gazetesi Temaların Genel Dağılımı

Diğer ülkelerin göç politikasına ilişkin temaların ayrıntısına baktığımızda, geri itme teması bu kategorideki haberlerin %76'sını oluşturmaktadır; 3 yıllık süreçte gazetede her gün en az 1 geri itme haberine yer verilmektedir. Siyasi iktidarın geri itmeleri neden bu denli ön planda tuttuğuna geçmeden önce, bu konunun uluslararası düzlemde yükselen mülteci karşıtlığında can yakıcı ve önemli bir sorun olduğunu teslim etmek gerekir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ekiplerince elde edilen ifadelerle göre, özellikle Ege ve Akdeniz'de hareket eden mültecilere karşı süreğenlik arz eden geri itmeler, devletlerin geri göndermeme ilkesine, uluslararası ve bölgesel hukuk kapsamındaki taahhütlere aykırıdır¹ ve toplu sınır dışı etme ve aşırı güç kullanımıyla (IOM, 2022) bağlantılı olarak ağır insan hakları ihlallerine neden olmaktadır. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun (TİHEK) 2022 tarihli raporuna göre ise son 3 yılda (2022'nin ilk üç ayı hesaba katılmıştır, bu nedenle yıllık toplam sayı çok daha fazladır) Türkiye'den hareket eden toplam 27.529 mülteci geri itmelere maruz kalmış olup bunların yaklaşık yarısını kadın ve çocuklar oluşturmaktadır (TİHEK, 2022: 26).

Sabah Gazetesi'nde de geri itmelere ilişkin haberlerin metinsel özelliklerinde bunun bir insan hakları ihlali olduğu, kötü muamele ve işkenceyle birlikte ele alındığı, bu konuda uluslararası mekanizmaların yeterince önlem almadığı ve/veya işlevsiz kaldığı dile getirilmektedir.

1: 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin ilgili hükmünde geri gönderme prensibi "Hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir" şeklinde ifade edilmektedir.

Diğer Ülkelerin Göç Politikası



Şekil 3. Sabah Gazetesi Diğer Ülkelerin Göç Politikası

Şüphesiz geri itme, uluslararası toplumun mülteci meselesine yaklaşımında açık bir yaşam hakkı ihlalidir ve aslen mülteci meselesine yönelik küresel çapta anaakım bir politikaya dönüşen güvenlikleştirme rejiminin bir parçasıdır. 1990'lı yıllarda hakim olan ulusötesi anlayışın yerini bugün giderek yeni ulusalcılığa bıraktığı, bunun özellikle neoliberal otoriteryanlığı izleyen ülkelerde güvenlikçi bir yönetim teknolojisiyle eş güdümlü ilerlediği; daha öncesinde ulusal güvenlik olarak işleyen yaklaşımın artık sosyo-ekonomik ya da sosyo-kültürel güvenlik paradigmasıyla birlikte mülteciler üzerinden ilerlediği temel tartışma alanlarından birisidir (Geiselberger, 2017; Tansel 2018). Güvenlik alanına dahil olmayan bir konunun güç pozisyonunu paylaşanlar tarafından kamusal alanda müzakereyi kapatacak şekilde bir güvenlik meselesi haline getirilmesi olarak özetlenebilecek güvenlikleştirme, bugün politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hakimiyetin sürdürülebilirliği² (Buzan, 1998) adına tanzim edilmektedir. Bu bakımdan sadece fiziki hudutlar değil, sosyo-kültürel sınırlardan hareketle kurulan global Kuzey'in güvenlikçi politik söylem ve uygulamaları, mültecilerin varmak istedikleri nihai erişim noktasına daha henüz ulaşmadan göçün engellenmesinin; başka bir deyişle kitlesel göç hareketlerinin kontrolünün sağlanması

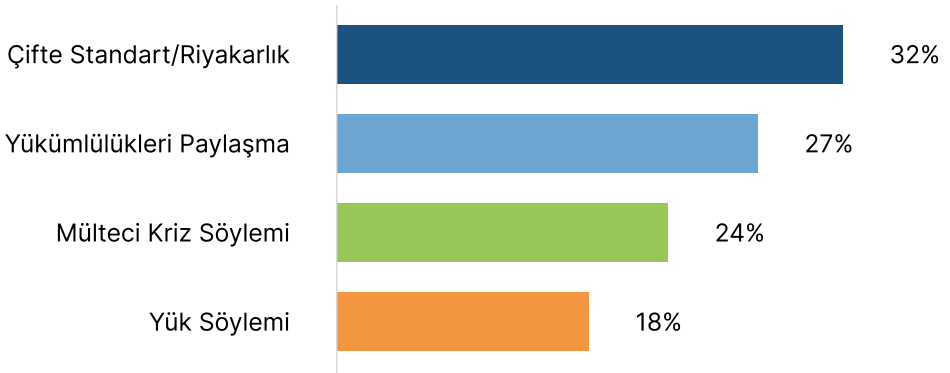
2: Buzan güvenlikleştirmenin ana hatlarını şöyle çizer: “Genel olarak konuşursak, askeri güvenlik, devletlerin silahlı saldırı ve savunma kapasiteleri ile birbirlerine dair niyetlerine ilişkin algıları arasındaki iki düzeyli etkileşimle ilgilidir. Politik güvenlik, devletin organizasyonel istikrarıyla, yönetim sistemleriyle ve onlara meşruiyet kazandıran ideolojilerle ilgilidir. Ekonomik güvenlik, kabul edilebilir düzeylerde bir refah seviyesinin ve devlet erkinin sürdürülmesi için gereken kaynaklara, finansa ve pazara erişimine dairdir. Sosyal güvenlik, dilin, kültürün, dinin, ulusal kimlik ve geleneğin geleneksel kalıplarının, kabul edilebilir koşullar içinde değişerek, sürdürülebilirliği ile ilgilidir. Bkz. Buzan, 1998:8

adına “göçün dışsallaştırılması”nın (Stock, Üstübcü ve Schultz, 2019) bir bileşeni olarak da okunabilir. Ağır insan hakları ihlallerine neden olan sınır devriye uygulamaları, geçmişten gelen güvenlik uygulamalarının yeni teknolojilere uyarlanması, kamplardaki tecrit stratejisi ve AB'nin asayiş adına kurduğu ancak geri itmelerde rol oynayan Frontex gibi yapılar, bu kapsamın içinde ele alınabilir.

AKP'nin temsil ettiği iktidar söylemindeki retorik unsurlara daha yakından bakıldığında ise bunun global Kuzey'in güvenlikçi söylem ve pratiklerinin eleştirisini sunmadığı, hatta bu duruma hiç değinmediği görülmektedir; zira güvenlikleştirme 2015'te Kürt bölgesinde ilan edilen sokağa çıkma yasaklarından bu yana Türkiye'de sivil toplumu kapatan ve bu anlamda ihlal repertuarını genişletmiş olan siyasi iktidar bizzat benimsediği (Özen vd, 2022) bir iktidar teknolojisidir. Nitekim, Sabah Gazetesi'ndeki geri itme haberleri, iktidarın söyleminde bir yandan krizin 'dış kaynaklı' olduğunu yaygınlaştırmak ve çoğaltmak adına bir işlev yüklenirken, diğer yandan insan hakları ihlalleri şeceresi AB İlerleme Raporları'nda eleştiriye tabi tutulan AKP'nin insan haklarına riayet ettiğinin; hatta evrensel hukuku tanzim edenlerden daha fazlasını yerine getirdiğinin göstergesi olarak sunulmaktadır.

Bu bağlamda, siyasi iktidarın insan haklarına vurgusu, kendisine bu yönde getirilen eleştirilerden tümüyle azade bir noktada, onun bilhassa Avrupa'ya karşı -politik olduğu kadar- ahlaki üstünlüğünü de gösteren “insani sorumluluk” (humanitarian responsibility) anlatısıyla şekillenmektedir (Mencütek, 2021). Türkiye'nin modernleşme tarihinde her zaman gerilimli bir muhayyileyle konumlandırılan 'Batı', AKP'nin göç politikasında da yine nüansları silinmiş bir genelleştirmeye ve geçmişteki kolektif kaygıların uyandırıldığı bir hatta, siyasetin melodramlaştırıldığı ahlaki bir düzlemde yer almaktadır. Mülteci politikalarındaki farkları, riskleri ve olanakları silikleştirilen bir güzergahta genelleştirilen Batı imgesi, analiz edilen haberlerden elde edilen bulgulara göre en çok riyakarlıkla, çifte standartlar uygulamakla özdeşleştirilmektedir. Bu yolla siyasi iktidar, bir yandan iç politikada kendi uyguladığı mülteci politikasının meşrulaştırma araçlarını üretirken, diğer yandan insani sorumluluk söylemi global ölçekte olumlu bir ülke imajını kuvvetlendirmektedir (Mencütek, 2021). Ne var ki, mülteci meselesinde 'yükümlülük ve sorumlulukların adilane paylaşımı' prensibi, siyasi iktidarın söyleminde uluslararası hukuka referansla değil, çoğu zaman popülist bir dille kurulmuş olumsuz bir imgeselliğin sürdürülmesiyle işlemektedir.

Dış Politikaya Dair Geliştirilen Söylemler

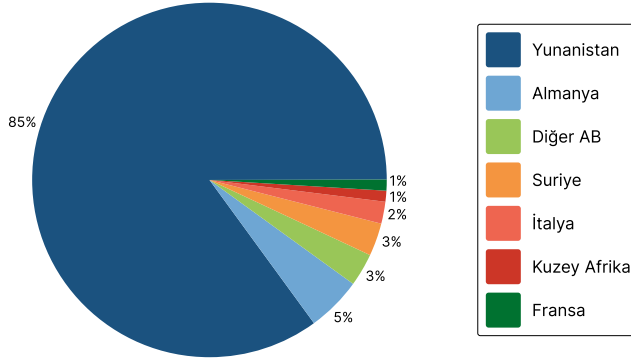


Şekil 4. Sabah Gazetesi Dış Politikaya Dair Geliştirilen Söylemler

Sabah Gazetesi'nin çifte standart/riyakarlık söylemi ile yükümlülükleri paylaşmaya atıfta bulunan haberlerin kesişim kümesinde mülteci krizi durmaktadır. Burada ilginç olan noktalardan biri, mülteci krizi ifadesinin dış politikaya ilişkin haberlerde kullanılıyor olması; bu yöndeki bir ifadeye iç politikaya dair haberlerde rastlanmamasıdır. Kontrol edilemeyen, yönetilemeyen ya da öngörülemez süreçleri çağrıştıran bir ifade olan kriz, siyasi iktidarın söyleminde ulusal sınırlara dahil değildir. Bu durum, Danış ve Sert'in aydınlatıcı makalesinde belirttiği üzere, krizin ulusal sınırların dışında olduğuna ve ülke sınırları içinde her şeyin kontrol altında tutulduğuna (Danış ve Sert, 2020) vurgu yapar; ki bu, daha sonraki bölümlerde ele alacağımız iç politikaya ilişkin söylemin kırılma noktası olarak denetim ve güvenlikçi söylemlere geçişin gerekçelendirilmesi olarak da işleyecektir.

Öte yandan Sabah Gazetesi'nde yer alan mülteci krizi haberleri, Orta Doğu coğrafyasındaki savaş ve çatışmaların ekonomi politiğine değinmeksizin, failleri hakikat temelinde sorumluluğa çağırmaksızın; krizin aslında 'başka kriz'lere düğümlendiği bir noktada kristalize olmaktadır: Mülteci krizine ilişkin dış politika gündeminde en büyük ağırlık noktasının Yunanistan olması bu bağlamda tesadüf değildir.

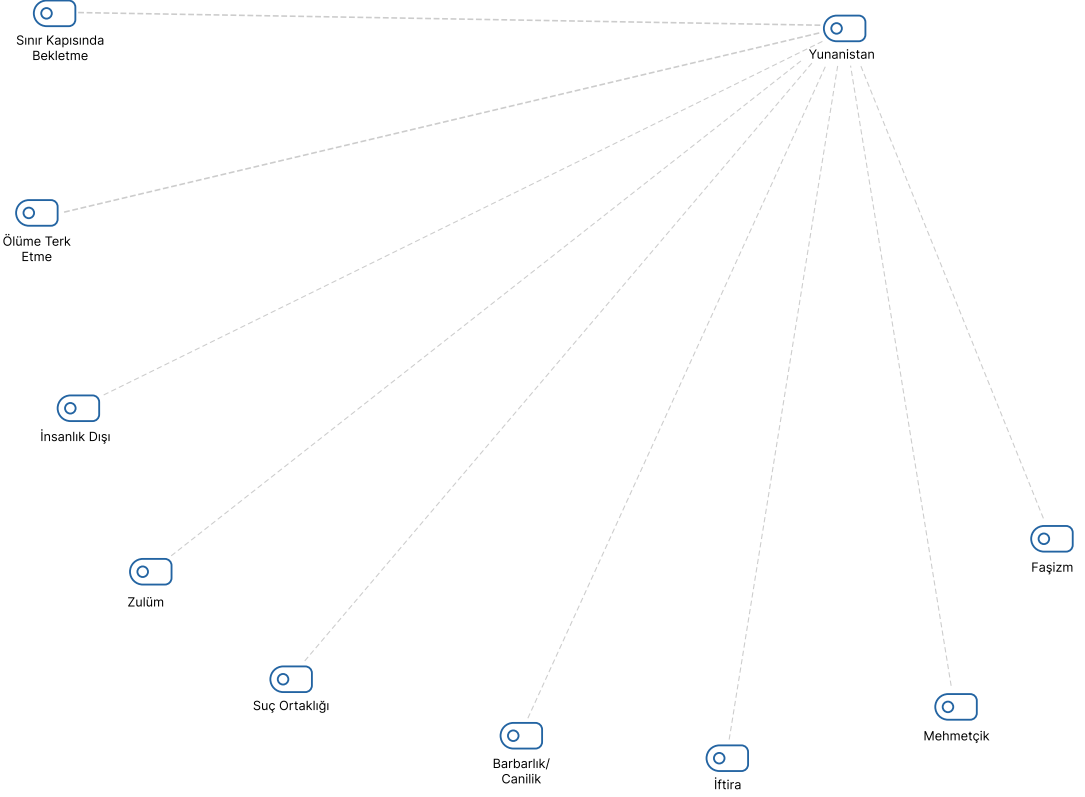
Dış Politika Gündemi



Şekil 5. Sabah gazetesi Dış Politika Gündemi

Yunanistan'ın Türkiye'deki siyasi iktidar tarafından sistematik şekilde gündemde tutulması, en başta dış politikada yaşanan gelişmelerle ilgili görünmektedir. 2020-2022 yılları arasında mülteci krizi kodunun geçtiği haberler, Kıbrıs meselesi, karasularındaki çekişme ve bilhassa Doğu Akdeniz'deki doğal gaz rezervlerinin paylaşımı gibi Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan diplomatik krizlerle eş güdümlü ilerlemektedir. Siyasi iktidara göre Türkiye, gerek mülteci meselesinde, gerekse de Yunanistan ile kurduğu dış siyasette çifte standarda tabi tutulmakta; hatta AB gibi kurumlar Yunanistan ile suç ortaklığı yapmaktadır. 2015 sonrasında insan hakları karnesi oldukça zayıf olan Türkiye hükümeti, bizatihi Avrupa'nın insan hakları ihlallerine imza attığına dayalı bir karşı- argümantasyonu, Yunanistan'ın geri itme politikası üzerinden güçlendirmektedir.

Ancak mülteci krizi ve Yunanistan'ın keşiştiği yer, sadece konjonktürel değildir: Felaketvari bir senaryo olarak işleyen kriz ifadesi, bir kez daha Türkiye-Yunanistan tarihine ait siyasal-sosyal travmaların, kolektif bilinç dışında yer etmiş korkuların uyandırılmasına eşlik eder görünmektedir. Söz konusu haberlerde Türkiye resmi tarihinin farklı dönemlerinde siyasal ve toplumsal olarak inşa edilen kötücül Yunan imgesinin yeniden canlandırıldığına şahit olunmaktadır.



Şekil 6. Yunanistan'la İlgili Retorik Tercihler -Birlikte Oluşan Kodlar Modeli

Yunanistan'la ilgili haberlerin stratejisi, Sabah Gazetesi'nin söylemindeki genel bir temayüle işaret etmektedir: Güncel olay ve vakalara dair tercih edilen dilsel öğeler ve enstrümanlar, bugün ile geçmiş arasında esnek ve seçici bir şekilde zamansal/uzamsal bağlar kurmaktadır. Örneğin, geri itme ve sınırda bekletme haberlerinde Yunanistan'ın “zulüm, barbarlık, canilik” ifadeleriyle birlikte anılması, bu yöntemin Avrupa'nın mültecilere ilişkin *güncel* güvenlikleştirici politikalarından biri olmasına hiç değinilmeksizin, resmi tarihin yazdığı işgal, mücadele ve mübadele belleğindeki düşman Yunan imgesini yeniden yaratmaya yönelmektedir. Benzer şekilde Ege Denizi'ndeki geri itme haberlerinde geçen (ve aslen Yunanistan ve Frontex'e işaret eden) “suç ortaklığı” ifadesinin ve kurtarma haberlerinde Sahil Güvenlik'in kimi zaman Mehmetçik olarak adlandırılmasının anlamlandırma aksı, işgal

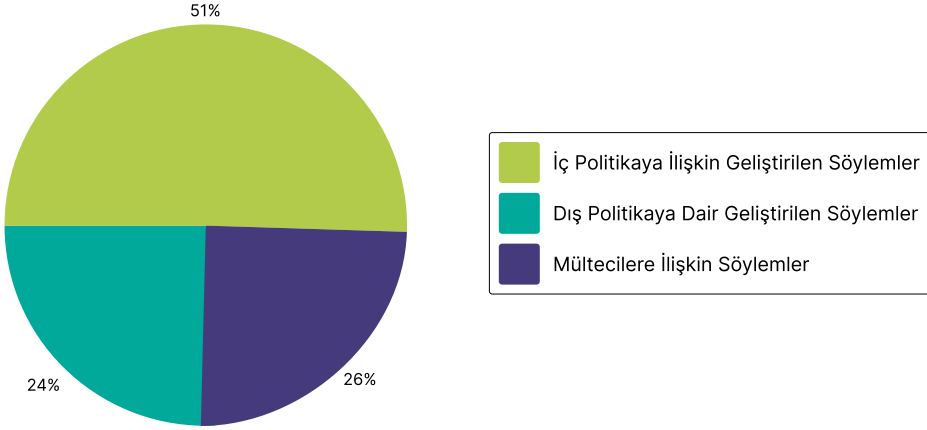
dönemine ilişkin travmatik bir hafızayı tetikleyebilme potansiyeline sahiptir.

Siyasi iktidarın Yunanistan'ın göç politikasına ilişkin kurduğu söylem, daha önceki toplumsal travmaların bakiyesini bugüne taşımaktadır. Başka bir deyişle, siyasi iktidarın söyleminde düzensiz geçişlerden bahsedilirken, bu neredeyse hiçbir zaman tek başına mültecilere ilişkin değildir; mülteci meselesi bu söylemde çoğu zaman dış politikadaki başka sorunlara, polemiklere ve tarihsel uyuşmazlıklara taşınarak araçsallaştırılmaktadır.

1.2. Farklı Ayrımcılık Biçimlerini ve Kutuplaştırmayı Güçlendirecek Bir Araç Olarak Kullanılan Mülteciler

Mültecilerin araçsallaştırılması söz konusu olduğunda, siyasi iktidarın söyleminin hangi toplumsal kesime ve/veya izleyici kitlesine yöneldiği tartışmalıdır. Daha açık bir ifadeyle siyasi iktidar, her ne kadar dış politikaya seslenen ve onu iknaya çalışan bir pozisyondaymış gibi görünse de, kurulan söylem iç siyasete yöneliktir. Sabah Gazetesi'nin seslendiği/çağırdığı ya da ima ettiği izleyici kitlesi bakımından bu söylemlerin dağılımını analiz sonuçlarında da görmek mümkündür:

Söylem Biçimleri



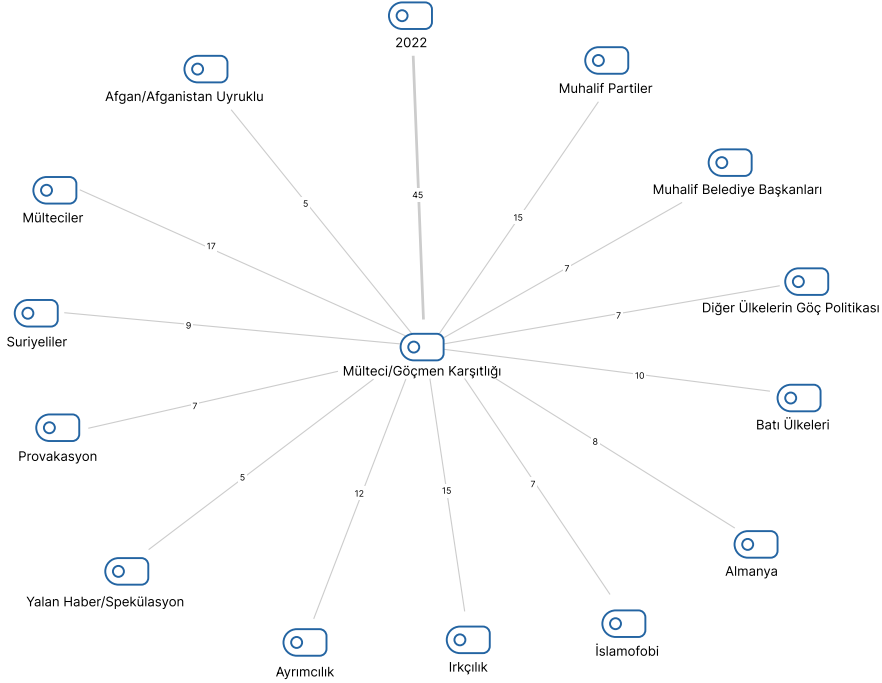
Şekil 7. Sabah Gazetesi Söylem Türleri

Söylem bakımından iç politikanın hedef alınmasının önemli göstergelerinden ilki, siyasi beyanlarda diğer ülkelerin politikalarından bahsedilirken dahi kullanılan dil ve retorik tercihlerin uluslararası temayüllere uymayacak şekilde diplomasiye uzak olmasıdır.

İkinci olarak; AB'ye mensup ülkelere getirilen eleştiriler, uluslararası mecralarda değil, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve İç İşleri Bakanı tarafından AKP grup toplantılarında, meclis görüşmelerinde ya da ulusal çaptaki etkinlik ve davetlerde dile getirilmektedir.

Bununla birlikte, uluslararası mülteci politikalarının eleştirisi söz konusu olduğunda, çoğu zaman bu ifadeleri ana muhalefetin önerdiği göç politikasının eleştirisi izlemekte, hatta doğrudan dönemin CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu hedef alınmaktadır. Diğer ülkelerin göç politikasıyla CHP'nin temsil ettiği siyasetin kesişme noktası, mülteci karşıtlığında düğümlenmektedir. Haberlerde CHP'nin (haberlerin bir kısmında bizzat "Bay Kemal" olarak hitap edilmektedir), Batı'yla birlikte hazırlanmış bir provakasyon ve manipülasyon programını uyguladıkları³, ortak noktalarının göçmen düşmanlığı olduğu ima edilmektedir. Hatta bu söylem ana muhalefetin Suriye meselesini hor görmesinden -iç politikaya yön veren güvenlikleştirme söyleminin temel aparatı olan- terör destekçiliğine/ Kandil bağlantılarına dek uzanabilmektedir. Şekil 8'deki harita, mülteci karşıtlığında birlikte anılan aktör ve temaları göstermektedir:

3: Bununla ilgili en iyi örneklerinden biri, BBC'nin daha sonra tekzip ettiği "İngiltere'den gelecek mali yardımlarla Türkiye'de Afganistanlı mülteciler için yeni bir kamp inşa edileceği" haberleri ile muhalefet partileri arasında kurulan bağdır. Bkz. "BBC Türkçe özür dileyip paylaşımını sildi! Akşener ve Kılıçdaroğlu özür dileyecek mi?", Sabah Gazetesi, 23.08.2021, erişim tarihi 14.01.2023, ayrıca bkz." BBC özür diledi ama muhalefet hâlâ yalana sahip çıkıyor", 25.08.2021, erişim tarihi 14.01.2023



Şekil 8. Mülteci/Göçmen Karşıtlığı-Birlikte Oluşan Kodlar Modeli

2022 yılı, siyasi iktidarın mülteci meselesinde ana muhalefet partilerini ve diğer ülkelerin göç politikalarını birbirine teğellerek en fazla itham ettiği yıl olmuştur; partilerin genel seçimlere hazırlık yaptığı bu dönemde mültecilerin, AKP'nin seçim ajandasında muhalefete karşı argüman oluşturmasında söylemsel bir malzeme olarak kullanıldığı görülmektedir.

Bununla birlikte daha dikkat çekici olan nokta, Avrupa ülkeleri ve muhalif partilerin kesişim kümesinin ayrımcılık ve ırkçılık kadar İslamofobi olmasıdır. Bir yandan başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkeleri, benimsedikleri göçmen politikalarındaki iyi örnekler hiç değinilmeksizin sadece göçmenlere yönelik şiddet ve saldırılarla gündeme gelir ve burada ana muhalefetin söylemine şekil veren “geri gönderme” temasıyla bir analogi kurulurken, diğer yandan bu haberlerde her ikisinin olumsuz bileşenlerinin muhtevasını İslamofobi oluşturuyor gibidir.

Sünni İslam ve Doğu'nun kadim hoşgörü kültürünü paylaşmak, AKP'nin 2011 yılından bu yana geçici koruma altındaki Suriye halkına ilişkin söyleminin toplumsal bağlamını oluşturmaktadır. Ulus devlet sonrası Türk kimliğinin inşasında da önemli bir rol oynayan Sünni İslam (Ünlü, 2018), halen kimin ülkeye göçmen olarak kabul edileceğini belirleyen

bir ölçüt olarak işlemektedir (Cantek ve Soykan, 2018:6). Elbette, bu en temelde AKP'nin kendi söyleminde ahlaki üstünlük kurduğu 'insani sorumluluk' ilkesinin sanıldığı kadar eşit olmadığına; Korkut'un altını çizdiği gibi, aslında uluslararası humaniteryanizmin formel işleyişinden farklı olarak, "seçici bir politika" (Korkut, 2019:675) uygulandığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, mülteci karşıtlığı haberlerinde siyasi iktidarın İslamofobiye vurgusu, yalnızca iç siyasette Sünni mezhebinin mülteci politikasında önemli bir kriter olduğuna referansta bulunmamakta, aynı zamanda kendisi dışındakini kabul etmeyen kutuplaştırıcı bir terminolojide ayrıştırıcı etnik-dinselyan anlamlara/imalara bağlanmaktadır.

Bu ise bizi siyasi iktidarın mültecilere yönelik söylemindeki bir başka önemli durağa götürmektedir: Kendisini mülteci karşıtlığıyla mücadele eden bir konumda tanımlayan AKP'nin söylemi, esasen "farklı ayrımcılık biçimlerinin birbirine esnek bir şekilde eklendiği" (Keneş, 2014) bir hegemonyanın kurulmasıyla yol almaktadır. Bunun için yine siyasi iktidarın Batı karşıtı söylemlerinin ne şekilde inşa edildiğine bakılabilir: Batı kimi zaman içinde taşıdığı insanlık dışı uygulamalarla gerçek barbarlar⁴ olarak, kimi zaman paranoid bir kolektif hafızayı tetikleyen ve özellikle 2015 sonrası dönemde güvenlikleştirmenin temel bir aracı olarak işleyen dış mihraklar olarak (Özen vd. 2022), kimi zaman da yerli ve milli kültür karşısında ahlaki dejenerasyonu temsil eden bir topluluk olarak tasvir edilmektedir. Örneğin Sabah Gazetesi'nin 6 Mart 2020 tarihli "*Doğu'nun merhameti Batı'nın insan haklarından daha değerli*" başlıklı haberi bunun iyi bir örneğini oluşturmaktadır:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde mültecilerle ilgili verilen grup önerisi hakkında konuşan Ali Şahin "İki yüzlü Batı'nın bugün Yunanistan sınırlarında yaşanan mülteci krizi ile aslında tarihi bir yüzleşme ve hesaplaşmaya tanıklık ediyoruz. İlk yüzleşme ve hesaplaşma şu ki; bundan 100 yıl önce Ortadoğu'ya çizilen suni Sykes Picot sömürü ve fitne sınırlarının mağdurlarının torunları aradan geçen 100 yılın ardından bu sınırları çizen Sykes Picot torunlarının sınırlarını darmadağın ediyor. İkinci bir tarihi hesaplaşma ve yüzleşme ise Asya'nın Afrika'nın, Orta Doğu'nun çocukları aslında atalarından yüz yıllar önce Batı tarafından çalınmış olan kendi zenginliklerine farkında olmadan fitri ve genetik bir yolculuk yapıyorlar." ifadelerini kullandı. İnsan hakları ve demokrasinin Batı'nın açtığı yediği

4: Süleyman Soylu'nun beyanlarına dayalı olan 31.01.2022 tarihli " Yunanistan göçmenleri denize attı! Bakan Soylu'dan sert tepki: Barbarlık, canilik" başlıklı haber bunun tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Bkz. <https://www.sabah.com.tr/dunya/yunanistan-gocmenleri-denize-atti-bakan-soylu-dan-sert-tepki-barbarlik-canilik-5851880>, erişim tarihi 25.01.2023

helvadan putlar olduğunu ifade eden Ali Şahin, sözlerini mültecilerin Yunanistan sınırlarında Batı'nın sözde demokrasi ve insan hakları maskelerini düşürdüğü cümleleri ile sürdürdü. Ali Şahin TBMM Genel Kurul konuşmasını "Bugün Yunanistan sınırlarında yaşananlar bize bir kez daha gösteriyor ki, Doğu'nun merhamet ve vicdanı Batı'nın demokrasi ve insan haklarından çok daha değerli ve üstündür." tespiti ile sonlandırdı.⁵

AKP'nin yaklaşımındaki temel izlekleri bulabileceğimiz bu örnek haberde, Buruma ve Margarit'in tanımladığı şekliyle Şarkiyatçılığa karşı geliştirilen ve Batı'nın Doğu üzerindeki tahakkümü dışında Doğu'nun kendini anlama ve görme biçimlerine yoğunlaşan yeni bir düşünme biçimi olarak oksidentalizmi (Buruma ve Margarit, 2022) değil; Doğu'nun kendini yine imgesel bir noktadan kurduğu, Batı'nın topyekün ve ayrışmasız bir bütün olarak mevcut asimetriyi pekiştirdiği eşitsiz ve hiyerarşik bir idealizasyon biçimini bulmak mümkündür. Batı karşıtı düşüncenin temel özelliklerini gördüğümüz bu metin, yüce ve eşsiz bir Doğu imgesine karşı "ikiyüzlü, fitne salan, hırsız" olarak kötücül bir Batı tasvir etmektedir. Dahası, bu ters hiyerarşide Doğu'nun moral değerlerinin, bugün modern bir hukuk devletinin olmazsa olmaz ilkesi olan insan haklarından daha üstün tutulması, AKP'nin yürüttüğü uluslararası politika ile iç siyasetteki otoriterleşme tartışmalarının neden ayrı tutulamayacağını, her ikisini neden birlikte ele almamız gerektiğinin önemli bir göstergesidir.

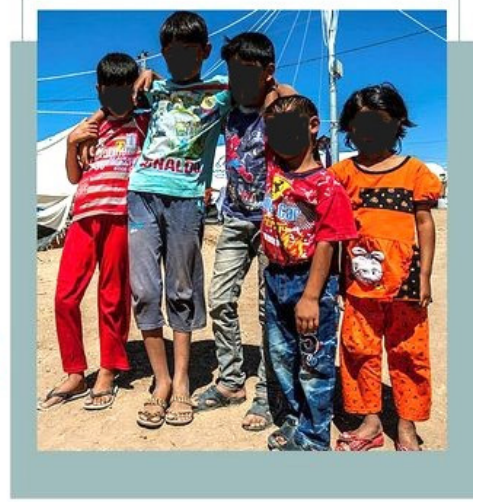
Tüm bunlar, bir yandan siyasi iktidarın mültecilerle ilgili hegemonyasını Batı karşıtlığı ile birlikte kurduğunu gösterirken, daha da ilginç mülteci meselesinin siyasi iktidarın söyleminde bilhassa son yıllarda yükselttiği diğer ayrımcılık biçimlerine de eklenerek Batı düşmanlığını beslemesidir. Bu anlamda mülteci meselesi, siyasi iktidarın iç politika gündeminde hedef aldığı, damgaladığı ve üzerinde baskı kurduğu gruplara yönelik toplumsal bir öfkenin uyandırılışında ve birbirine düğümlenen ayrımcılık biçimleriyle çoklu ihlallerin üretilmesinde aracı rolü üstlenmektedir. Sabah Gazetesinde Zeynel Yaman'ın 01.05.2020 tarihli "*Batıda mülteci çocuklar eşcinsel çiftlere veriliyor*" haberi, söz konusu durumun hangi noktaya vardığını göstermesi bakımından son derece can alıcıdır. Haberde "Türkiye'nin aile ve toplum değerlerine yönelik yapılan saldırıların son yıllarda organize bir şekilde arttığı, çocuk ve genç yaştaki kesimlerin zihinlerinde aile kavramını aşığılayan marjinal anlayışın bir seferberlik ilan ettiği, ailelerinden koparılan mülteci çocukların

5: (<https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/03/06/dogunun-merhameti-batinin-insan-haklarindan-daha-degerli>, erişim tarihi 20.01.2023)

Avrupa'da eşcinsel çiftlerin yanına evlatlık olarak verildiği⁶ aktarılmaktadır.

**Avrupa'da
skandal
uygulama**

**"MÜLTECİ ÇOCUKLAR
EŞCİNSEL ÇİFTLERE
VERİLİYOR"**



*Görseldeki çocukların yüzleri raporda kapatılmış olup orijinalinde çocukların tüm ayrıntıları görülmektedir. Bu bile başlı başına çocuk haklarını ve zarar vermezlik ilkesini hiçe sayan etik dışı bir habercilik anlayışını ortaya koymaktadır.

6: Haber uzman görüşlerine yer verdiğini iddia ederek şöyle devam etmektedir: "Uzun yıllardır yurtiçi ve yurtdışında mültecilerle ilgili çalışmalar yürüten Yönetmen, Humanmovieteam yöneticisi Tülay Gökçimen, ailelerinden koparılan mülteci çocukların Avrupa'da eşcinsel çiftlerin yanına evlatlık olarak verildiğini belirterek, "Dünyada neredeyse 30 milyon mülteci çocuk var bunların bir kısmı hem öksüz hem yetim. Büyük bir kısmı da bir ailesi olduğu halde Avrupa'nın öncelikle refakatsiz çocukları ülkelerine alma politikası yüzünden yeni bir hayat kurma gayesiyle tek başlarına yollara düşen çocuklar. Tabi tüm bu çocukların karşısına çıkan pek çok olumsuz durum var. Örneğin bu çocukların bazılarının eşcinsel ailelere evlatlık olarak verilmesi gibi. Avrupa'daki bazı ülkelerde bu durum yaşanıyor. Bu aile kurumunu kökünden dinamitleyen bir durumdur. Hali hazırda bir ailesi olan bir çocuğun da hiç kimsesi olmayan çocukların da anne ve baba rolünde aynı cinsiyetten insanları görmeleri kesinlikle onların kişiliklerini, psikolojilerini, sosyolojik durumlarını, hayata bakışları, gelecek planlarını tamamıyla olumsuz etkileyen bir durumdur. Hatta bu çocukların uğradığı bir zulümdür. Ve biz çocukların bu duruma düşmemesi için elimizden geleni yapmaya devam edeceği inşallah" dedi." Bkz. (<https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/05/01/multeci-cocuklar-escinsel-ciftlere-veriliyor>).

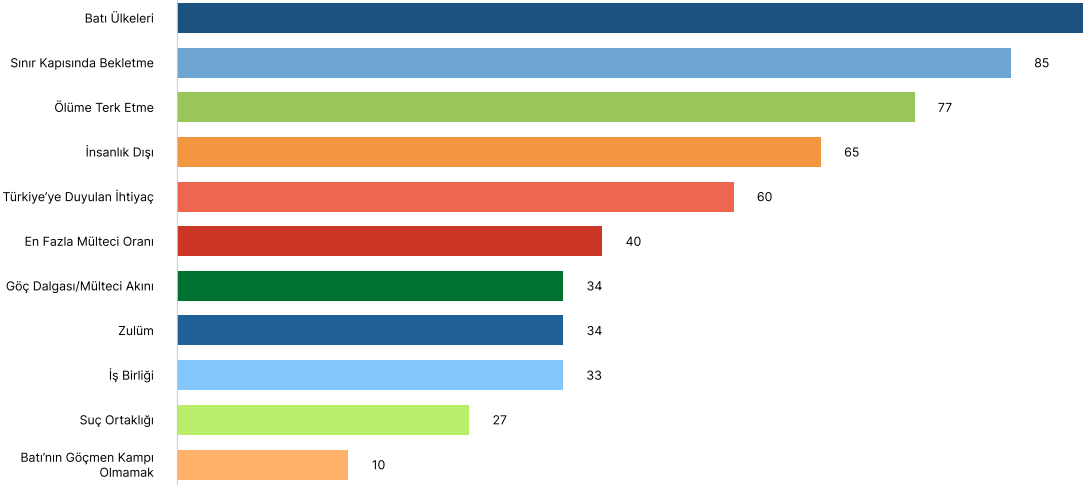
Her şeyden önce herhangi bir özne/grup/toplum söz konusu olduğunda bu ve buna benzer içeriklerde öncelikli olarak tartışılması gereken, aslen haber niteliği taşımayan bir ayrımcılık konseptine haber niteliğinin atfedilmesidir. Somut verilere dayanmayan, spekülâtif, önyargılara ve ayrımcılığa yol açan, dahası nefret suçuna neden olacak bir içerik, kategorik olarak haber olarak adlandırıldığında ve ana akım haberciliğin formel özelliklerine uygun şekilde dizayn edildiğinde, alımlayan açısından okuduğu/izlediği içerik artık bir gerçeklik izlenimi oluşturma riskini taşır. Bu durum, sadece habercilik etiğinin ya da haber alma ve halkı bilgilendirme hakkının değil, zarar vermezlik ilkesinin de açık bir ihlali olarak yasal yaptırımlara tabi olması gereken bir suçtur. Ne var ki kadın ve LGBTİ+lara yönelik olarak 2008'ten bu yana yükselen politik şiddet ortamı, bizatihi siyasi iktidarın beyanlarının önemli bir parçası haline gelmiştir. Siyasi iktidarın ayrımcı repertuarında mültecilerin, bilhassa son dönemde can güvenliklerine yönelik ciddi kaygılar uyandıracak şekilde eylemleri yasaklanan, haklarında kara propaganda yapılan, mücadeleleri kriminalize edilen ve politik şiddete maruz kalan LGBTİ+ların düşmanlaştırılması adına kullanılabilir oluyor, araçsallaştırma kavramının uzamını akıl almayacak şekilde genişletmektedir.

Doğrudan ya da dolaylı yollarla çoklu hak ihlallerine ve ayrımcılığa maruz kalmış mültecilerin, farklı biçimlerde ayrımcılığa maruz kalan bir başka topluluk olan LGBTİ+'ları ötekileştirilmek adına kullanılması, mevcuttaki iktidarın yönetim teknolojisini anlamak için önem teşkil etmektedir. Bu yalnızca Türkiye vatandaşlığına sahip LGBTİ+lar için bir risk değil, aynı zamanda ayrımcılık ve ihlallerin kesişimselliğinde özgürleşmek ve haysiyetli bir yaşam kurmak için gelen tüm mülteciler için tehlike arz etmektedir. Bu bakımdan ayrımcılık tartışmalarının eksenini genişletmek ve mücadele biçimlerini yeniden düşünmek yararlı olacaktır. Bunu ilerleyen bölümlerde yeniden ele alacağız.

1.3. Bir İmaj Olarak “Yalnız Bırakılan Türkiye” ve Gelenen Noktalar

Siyasi iktidarın söyleminde diğer ülkelerin mülteci politikalarına bu denli değinilmesinin ikinci nedeni ise, Avrupa'dan gelen finansal kaynakların paylaşımına dairdir. Haberlerde Batılı ülkeler olarak genelleştirilen, ancak daha çok uluslararası kurumları hedef alan eleştiri noktalarından biri, dünyada en fazla mülteci nüfusuna sahip olan ve açık kapı politika sayesinde iyi bir örnek oluşturan Türkiye'nin yeterince desteklenmediği, hatta Türkiye'ye gelmesi beklenen desteğin Yunanistan gibi ülkelere veriliyor oluşudur. Siyasi iktidar tarafından sıkça dile getirilen “yalnız bırakılma” söylemi, Türkiye'ye duyulan ihtiyacın vurgulandığı haber içerikleriyle birlikte sunulmaktadır.

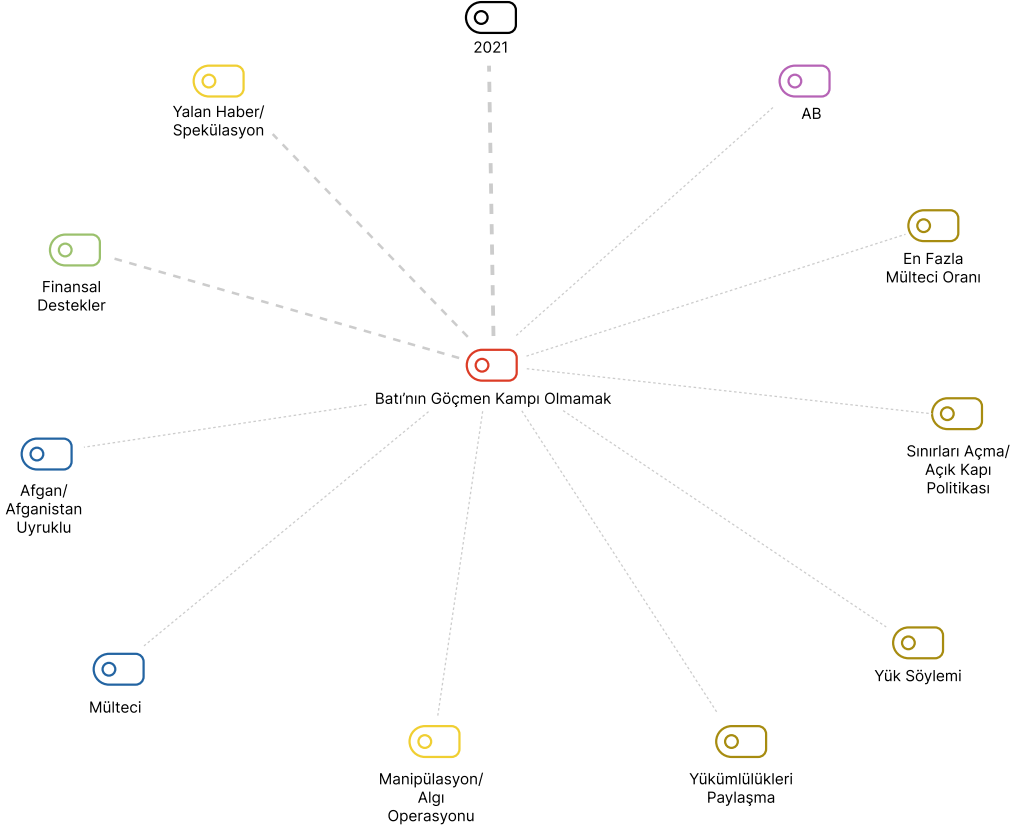
Uluslararası Politikaya İlişkin Geliştirilen Retorik



Şekil 9. Sabah Gazetesi Dış Politikaya Dair Geliştirilen Retorik

Siyasi iktidarın uluslararası politikaya dair geliştirdiği retorik grafiğinde de görüldüğü üzere, aslında dış politikaya ilişkin söylem, birbirini besleyen iki yöne sahiptir: Bunlardan ilki daha önce de vurgulandığı gibi, Batı ülkelerinin (en çok da Yunanistan'ın) mültecileri sınır kapısında beklettiği, göç yolunda ölüme terk ettiği, insanlık dışı uygulamalarla zulme uğrattığı yönündedir. İkinci yön ise göç dalgası/akınına maruz kalan Türkiye'nin Batı ile daha fazla işbirliği geliştirmesi gerektiğidir. Söz konusu retorik halkasının ilki, daha çok Cumhurbaşkanı ve İç İşleri Bakanı'nın iç politikaya yönelik söylemlerinde ortaya çıkarken, uluslararası mecralardaki diplomatik çağrılar özellikle Dış İşleri Bakanı ve İletişim Başkanı'nın açıklamalarında ayırt edilmektedir. Türkiye'nin mültecilere dair müşfik bir hami olduğu kadar, Erdoğan'ın bir dünya lideri olduğuna, Türkiye'nin stratejik konumundan

ötürü küresel bir güç olarak tanınması gerektiğine ilişkin bir retorikle ilerleyen bu çağrılar, en nihayetinde artık mülteci “yük”ünün taşınamayacağı ve “Batı'nın göçmen kampı olunmayacağı” noktasında düğümlenmektedir.



Şekil 10. "Batı'nın Göçmen Kampı Olmamak"- Birlikte Oluşan Kodlar

Birbirinin tezatı gibi görünse de aslen birbirini besleyen bu iki söylem biçimi, önemli bir kırılma noktası olarak Pazarkule sürecinde artık inkâr edilemeyecek şekilde cismanileşmiştir. Pazarkule vakası, 27 Şubat 2020'de 33 TSK mensubunun İdlib'de hayatını kaybetmesinin hemen akabinde, AKP sözcüsü Ömer Çelik'in "artık Türkiye'nin mültecileri tutabilecek gücünün kalmadığı ve Suriyeli mültecilerin Avrupa'ya geçişini engellememe kararı aldığını" duyurmasının ardından, ülkenin farklı şehirlerine dağılmış mültecilerin Yunanistan'a geçmek için Edirne sınır kapısındaki bekleyiş ve burada uğradıkları şiddet ve ihlal sürecini kapsar. Aynı gün içinde Yunan Başbakanı Miçotakis'in "mültecilerin sınırı geçmesine kesinlikle izin verilmeyeceği" açıklaması, gerilimi daha da tırmandırmış, sınırı

geçme teşebbüsü Yunanistan güvenlik güçleri tarafından gaz bombaları ve fiziksel şiddetle engellenmeye çalışılmıştır. 28 Şubat-27 Mart 2020 arasında Yunanistan hükümeti, bir yandan kendi seçmen kitlelerine söz verdikleri güvenlikçi politikaları devreye sokarak, bir yandan da AB ile yaptıkları mutabakatı hatırlatarak, Edirne Sınır Kapısı'ndan geçişleri sert müdahalelerle engellemiştir. İlerleyen günlerde AB İç İşleri Komiseri Johansson'un Yunanistan'ın mülteci yükünü hafifletmekle ilgili açıklamalarına ek olarak, AB Dış İlişkiler Yüksek Temsilcisi Borrell, Türkiye'yi yasadışı geçişleri teşvik etmekle eleştirecek ve AB'den destek almanın yolunun bu olmadığı konusunda uyaracaktır (Çoban, 2020). Sürecin gelişim çizgisine bakıldığında, Türkiye'deki siyasi iktidarın devlet kaynaklarıyla düzensiz geçişleri organize ettiğine, mültecilerin sınırlara İl Göç İdareleri tarafından taşındığına ilişkin vahim iddialar halen net bir cevap bulabilmiş değildir. Öte yandan Didem Danış'ın "Yunanistan-Türkiye Sınırında Neler Oldu?" röportaj serisinde sürece doğrudan tanıklık eden gazeteciler Vecih Cüzdan ve Murat Bay ile yaptığı röportaj, Türkiye üzerinden düzensiz göçün teşvik edildiğine yönelik dramatik emareler sunmaktadır⁷.

Bu sürecin öncesinde iktidar yanlısı medya tarafından çoğaltılan "Batı'nın göçmen kampı olmamak" retoriği, Pazarkule sürecinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "sınırları açmanın Türkiye'nin doğal hakkı olduğu"na yönelik beyanları başta olmak üzere, her zaman benimsenen açık kapı politikasına referansla kurulmaya başlanmıştır. Bu birçok çalışmada değinildiği üzere, doğrudan doğruya mültecilerin pazarlık konusu yapılmasıyla ve AB'ye karşı siyasi bir koz olarak kullanılmasıyla ilişkilidir, ki burada Aralık 2013'te imzalanan Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nın AB'ye olan düzensiz göçün önlenmesinde Türkiye'ye kilit bir rol atfetmesi önemlidir. Ancak gerek haberlerde gerekse de onların kaynak aldığı AKP'li politikacıların beyanlarında değinilmeyen tek nokta, 2016 yılında imzalanmış AB-Türkiye Mutabakatı'dır⁸.

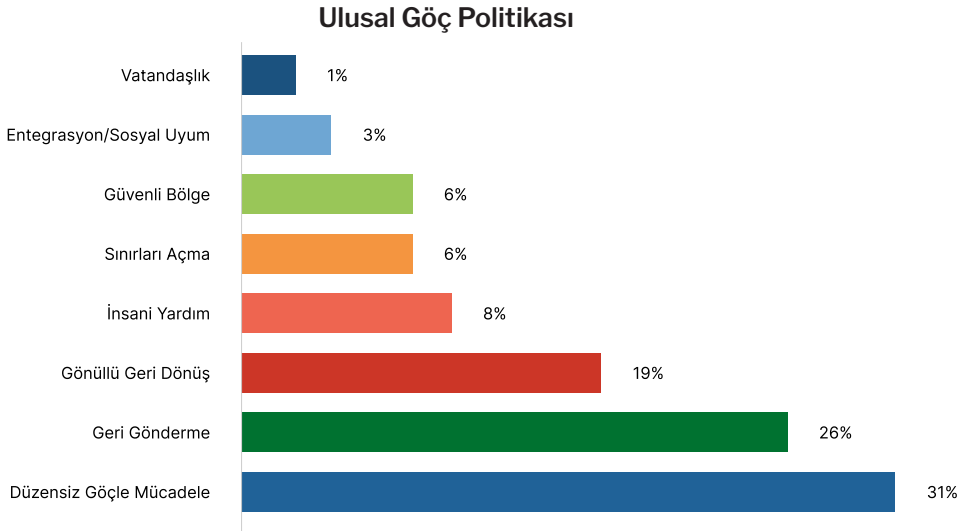
7: Röportajın tamamına bu linkten ulaşılabilir: <https://www.youtube.com/watch?v=m4v3EdWNU-ZI&list=PLxyjyHRWG8L01X9EVvfL1-TF01ZDCMso&index=3>.

8: Bu yeni kontrat, "1) Türkiye üzerinden Yunan adalarına düzensiz yollarla ulaşan mültecilerin Türkiye'ye gönderilmesini 2) Türkiye'ye gönderilen her bir Suriyeli'ye karşılık Türkiye'de bulunan ve BM'nin kriterlerince belirlenecek bir başka Suriyeli'nin AB'ye yerleştirilmesini 3) Türkiye'nin AB'ye yönelen yeni düzensiz göç rotalarının oluşumunu engellemesini 4) Türkiye ve AB arasındaki düzensiz geçişler sona erdiğinde ya da ciddi şekilde azaldığında AB Üye Devletlerinin gönüllülük esasına dayanarak katkıda bulunacakları Gönüllü İnsani Kabul Planının devreye sokulmasını 5) 2016 yılının Haziran ayı sonunda, tüm kıstasların karşılanması şartıyla Türkiye lehine vize kolaylığı ve vize muafii-

2. İç Politikaya İlişkin Söylemler: Süreçlilik ve Kırılmalar

2.1. Silikleşen Bir Alan Olarak Entegrasyon ve Vatandaşlık Konusu

AKP'nin Sünni İslam ve Doğu'nun hoşgörü kültürüne atıfla kurduğu ahlaki üstünlüğün kamuoyunda halen genel bir kanı oluşturduğu düşünülebilir. Özellikle BirGün Gazetesi'nin analizini yaptığımız bölümde görülebileceği üzere, muhalefet tarafından AKP, izlediği açık kapı politikası nedeniyle sık sık eleştirilmektedir. Buna müteakip her seçim döneminde yeniden gündeme getirilen vatandaşlık meselesi, ana muhalefeti izleyen/destekleyen kitleler için endişe uyandıran temel bir sorun alanı olarak ortaya konulmaktadır. Oysa, ana muhalefet tarafından vatandaşlık ve entegrasyon politikalarıyla mültecilerin Türkiye'deki varlığını kalıcılaştırmaya çalıştığı düşünülen siyasi iktidarın 2020-2022 yıllarındaki söylem ve pratiklerine bakıldığında, araştırmanın bulguları bunun tam tersi bir tablo sunmaktadır.



Şekil 11. Sabah Gazetesi İç Politika Gündemi

yeti hususlarının değerlendirilmesini 6); Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı üzerinden toplam 6 milyar Euro'nun çeşitli projelerin desteklenmesi amacıyla aktarılmasını" içermektedir. (Öztürk ve Soykan, 2019)

2020-2022 yılları arasında Sabah Gazetesi'nden elde edilen bulgulara bakıldığında, ana muhalefette defaatle vurgulanan vatandaşlık meselesinin siyasi iktidarın gündeminde neredeyse hiç yer almadığı, vatandaşlıkla ilgili yapılan 10 haberin 9'unun İç İşleri Bakanlığı'nın "muhalefetin bilgi kirliliğine yol açtığı" iddiasıyla "kaç Suriyeli'nin vatandaş olduğu"na yönelik açıklamalarından ibaret olduğu görülmektedir. Vatandaşlıkla ilgili tek farklı haber, 09.08.2020 tarihli "Suriyeli Türkmenlerin Vatandaşlık Talebi"⁹ başlıklı haberdir; bu haberde de hemen göz çarptığı gibi, vatandaşlık Türklük bağı ile ilişkilendirilmekte ve potansiyel toplumsal tepkinin önüne geçilmektedir. Bunun dışında, vatandaşlığın ne hak temelli bir çerçevede, ne de humaniteryan bir düzlemde bahsi geçmektedir; öyle ki geçici korumanın kaldırılarak en azından mültecilik statüsünün verilmesi dahi konu edinilmemiştir.

Benzer şekilde daha öncesinde uluslararası mekanizmalardan gelen finansal desteklerle sürdürülen entegrasyon çalışmalarının da 2020-2022 dönemindeki ulusal göç politikasında en az değinilen ikinci tema olduğu görülmektedir. Göç çalışmalarında halen tartışmalı alanlardan biri olarak dursa ve uygulamada birçok soru işaretini beraberinde getirirse de, entegrasyonun en azından ideal tanımı şudur: Entegrasyon, mültecilerin kendi kültürel kimliklerinden feragat etmek zorunda kalmadan ev sahibi topluma uyum sağlama konusunda hazırlıklı olmalarını ve buna karşı oluşabilecek tepkiler düzeyinde güçlü kılınmalarını içeren, ilgili tüm tarafların çabalarını gerektiren dinamik ve çok yönlü bir süreçtir (UNHCR, 2014). Entegrasyon her ne kadar 'program'larla tarif ediliyor olsa da, onun gerçekleşebilmesi en başta savunmasız bir grup olan mültecilerin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan güçlendirilmelerini, bu alanlarda kendi sermayelerini inşa edebilmelerini; en önemlisi de ev sahibi toplum ve mülteci gruplar arasında karşılıklılığa imkan tanıyan bir süreğenliğin sağlanmasını kapsar. Ager & Strang'ın sıkça referans gösterilen çalışmasında başarılı entegrasyon için gerekenler; araçlar ve işaretleyiciler (eğitim, istihdam, barınma, sağlık), sosyal bağ kurma (sosyal köprüler, sosyal bağlar, sosyal bağlantılar), kolaylaştırıcılar (güvenlik, kültürel bilgi ve istikrar, dil), kurumsallık (haklar ve vatandaşlık)tır (Ager & Strang, 2008). Bu açıdan entegrasyonu yapısal entegrasyon ve sosyal entegrasyon olarak da ele alanlar bulunmaktadır: Yapısal entegrasyon, mültecilerin öncelikli olarak sağlık, eğitim, istihdam, barınma gibi temel ihtiyaçların giderilmesinde ev sahibi ülkedeki diğer vatandaşlarla eşit şartlara ve aynı haklara sahip olmasını öngörürken (Bosswick & Heckmann, 2007: 9); sosyal entegrasyon aktörler arasındaki ilişkilere odaklanır ve mültecilerin göç ettikleri ülkenin toplumsal yaşamına fiilen katılımını ve bunun koşullarını sağlamayı amaçlar, bu da nihai olarak vatandaşlık ve siyasi haklar yoluyla teşvik

9: Bkz. <https://www.sabah.com.tr/gaziantep/2020/08/09/suriyeli-turkmenlerden-vatandaslik-talebi>, erişim tarihi: 30.01.2023

edilir (ECRE, 2005: 6). Bugün tek taraflı sosyal bütünleşme, ev sahibi topluma adaptasyon, asimilasyon ya da zorunlu kültürleşme riski (Carrera, 2006; Park ve Burgess, 2017) vb. nedenlerle tartışılan ve onun yerine karşılıklılığı daha fazla ortaya koyan sosyal uyum ifadesinin tercih edildiği entegrasyon, her şeye rağmen mültecilerin vatandaşlık statüsüne normatif bir değer atfeder ve onu korumaya altına alması bakımından önem taşır.

Türkiye’de entegrasyona yönelik adımların en azından mevzu bahis edilmeye başlanması, 2016’yı bulmuştur; bu tarih “Suriyelilerin yasal statülerinde politika ve uygulamaların entegrasyona doğru yöneldiği bir sürecin” (İçduygu ve Şimşek 2016: 62) başlangıcı olarak okunabilir. Örneğin, 2 Temmuz 2016’da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Türkiye’de “geçici koruma sağlanan Suriyeli misafirlere Türk vatandaşlığı verileceğini” açıklaması ya da Suriyeli mültecilerin geçici koruma statüsü işlemleri yapıldıktan 6 ay sonra işverenlerince çalışma iznine başvurmasına olanak tanıyan 2016 yasası bu sürecin bir parçasıdır (Göksel, 2017:186).

Cumhuriyet’in ilk yıllarından bu yana Türkiye dışında yaşayan Türk azınlık nüfusun ülke topraklarına geri dönüşünde Türklük ve dini aidiyet ekseninde kurulan vatandaşlığı temel alan bir göç politikası (Kirişçi, 2009) hakimdir, dolayısıyla bu “eski” göç politikasında entegrasyon tartışılan bir konu olmamıştır. Ne var ki 2011 sonrasındaki kitlesel ve benzerine daha önce rastlanmayan dinamiklerin devreye girdiği yeni göç hareketleri, Türkiye’nin Avrupa Birliği kriterlerini yerine getirme çabaları, entegrasyon ve yeni bir kurumsal ‘uyum’ söylemini beraberinde getirmiştir (Göksel, 2017:189). Bu bağlamda 2016 yılının entegrasyon anlamında olumlu bir başlangıç olmasını, Türkiye-Avrupa Mutabakatı’ndan bağımsız düşünmek pek de mümkün değildir. Türkiye’ye gelen mültecilerin ülke topraklarında tutulmasını ve göçün kontrolünü sağlamak için “dışsallaştırılmamasını” (externalization) öngören mutabakat sonrasında siyasi iktidar, gelen finansal kaynaklarla entegrasyon yönünde bir takım somut adımlar atmaya mecbur kalmıştır.

Tam da bu noktada bir parantez açıp yeni göç politikasında entegrasyonun nasıl tarif edildiğine bakmak gerekir. AKP’nin temsil ettiği politikalar ve iktidar oldukları dönemde çıkan yasal düzenlemelerde, aslında entegrasyonun içerik olarak tarif edildiği; ancak bu sürecin entegrasyon olarak değil, “uyum süreci” olarak adlandırıldığı görülmektedir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 96. maddesine göre, “Genel Müdürlük, ülkenin ekonomik ve mali imkânları ölçüsünde, yabancı ile başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin ülkemizde toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak ve ülkemizde, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde

ülkelerinde sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve katkılarından da faydalanarak uyum faaliyetleri planlayabilir”¹⁰. Entegrasyon tartışmaları söz konusu olduğunda uyum, yerel halk ve mültecilerin karşılıklı olarak dönüşümünü; “kendiliğinden, isteyerek ya da zorunlu olarak bir araya gelen toplulukların, çoğulculuğun kabul gördüğü ortak bir aidiyet zemininde karşılıklı kabul ve saygı çerçevesinde huzur içinde bir arada olabildiği duygu ve yaşam biçimi”ni (Erdoğan, 2019:17) ifade etmesi bakımından olumludur. Ama öte yandan uyum, entegrasyonun barındırdığı nihai durak olan vatandaşlığı vaat etmemektedir; ilgili mevzuattan da anlaşılacağı gibi uyum süreci mültecinin aslen “kalıcı” olmadığı fikrine dayanır (Aykaç ve Karakaş, 2020). Dahası, siyasi iktidarın bu karşılıklı dönüşümün nasıl tesis edileceğine dair zamana yayılmış açık bir programının olmaması, çok değişkenli ve aktörlü bu sürecin sadece faaliyet bazlı tanımlanması ve kurumsal işbirliklerinin kurulmasında Türkiye’deki politik iklimin önemli bir değişken olması uyum sürecini daha da muğlak hale getirmektedir.

2016’dan bu yana geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik eğitim, sağlık ve istihdam anlamında küçük ama umut verici adımlar atılmış olsa da, siyasi iktidarın gelecek projeksiyonu olan, planlı bir entegrasyon/uyum politikası oluşturduğundan bahsetmek oldukça güçtür. Göksel’in altını çizdiği üzere mültecilerin sağlıklı bir şekilde kendi kimliğini tanımlama ve toplumsal hayata katılma sürecinde özgüven, saygı ve toplumsal itibarı barındıran “adil bir entegrasyon” (Göksel, 2017) için her şeyden önce yasal ve kamusal işleyiş arasındaki tutarsızlıkların ortadan kaldırılması, karşılıklılığa zemin hazırlayacak iletişim kanallarının ve mecralarının kurulması, sadece siyasilere değil, medya, eğitimciler, hukukçular gibi farklı aktörler tarafından uyuma yönelik ortak bir dil ve söylemin inşa edilmesi gerekmektedir. Ne var ki, AKP’nin pratiğinde uyum, Sünni İslam’ı baz alan söylemin ya da genele yayılamayan ve yerel bazda içe kapalı kalan projelerin ötesine geçememiştir.

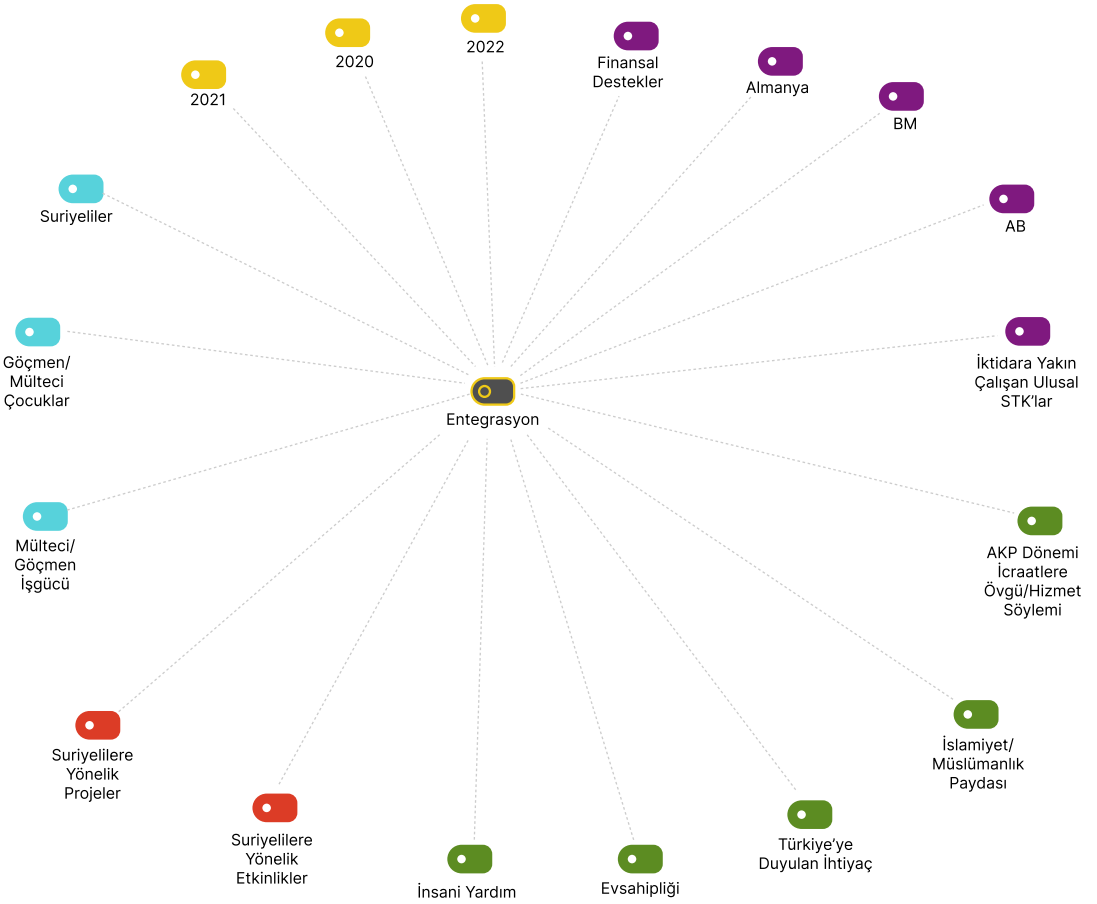
2020-2022 döneminde entegrasyon ve/veya uyum süreci ile ilgili gelinen nokta ise daha öncekinden bile geriye düştüğünü ortaya koymaktadır. 3 yıllık dönemdeki haber oranlarına bakıldığında, 1894 haberin içinde siyasi iktidarın uyum sürecinden bahsettiği yalnızca 15 haber bulunmaktadır. Bu haberlerden 6’sı Güneydoğu ve Güney sahil kentlerinde gerçekleştirilen uyum projeleri ve etkinliklerini, 3’ü uluslararası mekanizmalardan gelen destek mesajlarını, 4’ü AKP’li politikacılar tarafından “Türkiye’nin örnek bir uyum modeli oluşturduğu” yönündeki beyanlarını içermektedir; geriye kalanlar ise pandeminin

10: Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>

mültecilere ilişkin uyum sürecini etkilediğine dair haberlerden oluşmaktadır.

Şekil 12'deki harita son 3 yıllık dönemde siyasi iktidarın entegrasyonu hangi bağlamlar, özneler ve kurumlarla birlikte andığını göstermektedir. Yıllara göre bakıldığında entegrasyon temasına ilişkin en çok kodlamanın yapıldığı dönem 2022'dir. Bu döneme ait haberlerde sosyal uyum, başta İç İşleri Bakanı olmak üzere AKP yetkilileri tarafından dile getirilmekte, bilhassa "göçmen nüfusun üretim hayatına katılımlarından duyulan memnuniyet"¹¹ vurgulanmaktadır. Haritadan da görülebileceği üzere uyum süreci ve Suriyeli mültecilerin istihdamını teşvik arasında güçlü bir korelasyon bulunmaktadır. Ne var ki mülteci istihdamına dönük yasal düzenlemelerin neler olduğu, ucuz işgücü, güvencesizlik, sağlıksız ortamlardaki ağır çalışma koşullarına ilişkin ne gibi iyileştirmelerin yapıldığı bu haberlerde yer almamakta, başka bir deyişle istihdam süreci emek odaklı değil, üretim odaklı bir perspektifle sunulmaktadır. Diğer yıllarda da benzer şekilde entegrasyon teması, en çok mülteci emeğinin iş gücü piyasasına dinamizm kattığına, piyasayı daha hareketlendirmek için sığınmacıların kabiliyet ve becerilerini arttıracak projelerin hayata geçirilmesi gerektiğine ilişkin haber içerikleriyle kesişmektedir. Bu bulgular, uyum sürecinin, mültecilerin ekonomik kalkınmaya sağladığı yarar nispetinde ele alındığını akla getirmektedir.

11: 17.02.2022 tarihli "Bakan Soylu: 193 bin 293 Suriyeli Türk vatandaşı oldu" başlıklı haberde , Süleyman Soylu bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: Türkçe dahil tüm uyum çalışmaları başladı. Hem üretim hayatına, eğitim hayatına katılmalarında görüyoruz ki birkaç olayın dışında çok büyük bir toplumsal kırılmanın yaşanmadığı, büyük toplumsal olayların olmadığı bir durum var". Bkz. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2022/02/17/bakan-soylu-193-bin-293-suriyeli-turk-vatandasi-oldu>



Şekil 12. Sabah Gazetesi Entegrasyon Temasıyla Birlikte Oluşan Kodlar

Bunun dışında uyum süreci, AKPlı belediyelerin ya da iktidara yakın duran ulusal STK'ların insani yardım amaçlı yaptıkları organizasyonları, mülteci kadın ve çocuklara yönelik belirli günlerde ya da zaman dilimlerinde yapılan etkinlikleri konu edinen haberlerle sınırlıdır. Öte yandan, gerek projelere, gerekse de etkinlik ve organizasyonlara ilişkin haberlerin, Adıyaman, Samsun, Adana ve Mersin gibi kentlerle sınırlı kalması; lakin büyükşehirlerde mültecilere ilişkin yapılan etkinliklerin uyum süreci teması ile birlikte anılmaması AKP'nin entegrasyon politikalarına ilişkin bir gösterge olarak da okunabilir.

Mültecilerin uyum süreci, daha önce belirtildiği üzere özellikle 2016 Türkiye-Avrupa Mutabakatı ile hız kazanmıştır; 2020 sonrasında entegrasyon temasının uluslararası mekanizmalar ile birlikte anılması bu anlamda şaşırtıcı değildir. Burada ilginç olan nokta, entegrasyon/uyum sürecinde dahi AKP'nin uluslararası politikada benimsediği "Türkiye'ye duyulan ihtiyaç" retoriğinden vaz geçmemesidir. Bu retorik, aynı zamanda AKP'nin iç siyasette de sıklıkla tekrarladığı "hizmet" söylemi ile de kesişmekte, entegrasyon meselesi siyasi iktidarın bir icraatı olarak dış politikadaki aktörlere duyurulmaktadır.

Tüm bunlar aslında AKP'nin 2016 sonrasında ivme kazandırdığı uyum sürecinin zaman içinde yavaşladığına, Güneydoğu sınırında ya da Güney sahil şeridindeki iller dışında yapılan çalışmaların çok da görünür kılınmadığına ilişkin emareler sunmaktadır. Dahası, 2020-2022 yıllarındaki uyum sürecine ilişkin bulgular, siyasi iktidar için bu meselenin finansal kaynaklar geldiği sürece, proje bazlı yürütülen faaliyetlerle sınırlı olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla iktidarın entegrasyon politikalarındaki geçicilik, Türkiye'de yaşayan tüm mülteci topluluklarında ortak bir payda olan belirsizliğin bir başka yansımasıdır.

Bugün tüm dünyada göçün yönetilmesinin bir parçası olarak da ele alınan entegrasyon, siyasi iktidarın gündeminde erozyona uğramıştır; bunun en bariz kanıtını ise siyasi iktidarın son 3 yılda göçü yönetmekten "göçle mücadele"ye kayan söylem ve uygulamalarında bulmak mümkündür.

2.2. Ilıman Patikalardan Güvenikleştirme Yollarına: Düzensiz Göçle Mücadele

Sabah Gazetesi'ne ait 2020-2022 yıllarını içeren bulgulara bakıldığında, siyasi iktidarın mülteci politikasındaki en büyük kırılma noktasının, düzensiz göçle mücadeleye ilişkin söylem ve uygulamalar olduğu görülmektedir. Şekil 11'deki iç politika gündemi grafiğine geri dönersek, son 3 yıllık dönemde düzensiz göçle mücadele (%40) ve onun uygulamada en önemli aparatı olan geri gönderme (%38) tema kodlamalarının %78'ini oluşturmaktadır.

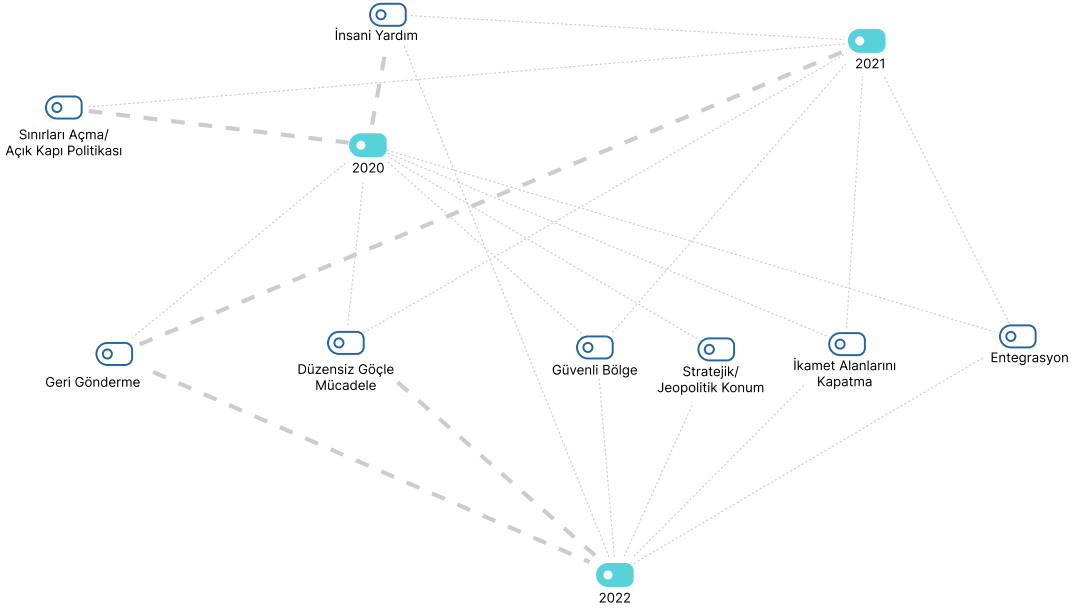
Bu stratejinin nasıl adım adım örüldüğüne bakmak gerekir. Düzensiz göçle mücadele politikasındaki miladı, aslen 2013 yılında İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM)¹² kurulmasına kadar geri götürmek mümkündür. GİGM, 2015-2018 yıllarını kapsayan “Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı” belgesini oluşturmuş, ancak bunu hemen hayata geçirmemiştir. Zira bu dönem, bugünkü adıyla Başkanlık tarafından da bir tür hazırlık dönemi olarak ima edilmekte, planın operasyonel kısmına 2021 sonrasında geçileceği ifade edilmektedir; kurumun resmi sitesinde bu durum tam olarak şu şekilde yer almaktadır: “2015-2018 yıllarını kapsayan Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı ile ülkemizin düzensiz göçle mücadelesinde stratejik hedefler belirlenmiş ve hayata geçirilmesi amacıyla çalışmalar yürütülmüştür. Bu dönemin sona ermesiyle birlikte 2021-2025 yıllarını kapsayan Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı hazırlanarak yürürlüğe sokulmuştur”¹³. Bunun yanı sıra 2018’de yayımlanan 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi kurulmuştur.

Bu beyan, daha öncesinde olaylar bazında ya da kritik vakalarda dönemsel olarak ele alınan mültecilerin güvenlikleştirilmesinin, 2020 sonrasında giderek sistematik bir uygulamaya dönüştürüldüğünü, 2022’de ise iktidarın mülteci politikasının ana arteri haline geldiğini ortaya koymaktadır. 2015 öncesinde de mültecilerin genellikle suçla ilişkilendirilerek bir güvenlik meselesine dönüştürüldükleri, bilindik kriminalizasyon araçlarının işletildiği görülmektedir (Şahan ve Ataman, 2014). 2015 sonrasında adım adım kurulan düzensiz göçle mücadele programı, bunu vaka bazlı olmaktan çıkarmakta, “sınır güvenliğine ya da milli/ulusal güvenliğe tehdit oluşturma”, “kamu düzenini bozma”, “göçmen kaçakçılığını önleme” gibi temalarla mülteciler sistematik bir şekilde güvenlik meselesi haline getirilmektedir.

Denildiği gibi, düzensiz göçle mücadele özellikle 2020 sonrasında baskın bir göç politikasına dönüşmüştür. Aşağıdaki harita yıllar içinde ulusal göç politikasındaki temaların nasıl bir değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır.

12: Kurum 2013 yılında İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü adıyla kurulmuş, 2021’de Genel Müdürlüğün statüsü Başkanlık olarak değiştirilmiş ve Kurum Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) adıyla anılmaya başlamıştır.

13: Bkz. <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>



Şekil 13. Sabah Gazetesi yıllara göre kesişen temalar modeli
(Çizgi kalınlıkları frekansları gösterir)

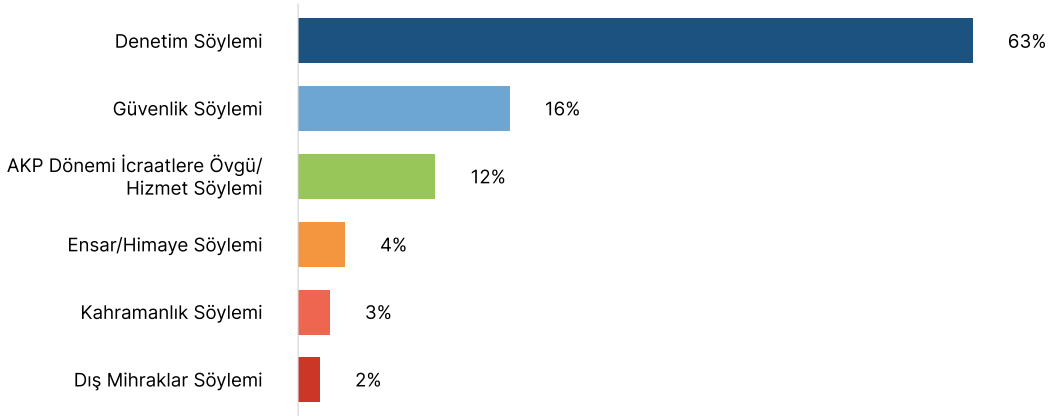
Haritadan da görülebileceği üzere, ulusal göç politikasında düzensiz göçle mücadelenin entegrasyon ya da insani yardım gibi başlıkları gölgede bırakacak denli egemen olması, 2021 ve 2022 yıllarına denk düşmektedir. 2020 yılında dahi halen açık kapı politikası ve insani yardım teması ön plandadır; 2021 ve 2022'de ise hakim olan uygulamanın geri gönderme olduğu açıktır. Burada ilginç olan nokta, geri göndermeler ile düzensiz göçle mücadele politikası arasındaki bağlantının 2021'de daha cılız olması, 2022'de ise her ikisinin frekansının aynı noktada buluşmasıdır. Başka bir deyişle Afganistan'da ABD ordusunun geri çekilmesi ve Taliban rejiminin iktidara gelmesiyle başlayan yeni kitlesel göç hareketine denk düşen 2021'deki geri göndermeler herhangi bir gerekçe gösterilmeksizin işleme konulurken, 2022'deki geri göndermeler İç işleri Bakanlığı ve mülki amirler tarafından çıkarılan düzensiz göçle mücadele yönergeleriyle gerekçelendirilmektedir. Dolayısıyla 2022 yılı, düzensiz göçle mücadele politikasının sadece söylem bazında değil, artık kurumsal olarak hayata geçirildiğini göstermektedir.

Göç İdaresi Başkanlığının resmi sitesinde düzensiz göçle mücadeleye ilişkin eylem planındaki stratejik öncelikler şu şekilde sıralanmaktadır:

- *Düzensiz göçü kaynağında önlemeye yönelik ulusal ve uluslararası mekanizmalar ve iş birliklerinin güçlendirilmesi*
- *Sınır güvenliğinin artırılması ve düzensiz göçle mücadele alanında tedbirler geliştirilmesi*
- *Yabancı iş gücü göçünün etkin ve kapsamlı politikalarla yönetilmesi*
- *Düzensiz göçmenlere ilişkin ülke içerisindeki işlemlerin insan hakları odaklı yürütülmesi, hassas durumdaki düzensiz göçmenlerin korunmasına yönelik çalışmaların artırılması ve düzensiz göçle mücadelede kanıta dayalı politikalar üretilmesi*
- *Düzensiz göçmenlerin insan hakları standartları çerçevesinde geri gönderilmesi sisteminin güçlendirilmesi ve yeniden uyumlarının sağlanması¹⁴*

Düzensiz göçle mücadele, bizatihi Göç İdaresi Başkanlığı tarafından bir güvenlik ve denetim meselesi olarak tanımlanmakta, buradaki en önemli aracın da geri gönderme olduğu duyurulmaktadır. Araştırmanın bulguları 2020 sonrasında mültecilere ilişkin iç politikadaki söylemin de bu yönde kurulduğunu açıkça göstermektedir. Denetim (%63) ve güvenlik (%16) söylemi, söylem bağlamında kodlanan haberlerin %79'una tekabül ederek en önemli ağırlık noktasını oluşturmaktadır.

İç Politikaya İlişkin Geliştirilen Söylemler



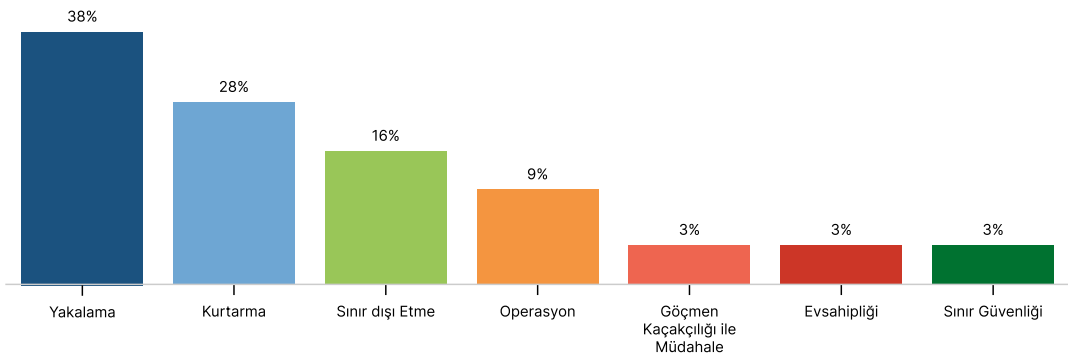
Şekil 14. Sabah Gazetesi İç Politikaya Dair Geliştirilen Söylemler

14: Bkz. <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>. Erişim tarihi: 09.11.2023

Denetim söylemi daha çok kentlerde düzenli olarak yapılan kimlik kontrolleri, ikamet alanlarını kapatma ya da yaşam alanlarına düzenlenen baskınlar, göçmen kaçakçılığını önleme adı altında gerçekleştirilen alikoymalar gibi uygulamaları içermektedir. Daha bu ilk tespitten yola çıkarak, denetim söyleminin daha çok kentlerdeki mülteci nüfusuna yönelik bir 'kriz yönetimi' olarak temsil edildiğini söylemek mümkündür. Özellikle Afganistan'da yaşanan gelişmeler sonrasında sayısı giderek artan düzensiz geçişlerden duyulan toplumsal endişeye karşılık olarak, denetim söylemi gerek düzensiz geçişlerin, gerekse de ikamet eden mülteci nüfusun kontrol altında tutulduğuna yönelik bir tutum sergilemektedir. Örneğin, İstanbul başta olmak üzere büyükşehirlerde valilikler izniyle gerçekleştirilen ve adına *Huzur Uygulaması* denilen denetim uygulamaları, kamu düzenini sağlama başlığı altında, yalnızca düzensiz göçmenleri değil, Türkiye'de yaşayan tüm mülteci nüfusa yönelmekte; rastlantısal olarak gerçekleştirilen kimlik kontrolleri sırasında yanında gerekli belgeleri taşımayan (sığınmacı" olarak adlandırılan Suriyeliler dahil) tüm mülteci topluluğu geri gönderme merkezlerine toplu olarak yerleştirilmektedir. Ana muhalefetten gelen eleştirilere karşı göçün denetim altında tutulduğunun kanıtını da sunan bu söylem ve uygulamalar, 2022'deki genel seçim döneminde yoğunluğunu giderek arttırarak Türkiye'deki mülteci nüfus üzerinde baskı kurmanın önemli bir aracına dönüşmüştür.

Denetimci söylem ve uygulamaların ne tür dilsel tercihlerle kurulduğuna bakacak olursak, mültecileri suçlulaştıran ve güvenlikleştiren bir retoriğin benimsendiği göze çarpmaktadır. Aşağıdaki grafiğin gösterdiği üzere, 'yakalama' kodu, haberlerde en fazla tekrarlanan retorik öğedir.

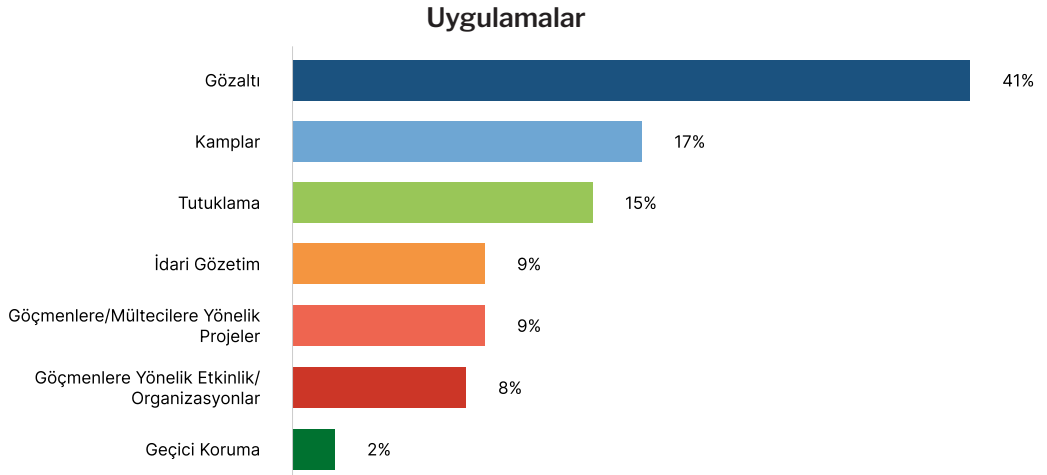
Ulusal Göç Politikasıyla İlgili Retorik



Şekil 15. Sabah Gazetesi Ulusal Göç Politikasına Dair Geliştirilen Retorik

Mültecilerin sistematik olarak maruz bırakıldığı suçlulaştırma bugün global ölçekte tartışılmakta, artık yeni bir kategori olarak göçün kriminalizasyonundan (*crimmigration*) bahsedilmektedir. Göçün kriminalizasyonu, göç akışlarını kontrol etmeye yönelik politik bir strateji olarak, ceza hukuku mekanizmalarına ve oradan türetilen söylemsel unsurlara başvurulması anlamına gelir (Marin ve Spena, 2016). Daha basit bir ifadeyle, göçün kriminalizasyonu, göçmenleri veya mültecileri disipline etmenin, dışlamanın ve hatta sınır dışı etmenin bir yolu olarak, tedbir uygulamalarının olağan bir uygulamaya dönüştürülmesini, düzensiz geçişlerin cezai işlemlere tabi tutulmasını ve mültecilerin toplu olarak cezalandırılmasını içerir. Özellikle ABD ve Avrupa ülkelerinde hukukçular tarafından eleştirilen bu yeni strateji, her şeyden önce ceza hukuku ile sivil haklar arasındaki bulanıklığın ya da ceza hukukun iltica hukukunu mas etmesinin bir sonucu olarak ele alınmaktadır¹⁵. Bu bağlamda göçün kriminalizasyonu, mültecilerin hedef gösterilmesi ve suçlu olarak damgalanmasına yarayan bilindik suçlulaştırma yöntemlerinden farklı olarak, güvenikleştirmenin mülteci topluluklarına yönelik kurumsal mekanizmalar aracılığıyla sistematik bir şekilde işletildiğine işaret eder. Türkiye'de de idari tedbirlerin yerini cezai uygulamaların aldığını; ilk etapta başvurulmayacak bir uygulama olan gözaltı ve sınır dışı kararlarının anaakım bir yönteme dönüştüğünü görmek mümkündür.

Aşağıdaki grafik, Sabah Gazetesi'nde siyasi iktidarın mültecilere yönelik uygulamalarına ilişkin çıkan haberlerde cezai işlemlerin yoğunluğunu ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir.



Şekil 16. Siyasi İktidarın Mültecilere Yönelik Uygulamaları

15: Bkz. <https://www.populismstudies.org/Vocabulary/crimmigration>

Dolayısıyla, mültecilerin daha en başından suçlu atfedilmesine yol açan yakalama ifadesi, göçün kriminalize edildiği güvenlikleştirici politikaların hem dilsel çıktısını hem de bu politikaların söylemsel gerekçesini oluşturur. Mültecilerin yalnızca Türkiye sınırlarındaki geçişlerini değil, aynı zamanda kentlerdeki mobilitelerini de kapsayacak denli uzamı genişletilen yakalama terimi, doğrudan doğruya yasa dışı bir faaliyetin varlığını akla getirmektedir. Bu retorikle birlikte ülkelerindeki savaş ve çatışma ortamından uzaklaşmak ve Türkiye'den koruma talep etmek, bir güvenlik meselesine dönüştürülmektedir. Bu retorikğin önemli bir kısmının, kadim ulusal güvenlik terminolojisiyle tamamlanması bu nedenle tesadüf değildir. Yakalama ifadesi, geçmiş yıllarda da güvenlikçi-militarist terminolojide sıklıkla başvurulan 'sınır güvenliği', 'operasyon' ya da 'baskın' gibi retorik öğelerle birleşerek, mültecilerin aynı zamanda bir milli güvenlik sorunu olduğunu ima etmektedir.

Tüm bu söylemsel unsur ve pratikler, en nihayetinde hak ihlallerine neden olan sınır dışı etmelerin gerekçesini oluşturmaktadır. Daha öncesinde 14 gün olarak belirlenmiş idari gözetim süreci, Eylül 2022'de çıkarılan "İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik" ile 7 güne indirilmiş, bu ise mültecilerin sınır dışı kararlarına itiraz etmelerini neredeyse olanaksız hale getirmiştir. 2020'ye kadar olan süreçte halen ev sahipliği retorikğini benimseyen siyasi iktidarın, bu tarihten sonra dünyada en fazla sınır dışı kararına imza atan bir ülke olmakla övünmesi, mevcut politika değişikliğinin net bir kanıtını sunmaktadır.

Türkiye, sınır dışı sayılarında Avrupa'yı geride bıraktı

Göç İdaresi Başkanlığınca, yılın ilk 8 ayında sınır dışı edilen düzensiz göçmen sayısının 75 bin 678'e yükseldiği, **Avrupa** (**haberleri/avrupa**) ülkelerinin sınır dışı başarı oranı ortalaması yüzde 10 seviyesinde iken, Türkiye'nin yüzde 67 sınır dışı başarı oranı ile tüm Avrupa'yı geride bıraktığı bildirildi.

AA (/_aa_sabah/haberleri)
(/)



Göç İdaresi Başkanlığından yapılan açıklamada, düzensiz göçle mücadele kapsamında, bu y göçmenin Türkiye'ye girişinin engellendiği belirtildi.

Açıklamada, yasa dışı yollardan Türkiye'ye girenlerin yakalanmasına yönelik gerçekleştirilen neticesinde, yakalanan mükerrerlikten arındırılmış düzensiz göçmen sayısının geçen yılın artışta 158 bin 525 olduğu kavdedildi.

<https://www.sabah.com.tr/dunya/turkiye-sinir-disi-sayilarinda-avrupayi-geride-birakti-6142946>

1/4

Mültecilerin güvenikleştirilmesinde kriminalizasyon, sadece yakalama, operasyon, baskın vs. gibi bir retorikle değil, aynı zamanda mültecilerin adlandırılması ve bölgesel farklılıklara göre dilsel stratejilerin kurulmasıyla da eş güdümlü ilerlemektedir. Şimdi bu konuyu biraz daha ayrıntılandıralım.

2.2.1. Mültecilerin Güvenikleştirilmesinde Adlandırılmaların Önemi:

Bu çalışmada mülteci ifadesi, 1951 Cenevre Sözleşmesi baz alınarak, "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs" için kullanılmaktadır. Bununla birlikte, uluslararası hukuk çerçevesinde, göç edenlerin yasal statüleri farklılık gösterir. Göçmen, düzensiz göçmen, sığınmacı, geçici

koruma ve vatansız kişi gibi tanımlar arasındaki nüanslar, uluslararası hukuk çerçevesinde göç eden kişilere yönelik uygulamaların çerçevesini belirler.

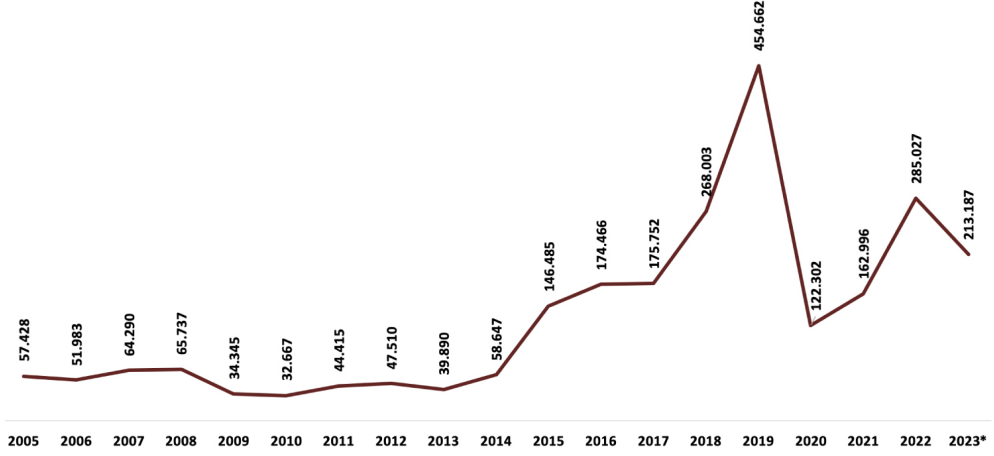
Göçmen (migrant) “kişinin hukuki statüsüne, hareketinin gönüllü veya zorunlu olmasına, hareketinin nedenlerine, kalış süresine bakılmaksızın uluslararası bir sınırı geçmiş veya aynı ülke içinde olmakla birlikte kendi devamlı yaşadığı yerden uzağa hareket etmiş veya etmekte olan herkes” (IOM, “Migrant”, 2017) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bakımdan göçmen, hem zorunlu hem de gönüllü olarak göç eden kişiler için kullanılan kapsayıcı bir kavramdır (Akbaş Demirel, 2021).

Avrupa Komisyonu'nun günümüzde halen geçerliliği olan düzensiz göçmen tanımı ise bir devletin yasaları ve o devletin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar uyarınca, o devlete girme veya o devlette kalma izni olmaksızın uluslararası bir sınırı geçerek hareket eden kişiyi ifade eder. Komisyonun düzensiz göçmeni tanımladığı resmi sitesi, aynı zamanda bu kavramın tercih nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır: “Düzensiz (irregular) terimi, yasa dışı (illegal) göçmen terimine tercih edilir, zira yasa dışı terimi cezai çağrışımlara sahiptir. Bir ülkeye düzensiz bir şekilde girmek veya düzensiz bir statüde kalmak cezai bir suç olmayıp idari düzenlemelerin ihlali anlamına gelir. Bunun dışında, hukuki ve etik olarak, bir eylem yasal veya yasa dışı olabilir ama (bu fiili gerçekleştiren) bir kişi yasa dışı sayılmaz¹⁶”. Bu nedenle başka bir ülkeye geçiş yaptıktan sonra koruma talep eden ya da en azından bu doğrultuda başvuru işlemlerini başlatmış bulunan kişilerin kendisi düzensiz göçmen olarak tanımlanamaz.

2020-2022 yılları arasında mültecilerin adlandırılmasına ilişkin bulgular, bu son tanımdan itibaren uluslararası temayüllerle tutarsızlık göstermektedir: Öte yandan, araştırmadan çıkan bu bulgularla Göç İdaresi Başkanlığı'nın kendi verilerini karşılaştırdığımızda da, bu sonuçların yine çeliştiğini söylemek gerekir. Zira, Göç İdaresi Başkanlığı'nın resmi sitesindeki istatistik, 2020 ile 2022 yılları arasında düzensiz göçmen oranında büyük bir azalmanın yaşandığını göstermektedir.

16: <https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asy-lum-and-migration-glossary/glossary/irregular-migrant>

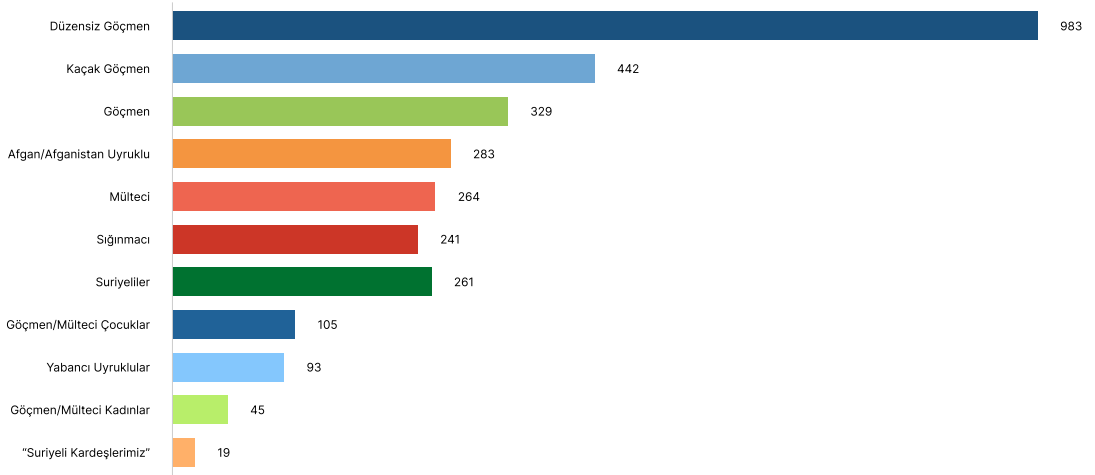
YILLARA GÖRE YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMEN SAYISI



"2023 yılında mükerrerden arındırılmış yakalanan düzensiz göçmen sayısı 159.199'dur."

*09.11.2023 tarihi itibarıyla

Adlandırmalar



Şekil 17. Mültecilere Yönelik Adlandırmalar ve Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı

Elbette Türkiye'de düzensiz-belgesiz bir göçmen topluluk bulunmaktadır. Ancak düzensiz göçmen tanımı, çoğu zaman ülkedeki tüm göç hareketini içerecek şekilde -şehir değiştirengeçici koruma altındaki mültecileri de kapsayacak biçimde- tümü adına kullanılan bir kavrama dönüşmüştür. Öncelikle bu kavram uluslararası hukuk bağlamından koparılıp tüm mültecileri kapsayan pejoratif bir etikete dönüştürüldüğünde, mülteciliğin nedenine ya da mültecinin neden mülteci olarak tanımlanması gerektiğine ilişkin anlamsal katmanı görünmez kılar ve vurguyu aslen 'düzensiz' olana yaparak bir tehdit algısı oluşturur. Buna ek olarak, düzensiz göçmen, nedenlerinden bağımsız olarak Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan tüm mülteciler adına kullanılan bir gösterge halini alarak, mültecilerin farklı sorunları ve konumlarını silikleştirir, onları farksızlaştırır ve anonimleştiren bir eşdeğerlilik sistemi yaratır. Bu ise mülteci karşıtlığında her zaman fonksiyonel bir aygıt olan stereotipleştirmenin güçlenmesinde önem teşkil etmektedir. Düzensiz göçmen mülteciliğin yerine geçtikçe, mültecilik bir konum/deneyim olmaktan çıkacak ve toplum açısından tehditkar bir kimlikle özdeşleşme riskini barındıracaktır.

Tam da bu noktada, düzensiz göçmenin gazetedeki yakalama, geri gönderme ve sınır dışı haberleri ile kesişmesi, siyasi iktidarın benimsediği göç politikasının ayırt edici özelliklerinden birini sunar: Düzensiz göçmen kodundaki bu ağırlık, sadece mülteci nüfusunun yoğunluğunu değil, bilakis mülteci nüfusuyla nasıl baş edildiğini gösteren bir temsil stratejisi olarak kurgulanmıştır. Her gün bu yönde haberlerle karşılaşan okuyucu/ izler kitle açısından mültecilere ilişkin en büyük gündemin düzensiz göçle mücadele olduğunu düşünmek şaşırtıcı olmayacaktır.

Düzensiz göçmenin sıklıkla kullanılmasının yarattığı tehditkarlığı, Sabah Gazetesi'nin haberlerinde en fazla kullanılan ikinci ifade olarak 'kaçak göçmen' tamamlamaktadır. Ulusal ve uluslararası hak temelli çalışan sivil toplum örgütlerinin vurguladığı gibi, tümüyle terk edilmesi gereken bir kavram olan kaçak göçmen, bugün halen mültecilerin suçlaştırılmasındaki araçlardan biridir. En başta kaçak olma durumu, mültecilik deneyimini yasal yaptırımlar gerektiren yasa dışı bir konumla eş anlamlı hale getirir. Öte yandan kaçak ifadesinin alt metnindeki diğer yasa dışı fiillerle kurulan ilişki, kriminalize edilmenin etkisini çoğaltır. Sonuçta mültecilik, kontrol ve tahakküm altında tutulması gereken bir konuma dönüşür.

Aşağıdaki haber, gerek içerik, gerekse görsel araçlar bakımından mültecilerin suçlaştırılmasının en açık örneklerinden birini sunmaktadır:

32 kaçak göçmen saklandıkları seralarda polise yakalandı



Antalya (/haberleri/antalya) nın Gazipaşa ilçesinde, yasa dışı yollarla Kıbrıs'a gitmeye çalışan 4'ü çocuk 32 kaçak göçmen, emniyet ekiplerince saklandıkları seralarda yakalandı. Edinilen bilgiye göre olay, Kuru Mahallesi'nde saat 08.00 sıralarında meydana geldi. Bir vatandaş, seraların arasında bir grup yabancı şahıs görmesi üzerine polis ekiplerine haber verdi. Harekete geçen ekipler olay yerine geldiklerinde seraların arasında 32 kişilik kaçak göçmen grubu olduğunu gördü. 23'ü erkek, 5'i kadın ve 4'ü çocuk olan Suriye uyruklu göçmenlerin Kıbrıs'a gitmeye...

Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde, yasa dışı yollarla Kıbrıs'a gitmeye çalışan 4'ü çocuk 32 kaçak göçmen, emniyet ekiplerince saklandıkları seralarda yakalandı.

SON DAKİKA (<https://www.sabah.com.tr/son-dakika-haberleri/antalya-gocmen-saklandiklari-seralarda-polise-yakalandi>)
<https://www.sabah.com.tr/antalya/2021/02/06/32-kacak-gocmen-saklandiklari-seralarda-polise-yakalandi>

Bu örnek haberi siyasi iktidarın mülteci politikası açısından biraz daha irdelemekte fayda var: Türkiye karasularından Kıbrıs'a ulaşmaya çalışan ve haberde vurgulandığı gibi aralarında çocukların da bulunduğu mülteci bir grup, yine düşünülmesi gereken bir mekanizma olarak ihbarla, Emniyet Güçleri tarafından durdurulmuştur. Bu durum 'geçiş sırasında durdurulan mülteciler' şeklinde de tanımlanabilirdi; oysa haber içeriği, söz konusu fiili utanç ya da yüz kızartıcı bir suç işlendiği algısı yaratacak bir görselle birlikte "saklandıkları yerde yakalanan kaçak göçmenler" olarak servis etmiştir. Mültecilerin onur ve haysiyetini zedeleyici bir şekilde temsil edilmesi, insan haklarına tümüyle aykırı olup aynı zamanda bir suçtur, ama aynı zamanda bu temsil stratejisi siyasi iktidarın mültecileri gündelik yaşamda güvenlikleştirmesinin tahakküm ile bağını da gösterir. Ön tarafta sırtı kadrja dönük net şekilde duran ve devletin varlığını görünür kılan Sahil Güvenlik'in¹⁷ güç konumuna karşılık, arka plandaki zeminde görünürlükleri bulanıklaştırılmış ve öznellikleri

17: Sabah Gazetesi'ndeki 06.02.2021 tarihli bu haber, aslen Antalya Emniyet Müdürlüğü ile ilgili-ken, neden Sahil Güvenlik'e ait bir görselin kullanıldığı düşünülebilir. Asıl ipucu buradadır: Gazetede-ki mültecilere ilişkin haberlerin çoğunda görseller, haber içeriğinin "gerçekliğini" kuvvetlendirmek için değil, bu içeriğin aslında "ne anlama geldiğini" vurgulamak adına seçilmektedir.

belirsizleştirilmiş mültecilerin derin kontrastı, en başta denetleyenler ve denetim altında tutulanları tanımlar. Daha ilk başta eşkalleri ayırt edilemeyen erkek mülteciler sakıncalı bir konuyla özdeş tutulmakta, onları kaçak göçmen olarak damgalayan söz diziminin kriminalize edici gücünü seçilen görsel pekiştirmektedir. Ancak bu keskin zıtlık, aynı zamanda mesafenin ve kontrol sahibi kişinin eyleminin belirsizliğinin hesaba katılmasıyla birlikte, muktedir ve boyun eğen ikiliğini yaratır ve mevcut siyasi iktidarın sadece kontrol kurmadığına, mülteciler üzerinde muktedir olduğu bir konuma işaret eder. Bir bakıma bu örnek haber tek başına AKP politikalarının ifşaatı gibidir: Kontrol, öznelliklerin silindiği ve geleceğin ipotek altına alındığı bir düzlemde tahakkümü getirir ve bu tahakkümün aygıtları keyfi bir şekilde işlemeye meyillidir.

Son olarak siyasi iktidarın söyleminde mülteci, sığınmacı ve düzensiz göçmen ifadelerinin belirli tema alanlarıyla özdeşleştirildiği görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle, bu adlandırmaların her biri farklı konu alanları ve retoriklerle eş güdümlü hale getirilmiştir. Gazete haberlerinin analizinde, mülteci ifadesinin özellikle dış politika haberlerinde; daha yakından bakıldığında uluslararası mekanizmalara yönelik kurulan argümanlarda kullanıldığı görülmektedir. Siyasi iktidar mülteci ifadesini kullanırken, Avrupa ile kurduğu ilişkilerde uluslararası hukukun diliyle hareket ettiğini ortaya koymaktadır.

Bunun aksine düzensiz göçmen ifadesi, iç politikadaki söylemlerde ortaya çıkmaktadır. Kimi zaman kaçak göçmen ifadesiyle yer değiştirilerek kullanılan düzensiz göçmen, bahsettiğimiz üzere düzensiz göçle mücadele, denetim söylemi, bu stratejilerle hareket eden güvenlik güçleri ve hepsinin ortak retorik bileşenleri olan operasyon, sınır dışı etme ifadeleriyle bir arada kullanılmaktadır. Burada dikkat çeken bir başka nokta, düzensiz ya da kaçak göçmenler söz konusu olunca en önemli kesişim alanının Afganistan uyruklu mülteciler olmasıdır. Özellikle 2021 sonrasında yaşanan gelişmelerle birlikte Afganistan'dan göç eden mülteciler, tüm bu dilsel taktiklerle en fazla kriminalize edilen halktır.

Sığınmacı ifadesinin ise yine yoğunluklu olarak iç politikaya dair geliştirilen söylemlerde ve çoğunlukla geçici koruma altındaki Suriyeliler için kullanıldığı görülmektedir. Gazete haberlerinde Suriyeliler ifadesinin en fazla kesiştiği tema ise gönüllü geri dönüş olmuştur. Düzensiz göçle mücadele eylem planının bir parçası da olan gönüllü geri dönüş, siyasi iktidarın geliştirdiği bir 'proje' olarak tanıtılmakta, buna yönelik Suriyelilerin siyasi iktidara karşı duydukları minnet söylemiyle birlikte ilerlemektedir.

Suriyeli mülteciler (/haberleri/suriyeli multeciler) evlerine dönüyor: Türkiye (/haberleri/turkiye) ikinci vatanımız!

Suriye (/haberleri/suriye)'de 2011 yılında başlayan iç savaş milyonlarca insanı vatanından, ailesinden, yuvasından ayırdı. Hayatta kalmak için umut arayan birçok mültecinin ilk durağı ise Türkiye (/haberleri/turkiye) oldu. Yaklaşık 10 yıldır geçici kimlikle Türkiye (/haberleri/turkiye)'de ikamet eden Suriyeli mülteciler (/haberleri/suriyeli multeciler), bugünlerde ülkelerindeki güvenli bölgelere dönmenin heyecanını yaşıyorlar. Sadece İstanbul Esenyurt'ta 2018'de başlatılan proje kapsamında şimdiye kadar 7 bin Suriyeli mülteci ülkelerindeki güvenli şehirlere gitti. SABAH, ilçe sokaklarında mültecilerin nabzını tuttu. Gösterilen misafirperverlikten dolayı memnuniyetlerini dile getiren Suriyeli mülteciler, Türkiye'nin ikinci vatanları olduğunu söylediler. Gitmeden önce yetkililerden en sevdikleri oyuncakları hatıra olarak alan çocukların ise mutlulukları gözlerinden okunuyor. Giden her anne-babanın tek gayesi dedelerinin ömürlerini aşındırdığı topraklarda çocuklarının da gülerек büyümesi...



Şerif Can (/serif-can/haberleri)



MERVE BİLKAY (/merve-bilkay/haberleri)



<https://www.sabah.com.tr/yasam/eve-donus-mutlulugu-5698568>

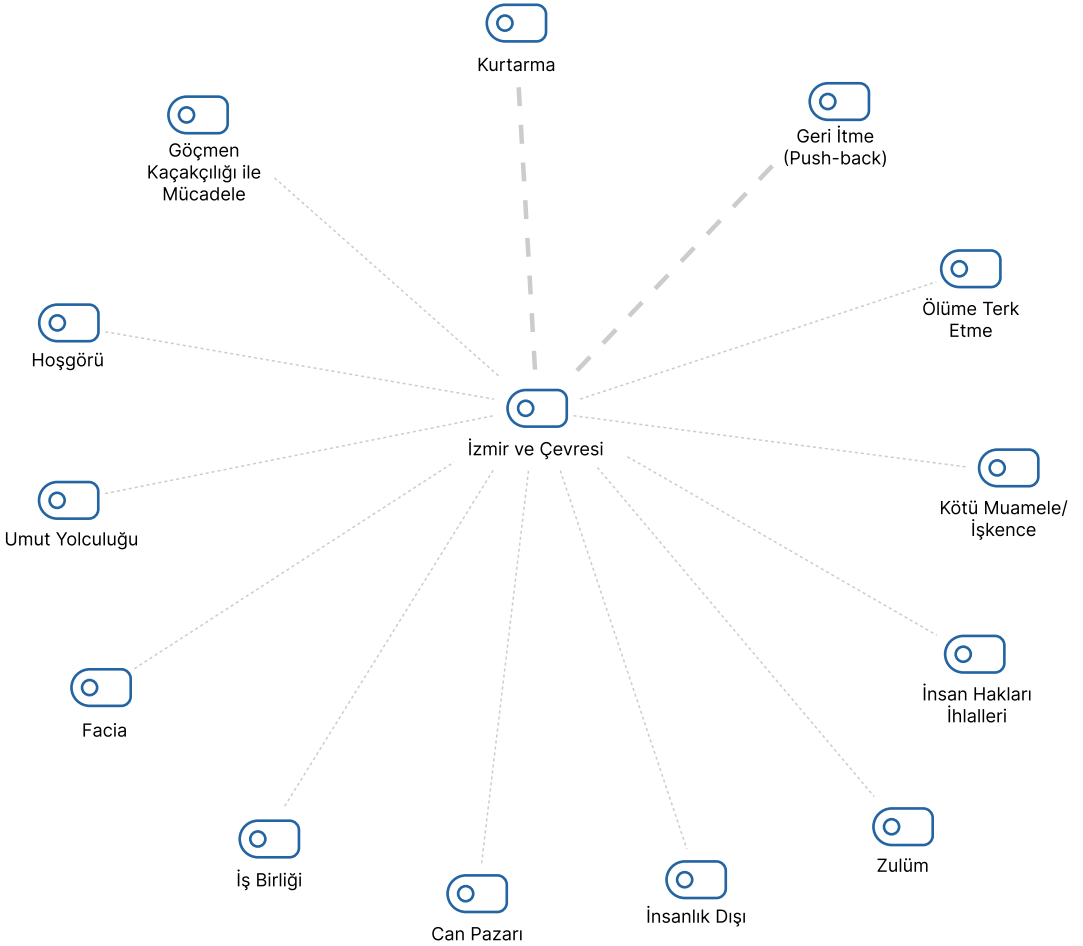
Sabah Gazetesi'nde Türkiye'de mültecilerin yaşamına dair doğrudan mülteciler tarafından dillendirilen haberlerin tümü, siyasi iktidara duyulan minnet ve takdire ilişkindir. Sığınmacıların yoksulluk, emek sömürüsü, güvencesizliğe dair yaşamlarına ya da yaşam hakkı ihlalleri başta olmak üzere karşılaştıkları ayrımcılık ve nefret söylemine, ne gazete haberlerinde ne bu kişilerin kendi paylaştıkları hikayelerde rastlanmaktadır. Provokasyona ilişkin haberler, çoğu zaman ana muhalefete ya da Zafer Partisi'nin sözcülüğünü yapan Ümit Özdağ'a atıfla yazılmaktadır. Dolayısıyla sığınmacıların kendilerini ifade ettikleri haberler, yalnızca AKP'nin hizmet ve icraatlarına övgüyle birleştirmektedir; bu ise mültecilerin araçsallaştırılmasının neden sadece dış politika düzleminde ele alınmaması ve ülke içindeki siyaset açısından da düşünülmesi gerektiğine işaret eden bir başka önemli ipucudur.

2.2.2. Mültecilerin Güvenlikleştirilmesinde Bölgesel Farklar:

Medya içeriklerinin analizinde, mültecilere yönelik geliştirilen denetim-güvenlik söyleminde bölgesel farkların bir değişken olup olmadığı da ele alınmıştır. 2020 sonrasında mültecilere uygulanan düzensiz göçle mücadele eylem planı genel bir söylem ve uygulama mıdır, yoksa geçmişten gelen güvenlikçi politikaların mirasıyla kimi bölgeler diğerlerinden daha mı fazla ayırt edilmektedir? 90'lı yılların 'yakalama, operasyon, ele geçirme, baskın' gibi milli güvenlik terminolojisinin 2020 sonrasındaki mülteci politikasına tercümesi, Türkiye'nin Batı'sı ile Kürt nüfusunun yoğun yaşadığı ve halen güvenlik çemberine alınmış bölgelerinde farklı işlemektedir.

Araştırmanın bulguları, belirli kodların farklı bölgelerde yoğunlaştığını göstermekte; bu da bölgesel farklılıkların mültecilerin güvenlikleştirilmesinde rol oynadığına dair belirgin emareler sunmaktadır. Aşağıda ele alınacak bulgularda, en fazla kodlanan üç bölgenin yine en fazla ağırlık taşıyan üç kenti ele alınmıştır: Buna göre Sabah Gazetesi'nde sırasıyla en çok Ege Bölgesi (Batı sahil şeridi), Doğu Anadolu Bölgesi ve Marmara Bölgesi'ne ilişkin haberler mevcut olup bu bölgelerde İzmir, Van ve İstanbul öne çıkmaktadır.

Düzensiz göçle mücadelenin gerekçesini oluşturan düzensiz geçişlerin en fazla kesiştiği kodlar, yakalama ve kurtarmadır. İlk etapta düzensiz geçiş temasının yine bir güvenlik meselesi olduğu akla gelmektedir, ancak daha yakından bakıldığında, bu tema İzmir, Van ve İstanbul arasında farklı bir dağılım göstermektedir. Düzensiz geçiş, Batı sahil şeridindeki kentlerde gerçekleştiğinde gazetenin retorik tercihi "kurtarma" olmakta, Kürt nüfusunun yaşadığı Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde ise "yakalama" halini almaktadır.



Şekil 18. Sabah Gazetesi İzmir ve Çevresi'ne İlişkin Birlikte Oluşan Kodlar

İzmir ve çevresiyle birlikte oluşan kodlara bakıldığında, kurtarma ve geri itmelerin yoğunluğu hemen fark edilmektedir. İzmir'le ilgili haberlerde düzensiz geçiş anlatısı, mültecilerin hareketinden, buna zemin hazırlayan koşullardan, bu geçişlerin hangi yollar ve mekanizmalarla ilerlediğinden bağımsız olarak, sadece Yunanistan'ın Ege Denizi'nde uyguladığı geri itmelerle referansla kurulmaktadır. Genel olarak Batı sahil şeridinde ilişkin haberler, düzensiz geçişleri büyük oranda siyasi iktidarın herhangi bir sorumluluk almadığı ve kendisini bu geçişlerden muaf tuttuğu bir düzlemde, "umut yolculuğu"yla; can pazarı ifadesinin işaret ettiği üzere yaşamsal risk ve tehlikelerle; ve bu travmatik olaylara bir tür doğallık atfederek faileri görünmez kılan "facia"larla özdeşleştirmektedir. Öte yandan

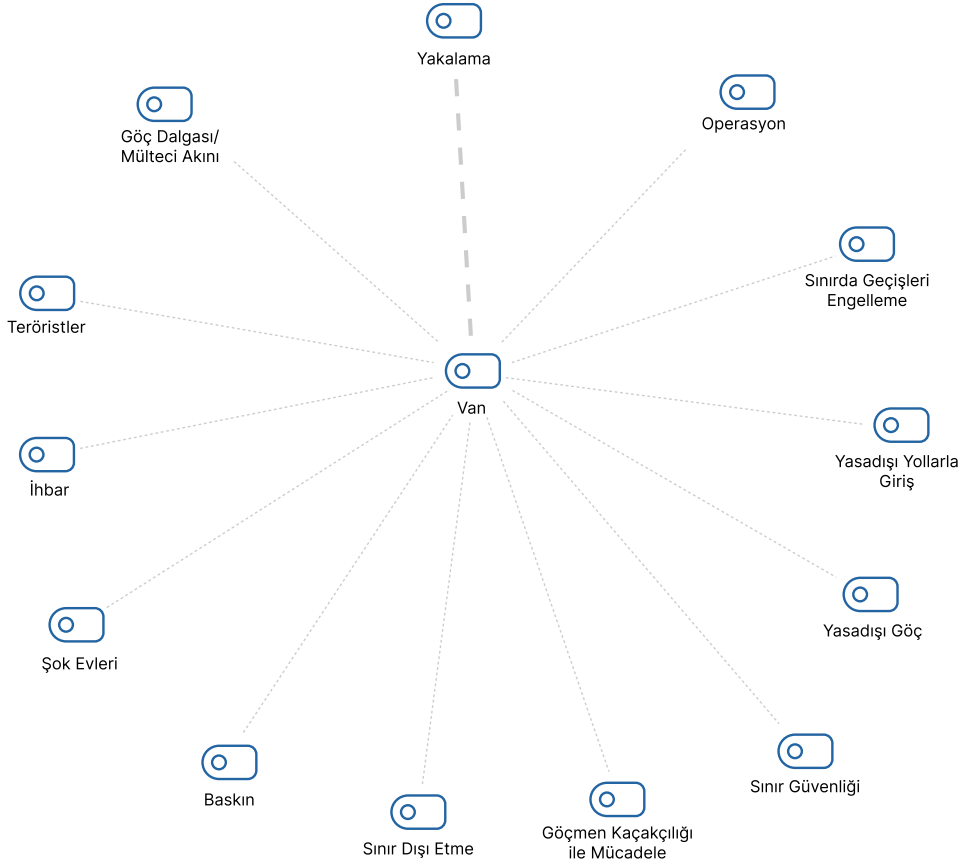
herhangi bir fail bulunmak isteniyorsa, o da bu facialara şiddet ve kötü muameleyle, "zulüm" ve "insanlık dışı" uygulamalarla neden olan Yunanistan'dır.

Öte yandan büyük çoğunluğu Batı sahil şeridini kapsayan geri itme haberleri, başka bir kritik işleve daha sahiptir. Yapılan analizde, iktidarın Türkiye sınırlarında mültecilere ilişkin geliştirdiği denetleyici-güvenlikçi söylem ve pratiklerin yer aldığı iç politik gündeme paralel olarak, çoğu kez aynı gün içerisinde dış politik gündemi hedefleyen "kurtarma" haberlerine yer verilmektedir; öyle ki verilen her yakalama haberine karşılık bir kurtarma haberi denk düşmektedir. Bu durum, yalnızca medya analizinde ortaya çıkan bir bulgu olmayıp saha araştırmasının verilerince de desteklenmektedir. Özellikle saha araştırmasında, daha önce iktidara yakın olan bir medya grubunda çalışmış olan Katılımcı 11'in mülteci haberlerinde gazetenin yayın çizgisini özetleyen ifadeleri son derece çarpıcıdır:

"Mülteciler sınırdan Türkiye'ye geldiği zaman yakalandı ibaresiyle haber yapılırken, bir anda kurtarıldı ibaresiyle haberlere dönüşmeye başladı. Mevcut iktidarın mülteci politikasının değişimi üzerinden okumuştum ben o zaman bu çizginin değişmesini.... Mülteci haberlerinde yakalandı ibareleri çok sık kullanılırken, özellikle Türkiye'den Yunanistan'a geçiş sırasında, daha önce mülteciler yakalandı başlığı altında '30 tane mülteci yakalandı', '40 tane mülteci yakalandı' başlıkları, 'Yunan güvenlik güçlerinden kurtarıldı' ibaresine dönüşmeye başladı. Buradan da şunu okudum ben: Mültecileri bir noktada dış politikada güç gösterisi olarak kullanılması durumu söz konusuydu, yani Yunanistan'la olan sıkıntılar başlar başlamaz nedense mülteciler 'Yunan Silahlı Kuvvetlerinden kurtarıldı' oluyordu."

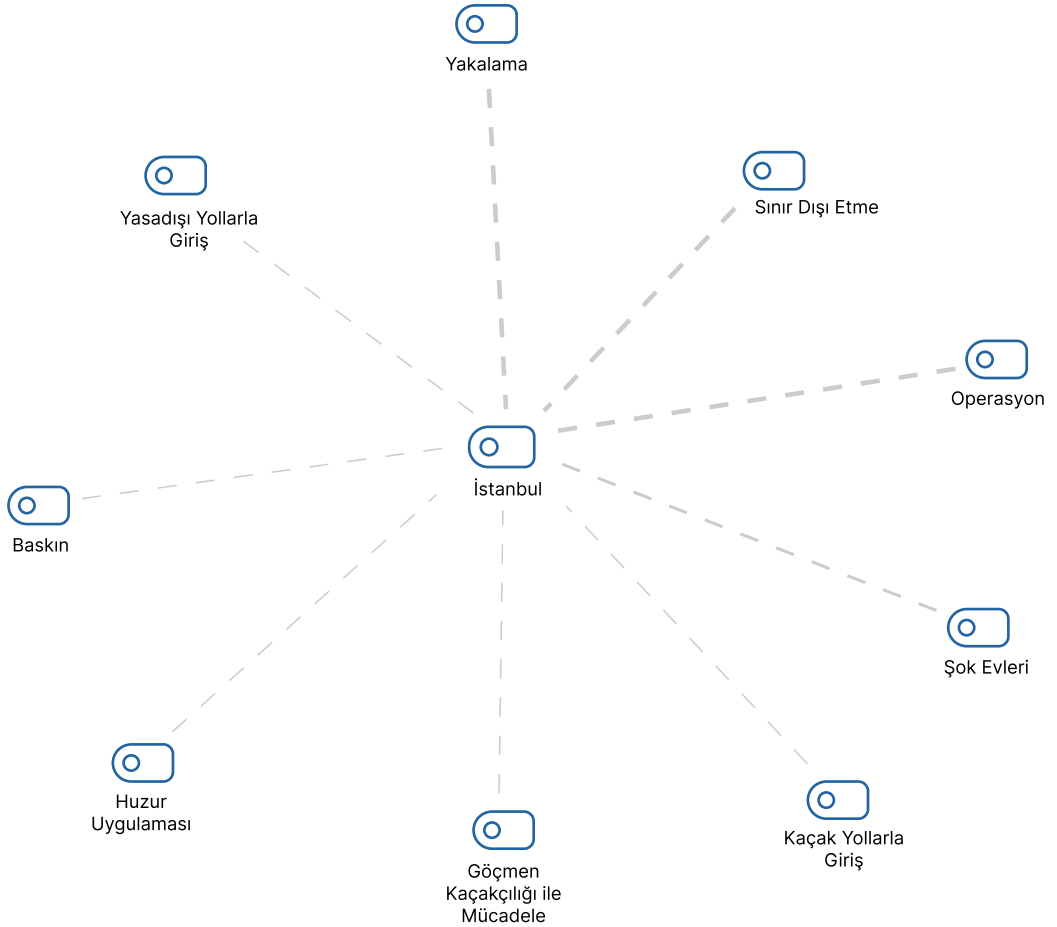
Doğu Anadolu Bölgesi'nde mülteci meselesinin ön plana çıktığı Van'da ise kurtarma teması hiç yer almazken, yakalama en fazla başvurulan retorik öğedir. Burada yakalama, doğrudan doğruya yasa dışı olmakla ilgili söz dizimleriyle kurulmakta, hatta dilin uzamı iç politikanın en önemli güvenlikleştirme gündemi olan terörle mücadeleye dek yayılabilmektedir. "Yasa dışı göç", "yasa dışı geçiş", "sınır güvenliği" ya da "sınırdan geçişleri engelleme" gibi söz dizimleriyle birlikte kurulan haberler, militarist bir dile yerleşerek, göç dalgası/akını ifadesinin çağrıştırdığı şekilde, Suriye ve Afganistan'dan gelen mültecilere yönelik bir tür teyakkuz ya da savunma pozisyonuna geçildiğini duyurmaktadır. Diğer yandan da bu haberlerde sınır dışındaki Kürt nüfusunun kontrolünün sağlandığına ilişkin güvenlikçi bir anlatı göze çarpmakta, bilhassa sınır dışı hareketlerin olduğu dönemlerde bu haberlerin terör anlatısıyla birleştiği gözlemlenmektedir. Bu açıdan genelleştirilmiş bir Batı kadar, stereotipleşmiş bir Kürt bölgesinden de bahsedilebilir; bu haberlerin stratejisi

hem Orta Doğu'nun global olarak dengesiz ve çatışmalı bir alan olarak temsil edildiği zihinsel çerçevelere hem de AKP'nin kendi siyasi tarihi bakımından gelgitli davrandığı Kürt meselesiyle ilişkilenmekte ve sonuçta denetim ve güvenliğin nasıl kurulduğuna bağlanmaktadır.



Marmara Bölgesi'nde mülteci meselesinin haberlerde en fazla geçtiği kent olan İstanbul, düzensiz göçle mücadelenin Türkiyeli beyaz-kentsoylu kesimleri için neye tekabül ettiğini gösterir. İstanbul söz konusu olduğunda da 'yakalama' en fazla tekrarlanan kod olarak karşımıza çıkmaktadır, ancak bağlam farklıdır. Benzer bir güvenlikçi dilden ilerlendiğini gösteren Şekil 20'deki kod haritası, mültecilerin büyükşehirlerdeki denetiminin nasıl sağlandığına dair bir jenerik olarak da okunabilir. İstanbul'da yakalama, sınır dışı etme ve operasyon en sık kullanılan kodlar iken, bunun bağlamını kent yaşamındaki kamu düzeni ve asayiş sağlama oluşturur. Kentlerdeki güvenliğin yürürlükteki göstergesini sunan

'Huzur Uygulaması' haberleri, -tercih edilen adlandırmadan mütevellit- beyaz, kentli, orta-üst sınıf adına şehir yaşamından mültecilerin nasıl izole edildiğine, mültecilerle her türlü karşılaşmanın engellenerek söz konusu konfor alanlarının nasıl korunduğuna işaret etmektedir.



Şekil 20. Sabah Gazetesi İstanbul'a İlişkin Birlikte Oluşan Kodlar

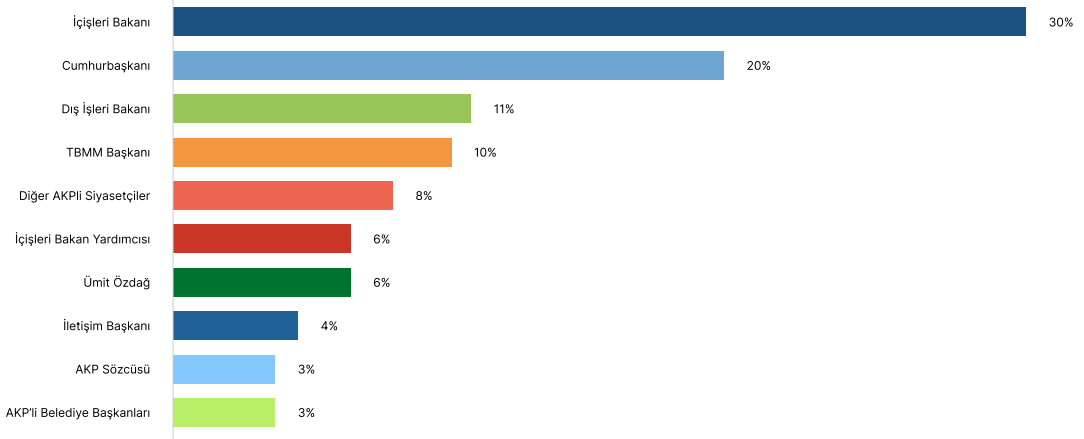
Nihai olarak bölgesel değişkenler, düzensiz göçle mücadeledeki strateji farklılıklarına denk düşer; ancak her birinin bulunduğu nokta, denetimin ne olursa olsun muhafaza edildiğine dairdir. İster Batı sahil şeridi, isterse Kürt bölgesi olsun, mülteci meselesinde denetim tarihsel olarak husumet duyulan imgesel bir düşmanın varlığını işaretler, ama farklı saiklerle işler. Böylelikle güvenlikleştirici söylem, fiziksel olduğu kadar sosyo-kültürel sınırları korumaya dair bir anlatıyla birleşerek kendi alanını genişletir ve zamansal-uzamsal olarak kendini çoğaltır.

3. Sabah Gazetesi'nde Mültecilere İlişkin Söylemi Kuran Aktör ve Kurumlar:

Bu bölüme kadar 2020 sonrası mülteci alanına dair söylem ve uygulamaların hangi temalarla, konu başlıklarıyla ve retorikle birlikte kurulduğunu ele almış bulunuyoruz. Öte yandan fiilin kendisi failinden bağımsız değildir. Bu tartışma, doğrudan fiili yerine getirenler kadar, ona zemin hazırlayan aktör ve kurumların müdahilliğini de ele almayı gerektirir.

3 yıllık döneme ait Sabah Gazetesi'ndeki haberler, Türkiye'de mültecilere ilişkin söylem ve pratiklerin kurulmasında en önemli aktörün, dönemin İç İşleri Bakanı Süleyman Soylu olduğunu göstermektedir. İç İşleri Bakanı'nın 2020-2022 yılına ait beyanlarına dayalı haberler, tüm haberlerin içinde %30'luk bir dilimi oluşturmaktadır; bununla birlikte İç İşleri Bakan Yardımcısı'nın %9'luk oranı da eklenince, söz konusu siyasi aktörün etkisi daha da güçlenmektedir.

Mülteci Meselesinde Rol Oynayan Ulusal Aktörler



Şekil 21. Sabah Gazetesi Mülteci Meselesinde Rol Oynayan Ulusal Aktörler

Siyasi iktidarın mültecilere ilişkin söyleminde İçişleri Bakanı'nın bu denli rol oynaması, onun gerek iç, gerekse de dış siyasete varan bir yelpazede fikir beyan etmesinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Haberlere daha yakından bakıldığında, dönemin İçişleri Bakanı Süleyman Soylu en başta mülteci meselesinde kontrolün sağlandığına ilişkin denetim söylemi ve bu yöndeki uygulamaların (geri gönderme, sınır dışı etme, ikamet alanlarını kapatma vb.) ana yüklenicisidir; ama ele aldığı meseleler bununla sınırlı değildir: İç siyasette ana muhalefet partilerini mülteci karşıtlığı yaptıkları, manipülatif içeriklerle provokasyona neden oldukları gerekçesiyle eleştirmekte; bunun yanı sıra geri itmeleri gündeme getirerek Yunanistan'a dair yine ağır eleştiriler getirmektedir. Dahası, uluslararası mekanizmalara işbirliği çağrısında bulunduğu da görülmektedir. Burada en ironik noktalardan biri ise tüm bu argümanları kurarken, beyanlarının çoğunda insan haklarına referansta bulunmasıdır.

Soylu son dakika duyurdu! Yabancılar yeni karar: 1 Temmuz'da başlayacak

İçişleri Bakanı [Süleyman Soylu](#) (/haberleri/suleyman-soylu), Göç İdaresi Başkanlığı (/haberleri/goc-idaresi-baskanligi) Konferans Salonu'nda düzenlenen basın bilgilendirme toplantısında açıklamalarda bulundu. 1 Temmuz itibarıyla mahallelerde ikamet edebilecek yabancı oranının yüzde 25'ten yüzde 20'ye düşürüleceğini, 1200 mahallenin ikamete kapatılacağını bildiren Bakan Soylu, Ramazan Bayramı gibi [Kurban Bayramı](#) (/haberleri/kurban-bayrami)'nda da Suriyeliler için bayram izni uygulaması olmayacağını ifade etti.



ÖMER ÇETİN (/omer-cetin/haberleri)



Bakan Soylu: Avrupa'yı, Yunanistan (/haberleri/yunanistan)'a had bildirmeye davet ediyorum

İçişleri Bakanı Süleyman Soylu (/haberleri/suleyman-soylu), Muğla'nın Marmaris ilçesi açıklarında sivil bir teknenin Yunan Sahil Güvenlik botundan açılan ateş ile batırıldığı iddialarıyla ilgili, "İnsan hakları konusunda mangalda kül bırakmayan Avrupa'yı, Yunanistan (/haberleri/yunanistan)'ı yaptıkları konusunda uyardı ve had bildirmeye davet ediyorum" dedi.

DHA (/dha/haberleri)
(1)



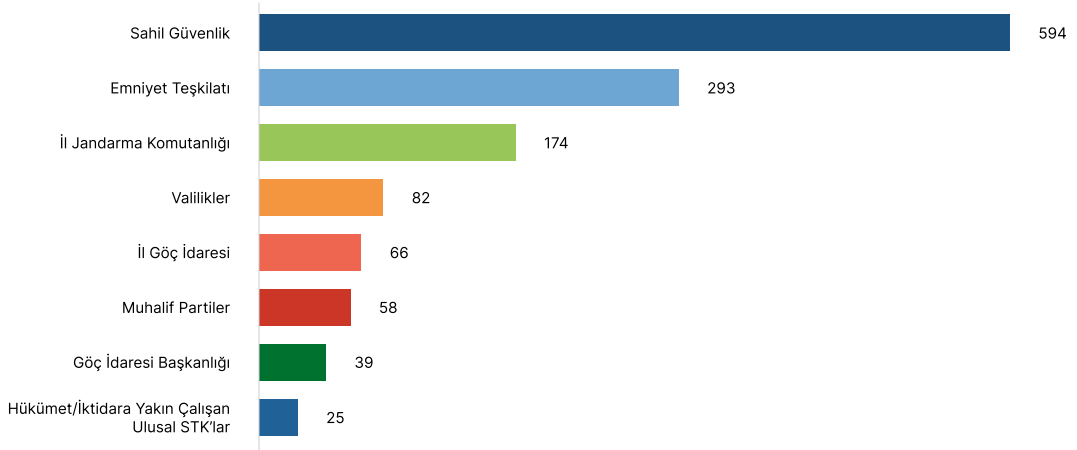
Bakan Süleyman Soylu, Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) Kriminal Daire Başkanlığı tarafından düzenlenen Afet Kriminal İnceleme (AKİ) Temel Eğitim Kursu açılış programına katıldı. EGM Sosyal Hizmetler ve Sağlık Daire Başkanlığı binasında düzenlenen programa Bakan Soylu ile birlikte, İçişleri Bakan Yardımcısı Muhterem İnce, Emniyet Genel Müdürü Mehmet Aktaş, Ankara Valisi Vasip Şahin ve daire başkanları ile kursiyerler katıldı. Burada konuşan Bakan Soylu, sahada çalışan

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, mülteci meselesine ilişkin beyanlarıyla tüm haberlerde %20'lik bir oranla ikinci sırada yer almaktadır. Cumhurbaşkanı'nın açıklamalarında ayırt edici noktalardan biri, kendisinin mültecilere ilişkin güvenleştirmesi söyleminden imtina etmesidir. Değiştiği hususların başını gönüllü geri dönüş teması çekmekte, onu Avrupa ülkelerini ve uluslararası mekanizmaları iş birliğine yönelik çağrılarını izlemektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın beyanlarında, özellikle Suriyelilerle ilgili "kardeşlik ve ensar" söylemi öne çıkmaktadır. Bu açıdan onun mülteci meselesindeki olumlu imajını sadece iç politikada değil, Türkiye'ye duyulan ihtiyaç söyleminden hareketle dış siyasette de sürdürmek istediği düşünülebilir.

Dış İşleri Bakanı'nın beyanları çoğunlukla uluslararası mekanizmalarla yapılacak ortaklıkların önemine vurgu yaparken, TBMM Başkanı Türkiye'nin göç politikaları bakımından tüm dünyaya örnek oluşturduğuna dair bir anlatı aksından ilerlemektedir. İletişim Bakanı ise gerek gazeteye çıkan açıklamaları, gerekse de ilgili Bakanlığın çıkardığı yayınlar kapsamında mülteci meselesi ile ilgili Türkiye'nin stratejik gücüne atıfta bulunmaktadır.

Mülteci meselesinde rol oynayan ulusal kurumlara bakıldığında, burada en büyük oranın yine denetim ve asayiş sağlamla görevli olan kurumlar olduğu görülmektedir. Sahil Güvenlik, Emniyet Teşkilatı ve İl Jandarma Komutanlıklarının yer aldığı içerikler, 1894 haberin 1061 tanesinde geçmektedir.

Mülteci Meselesinde Rol Oynayan Ulusal Kurumlar

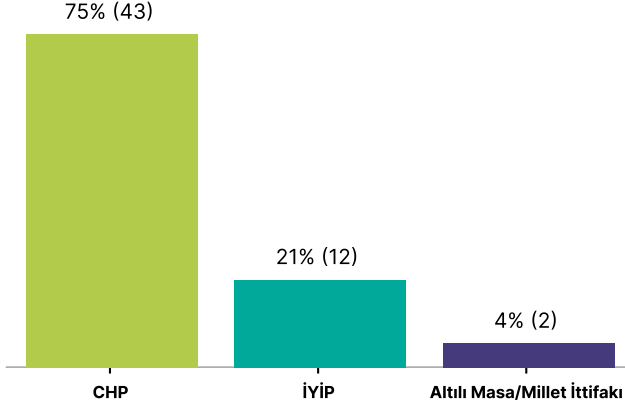


Şekil 22. Mülteci Meselesinde Rol Oynayan Ulusal Kurumlar

Tüm haberlerin yarısından fazlasında güvenlik güçlerinin yer aldığını görmek mümkün olup bu durum mültecilere ilişkin denetim söyleminin yoğunluğuyla paralel ilerlemektedir. Buna ek olarak Valilikler, İl Göç İdaresi ve Göç İdaresi Başkanlığı'nın da düzensiz göçle mücadeleden ve ona yönelik eylem stratejilerinden bahsettiği; sonuç olarak Türkiye'de siyasi iktidarı temsil eden ve çoğunluğu İç İşleri Bakanlığı'na bağlı olan kurumlarda güvenleştirici bir politikaya geçildiği görülebilmektedir. Denetim ve güvenlik söyleminin dışında kalan kurumlar ise siyasi iktidarın dünya görüşüne yakın ya da onunla iş birliği içinde olan ulusal sivil toplum kuruluşlarıdır. Mültecilerle birebir iletişim ve etkileşime geçen bu kurumların, siyasi iktidarın tabandaki yardımsever ev sahibi imgesine aracılık ettikleri de düşünülebilir.

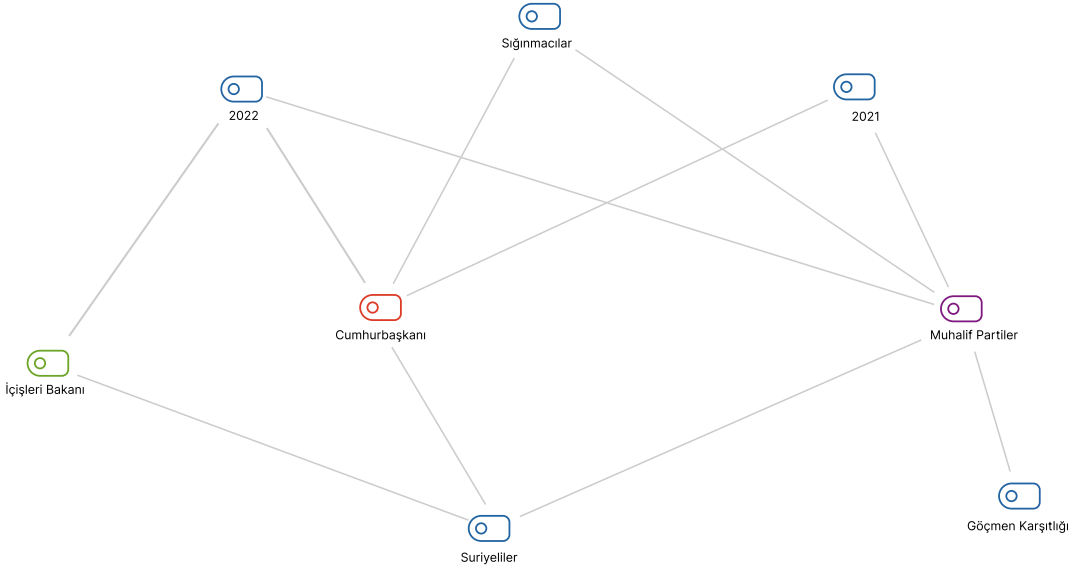
Haberlerde geçen muhalif partiler CHP ve İYİ Parti mülteci meselesinde doğrudan aktif rol oynamaları bakımından değil, siyasi iktidarın muhalefet politikaları eleştirisinde -özellikle himaye söylemini geliştirmesinde- referans noktaları olarak yer almaktadırlar.

Bu partiler dışında HDP ve diğer sol eğilimli partiler, mülteci meselesinde politik taraflar olarak görülmemektedir.



Şekil 23. Sabah Gazetesi Muhalif Partilerin Dağılımı

Ana muhalefetteki partilere getirilen eleştiriler mülteci söylemini kuran aktörlerden Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve İçişleri Bakanı Süleyman Soylu tarafından getirilmektedir. Aşağıdaki haritadan görülebileceği gibi, muhalif partilerle ilgili bahsi geçen konular; çoğunlukla Suriyeli sığınmacılara ilişkindir. CHP başta olmak üzere İYİ Parti ve sonrasında Millet İttifakı'nın mülteci meselesinde bir aktör olarak geçmesi, seçim dönemine girildiği 2022 yılında yoğunlaşmış olup ana tema 'göçmen karşıtlığı' üzerinden şekillenmektedir.



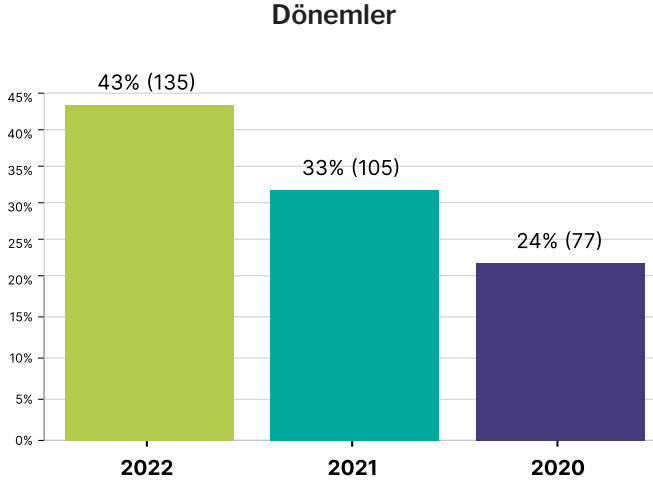
Şekil 24. Sabah Gazetesi'nde Aktörlerin Kesişen Temalar Modeli

Tüm bu bulgular, mülteci meselesinde İçişleri Bakanlığı ve ona bağlı kurumların büyük bir ağırlığa sahip olduğunu; dahası iç siyasete ilişkin söylemlerin üretilmesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın aksine bu aktörlerin merkezi bir rol üstlendiğini göstermektedir. Bu durum, Türkiye'deki göç politikasının giderek kuvvetlenen merkezîyetçi bir yapı tarafından sürdürüldüğü şeklinde yorumlanabilir; nitekim İçişleri Bakanlığı'ndaki bu güç yoğunlaşması iç ve dış siyaset arasında da bir bulanıklaşmaya neden olabilmekte, başka bir deyişle mültecilerle ilgili uluslararası konular ulusal politika tarafından mas edilebilmektedir. Bu da mültecilerin iç siyasette gündem olan her konuya uyarlanabilir olmasının ve araçsallaştırılmasının önünü açmaktadır.

İkinci olarak da siyasi iktidara yakın olan Sabah Gazetesi'nin haber içerikleri, mülteci meselesinin siyasi iktidarın hakimiyet alanında kaldığını, genel olarak sosyal demokrat ya da sol yönelimli siyasetin bu alanın dışında bırakıldığını göstermektedir. Bu haberlerin alınılmasında siyasi iktidarın mültecilere ilişkin politikalarda da muktedir bir pozisyonda kaldığını düşünmek hayli mümkündür.

4. Muhalefetin Mülteci Meselesine Yaklaşımındaki Temel Özellikler:

Ana muhalefet ve kendisini sol kanatta tanımlayan partilerin söylemini ayırt etmek için yapılan analiz, BirGün Gazetesi'nde yayınlanan mülteci haberleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. 3 yıllık döneme ait toplam 317 haber analize tabi tutulmuş olup haberlerin yıllara göre dağılımında yoğunluk 2022 yılına aittir.



Şekil 25. BirGün Gazetesi Yıllara Göre Mülteci Haberlerinin Dağılımı

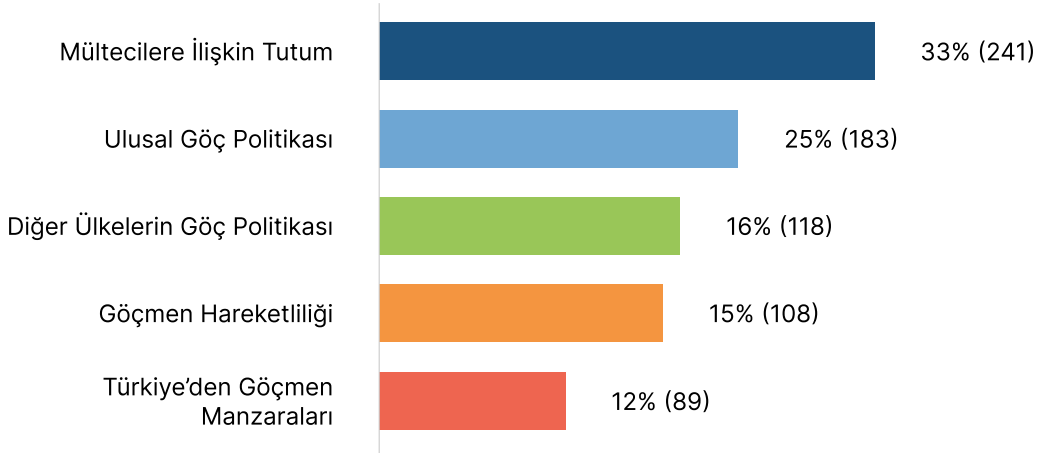
İlk etapta hemen göze çarpan unsur, Sabah ve BirGün gazeteleri arasındaki haber oranıdır. BirGün'de yer alan mülteci haberleri, neredeyse Sabah Gazetesi'nin dörtte birine tekabül etmektedir. Ancak burada bir kaç değişkeni bir arada düşünmek gerekir. Bunlardan ilki, her iki gazetenin üretim araçları bakımından aynı kapasiteye sahip olmamasıdır. BirGün Gazetesi'nin gerek ekonomik ve lojistik kapasitesi, gerekse de insan kaynağı Sabah Gazetesi ile eşit değildir. Sabah Gazetesi'nin Türkiye'de ve yurt dışında temsilciliklerinin bulunmasına, işin mutfağında çok sayıda muhabiri çalıştırabilme imkanına ve teknik donanımına sahip olmasına karşılık, BirGün benzer ekonomik kaynaklara sahip değildir. Sabah Gazetesi'nde Türkiye'nin her bölgesinden güncel mülteci haberlerine yer verilirken, BirGün Gazetesi'nde bu oranın düşük seyrediyor oluşu, bu durumun bir göstergesi olarak düşünülebilir.

Lakin haber niteliği ve niceliğindeki farklar, sadece ekonomik kaynaklarla ilgili olmayıp her iki gazetenin mülteci meselesine yaklaşımlarıyla birlikte ele alınmalıdır. BirGün Gazetesi'nin mülteci haberlerindeki yayın politikası, 'flaş' ya da 'son dakika' gelişmeleri gibi sansasyonel bir habercilik anlayışı ve buna dayalı retorikten ziyade, hak temelli bir yaklaşıma eğilim göstermektedir. Mültecilerle ilgili çoğu haber, muhalefet partilerinin beyanlarını, konuyu akademik düzlemde tartışan uzmanlarla yapılan görüşmeleri, hak temelli sivil toplum örgütlerinin açıklamalarını içermektedir. Burada kendisini gösteren tematik ağırlıklar, söylemsel özellikler ve mülteci meselesinde rol oynayan aktörler, aşağıdaki bölümlerde ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

4.1. BirGün Gazetesi'nin Mülteci Haberlerinde Öne Çıkan Temalar:

2020-2022 yıllarına ait mülteci haberlerinde BirGün Gazetesi'nin ön plana çıkardığı ana tema, mültecilere ilişkin tutumla ilgili içeriklerdir. 317 haberden 241 tanesi, mültecilerin yaşadıkları sorunlara ilişkin kodlara sahiptir, onu 183 haberle ulusal göç politikası ve 118 haberle diğer ülkelerin göç politikasına dair temalar takip etmektedir. (Buradaki temalar, aynı haberlerde bir arada geçebilmektedir.)

Mülteci Meselesinde Öne Çıkan Temalar



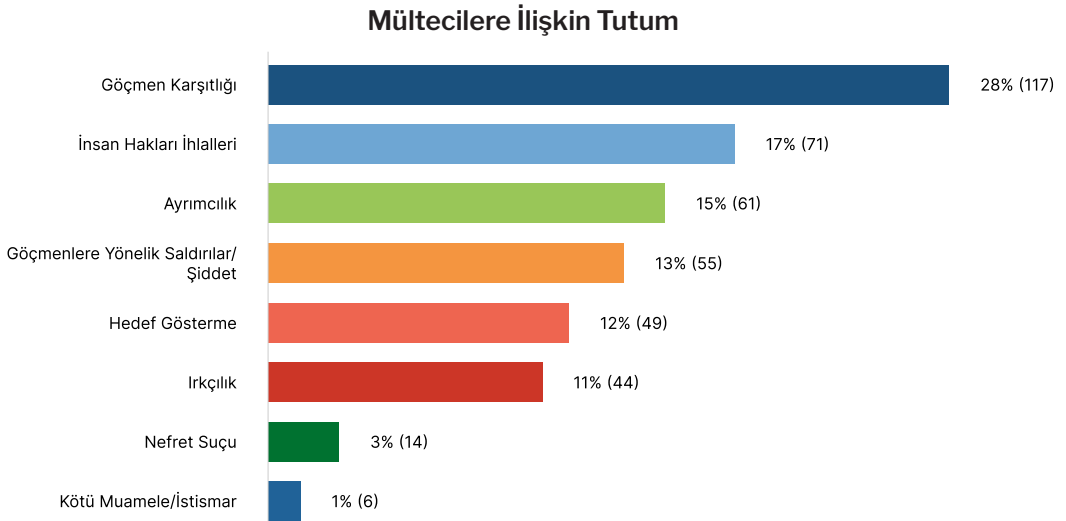
Şekil 26. BirGün Gazetesi Mülteci Meselesine Dair Temaların Genel Dağılımı

Bu haberlerde dikkat çekici noktalardan biri, Sabah Gazetesi'nde mültecilere ilişkin tutumla ilgili içeriklerin diğer ülkelerin göç politikasıyla ilişkilendirilerek haberleştirilmesi,

BirGün Gazetesi'nin ise mültecilerin sorunlarını Türkiye sınırlarında yaşananlarla birlikte ele almasıdır. Başka bir deyişle, az sonra ayrıntılarına ineyeğimiz bu haberlerdeki 'göçmen karşıtlığı', 'ayrımcılık' ya da 'göçmenlere yönelik şiddet' temaları, Sabah Gazetesi'nde (ve yine gazetenin benimsediği dille) Batı ülkelerinin uzamında gerçekleşen olaylarla sınırlı tutulurken, BirGün Gazetesi'nde bu temalarda global düzlemde yaşanan eşitsizlikler, Avrupa ülkelerinde yükselen aşırı sağ ya da milliyetçi hareketler kadar, aslen Türkiye'de mültecilerin karşılaştıkları ihlal ve kayıpların nedenleri üzerinde durulmaktadır. BirGün Gazetesi'nin, vaka bazlı habercilik anlayışından ziyade, bu vakalara neden olan ekonomi-politik ve sosyolojik yapıya dair kavramsal bir çerçeve sunma çabasında olduğu gözlemlenebilir.

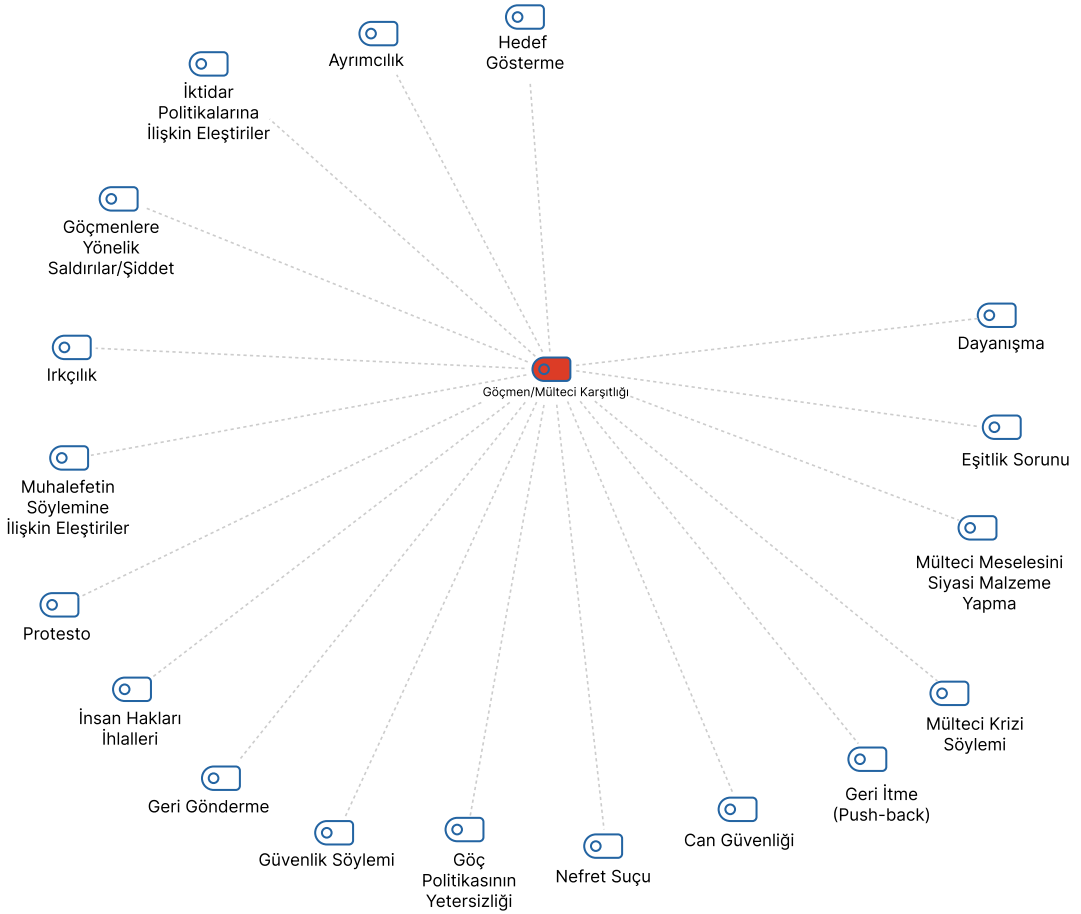
4.1.1. Mültecilere İlişkin Tutum: Göçmen Karşıtlığının Farklı Veçheleri

Haberlerin detayına geçmeden önce, konuyla ilgili temaların belirlenmesinde, doğrudan haberlerde geçen söz dizimleri, tanımlar ve sözcükler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu noktada göçmen karşıtlığı 117 haber içeriğinde yer alarak, tema kodlamalarındaki en büyük oranı oluşturmaktadır, bunun yanı sıra çoğu haberde bu temanın kod grafiğindeki diğer temalarla kesiştiği görülebilmektedir. Burada söz konusu içerikler, kimi zaman iç siyasetteki siyasi aktörlerin beyanlarını, kimi zaman yurt dışında yaşanan mülteci karşıtı hareketleri, kimi zaman da gündelik hayatın içinde örgütlenen mülteci karşıtlığı ve ayrımcılık mekanizmalarını ön plana çıkarmaktadır.



Şekil 27. BirGün Gazetesi Mültecilere İlişkin Tutumu Gösteren Alt Kodların Dağılımı

Aşağıda göreceğiniz Şekil 28'de yer alan harita, göçmen karşıtlığıyla birlikte ele alınan diğer tema ve retorik öğeleri, kullandıkları sıklıklara (frekans aralıklarına) göre içermektedir. Göçmen karşıtlığına hangi yollarla yaygınlık kazandırıldığı sorusuna cevaben, bu yöndeki söylemlerin hayata geçirilmesinde hedef gösterme ve ayrımcılık mekanizmalarının ağırlık noktasında yer aldığı görülebilir. Öte yandan göçmen karşıtlığı temasına, ulusal ve global çapta gerçekleşen saldırı ve şiddet haberlerinin eşlik ettiği gözlemlenebilir.

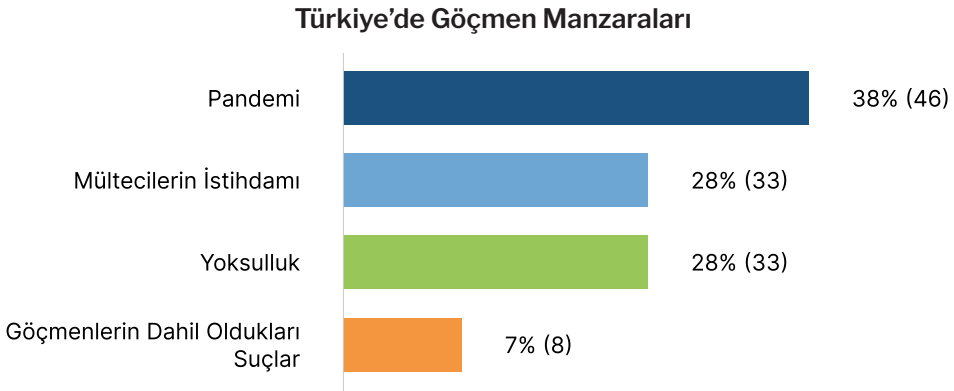


Şekil 28. Birgün Gazetesi Mülteci/Göçmen Karşıtlığı Birlikte Oluşan Kodlar

Göçmen/mülteci karşıtlığının dış politika ekseninde ele alınışında ise geri itmeler ve mülteci krizi söylemi önemli bir yere sahiptir. Ancak burada BirGün Gazetesi'nin güvenlikçi politikalarla gündeme gelen devlet politikaları ile mültecilerin Avrupa kamuoyunda alımlanış biçimleri arasında incelikli bir ayrıma gittiği görülebilir: Bir yanda Avrupa devletlerince genel kabul gören denetim rejimine ve aşırı sağın yükselişine dair haberler yer alırken, diğer tarafta göçmen düşmanlığına karşı Avrupa toplumunda yükselen dayanışma hareketleri ve protesto haberleri bulunmaktadır. Bu anlamda BirGün'ün meseleye yaklaşımında kamusal alan ile devlet (ya da resmi politikalar) birbiriyle özdeş tutulmamakta, bilakis kamusal alana mevcudiyet kazandıran *enstansın* tabandan yükselen hareketler olduğu anlaşılmaktadır. Kamusal alanının kurucu aktörü olarak toplumsal hareketlerin konumlandırılması, gazetenin genelleştirmelerden kaçınarak mülteci karşıtlığına dair yeni mücadele yollarının araştırılmasına açık olduğunun işaretini sunar; öte yandan bu durumu, BirGün'ün yayın politikasında toplumsal olarak güçlendirici bir etki yaratan, konunun olumlu ve çözüm üreten yönlerine eğilen yapıcı gazetecilik ((Kleemans vd. 2017; Nölleke, 2019) anlayışına temayül ettiği şeklinde de okumak mümkündür.

4.1.2. Türkiye'de Mültecilerin Yaşamına İlişkin Haberler: Yoksulluk, Sömürü ve Güvencesizlik

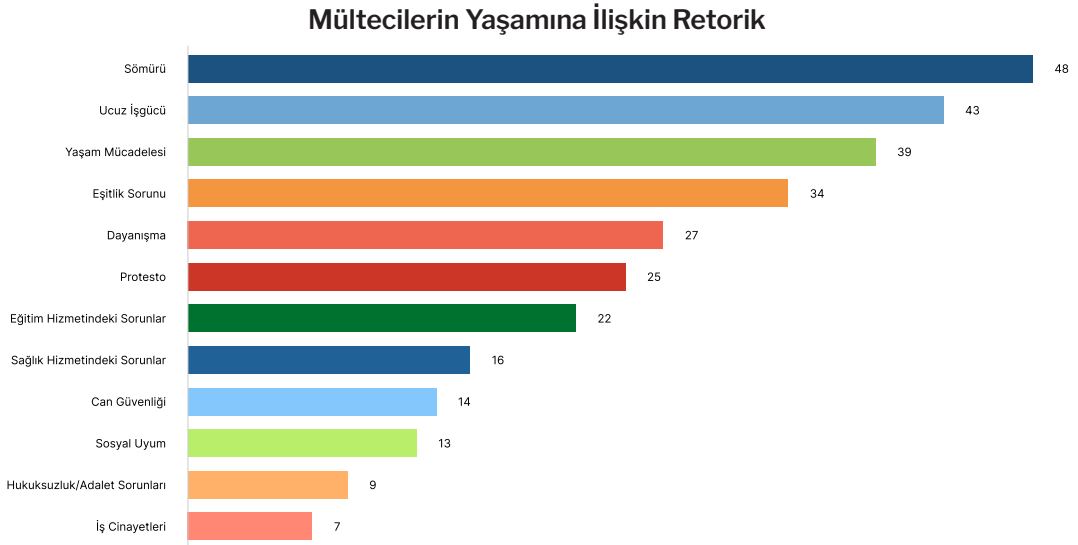
BirGün Gazetesi'nin haberleri, mültecilere ilişkin yaklaşımın tüm toplumlar için geçerli olan eşitlik ve adalet sorunundan bağımsız anlaşılamayacağı; ama siyasi aktörlerin buna çözüm getirmek yerine, mülteci meselesini popülist bir malzemeye dönüştürdüğü üzerinedir. Tam da bu noktada söz konusu gazetenin Türkiye'deki mülteci yaşamlarına dair temaları nasıl öne çıkardığı ve onları ne şekilde temsil ettiği önem kazanmaktadır.



Şekil 29. BirGün Gazetesi Türkiye'de Mültecilerin Yaşamı

Gazetenin Türkiye'deki mülteci yaşamlarıyla ilgili haberlerinin büyük bölümünde, pandemi zamanındaki koşullar öne çıkmaktadır. Özellikle salgın döneminde mültecilerin barınma, gıda, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlara erişiminde (global ve ulusal ölçekte) yaşadığı zorluklar dile getirilmektedir. Diğer yandan da pandemi haberlerindeki bu yüksek oran, 'harcanabilir hayatlar' olarak en güçsüz/savunmasız grubun yine mülteciler olduğunu göstermesi bakımından düşündürücüdür.

Söz konusu gazetenin analizinde mültecilerin Türkiye'deki yaşamına dair göstergeler, Sabah Gazetesi'nin temsil stratejisinin tezdinini oluşturacak şekilde, istihdam koşullarının yoksullukla birleştiği noktada durmaktadır. Bu açıdan muhalif basın organı olarak BirGün Gazetesi'nin, Türkiye'deki mültecilerin yaşamını ekonomi-politik bir bakış açısıyla ele alış, tercih ettiği retorikle birlikte anlaşılabilir:



Şekil 30. BirGün Gazetesi Mültecilerin Yaşamına İlişkin Retorik Tercihler

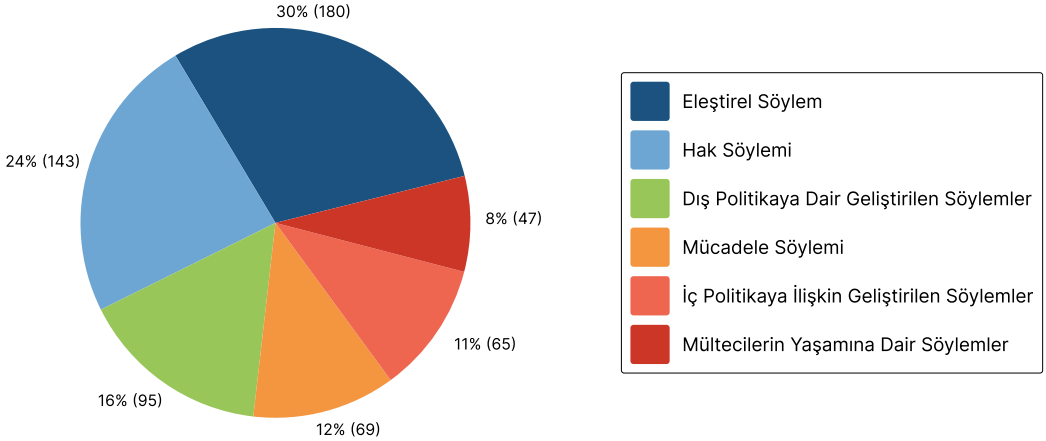
BirGün Gazetesi mültecilerin ülke içindeki koşullarını, büyük oranda ucuz iş gücüne dayalı emek sömürüsüyle ve onun neden olduğu yaşam mücadelesiyle birlikte ifade etmektedir. Bunu konu edinen haberlerin aynı zamanda iş cinayetlerini de gündeme taşıması, güvencesizliğin mülteci işçi ölümleriyle sonuçlandığına dair kritik göstergeler sunmaktadır. Ancak burada bir parantez açarak, konuya ilişkin bulguların gazetenin bizzat yürüttüğü araştırmalara değil, İSİG Meclisi gibi sivil toplum inisiyatiflerinin bulgularına dayandığı söylenmelidir. Bu açıdan hak temelli sivil toplum örgütlerinin sağladığı veri

akışının muhalif basın için önemli bir kaynak oluşturduğu, çoğu zaman gazetenin hak perspektifini kuranların da yine bu STK'lar ya da aktivistler olduğu gözlemlenebilir.

4.2. BirGün Gazetesi'nin Benimsediği Söylem Biçimleri: Göç Politikasının Eleştirisi, Haklar ve Mücadele Alanları

BirGün Gazetesi'nde öne çıkan söylem biçimlerinde haber içeriklerinin %30'u ulusal siyasi aktörlerin ve uluslararası mekanizmaların eleştirisine dayanmaktadır. Onu %24'lük oranla hak söylemi takip etmektedir. Dış politikaya ilişkin haberlerin %16sında Kuzey ülkelerinin mültecilere ilişkin geliştirdiği söylemler ve uygulamalarla birlikte, Türkiye'deki siyasi iktidarın göç politikasında bu ülkelerle kurduğu ittifaklar eleştiri konusu edinilmiştir.

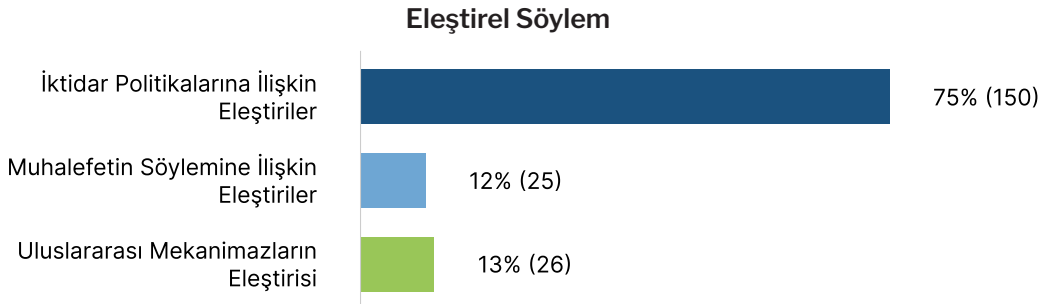
Söylem Biçimleri



Şekil 31. BirGün Gazetesi Söylem Biçimleri

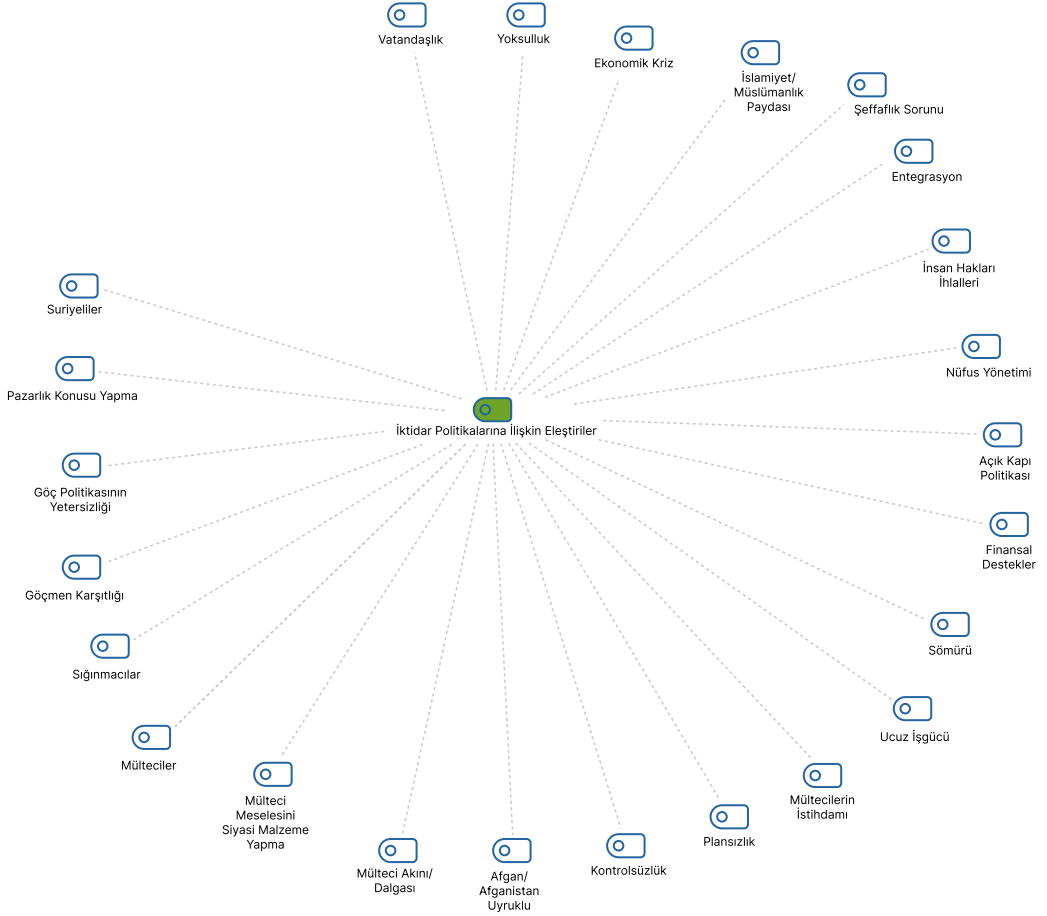
4.2.1. Haberlerde Öne Çıkan Eleştiri Başlıkları:

Siyasi iktidarın, muhalif aktörlerin ve uluslararası mekanizmaların eleştirisini içeren 180 haberin ağırlık noktası birbirinden oldukça farklılık göstermektedir. İktidarın hayata geçirdiği göç politikasının eleştirisi %75'lik bir dilime sahiptir ve gazetenin yayın politikası hakkında daha ilk elden ipucu sunmaktadır. Muhalefete eleştiri getiren haberler, %12'lik, uluslararası mekanizmalara getirilen eleştiriler %13'lük bir oranı oluşturmaktadır.



Şekil 32. BirGün Gazetesi Eleştirel Söylemin Alt Kodları

Şekil 33'teki harita, iktidara getirilen eleştirilerde yer alan konu başlıklarını göstermektedir.

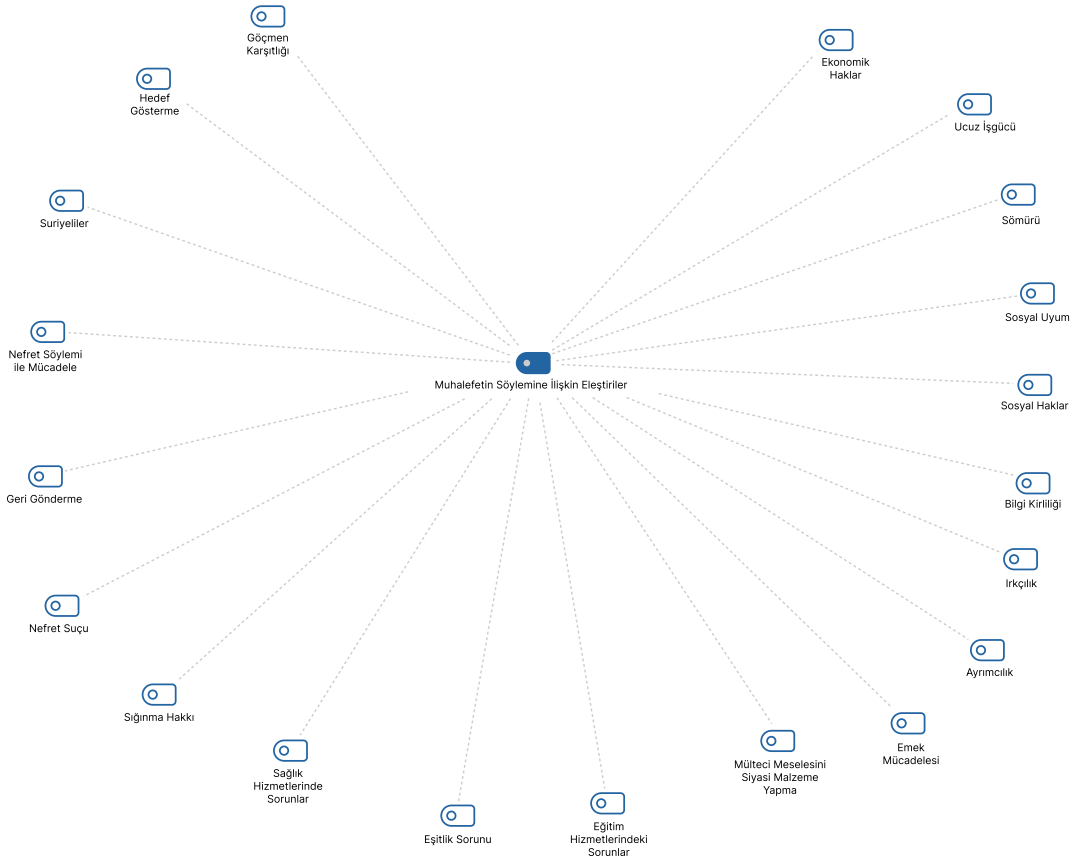


Şekil 33. İktidarın politikalarına ilişkin eleştiriler- Birleşen Kodlar

Gazetenin benimsediği eleştirel söylemde siyasi iktidarın Suriyelilere dair göç politikası bir kaç farklı başlıkta ele alınmaktadır: Burada öncelik teşkil eden konu, Suriyelilerin özellikle dış politikada pazarlık konusu haline getirilmesidir. BirGün Gazetesi, Türkiye'deki siyasi iktidarın Avrupa ülkelerinden ve uluslararası mekanizmalardan finansal kaynak sağlamak için mülteci meselesini araçsallaştırıp istismar ettiğine dair bir haber akışına sahiptir.

Siyasi iktidarın göç politikasındaki yetersizliğinin bir başka emaresi olarak, açık kapı politikasının “kontROLSÜZ” ve “plansız” bir şekilde uygulanması gösterilmektedir. Bununla bağlantılı olarak, plansız ve kontROLSÜZ (düzensiz) geçişlere neden olan siyasi iktidarın aynı zamanda Türkiye’de mültecilerin sayısı ve ikamet durumlarına dair gerçek verileri açıklamaması, en temelde şeffaflık sorunu olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, mülteci karşıtlığının önemli aparatlarından biri olan dezenformasyon ve bilgi kirliliğinin artmasının nedenlerinden biri olarak da açıklanmaktadır. Bunların yanı sıra BirGün Gazetesi’nin getirdiği eleştirilerde mültecilerin ucuz iş gücü olarak istihdam edilmeleri, yine siyasi iktidarın neden olduğu ekonomik kriz koşullarında yoksulluğun artışıyla birlikte anılmaktadır. Tüm bunlar Türkiye’de mültecilere ilişkin bir entegrasyon politikasının yokluğuyla birleşince, gazete haberleri siyasi iktidarın göçmen/mülteci karşıtlığına aslında zemin hazırladığını düşündürmektedir.

BirGün Gazetesi’nde her ne kadar siyasi iktidar kadar yer almasa da, muhalefetin mülteci meselesine yaklaşımı da eleştiri konusu olmuştur. Bu haberlerde en önemli eleştiri konusu, ana muhalefetin mülteci/göçmen karşıtı bir söyleme eğilim göstermesi ve özellikle Suriyeli mültecileri hedef göstermesidir. Bu bağlamdaki mülteci karşıtlığı haberlerinde özellikle CHP’li belediye başkanlarının (yoğunluklu olarak Tanju Özcan’ın) ve insan haklarına tümüyle aykırı şekilde ülkedeki tüm mültecileri geri göndereceklerini vaat eden Zafer Partisi’nin (ve elbette ondan bağımsız düşünölemeyecek Ümit Özdağ’ın) ağırlık noktasını oluşturduğunu söylemek gerekir. Yine de bu haberlerde mülteci karşıtlığının aynı zamanda mücadele edilmesi gereken bir nefret suçu olarak tanımlanması, medya ortamında olumlu bir örnek oluşturmaktadır; özellikle mülteci karşıtlığı ile nefret suçu arasında kurulan bu bağın ana muhalefete yakın duran medyada teşvik edici bir potansiyele sahip olduğu düşünölebilir.

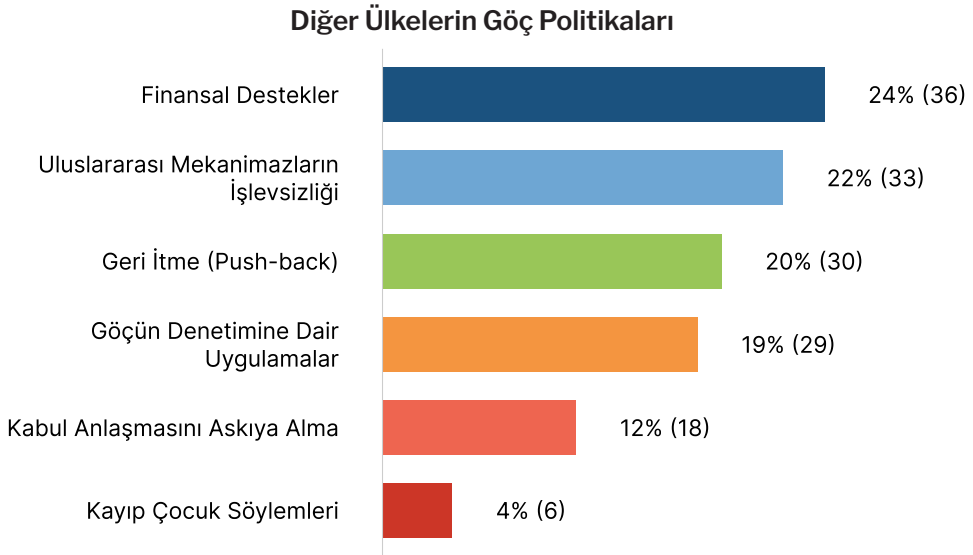


Şekil 34. Muhalefetin Söylemine İlişkin Eleştiriler-Birlikte Oluşan Kodlar

Öte yandan BirGün'deki haberlerde muhalefet, sadece ana muhalefetin mülteci meselesinde yarattığı karşıt etkiyle değil, kendisini sol siyasette tanımlayan diğer siyasi partilerin artık yerine getirmesi beklenen politik çözümleriyle de ele alınmaktadır. Gazete haberlerinde HDP, TİP ve SOL Parti'nin mültecilere ilişkin açıklamalarına yer verilmekle beraber, sol muhalefetin mültecilerin ekonomik ve sosyal hakları, sosyal uyum/entegrasyon ya da mülteci karşıtlığıyla mücadele gibi acil çözüm gerektiren konularda retorik düzlemde kaldıkları ya da söz konusu edilen çözüm önerilerini hayata geçiremedikleri çoğunlukla göç alanında çalışan sivil toplum aktörleri (sivil toplum örgütleri, aktivistler, hukukçular ve akademisyenler) tarafından dile getirilmektedir. Bir bakıma mülteci meselesinin sol

muhalefetin gündeminde siyaseten periferide kaldığı, vaat edilenler ile gerçekleştirilenler arasında bir makasın olduğu dikkat çekmektedir.

Uluslararası mekanizmalara getirilen eleştiriler ise Kuzey ülkelerinin göçün dışsallaştırmasına yönelik yasal düzenlemeleri ve uygulamalarına odaklanmıştır. Gazetenin bu yöndeki söylemsel tercihleri, aynı zamanda diğer ülkelerin göç politikalarına dair temalarla anılmaktadır. Buna göre en fazla tekrarlanan tema, %24'lük oranla finansal desteklerdir; öte yandan burada dikkat çekici olan, 2016 Türkiye-Avrupa Mutabakatı'nın mültecilerin araçsallaştırıldığı (pazarlık konusu haline getirildiği) politik düzlemle birlikte anılmasıdır. Aşağıda diğer ülkelerin başka hangi konularla eleştirildiğinin oransal karşılıkları görülmektedir.

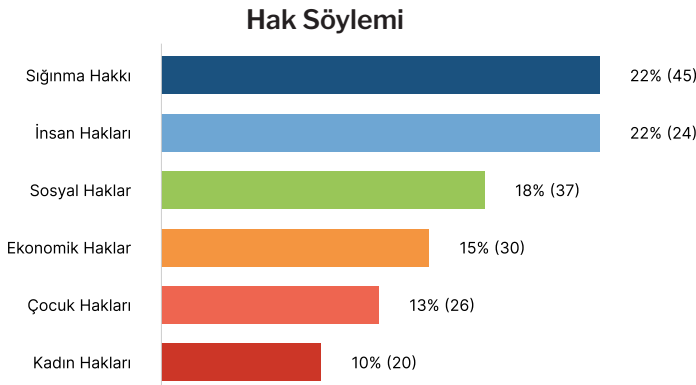


Şekil 35. Birgün Gazetesi Dış Politika Gündemi

BirGün Gazetesi'nde uluslararası mekanizmaların işlevsizliğinden bahsedilirken, AB, BM ya da AIHM gibi kurumların mülteci meselesinde insan hakları rejimine uygun davranmadıkları veya hak rejimini yaygınlaştırmakta yetersiz kaldıkları söz konusu edilmektedir. Örneğin AB uluslararası düzlemde insan haklarını temsil etmektense, Avrupa'ya mülteci akışını engellemek adına Güney ülkelerine fon dağıtan bir kuruma dönüşmüştür. BM ve ona bağlı çalışan diğer kurum ve komisyonlar ise kendi çalışmalarını, sağladıkları insani yardımla ya da yayınladıkları ihlal raporlarıyla sınırlamaktadır. Dolayısıyla bu eleştiriler, uluslararası insan hakları hukukunun ve koruyucu mekanizmaların mülteci hakları alanındaki soru ve sorunlara yanıt vermekte yetersiz kalmasıyla ve hatta kendi kurucu referanslarının gerisine düşmesiyle birlikte düşünülmelidir.

4.2.2. Hak ve Mücadele Alanındaki Temel Başlıklar:

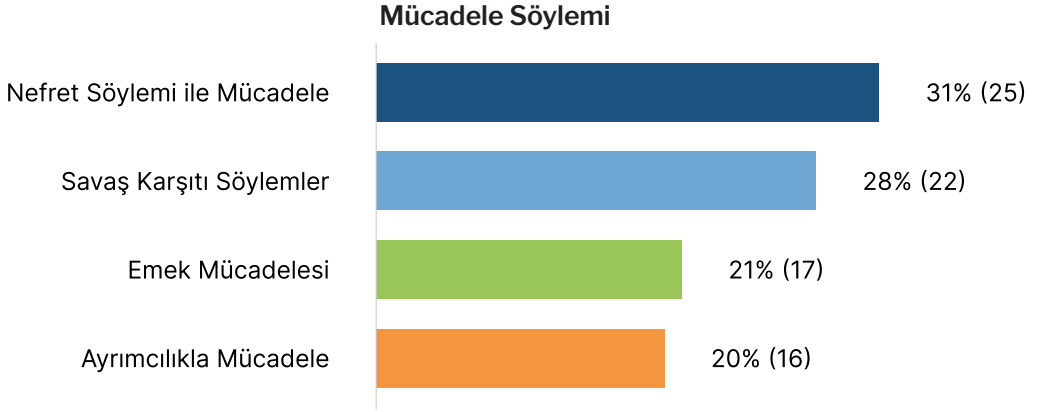
BirGün Gazetesi'nin mültecilerle ilgili yoğunluklu olarak hak söylemiyle hareket ettiği görülebilmektedir. Mültecilerin Türkiye'deki yaşam koşulları ile paralel gittiği görülen bu hak söyleminde en fazla sığınma hakkı ve temel insan haklarından bahsedilmektedir. Her iki hak alanının bu denli tekrarlanıyor oluşu, iltica hakkını hiçe sayan geri göndermeler ve yine bununla ilişkili olarak geri gönderme merkezlerinde yaşanan insan hakları ihlalleriyle doğrudan bağlantılıdır. Siyasi iktidarın söyleminde hiç değinilmeyen bir unsur olan mültecilerin Türkiye'de maruz bırakıldığı hak gaspları ve kayıplara görünürlük kazandırılması, hem hak gazeteciliği adına önemli bir başlangıç noktası olması hem de bu ihlallerin gündeme taşınması bakımından önem teşkil etmektedir. Öte yandan özellikle sığınma hakkı haberlerinde Türkiye kadar Avrupa ülkelerindeki iltica hukukuna aykırı uygulamalara da yer verilmektedir.



Şekil 36. BirGün Gazetesi Hak Söylemine Ait Alt Kodlar

Bununla birlikte mültecilere ilişkin sosyal ve ekonomik haklar, gazetenin emek odaklı perspektifinin de bir parçası olarak gündeme getirilmektedir. Bu konudaki çoğu haber sendikalar, meslek örgütleri ya da hak temelli çalışan sivil toplum çalışanlarının raporlarına, açıklama ve beyanlarına dayansa da, gazetede çalışan medya mensupları ve gönüllü yazarların hazırladığı dosya haberleri, mülakatlar, tartışma yazıları da mevcuttur. Ekonomik haklarla ilgili haberlerde yaşam hakkına, can güvenliğine ve çalışma koşullarında acil iyileştirilmeye gidilmesine değinilmektedir; bunun yanı sıra, kimi zaman Türkiyeli işçi-emekçi gruplar ile mülteciler arasında bir dayanışmanın örülmesi gerektiğine ilişkin haberler de yer almaktadır Sosyal hakları ön plana çıkaran haberlerde ise mültecilerin sağlık ve eğitim hizmetlerine erişiminde yaşadığı sıkıntılar söz konusu edilmekte ve bu sorunlar en çok çocuk ve kadın hakları temasıyla kesişmektedir. Öte yandan çocuk hakları sadece sosyal haklar çerçevesinde değil, bugün kitlesel göçe neden olan savaşların neden olduğu çocuk ölümleriyle, istismar ve ihmal vakalarıyla, özellikle kız çocuklarının toplumsal cinsiyete dayalı maruz kaldıkları ayrımcılıkla birlikte işlenmektedir. Kadın haklarının gündeme gelmesi ise toplumsal cinsiyet alanında çalışan hak örgütleri ve kadın inisiyatiflerinin açıklama ve eylem çağrılarına dayanmaktadır. Bu açıdan dayanışma vurgusunun en güçlü olduğu haber içeriklerinden birini kadın hakları oluşturmaktadır.

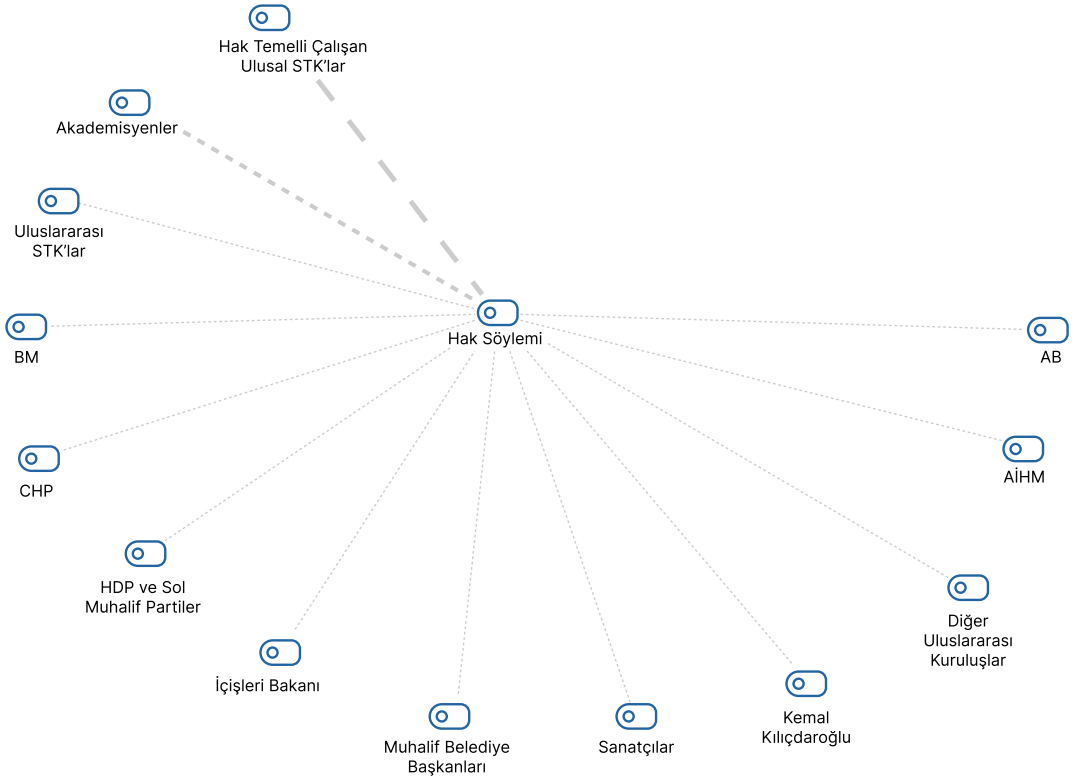
Birgün Gazetesi'nin söylem bakımından ayırt edici özelliklerinden bir diğeri, mülteci meselesinde hak perspektifini sadece söylemsel bakımdan inşa etmekle kalmayıp mücadele alanlarına da işaret etmesidir. Siyasi iktidar ve göçmen düşmanlığı yapan diğer siyasi aktörlerin hedef gösteren, ötekileştirici ve damgalayıcı söylemleri kadar, sosyal medyada dezenformasyon yayan, bu yolla linç kampanyalarına imza atan kullanıcılarla ilişkili olarak, gazete öncelikli bir alan olarak nefret suçuyla ve bu yöndeki söylemlerle mücadele edilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu açıdan gazete, Türkiye'de mülteci meselesine ilişkin hızlıca refleks alınması gereken bir mücadele alanı olarak mülteci/göçmen karşıtlığını tayin etmektedir.



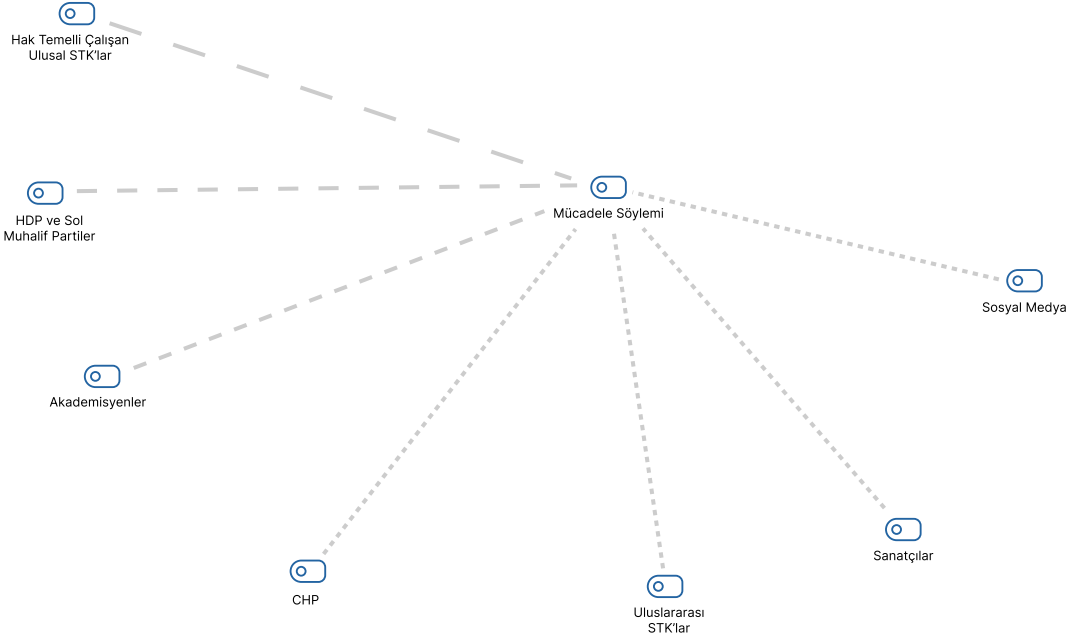
Şekil 37. BirGün Gazetesi Mücadele Söylemine Ait Alt Kodlar

Mülteci meselesini Kuzey ülkelerinin emperyalist politikalarının sonucunda oluşan bir kriz ortamı olarak değerlendiren gazete, savaş karşıtı bir söylemi benimsemekte ve bu yolda bir mücadeleyi uygun bulmaktadır. Başka bir deyişle, gazetenin bakış açısı, Orta Doğu'daki savaş ve çatışma ortamına neden olan koşullara son verilmediği müddetçe, mülteci meselesinin global ölçekte bir sorun olmaya devam edeceği yönündedir. Çok aktörlü ve bütüncül bir mücadele gerekliliğine vurgu yapan bu perspektif, kısa vadede çözüm gerektiren sorunlara nasıl müdahale edileceği konusunda yetersiz kalabileceği gibi; kimi zaman CHP'nin Suriye meselesine ilişkin sunduğu çözüm önerileriyle de örtüşebilmektedir.

Tam da bu noktada hak ve mücadele söyleminin kimler tarafından dile getirildiği önem kazanmaktadır. Aşağıda birbiriyle oldukça benzer sonuçlar sunan iki harita, muhalefet ağında hak ve mücadele söylemlerinin kimler tarafından yapılandırıldığını göstermektedir.



Şekil 38. Hak Söylemini Geliştiren Aktörler (Çizgi kalınlıkları, referans farklarını gösterir)



Şekil 39. Mücadele Söylemini Geliştiren Aktörler

Mültecilerin haklarına ve bu yöndeki mücadele alanlarına ilişkin söylem üreten aktörlerin başında hak temelli sivil toplum örgütleri gelmektedir. Hak alanında akademisyenler gazetede en çok açıklamada bulunan ya da yazılarıyla duruma dikkat çeken bir diğer grupken, mücadele söyleminde HDP ve diğer sol tandanslı partilerin öne çıktığı görülebilmektedir. Uluslararası sivil toplum örgütleri ve mekanizmaların da en azından söylem bakımından haklara vurgu yaptığı yine analizden elde edilen bir bulgudur. Hak söylemi haritasında CHP ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun ve hatta İçişleri Bakanı'nın yer alması ilk etapta şaşırtıcı gelse de, bir bakıma bu durumu insan haklarının artık retorik bir öğeye dönüşmesi şeklinde yorumlamak da olasıdır.

Burada belki de en önemli olan nokta, bilhassa mültecilerin hakları ve bu yönde nasıl mücadele edileceği ile ilgili haberlerde, mültecilerin kendi seslerine ve hikayelerine ne derece yer verildiğidir. Bu tarz bir habercilik, farklı bir etik ve politik sorumlulukla hareket etmeyi gerektirir. Hak odaklı habercilik olarak da adlandırılan böylesi bir etik ve politik pozisyon, öznel dünya görüşümüzde gerçekliğe ilişkin bir delik açabilecek ve

onu olabildiğince objektif değerlendirmemize yardımcı olacak merkezkaç kuvvetini, “marjinalize edilmiş gruplara, baskılananlara kulak veren” (Alankuş, 2013; Harding, 1991 ve 1996) bir anlayışla tanımlar. Bu ise mültecilerin kendilerini dile getirdiği, deyim yerindeyse bir kaç ‘numune’ haberin ötesine geçebilmeyi ve haberin üretim sürecindeki tüm aşamalarda söz konusu etik ve politik pozisyonu korumayı gerektirir. Başka bir deyişle, habercinin kendi duruş noktası (standpoint) konusunda öz-düşünümsel bir sorgu içinde olmasına ihtiyaç duyulur; ama kendini konumlandırmada esas alınacak soru “ben kimim?” değil, “ben nerede duruyorum?”dur (Bondi’den akt. Alankuş, 2013).

Haberin öznelerinin hikayelerini kendi dillerinden ve bakış açılarından aktarması bağlamında 3 yıllık dönemde BirGün Gazetesi’nde toplam 19 habere yer verilmiştir. Bu haberlerin 12 tanesi, Türkiye’de mültecilerin kendi yaşam koşullarını, çalışma hayatında karşılaştıkları zorlukları ve yoksullukla mücadelelerini dile getirdikleri haberlerden oluşmaktadır. 3 haber, mültecilere ilişkin yapılan saldırılarda -bunlardan ikisi Afganistan’dan göç eden mültecilerle ilgilidir- görgü tanıklarının ve arkadaşlarının açıklamalarına dayanmaktadır. Kalan diğer haberler ise sivil toplum örgütlerinin ve sol muhalefetin ekonomik ve sosyal haklara ilişkin yaptığı açıklamaları kuvvetlendirmek amacıyla mültecilerin fikrinin alındığı haberlerden oluşmaktadır.

Bu haberlerin hepsinde mültecilerin görsel sunumuna dikkat edildiği gözlemlenmektedir. Gazetecilik etiği açısından da önemli olan zarar vermezlik ilkesine uygun olarak, mültecileri doğrudan hedef haline getirebilecek görsellerden özellikle imtina edildiği, kişileri anonimleştiren bir temsil yönteminin benimsendiği görülmektedir. Buradaki temsillerde kişilerden ziyade, onların yaşam koşullarına referansta bulunan fotoğrafların kullanılması, gazetede ki vurgu noktasının bir başka tezahürü olarak da yorumlanabilir.

BİRGün

Virüsten değil cezadan korktuk

Güncel 30.05.2020 09:07 Uğur Şahin



"Hayatta kalmak için ülkemizden kaçtık"

Taliban'ın bir kısmını kontrol ettiği Afganistan'dan binlerce insan ülkeye akın etmeye başladı. Özellikle kadınlar ve çocuklar tecavüz ve tehdit nedeniyle ülkelerinden kaçak yollarla ayrılıyor. Zeytinburnu'nda Taliban'ın zulmünden kaçan kadınlarla konuştuk. Kadınlar "Tecavüze uğramaktan, evlendirilmekten korktuk. Ülkeden kaçarken zorlu yollardan geçtik, ayağımı kırdım" diyor.

Siyaset 18.07.2021 07:44



Bununla birlikte, mültecilerin kendilerini aktarabildikleri haberlerin neredeyse hepsi yaşadıkları zorlu koşullarla ilişkilidir; bunun önemini teslim etmekle birlikte, hak ve mücadele söylemine yönelik düşüncelerinin ne olduğuna yeterince değinilmemektedir. Bu ise sürekli mağduriyet temelinde ele alınan mültecilere dair genel kanıyı güçlendirme riski taşımaktadır. Hak odaklı habercilikte sadece mağduriyetin temsili değil, aynı zamanda bu mağduriyeti aşma ve özellikle travmaya maruz kalanların özneleşme süreçlerine imkan tanıma da önem taşır. Bu yönde bir olanağın yaratılması, muhalif medyanın üzerine düşünmesi gereken bir alan olarak durmaktadır.

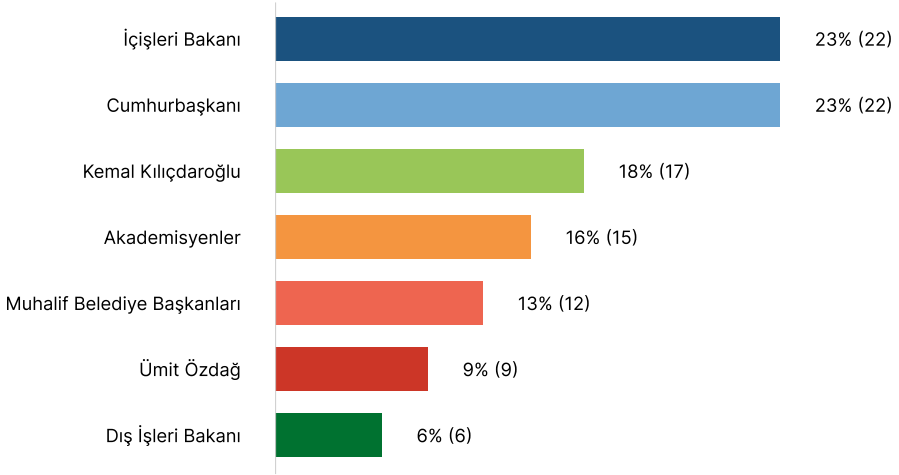
Ara Değerlendirme: Türkiye'de Göç Politikasını Belirleyenler

İlk bölümü tamamlarken, her iki gazeteden elde edilen bulgular ışığında siyasi iktidarın ve muhalefetin söyleminin değerlendirilmesini yapmak mümkündür. Sabah Gazetesi'nin verileri, daha ilk elden bu medya kanalının siyasi iktidarın mültecilere ilişkin beyanlarını yeniden ürettiğini ve çoğalttığını göstermektedir. Bağımsız bir medya organı olarak konumlanan BirGün Gazetesi'nin ise her türlü siyasi oluşumla arasına mesafe koyduğu, yine de kendisini tanımladığı yayın politikasında¹⁸ belirttiği üzere, sağ-liberal tahakkümün/gücün karşısında olduğu ve buna yönelik her siyasal girişime muhalif durduğu gözlemlenebilmektedir. Bu açıdan BirGün Gazetesi'nde çıkan haberleri doğrudan iç politikadaki muhalif siyasetin beyanlarıyla eş tutmamak gerekir; bunun önemli göstergelerinden biri benimsediği hak ve mücadele söylemidir.

Burada asıl kritik nokta, politika üretme söz konusu olduğunda, mültecilere ilişkin yaygın söylemin kimler tarafından yapılandırıldığı ve bunun nasıl temsil edildiğidir. Karşılaştırmalı okumanın ilk bölümünde yer alan Sabah Gazetesi'nde, göç politikasındaki asıl belirleyici aktörün İçişleri Bakanı ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan olduğunu görmek zor değildir. Öte yandan BirGün Gazetesi'nden elde edilen bulgular da mülteci meselesine dair en fazla politik argüman üreten tarafın yine siyasi iktidar olduğunu göstermektedir.

18: Bkz. "Birgün: Neden ve Nasıl Bir Gazete?", <https://bianet.org/haber/birgun-neden-ve-nasil-bir-gunluk-gazete-26785>

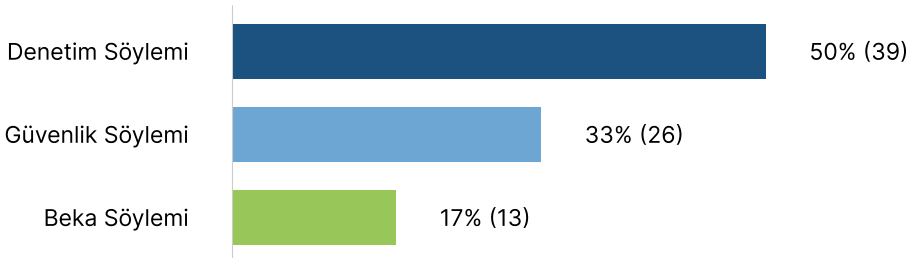
Mülteci Meselesindeki Ulusal Aktörler



Şekil 40. BirGün Gazetesi'nde Mültecilere İlişkin Söylemi Kuran Aktörlerin Genel Dağılımı

Mülteci meselesine ilişkin söylemlerde genel olarak siyasi iktidarın baskın olması, iç politikada öne çıkan temaların her iki gazetede de benzerlik taşımasıyla sonuçlanmaktadır. Bu nedenle BirGün Gazetesi'nin söylemi her ne kadar eleştirel bir temayül gösterse ve hak-mücadele gündemini oluşturmaya çalışsa da, gazetede mültecileri konu edinen güncel iç politika haberlerinde yine denetim söylemi yoğundur.

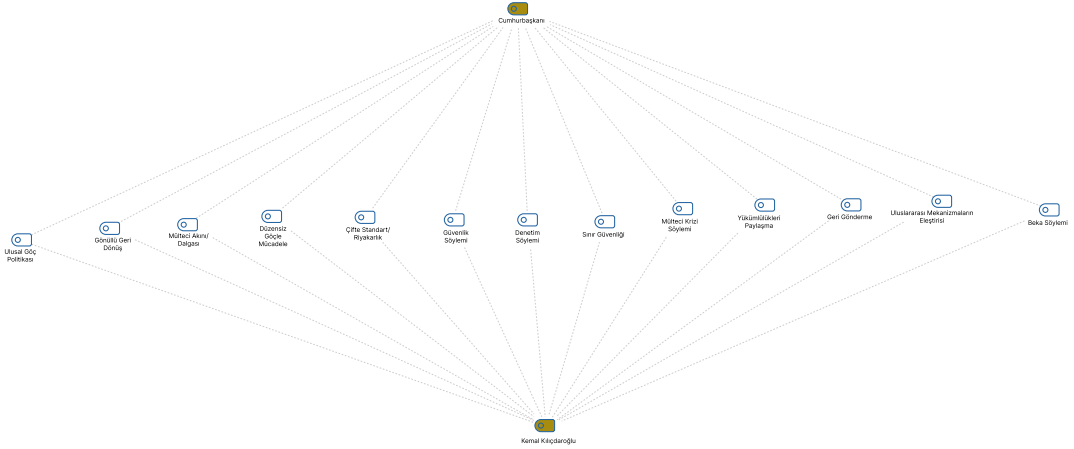
İç Politikaya İlişkin Geliştirilen Söylemler



Şekil 41. BirGün Gazetesi İç Politikaya Dair Temel Başlıklar

Bu aşamada akla gelebilecek sorulardan biri, denetim ve güvenlik söylemini kuran aktörlerin yalnızca siyasi iktidarla mı sınırlı olduğu; yoksa bu söylemlerin muhalefet kanadı tarafından da paylaşılıp paylaşılmadığıdır. Şekil 42'deki harita, 2020-2022 yılları arasında Türkiye'deki politik arenada birbirlerine karşı argüman üreten başlıca iki

liderin; Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile dönemin CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun söylemlerinde kesişen temaları bir araya getirmektedir. Görülebileceği üzere her iki siyasi lider, iç politikayı ilgilendiren bir çok konuda birbirine zıt pozisyonlarda yer alsa da, mülteci meselesine ilişkin toplumsal vaatlerinde birleşebilmektedir.



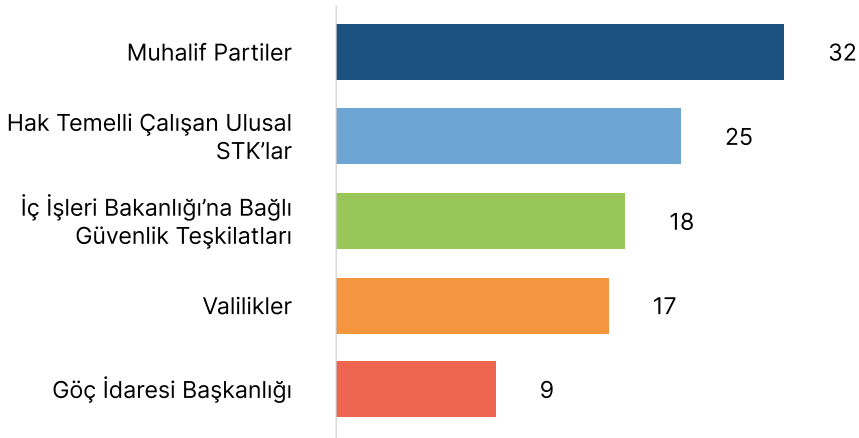
Şekil 42. İktidar ve Muhalefetin Aktörler Üzerinden Kesişen Temaları

Haritadan da görülebileceği üzere, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve dönemin CHP Genel Başkanının en fazla ortaklaştıkları nokta, gönüllü geri dönüştür. 2018 sonrası düzensiz göçle mücadele eylem planının bir parçası olan gönüllü geri dönüş, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söylemlerinde AKP'nin hayata geçirdiği bir proje olarak sıklıkla dile getirilmiştir. Sabah Gazetesi'nin haberlerinde gönüllü geri dönüş, Suriye'nin kuzeyinde inşa edilen güvenli bölgeye Türkiye'den kaç bin Suriyeli'nin yerleştirildiğine dair içeriklerle sunulmakta ve AKP'nin hizmeti olarak duyurulmaktadır. Bu açıdan Kemal Kılıçdaroğlu'nun bilhassa seçim dönemindeki vaatlerinin başında gönüllü geri dönüşün gelmesi, ana muhalefetin kendi geliştirdiği bir göç politikasının olmaması bakımından değerlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır.

Bununla birlikte her iki liderin kesiştiği sölemsel bir başka küme, düzensiz göçle mücadele ve onun payandasını oluşturan denetim ve güvenlik söylemidir. Kılıçdaroğlu'nun bu yöndeki açıklamalarında sınır güvenliği ön plana çıkmakta, bu bağlamda en fazla geri gönderme temasıyla kesişmektedir.

Ana muhalefetin söylemindeki en önemli boşluk, 12 yıldan bu yana Türkiye'de ikamet eden başta Suriyeliler olmak üzere, tüm mülteci toplumuyla nasıl bir arada yaşanabileceğine ilişkin herhangi bir argümanın oluşturulamamasıdır. Ülkede 3 milyonun üzerinde bir nüfusa sahip olan mültecilerin toplu şekilde gönderileceğine ilişkin taahhüt, uluslararası hukuka tümüyle aykırı olmakla birlikte, gerçekçi ve uygulanabilir bir politikayı da içermemektedir. Mülteci karşıtlığının artmasında önemli bir işlevi olan bu söylemler, bugün göçmen ırkçılığı olarak anılan, mültecilere yönelik ayrımcılığı körükleyen tehlikeli bir hatta ilerlemektedir.

Mülteci Meselesindeki Ulusal Kurumlar



Şekil 43. BirGün Gazetesi Mülteci Meselesinde Öne Çıkan Ulusal Kurumlar

Şekil 43'te görüldüğü üzere, iç politikada mülteci meselesine ilişkin söylem kuran ya da uygulamalarda bulunan kurumlara bakıldığında ise BirGün Gazetesi'nde muhalif partilerin ve hak temelli sivil toplum örgütlerinin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Burada muhalif partilerden kasıt, sol demokrat ve kendisini sol kanatta tanımlayan siyasi partilerdir. Daha bu aşamada bile mülteci meselesinde insan hakları temelli bir anlayışın ortaya konulabilmesi için sol tandanslı tüm partilerin bir araya gelmesi gerektiği gözlemlenebilmektedir, zira siyasi terazide ağırlık bu şekilde sağlanabilmektedir. Öte yandan İçişleri Bakanlığı'na bağlı kurumların toplam oranının BirGün Gazetesi'nde dahi %44'lük bir paya sahip olması, bir yandan mültecilere yönelik uygulamalarda siyasi iktidarın belirleyici rolünü gösterirken, diğer yandan tüm bu tablo ülkedeki kutuplaşmanın bir başka tezahürü olarak tanımlanabilir.

Sonuç olarak, BirGün Gazetesi'nden elde edilen veriler, mülteci meselesinde politika oluşturan ya da belirleyici olan aktörlerin siyasi iktidar kanadından geldiğine işaret etmektedir. Ana muhalefetin ise iktidarın söylemlerinden bağımsız bir göç politikası

öneremediği ayırt edilebilmektedir. Bu durum, siyasi iktidarın söylemlerinin ve politik arenadaki baskın pozisyonunun daha fazla güç kazanmasına neden olacaktır. Tüm bu verileri muhalefetin kendi arasında işbirlikleri kurarak ve etik ve politik bir sorumluluk yüklenerek, neden ortak bir göç politikası oluşturması gerektiğinin cevabı olarak okumak mümkündür.

Tam bu noktada mülteci karşıtlığıyla mücadelede argüman sağlayabilecek temel bir aygıt olarak muhalif medyanın hegemonik olan anlatıyı kırabilmesi için haber kaynaklarını çeşitlendirmesi -esas olarak ilgili hak örgütlerini haber kaynağı olarak kullanması- ve mülteci merkezli olumlu haberler üretmesi gerekmektedir. Zira bu hegemonik paradigma, ancak siyasal iktidarın ve muhalefetin birbiriyle örtüşen çerçevelene biçimine alternatif haber kaynakları kullanılarak, bambaşka bir çerçeve üretilmesiyle yerinden edilebilir. Dolayısıyla mülteci meselesine ilişkin haberlerde sadece niceliksel bir artış değil, aynı zamanda haberin kavramsal çerçevesinin belirlenmesinde rol oynayan birincil haber kaynaklarının çoğaltılmasına ve bu yolla hak temelli söylemin yaygınlaştırılmasına ihtiyaç vardır.

Bununla birlikte ulusal ölçekli, çok aktörlü ve zamana yayılmış bir göç politikası, hızlı aksiyon alınması ve acil çözüm üretilmesi gereken konularda karşılık veremeyebilir. Mülteci karşıtlığıyla mücadele, ulusal ve büyük ölçekli programlar kadar, yerel düzlemde bir arada yaşam kültürünü kurabilen modellerin geliştirilmesine ihtiyaç duymaktadır. Güncel göç çalışmalarında mültecilerle bir arada ve hak temelli yaşamın yollarını arayan savunucular ve araştırmacılar, kent ölçeğinin bir çözüm noktası olabileceğini; ulusal vatandaşlığın dışlayıcı çerçevesi yerine kentlere stratejik bir konum vermenin mülteci karşıtlığıyla mücadelede olanaklar taşıdığını vurgulamaktadırlar (Nyers 2003, Dikeç ve Gilbert 2002, Varsanyi, 2006, Squire and Darling, 2013 Casas-Cortés, vd., 2014, Vrásti and Dayal, 2016). Aynı zamanda kent yurttaşlığı kavramına da referansta bulunan bu yaklaşım, kentin orada yaşayan herkesin ortak üretim alanı olduğu ve demokratik vatandaşlığın kapsamlı bir mimarisi için bir başlangıç noktası olabileceği varsayımından hareket eder. Zira ulusal politikalar kadar her kentin kendi dinamiklerinin mülteci kabulünü biçimlendirdiği göz önüne alındığında, bu perspektif kent ölçeğinde anaakıma karşı söylem ve edimlerin kurulabilme potansiyelini taşır. Bu süreç, hem yerel halkın mültecilere ilişkin önyargılarını, mevcut stereotipleri, genel kanıları kırmanın metodolojisini oluşturup bir aradalık esasına dayalı bir iletişim ve temsil modelini kurmayı hem de kentin ekosistemi içinde mültecilerin kente dair karar verme süreçlerine katılımlarını ve çoğulcu koalisyonların eşit ve etkin özneleri olmalarını kapsamaktadır.

B. Mülteci Karşıtı Söylemlerle Nasıl Bir Mücadele?

Bir sonraki bölüm bu bakış açısından hareketle, İzmirli sivil toplum aktörlerinin yerel düzlemde oluşturabilecekleri bir mülteci politikasının olanaklılığı üzerinedir.

Saha Araştırmasından Elde Edilen Bulgular

2011 yılında Suriye halklarının şiddet ve çatışma ortamını arkalarında bırakmak amacıyla komşu ülke statüsündeki Türkiye'ye yaptıkları kitlesel göç, genel anlamda Türkiye'de hak alanında çalışan, farklı disiplinlerden bir çok özne ve kurumu harekete geçirmişti. Bu ilginin nedenlerinden biri, aslında Türkiye'nin o ana kadar bu denli yoğunluklu bir göç dalgasına aslen hazırlıksız olmasıydı. Türkiye, mültecilerin haklarını ve devletlerin onlara karşı yükümlülüklerini belirleyen en temel belge sayılan (1951 Mülteci Sözleşmesi olarak da anılan) *Mültecilerin Hukuki Statüsü'ne İlişkin Cenevre Sözleşmesi*'nin tarafı olmak dışında, o güne dek yasal bir düzenleme yapma ya da olası kitlesel göç hareketlerine yönelik mülteci hakları temelinde ulusal bir göç politikası oluşturma gereği duymamıştı.

Dolayısıyla, 2011 yılında sadece siyasi iktidar bakımından değil, sivil toplum açısından da göç çalışmalarındaki yoğunlaşma, her şeyden önce mevcut durumu anlamaya, hızlı refleks almaya ve Suriye'den gelen halklarla dayanışmanın nasıl kurulacağına dair uygulanabilir programların hayata geçilebilmesine yönelik bir aciliyetin sonucudur. Bununla birlikte, Kuzey ülkelerinin ve uluslararası kurumların mülteci meselesini bir kriz olarak çerçevelemesi ve bunun yönetimini ekonomik kaynakların aktarımında bulması, özellikle Türkiye gibi geçiş ülkelerindeki sivil toplumun projeler ve fonlar aracılığıyla desteklenmesiyle sonuçlanmıştır. Öncesinde daha çok INGO'ların (uluslararası sivil toplum kuruluşları) müdahil olduğu mültecilik alanı, finansal kaynakların bu alana aktarımıyla Türkiye'deki sivil toplumunun özellikle projeler aracılığıyla göç alanına dahlini hızlandırmıştır. Bugün Suriyeli mültecilere yönelik psikososyal destekten korumaya, mali yardımdan danışmanlık hizmetlerine, iş piyasasına erişimden sosyal uyuma kadar pek çok alanda destek sağlanmaktadır.

Ancak gelinen noktada, mültecilerle çalışan sivil toplum aktörleri arasında da farklılaşmanın arttığı görülmektedir: Bu ayrışma, en temelde hak temelli çalışanlar ile birçoğu iktidara yakın duran ya da faaliyetleri doğrudan devlet tarafından desteklenen (GONGO) insani yardım örgütleri arasında yaşanmaktadır. Daha öncesinde sivil toplum aktörleri ideoloji, toplumsal söylem, değer sistemi ve normlar bakımından farklılaşmalarına rağmen, sahada birbirini tamamlama ya da yapılan çalışmalara eklemlenme eğilimi göstermişlerdir; ne var ki gelinen noktada devletin hak temelli sivil topluma karşı yürüttüğü baskıcı politika aradaki mesafeyi arttırmıştır. 2015 sonrasında siyasi iktidarın hak temelli çalışmalar yapan sivil toplumu kapatmaya yönelik güvenleştirmeci söylem ve uygulamaları,

her ne kadar ilk bakışta göç alanına yansımamış gibi görünse de, aslında mülteci hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin, aktivistlerin ve hatta akademisyenlerin çalışmalarına kısıtlamalar getirmiştir. Devlet kaynakları tarafından destek bulamamanın ya da GONGO'ların hak temelli çalışan kuruluş ve aktivistlere mesafeli yaklaşımının yanı sıra, bu alanda saha çalışması yapmak isteyenlerin kimi zaman devletin resmi organlarında doğrudan, kimi zaman da mevzuata aykırı olsa da enformel şekilde kısıtlamaları ayrışmanın dramatik bir noktaya geldiğini göstermektedir.

Bununla birlikte, Macreath ve Sağnıç'a göre Türkiye'de göç alanında iktidar yanlısı olmayan sivil toplum aktörleri arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Onlara göre buradaki kırılmanın anahtar kelimeleri, 'hak temelli' ve 'ihtiyaç temelli'lik üzerinedir: İhtiyaç temelli örgütler, genellikle mültecilerin gıda, barınma, eğitim ve sağlık gibi hayati ihtiyaçlarına hızla çözüm bulma ve burada maddi yardımlar sağlamaya odaklanırken, hak temelli olanlar mültecilerin yasal hakları, Türkiye'deki statüleri, onları savunmasız ya da kırılğan bırakan koşullardaki güçlenme süreçlerine yönelik uzun vadeli çalışmalar yürütmektedirler (Macreath ve Sağnıç, 2017). Bu iki yaklaşım, aynı zamanda örgütler arasında kurumsal organizasyon, kapasite ve iletişim stratejileri bakımında da farklılıkları ortaya çıkarmaktadır.

İster hak temelli, isterse ihtiyaç temelli olsun, siyasi iktidarın çeperinden uzak çalışmalar yürüten bu sivil toplum örgütleri, her şeye rağmen mülteci hakları temelinde buluşmakta, aralarında işbirlikleri geliştirmekte ve kimi akut gelişmelerde hızla bir araya gelip refleks oluşturmaktadırlar. Özellikle İzmir'de bu iki kategori arasındaki geçişkenlik çok daha fazla hissedilmektedir. Zira 2011 yılında Türkiye'nin en önemli geçiş bölgelerinden biri haline gelen İzmir, daha öncesinde mülteci hakları ya da genel olarak insan hakları alanında çalışan birçok sivil toplum aktörünün kendi aralarında hızla dayanışma pratikleri geliştirmesine neden olmuştur. İzmir'in Konak ilçesinde yoğunlaşan Suriyeli mültecilerin sağlık, barınma ve gıda gibi hayati ihtiyaçlarının karşılanması kadar, İl Göç İdaresi'yle iletişim ve hukuki süreçlerinin güvence altına alınması kendiliğinden bir iş bölümüne yol açmış; hatta bu süreçte otonom bir şekilde mahallelerde dayanışma faaliyetleri yürüten yeni inisiyatifler oluşmuştur. Bu açıdan Halkların Köprüsü Derneği ve Kapılar İnisiyatifi aydınlatıcı örneklerdir. Türkiye halkları arasında toplumsal barışın ve bir arada yaşam kültürünün kurulması amacıyla kurulan ve ilkesel olarak kendi özgücüsü ve gönüllülük temelinde faaliyetler yürüten Halkların Köprüsü Derneği, İzmir'de yoğunlaşan kitlesel göç hareketi ile birlikte bu kez rotasını mültecilerle dayanışmaya çevirmiştir. Bu tarihten sonra da yoğunluklu olarak mültecilerle birlikte çalışmakta ve göç çalışmalarında bir adres olarak durmaktadır. Kendilerini STK'dan çok dayanışma grubu olarak tanımlayan Halkların

Köprüsü¹⁹, İzmir ve çevre illerde mültecilerin temel ihtiyaçlarının tespitini yapmakta, onlara aynı yardımlarda bulunmakta, gönüllü doktorlar tarafından sağlık hizmetleri sunmaktadır; ancak zaman içinde dernek, saha taramalarına dair verilerin tutulduğu, mülteci haklarını farklı açılardan ele alan panel ve sempozyumların yapıldığı, doğrudan mültecilerin katılımıyla organize edilen kültür-sanat faaliyetlerinin gerçekleştirildiği bir yapı haline gelmiştir. Benzer şekilde bir mahalle dayanışması olarak Basmane’de bir araya gelen İzmirli aktivistlerin kurduğu Kapılar İnisyatifi’nin Suriyeli nüfusunun yoğunlaştığı bu bölgedeki çalışmaları, kendiliğinden mültecilik alanına kaymıştır. Kapılar İnisyatifi, aralarında feministlerin, LGBTİ+ların, veganların, savaş karşıtlarının yer aldığı otonom bir yapıdır ve tüm faaliyetler, dayanışmada bulunmak isteyen özneler tarafından organize edilmiştir. Sanatçıların, hukukçuların, öğretmenlerin, öğrencilerin, işçilerin, akademisyenlerin ve en önemlisi mültecilerin gönüllü olarak yer aldığı, ekonomik kaynakların bağış temelinde idame ettirildiği bu yapılar, prensip olarak herhangi bir fona başvurmayan, yatay örgütlenmeye dayalı, çalışmaların herkese açık toplantılarla yürütüldüğü örgütlerdir ve en nihayetinde göç alanında çalışmalar yürütenler arasında yeni kurumsallık modellerinin ortaya çıktığını duyurmaktadırlar.

Bugün Türkiye’de haklar alanında çalışan sivil toplumun mülteci alanına müdahil olmasını gerektiren koşullar, akademisyenlerin, hukukçuların, sağlıkçıların, yerel yönetimlerin vb. gibi farklı disiplinlerdeki aktörlerin daha fazla bir araya gelme ve birlikte ortak yol haritası çıkarma zorunluluğunu hissettirmektedir. Elinizdeki kitabın bu bölümü, tam da bu amaca binaen hazırlanmıştır. Bu bölümde Türkiye’de mülteci karşıtlığının en yoğun yaşandığı kentlerden biri olan İzmir’de, göç alanında çalışan sivil toplum örgütü temsilcileri, aktivistler, akademisyenler, hukukçular, yerel yönetimlerin ilgili alanlarında çalışanlar ve medya mensupları ile yapılan saha araştırmasının sonuçları yer almaktadır. Söz konusu aktörlerin Türkiye’deki mülteci söylemini nasıl okudukları, alanda ne gibi engeller ve risklerle karşılaştıkları, nelere dikkat edilmesi gerektiği, yerele ilişkin gözlem ve düşünceleri ve en nihayetinde İzmir özelinde neler yapılabileceği ele alınacaktır.

19: Halkların Köprüsü Derneği’ne dair daha fazla bilgi için bkz. <http://halklarinkoprusudernegi.org/tr/biz-kimiz/>

1. Sivil Toplum Aktörleri Mültecilere İlişkin Söylemleri Nasıl Değerlendiriyor?

1.1 Siyasi İktidarın Söylemine İlişkin Değerlendirmeler:

İzmir'deki sivil toplum aktörlerinin büyük kısmı, aslında 2016 Avrupa-Türkiye Mutabakatı'na kadar olan süreçte AKP hükümetinin temsil ettiği göç politikasının olumlu tarafları bulunduğu, en azından Suriyeli halkların sınırdan geçişlerine izin veren bu yaklaşımın 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin gerekliliklerine uyduğundan bahsetmektedir. 2011 ile 2016 arasında bu sözleşmeye referansla da uygulanan açık kapı politikasında siyasi iktidarın uluslararası temayüllere uygun şekilde davrandığı düşünülmektedir. Ancak AKP'nin açık kapı politikasının uygulandığı ilk dönemdeki mülteci siyasetinin açmazları kadar, 2020 sonrasındaki kırılma noktaları ve ilk dönemle arasındaki farklara dikkat çekilmektedir. İzmirli sivil toplum aktörleri genel olarak siyasi iktidarın göç politikasını şu başlıklarla ele almaktadır:

1.1.1. Ensar-Misafir Söylemi:

Görüşmelerde kitlesel göç hareketinin ilk döneminde AKP tarafından benimsenen ve sığınmacı olarak adlandırılan Suriyeli nüfusun yerli halk tarafından kabulü amacıyla da inşa edilen ensar²⁰ söyleminin belirli bir karşılık bulduğu, ancak bu söylemin alımlanmasında bölgesel farkların önemli bir değişken olduğu vurgulanmıştır.

“Daha Batı'dan bakıyoruz bu işe, ama ilk başlardaki ensar söylemi de önemlidir gerçekten. Ben İç Anadolu'da çok araştırma yaptım bu konuyla alakalı. Ensar söylemi gerçekten işlemiş. Benim dünyamda hiçbir karşılığı yok ama İç Anadolu'da, Güney'de, Doğu'da ensarın bir karşılığı var.” (Katılımcı 4)

20: Siyasi iktidar tarafından ensar kavramının tercih edilmesi tesadüf değildir: İslam tarihinde Mekke'den Medine'ye göç eden muhacirlere yardım eden Medineli Müslümanlar ensar olarak adlandırılmış ve bu topluluk Kuran'da bu şekilde anılmıştır. Ensar söylemi aracılığıyla AKP, açık kapı politikasının ilk döneminde Suriyelilere olan desteğe bir kutsallık atfederek Türkiye toplumunun mültecileri kabullenmesini kolaylaştırmaya çalışmıştır. Ve ensar söylemi, hiç kuşkusuz siyasi iktidarın temsil ettiği ulusal göç politikasının Sünni bağlamı hakkında fikir vermektedir.

Bununla birlikte ensar söyleminin bağlayıcı noktalarından birinin, Sünni İslam'a vurgusu olduğu düşünülmektedir. Sünni İslam, yerli halk tarafından mültecilerin içselleştirilmesi adına, kimi zaman doğrudan yerel politika yapıcılar tarafından birleştirici bir nokta olarak kullanılmakta, kimi zaman *mültecilere yönelik projelerde vurgulanmaktadır. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde çalışmalar yapmış bir hukukçu ve hak savunucusu olan Katılımcı 5 gözlemlerini şu şekilde paylaşmaktadır:*

“Bir Anadolu şehrinde mültecilerin halk nezdinde daha çok kucaklandığını görüyorum. Çünkü biz birçok uydu kentte çalışma yaptık. Orada çeşitli projelerle kucaklandığını görüyorum. Belediye nezdinde özellikle, ama başka müştereklerde de; din olur, örf ve gelenekler olur burada.” (Katılımcı 5)

Siyasi iktidarın ilk dönemde daha mülteci dostu bir politika yürüttüğü belirtilmekle birlikte, henüz göçün ilk yıllarında bile bu politikanın aslında hak temelli bir perspektifle kurulmadığı dile getirilmektedir. İktidarın mülteci haklarına yönelik herhangi bir söylem ve pratik üretmediğinin temel kanıtlarından biri olarak en fazla vurgulanan tema, mültecilerin en başından bu yana ‘misafir’ olarak adlandırılmasıdır. Sivil toplum örgütlerinde mülteci hakları alanında çalışmış olan Katılımcı 7 ve Katılımcı 13, misafir söyleminin hak temelli bir politika inşa etmekte yarattığı engeli şu şekilde ifade etmektedir:

“Hükümet tarafına baktığımızda çok mülteci dostu bir söylemleri var. Ama esasında hak üzerine oturtulmamış bir söylem olduğu için ben bunun çok da mülteci dostu olduğunu düşünmüyorum. Kardeşimiz, kardeşlerimiz, yok işte mağdur insanlar. Misafir; genel olarak böyle bir söylem. Bir hak sahibi birey oldukları, bunun temel bir insan hakkı olduğu için burada oldukları ve bir hizmet sunmaları gerektiğine dair bir söylem yok açıkçası.” (Katılımcı 7)

“İktidarın söylemi misafirperverlik, ensar gibi İslami kavramlarla yaklaşıyor ve çok kucaklıyorlar gibi görünseler de aslında durum o değil. 12 yıldır bu insanları hala geçici statüde sığınmacı tutmalarından anlıyoruz zaten. Bir tür ellerindeki koz gibi kullanıyorlar. Dolayısıyla hiç olumlu değil. Aksine mültecilerin Türkiye'deki yaşam koşullarını çok zorlaştıran ve muhalefete de nefret söylemi için zemin hazırlayan bir söylem onlarınki.” (Katılımcı 13)

Misafir söylemi ile aslında Suriyelilere verilen geçici koruma kastedilmektedir; başka bir deyişle bu söylem doğası gereği göç edenin geçiciliğine referansla kurulmaktadır

Misafir söyleminin Suriyelilere verilen geçici koruma statüsünün sürdürülmesine yaradığı, bu yolla iktidarın yasal olarak mülteci konumunu gündemden uzak tuttuğu ve bunun bizzat iktidar tarafından kullanıldığı görülmektedir. Zira Suriyeliler, şartlı mülteci kategorisinde dahi değildir. Dolayısıyla iktidar bakımından bu geçiciliğin, mültecilerin Avrupa ülkeleri ve uluslararası mekanizmalara karşı bir koz olarak kullanılmasının önünü açtığı düşünülmektedir.

“Mülteci politikası açısından düşündüğümde iktidarın bunu çok bile isteye yaptığını düşünüyorum. Çünkü bir yandan ordusuyla Suriye'deler. Türkiye Cumhuriyeti Devleti oradaki varlığına meşruiyet kazandırmaya çalışıyor. O yüzden bu insanların buradaki yaşamlarıyla da çok ilgilenmiyor aslına bakarsan. Tıpkı kendi yurttaşlarına yaptığı gibi, işte lütufla, yardımla, hayırseverlikle falan onları bir şekilde burada tutmaya çalışıyor. Aynı lütfu bir de Avrupa Birliği'nden bekliyor. Oradan da geri gönderme anlaşmasını yaparak, milyarları oradan alarak; ama o milyarları mültecilere doğrudan harcamayarak, topluma sorunların kaynağı olarak mültecileri görmelisiniz diyor.” (Katılımcı 13)

Öte yandan görüşmelerde, misafir söyleminin uluslararası standartlara uygun bir göç politikasının yokluğunu kamufle etmek için de kullanıldığı ima edilmektedir. Mülteci hakları konusunda çalışan hukukçu Katılımcı 9, siyasi iktidarın mülteci meselesini bir krize dönüştürdüğünü şu şekilde ifade etmektedir:

“Krizi Türkiye sathına yaydılar. Dolayısıyla bugün Türkiye'de 81 ilin 81'inde birden Suriyeli var. Dünyanın hiçbir mülteci krizi yaşayan ülkesinde bu durum böyle idare edilmedi. Aslında krize hazırlıklı değillerdi, aynı deprem gibi. Akıllarında bir mülteci kavramı dahi yoktu bence. Mesela bugün ürettikleri kavramlar: Suriyeliler için geçici bir statü verilmesi, misafir denmesi, ilk başta bunların tamamı günü kurtarmak için konunun da uzmanı olmayan kişiler tarafından ortaya atılmış meseleler.” (Katılımcı 9)

Görüşmelerde misafir söyleminin toplumdaki mülteci karşıtlığını arttıran bir yönü bulunduğu belirtilmiştir. Misafir, her zaman için yerleşikliği değil, geri dönüşü çağırıştırır: İlk etapta kamuoyunda Suriyeli sığınmacıların savaş bitene kadar misafir edileceği ve savaşın sona ermesiyle geri döneceklerine ilişkin bir algı oluşturulmuştur. Ancak çatışma ortamının devam etmesi sebebiyle de Suriyeli mültecilerin Türkiye'de kendilerine bir hayat kurması, başka bir deyişle Türkiye vatandaşlığına hak kazanacak şekilde bir yerleşiklik elde etmiş olmaları ile misafirlik statüsü hayli çelişmektedir. Bu söylemin, en başta isteksizce de olsa

evini açan ev sahibi konumundaki Türkiye toplumunun artık bu 'fazlaca uzamış' misafirliğe öfke duymasına yol açtığı belirtilmektedir.

"Bu geçicilik ve sığınmacılık yüzünden artık onlarda buradalar duygusu yok insanlarda. Gidecekler. Çok uzadı misafirlikleri. Gidecekler." (Katılımcı 13)

"Misafir söylemi çok ciddi bir beklenti yarattı insanlarda. Biz en başından itibaren demiştik, bakın misafir diyemezsiniz. Her şeyi geçtim, bu insanlar mülteci ve ne zaman gideceğini bilmiyorsun. Tut ki gidecekler. Tut ki sen göndereceksin. Ama ne zaman gideceğini bilmiyorsun. Nasıl misafir diyebilirsin?" (Katılımcı 4)

1.1.2. Bilinçli Bırakılan Belirsiz Alanlar:

Mültecilerin misafir olarak adlandırılmasının en önemli sonuçlarından biri, bu söylemin onlarda bıraktığı belirsizlik duygusudur. Yaşam koşullarında herhangi bir iyileştirmeye yönelik düzenlemelerin yapılmaması, emek sömürsüne dayalı güvencesiz çalışma hayatı ve her türlü haktan mahrum bırakılmalarının yanı sıra, her an geri gönderilebilecekleri ihtimaliyle yaşamak, fiziki ve ruhsal açıdan onları daha da savunmasız hale getirmektedir.

"Mültecileri en çok yoran şeylerden biri de bu belirsizlik. O belirsizlik çok yıpratıcı. Mültecilerin bütün hayatları Türkiye'de böyle geçiyor. Bizi burada daha ne kadar tutacaklar? Hükümet bize git derse, biz ne yapacağız? Bunların hepsi ihtimal. Çünkü hak temelli değil. Bir an oradasın. Şimdi artık burada yaşayamazsınız, şurada yaşayacaksınız derse biz ne yapacağız...Nefret söylemi de, mültecileri yollayacağız söylemi de, o belirsizliği iyice hissettiren bir nokta oluyor". (Katılımcı 7)

Buradaki belirsizlik, sadece mevcut politikaların onlarda bıraktığı ruhsal izle ilgili değildir; başka bir deyişle bu onların hissettiği bir duygudan ziyade, mültecilerin statüsünün 13 yıldır gri bir alanda bırakılmasının sonucudur. Öte yandan belirsizlik meselesi, Türkiye'de başta siyasi iktidar olmak üzere tüm siyasi aktörlerin öngörülebilir, uygulanabilir ve sürdürülebilir herhangi bir göç politikasına sahip olmamaları ile ilgilidir. Dolayısıyla bu süreç, tutarsızlıklarla, konjonktüre göre pozisyon almakla ya da bir suskunluk/yadsıma stratejisi ile ilerlemektedir.

"Yarın bir gün Erdoğan'ın herhangi bir şekilde kardeşim ben mi size gelin dedim dediği anda, herhangi bir AKP seçmeni ya da yöneticisi, üyesi, hiç kimseden bir ses

çıkmayacaktır. Tam tersi bu politikayı tamamen destekleyeceklerdir. Dolayısıyla ne insan haklarına dayanan bir tavırları var, ne siyaseten öngörülebilir bir gelecek analizleri var. (Katılımcı 9)

“Hükümete yakın sivil toplum da bile, daha alt belediyeler, hani kurmayları söylemiyorum ama, daha orta düzey devlet yöneticileri falan öyle çok anılmak, Suriyelileri destekliyorlarmış gibi görünmek istemiyorlar. Yukarıda sessizlik var. Karşıtlık mı? Değil. Erdoğan ‘hoş geldiniz Suriyeliler’ de demiyor, ‘defolun’ da demiyor. Sessizlik var.” (Katılımcı 1)

Dahası yapılan görüşmelerde bu belirsizliğin bizatihi siyasi iktidarın uyguladığı bir strateji olduğu belirtilmiştir. Öngörülemezlik ve belirsizlik, hem kırılğan ve savunmasız bırakılmış grupları hem de toplumun genelini kontrol etmede uygulanan bir yönetim tekniğidir. Denetim rejimini şeffaflık meselesiyle birlikte ele alan Katılımcı 19 ve Katılımcı 1, belirsizliği muhafaza etmek adına bilgiyi kamusalılaştırmaktan imtina eden ya da engelleyen bir iktidarın mülteci ve yerleşik toplum üzerindeki etkisini şu şekilde betimlemektedir.

“Kaç kişiye acaba vatandaşlık veriliyor? O belli değil. Bunu da açıklamıyorlar mesela. Bir kişiyi kapıda bekletmek en güzel kontrol yöntemidir. Kapıda beklemesini sağlarsın. Gitmesini de sağlamazsın, gelmesini de. O dengede tutuyor. Göndermiyor, içeriye de almıyor. Ve karşıya korku da salıyor.” (Katılımcı 1)

“Şimdi burada en kritik olan şu, ki bence bu iktidarların her zaman işine yarıyor. Belirsiz alanlar bırakmak. Belirsizliğin olduğu yerde bütün bu mekanizmalar tıklar tıklar işliyor. Ve üstelik bu kadar kötü yönetilen bir ülkede iktidarın yanlış politikalarının sonucunda bu hale gelmemiz gerçeğini gizlemek için, iktidar bal gibi bence bu belirsizliği kullanıyor ve mültecileri günah keçisi gibi gösteriyor. Her ne kadar mültecilere tarafmış gibi olsa da, sen hiç iktidarın bu konuda gerçek verileri büyük bir şevkle yayınladığını gördün mü? Yayınlamıyorlar özellikle. Çünkü kendileri nefret suçundan kaçınıyor gibi görünüyorlar, ama aslında bunu oluşturacak bütün arka planı hazırlıyorlar. Çünkü bu çok iyi bir aparat bu dönemde.” (Katılımcı 19)

1.1.3. Mülteci Söylemindeki Popülizm

Siyasi iktidarın mülteci meselesindeki tutarsız ve gelgitli tutum sergilediği, hatta bunun kurumsal organizasyonuna da yansıdığı gözlemlenmektedir. Orta ve üst kademeler, merkez ve taşra teşkilatları ya da yerel yönetimler arasında bile mültecilere yaklaşımlarda farklılıklar görülmektedir. Ne var ki bu durum, partinin kendi organizasyonel işleyişindeki fikir ayrılıkları nedeniyle değil, onların izlediği popülist siyasetin bir sonucu olarak düşünülmektedir. Katılımcı 1, siyasi iktidarın mülteci meselesinde popülist bir siyaset izlediğini ve bunun toplumsal bir karşılığının olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

“Üst basamakta şöyle bir şey var aslında. Ben hiçbir zaman Erdoğan’ın ya da AK Parti’nin yüksek kurmaylarının, göçmenlere karşı bir şey söylediklerini görmedim. Birinci katmanda. İkinci katmanda mesela Fatih Belediyesi’nin bir tane seçim afişi vardı, Fatih’i göçmenlerden temizleyeceğiz falan. Buna da bir şey demiyorlar mesela. Değil mi? Bir tık aşağıya indiğin zaman, o belediyeler bazında, bu kadar ırkçı mesajlara bir şey demiyorlar. Çünkü bunun bir gideri var toplumda.” (Katılımcı 1)

Siyasi iktidarın mülteci meselesindeki popülist izleği, onun dış politikada korumaya çalıştığı ‘mülteci dostu’ imajıyla ilişkilendirilerek de konu edinilmiştir. Sabah Gazetesi’nde yapılan analiz hatırlanacak olduğunda, bu imajın özellikle Avrupa ülkeleri ve uluslararası mekanizmalarla ilişkilerde hem ahlaki bir üstünlük kurmaya hem de mültecileri bir koz olarak kullanmaya yaradığı görülmektedir. Ülkedeki insan hakları ihlalleri ile siyasi iktidarın mülteci politikasını karşılaştıran Katılımcı 9, şu şekilde bir manzara çizmektedir:

“AKP’nin insan hakları karnesinde artık hanesine o dönemde yazabileceğimiz tek şey buydu. Niye böyle genelden ayrılıyor? Yani basın özgürlüğü yok. İfade özgürlüğü yok. İşkence artıyor. Gözaltında kayıplar artıyor. Mülkiyet hakkı ihlalleri çoğalmış. Adil yargılanma desen yerlerde sürünüyor. Her şey kötüleşiyor. Mülteci meselesi artıda. Niye? ... Uluslararası siyaseti pazar komisyonu haline getirme.” (Katılımcı 9)

Burada ilginç bir nokta olarak, popülizmin iktidarı ve muhalefeti ortaklaştıran temel noktalardan biri olduğu dile getirilmiştir. Siyasi iktidarın popülist temayülünde şeffaflıktan uzak bir iletişim stratejisi izlemesi ve böylelikle mülteci karşıtlığına zemin hazırlamasının, ana muhalefetin popülist siyasetinde bir karşılığı vardır. Başka bir deyişle AKP’nin mülteci karşıtlığı için kurduğu sahneyi CHP ve İYİ Parti doldurmaktadır; dolayısıyla her ne kadar kutuplaştırıcı bir siyasi süreç işliyor olsa da, mülteci karşıtlığı noktasında iktidar ve ana

muhalefetin birbirini besleyen bir ayna işlevi gördüğü söylenebilir. Bu durum ise mülteci karşıtlığı ile mücadeleyi zorlaştırmaktadır.

“Göçmen karşıtlığı adeta kitleleri buluşturan birlik, beraberliğin anahtarı. Anlatabildim mi? Tek bir grup değil. Tek bir ideoloji değil. Şimdi göçmen karşıtlığı söyleminin siyasal ideolojilere dağılımına baksak, muhtemelen eşit çıkacaktır. Muhtemelen diyorum. Böyle bir aktör tanımlamak zorlaştıkça, onunla mücadelede bence çok zorlaşıyor”. (Katılımcı 1)

“Muhalefetin içerisinde gerçekten konuya duyarlı, dilini ısrarak konuşan, terimleri doğru kullanmaya gayret eden en azından birtakım hassasiyetle konuşmaya çalışan bir muhalefet kesimi var. Bunun dışında konuyu tamamen Avrupalı ırkçı popülist partilerin yaptığı gibi mülteci karşıtlığı üzerinden değerlendiren bir kesim var. Üçüncü bir muhalif kesim, ikisinin ortası bir tarz benimsiyor ve bunun içerisinde “aslında popülistimi kullanayım, fakat bunu bir ırkçılık boyutuna getirmeden yapmaya çalışayım” diyor.” (Katılımcı 9)

1.1.4. Denetim ve Güvenikleştirici Söylem

Yapılan saha araştırmasında, ilk bölümdeki bulguları destekleyecek şekilde siyasi iktidarın 2020 sonrası mültecilere yönelik politikalarında belirleyici bir kırılma noktası olarak düzensiz göçle mücadele ve denetim rejimine geçiş vurgulanmaktadır. Bu konuda yapılan görüşmelerde özellikle hukukçular, doğrudan kendi deneyimlerini ve gözlemlerini paylaşmışlardır. Burada ilginç olan noktalardan biri, geçici koruma dahil olmak üzere Türkiye’de mültecilere ilişkin mevzuatın aslen değişmemiş olmasına rağmen, mevzuatın artık denetleyici ve güvenikleştirici uygulamalar adına yorumlanması ve içtihatların bu perspektifle oluşturulmasıdır.

Mevzuatın güvenlikçi politikalar bakımından uygulanması, 2020 sonrasında sınır dışı kararlarının dramatik şekilde artış göstermesine neden olmaktadır. Öte yandan geri göndermeme ilkesini ihlal eden bu söylem ve pratikte hemen göze çarpan noktalardan biri, aslında 2015 sonrasında Türkiye’deki politik atmosferin bir bileşeni haline gelmiş olan keyfiliktir. Konuyla ilgili hukukçu-aktivist Katılımcı 5, kendi deneyimlerini şu şekilde paylaşmaktadır:

“Mevzuat aynı mevzuat. Mevzuat değişmedi. Ama uygulama değişti. Şimdi mevzuat dünyada da biraz böyle. Uluslararası sözleşmelerde de biliyorsunuz, kamu düzeni ve kamu güvenliği gibi kavramlar vardır. Kamu sağlığı, milli güvenlik üzerine genel, soyut, ne tarafa çeksen o tarafa gidebilecek uygulamalar vardır. İşte bu mevzuat hükümlerinde her zaman bir zamanın ruhu vardır denir ya, o zaman ruhuna göre yükseltilebilir güvenlik politikalarına veya alçaltılan güvenlik politikalarına göre farklı uygulamalar var, aslında mevzuat hiç değişmiyor. Alınan sınır dışı kararları da bu anlamda ciddi bir keyfilğe doğru gidiyor.” (Katılımcı 5)

Mültecilere ilişkin politikanın güvenlikleştirme rejimine geçmesi ile birlikte hukuksuz sınır dışı kararlarının yanı sıra ciddi insan hakları ihlalleri eş güdümlü ilerlemektedir. 2020 öncesinde de geri gönderme merkezlerinde fiziksel şiddet, işkence, kötü muamele ve taciz mevcuttur; ancak güvenlikleştirme söylem ve pratikleri bu ihlallerin belirli bir sürengelik içinde çoğalmasına ve son raddede mültecilerin en temel hakkı olan yaşam ve sığınma hakkından mahrum kalmalarına neden olmaktadır:

“Özellikle son 1 yıldır hakkında adli işlem yapılan her yabancı, doğrudan Göç İdaresi'ne teslim ediliyor ve hakkında 48 saat içinde sınır dışı kararı ve 6 aylık idari gözetim, geri gönderme merkezine kapatılma kararı veriliyor.” (Katılımcı 10)

“Geri gönderme meselesi bambaşka bir hikaye. Abuk sabuk bir yerden hukuksuzlukların, hak ihlallerinin son raddesinde yaşandığı ama hakların da savunulmadığı bir yer. Oraya giden yabancı belki ülkesinde toplu tecavüze uğramış bir kadın. Afrika'dan gelmiş, ailesi katledilmiş. Bu kadın bir avukata ulaşmadan Türkiye'den gönderilebilir. Ve gönderiliyor. Kimse farkına bile varmaz. Niye? Avukata ulaşamıyor.” (Katılımcı 9)

Denetim söyleminin geldiği nokta, hukukçular açısından keyfilikle birlikte yasaların suistimali olarak da yorumlanmaktadır. Normalde basit idari cezalara tabi olan ve hukuken kabahat kategorisinde yer alan ithamlar, hatta karakolda şahit olarak bulunmak dahi sınır dışı kararlarında etkili olabilmektedir. Mahkemeler, itham edilen suç bakımından aynı konumda olan mülteciler ile Türkiye vatandaşları arasında ayırım yapmakta ve daha en başından eşitlik ilkesini çiğnemektedirler:

“Birisi mesela ehliyetsiz motor kullandığı için göz altına alındı, alındığı için de sınır dışı edildi. Eh, bu suç mu? Değil. Yaz idari para cezasını, ver.” (Katılımcı 15)

“Adamın neredeyse gözünün üzerinde kaşı var diye sınır dışı ediliyor. Karakola bir şekilde yolu düşmüş. Hatta bazen şahit olarak bile karakola düşmüş olan kişi hakkında, vay efendim kamu düzenimize tehdit gibi soyut değerlendirmelerle sınır dışı kararı alınabiliyor.” (Katılımcı 5)

Kimi zaman da gönüllü geri dönüş, sınır dışı etme ve geri gönderme uygulamalarında bir bahane olarak kullanılabilir. Daha önce de bahsedildiği gibi, bu durum gönüllü geri dönüşün düzensiz göçle mücadele söyleminin bir tamamlayıcısı olarak işlediğini göstermektedir. Hayli ironik olan, uluslararası hukuk tarafından korumaya alınan gönüllü geri dönüş kavramının Türkiye’de insan hakları ihlallerine yol açmasıdır.

“Suriye uyruklular aslında sınır dışı edilemiyor. Her ne kadar sınır dışı kararı alınsa da, onlardan sözde gönüllü geri dönüş dediğimiz bir beyan alınması lazım, ‘ben Suriye’ye, kendi ülkeme gitmek istiyorum’ diye. İzmir Göç İdaresi’nden çıkmış kararlara baktığınızda, ‘yabancı ülkede savaş vardır, biz onu güvenli üçüncü ülkeye göndereceğiz ya da kendisi ülkesini isterse kendi rızasıyla gidebilir’ diye imzalatılıyor. Bu yüzden idare mahkemesinde davaları kazanamıyoruz, biliyor musunuz? “ (Katılımcı 10)

Geri gönderme meselesinde en can alıcı noktalardan biri, toplumsal cinsiyetin sınır dışı kararlarındaki ihlal repertuarını akıl almayacak boyutlara ulaştıran bir değişken olarak rol oynamasıdır. Sınır dışı uygulamalarında toplumsal cinsiyet faktörünün rol oynaması, Türkiye’de 2013’ten bu yana kadınlar ve LGBTİ+’lar üzerinde giderek yoğunlaşan politik baskı ve şiddet ortamının bir sonucu olarak görülebilir. Bununla birlikte, kadın ve LGBTİ+ olmak, sınır dışı kararlarında önemli bir etken olabilmektedir. Mülteci kadınlarla birlikte çalışan kadın hukukçu Katılımcı 10, toplumsal cinsiyetin kişilik haklarını doğrudan rencide eden, insan onurunu hiçe sayan sınır dışı uygulamalarındaki rolünü kendi deneyimlediği iki farklı vaka üzerinden aktarmaktadır. İlkinde hayatını Batı sahil şeridindeki bir kentte kurmuş, geçici koruma altında iş sahibi olan bir kadın özel yaşamı gerekçe gösterilerek; ikincisinde İzmir’de gittiği bir eğlence mekanında erkek tacizine uğrayan mülteci bir kadın “ahlaka mugayir göstergeler taşıdığı” gerekçesiyle sınır dışı edilmiştir. Katılımcı 10 her iki vakayı şu şekilde aktarmaktadır:

“... uyruklu bir kadın müvekkilim, bir sitede yaşıyor o sahil bölgelerinde. Bir ahlak büro bir operasyon yapıyor o bölgeye. Ve tüm yabancı uyruklu kadınları gözaltına alıyor. Yani işte yakalıyorlar. Gözaltı değil de işte yakalama işlemi diye geçiyor bu ve

kadınların beyanları alınmıyor. Bilgi alma hakkı sahibi olarak bu kadın kabul etmiyor. Otel kayıtları da çıkarılıyor. Sırf otel kayıtları nedeniyle hakkında sınır dışı kararı veriliyor. Bu kadın Göç İdaresi'ne bildiriliyor. Sadece otel kayıtlarına, yani bir otelde iki kez ya da üç kez başka bir erkekle bir gece geçirdiği için bu suç ithamıyla kadın hakkında idari yaptırım, sınır dışı kararı uygulandı ve daha sonra yurda giriş yasağı da uygulandı.” (Katılımcı 10)

“Kadın orada başka bir Türk vatandaşı arkadaşıyla oturmaya geliyor o bara. Kış mevsimi. Ve mesela kolluğun şöyle bir tutanağı vardı. Üzerinde mini elbisesi olduğu için. O davayı kazandık ama kadın bayağı geri gönderme merkezinde tutuldu.” (Katılımcı 10)

Görüşmelerde geri göndermelere ilişkin dikkat çekici noktalardan bir diğeri ise keyfi uygulamaların nedenlerine dairdir. Mültecilerle birebir çalışan ve davaları takip eden hukukçuların ortak görüşü, mültecilerin güvenleleştirilmesinin bir parçası olarak siyasi iktidarın sınır dışı sayısını arttırma motivasyonudur. Bu yolla kamuoyunda düzensiz göçle mücadele edildiği algısı yaratılmaktadır.

“Toplu sınır dışı yapılıyor Türkiye’de. Normalde Avrupa İnsan Hakları Protokolü’ne göre suçtur. Açıkça ihlal ediliyor ve İçişleri Bakanlığı bunu bir onur nişanesi gibi ‘şu kadar göçmeni, yasa dışı göçmeni uçaklarla ülkelerine gönderdik’ diye açıklama yapıyor.” (Katılımcı 9)

Denetimler ve sınır dışı etmelerin bu denli yoğunlaşmasını siyasi iktidarın popülist politikalarında bulan katılımcılar da olmuştur. Özellikle 2021-2022 yıllarındaki denetim uygulamalarının güvenlikçi bir dil ile birlikte paralel ilerlemesinin, yerel seçim sonrasında Cumhur İttifakı’nın kritik önemdeki büyükşehirleri kaybetmesiyle de ilişkili olduğu dile getirilmiştir. Bu konuda Katılımcı 5, İstanbul’daki Huzur Uygulaması’na ilişkin görüşlerini seçimle bağlantılı olarak şu şekilde ifade etmektedir:

“İstanbul seçimlerini bu şekilde kaybettiği düşünen iktidar, İstanbul’dan başlamak üzere, çoğunlukla İstanbul’da oldu bu, adımlar attı maalesef çok kötü bir şekilde, süpürme operasyonları denilen şekilde. Neredeyse sokakta tuttıkları her yabancıyı, özellikle Suriyelileri meydanda bekletilen otobüslere yerleştirip, o sırada İstanbul kimliğini gösterememişse, kaydı bir başka ilden ise veya işte hasbelkader kimliğini evde unutmuşsa karga tulumba otobüslere bindirdiler. Bir kısmı direkt sınırlara

götürülüp sınır dışı edildi. Bir kısmı da geçici barınma merkezlerine. Adana, Osmaniye Hatay ve Maraş'ta kurulan, sonra başka illere de uygulaması genişletilen, aslında ilk Suriyelilerin geldiğinde kullanılan çadır ve konteyner kentlerin kapatma mekanı olarak, özgürlüklerin kapatma mekanı olarak kullanılmaya başlandığını görüyoruz.” (Katılımcı 5)

Burada ilginç olan noktalardan biri, 2020 sonrasında mültecilere karşı geliştirilen bu yeni stratejinin, siyasi iktidarın 2015 sonrasında ülkede kurduğu politik baskı ve güvenlik rejiminin bir parçası olarak da anlaşılmasıdır. Bu durum, hem Kanun Hükmünde Kararnamelerle OHAL'i defacto sürdüren olağanüstü hal rejimiyle hem de Türkiye tarihinde her zaman güvenlikleştirilen bölgelerdeki nüfusu kontrol eden pratiklerle ilişkilendirilerek anlatılmıştır.

“15 Temmuz sonrası ülkenin güvenlik riski veya bunun gerekçe gösterilerek ülkedeki temel insan haklarının baskı altına alınması, yani güvenlik ve özgürlük skalasında güvenliğin çok yükselmesi, özgürlük alanlarının daraltılmasıyla kısmen değişti de. OHAL döneminde çıkarılan bir KHK'yla mevzuat aslında bazı maddelerle daraltıldı. Mesela sınır dışı kararlarının verilmesi daha kolaylaştı. Ve sınır dışı kararlarına karşı açılan iptal davalarında davanın otomatik yürütmeyi durdurma yetkisi kaldırıldı.” (Katılımcı 5)

“Belli şehirlerde yoğunluk olunca o şehre ikameti engelliyor. Dağıtıyor, dağıtma stratejisi. Bu Dersim'de yapılan şey gibi. Nüfusu dağıtarak görünmez kılıyor. Sanki sorun yok o zaman. Ne diyelim ona seyreddiği için hani. Değil mi böyle bir suda bir mürekkep düşün. Ne kadar çok suyu çoğaltırsan, alanı genişletirsen, mürekkep görünmez hale geliyor. Bir onu yapıyor bir kere. İkincisi, bir yandan kendi içinde bu grupları aslında politik olarak dönüştürerek, kontrol ederek, kendi yedeği haline getiriyor bir kısmını en azından. Kürt mültecilere farklı, Sünni mültecilere, Türk mültecilere, Türkmenlere farklı davranıyor. Yani politik olarak da denetliyor. Çünkü Kürt mültecilerin bir sorun olabileceğini politik olarak biliyor. Mekânda denetleme ya da kendi içine çekilmelerini sağlama.” (Katılımcı 19)

Sonuç olarak saha araştırması, düzensiz göçle mücadele stratejisinin ve onun ayrılmaz parçası olarak işleyen denetim söyleminin mülteciler açısından büyük riskler taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu söylem ve pratikler, bir yandan toplumda mülteci karşıtlığının artmasına neden olurken, bir yandan da düzensiz geçişlerdeki can güvenliğine ilişkin

riskleri arttırma potansiyeline sahiptir.

“Sokağa çıkmaktan korkar noktaya gelen insanlar var. Hem söylem hem uygulamadan dolayı. Çünkü paralel ilerliyor. Yani birisi sürekli sizi döveceğim diyor. Sizi döveceğim. Sizi döveceğim. Ama bir baktınız gerçekten dövüyor.” (Katılımcı 15)

“Mücadele ediyorum diye bir şeyler yaparsanız, yani sınır duvarlarını yükseltirseniz, iki şey yapmış olursunuz aslında. İki şeyi tetiklemiş olursunuz. Bir, o geçişlerdeki yaşamsal riski arttırmış olursunuz. O sınırları geçerken ölen insan sayısını arttırmış olursunuz. Avrupa'nın da deniz sınırlarında yaptığı uygulamalar veya Trakya'daki uygulamalardaki gibi ölen insan sayısını arttırmış olursunuz. İkincisi insan kaçakçılarının aldığı paranın arttırılmasını sağlarsınız.” (Katılımcı 5)

1.2. Muhalefetin Söylemine İlişkin Görüşler:

Saha araştırmasından çıkan bulgular, mülteci karşıtı söylemlerle ilgili olarak en fazla muhalefetin eleştirildiğini göstermektedir. Katılımcılar tarafından muhalefet geniş bir skalada ele alınmakla birlikte, genelde kast edilen ana muhalefetin başını çeken CHP'dir. Katılımcı 10'un aşağıdaki ifadesi, ana muhalefete ilişkin genel görüşün özetini sunmaktadır:

“Dünyada herhalde sosyal demokratların mülteci karşıtlığı yaptığı tek ülke Türkiye.” (Katılımcı 10)

Mülteci karşıtı söylemleri paylaşması ve çoğaltması bakımından sadece ana muhalefetteki siyasi aktörler değil, aynı zamanda onları destekleyen tabanın tutumu da eleştirilmektedir. Burada özellikle yurt dışındaki sosyal demokratların, seküler kesimlerin ve dahası sol çevrelerin tavrıyla Türkiye muhalefeti arasında kıyaslamaların yapıldığı dikkat çekmektedir. Başka bir deyişle, Türkiye'deki muhalefetin mültecilere ilişkin tutumu ile dünyadaki örnekler arasında büyük bir makas bulunduğu düşünülmektedir.

“Avrupa örneğiyle karşılaştığımızda muhalefet genelde mülteci dostudur. 'Welcome' söylemi sol çevrelerin söylediği bir şeyken, Türkiye'de, İzmir özelinde hakikaten sol çevrelerle de olsun, İzmir'deki sol çevre de çok geç adapte oldu. Birçok sorunun mültecilere yıkıldığını, toplumda hoşlarına gitmeyen, ideal olmayan her şeyden günah keçisi gibi biraz da mültecileri bellediklerini ve kitlelerine de bunu inandırdıklarını düşünüyorum.” (Katılımcı 7)

Kimi zaman da kıyaslamının ana muhalefet ile siyasi iktidarı temsil eden kurumlar arasında yapıldığı ve ikincisinin ilkinin göre yeğ tutulduğu görülmektedir. Bu yorum, özellikle göç alanında sahada çalışan hukukçu ve aktivistlerden gelmektedir.

“Göç İdaresi Başkanlığı’nda Uyum Daire Başkanlığı diye ayrı bir başkanlık var. Ama maalesef bence hiç çalışması gerektiği gibi çalışmıyor... 15 Temmuz’dan sonra o üst kadronun tamamı yok edildi. Başkan dahil, tamamen yeni bir kadro oraya çöreklendi. Ama bizim şu andaki muhaliflere göre, Muammer İnce ya da Kemal Kılıçdaroğlu’na göre yine de yoğrulmuş, yıkanmış kalıyorlar.” (Katılımcı 5)

Ana muhalefete ilişkin yorumların temalarına bakıldığında, en başta geri göndermeyle ilgili politik vaatlerin eleştiri konusu yapıldığı görülebilir. Geri gönderme meselesi, aşağıdaki örnekte görülebileceği üzere, çoğunlukla CHP’nin popülist stratejilerinin sonuçlarıyla birlikte ele alınmaktadır.

“Muhalefet hak temelli bir bakış açısıyla bu insanlara hakkını vermelisiniz, mültecilik statüsü vermelisiniz, yurttaşlık hakkı vermelisiniz demedikten sonra, sadece onlar Suriyeliler gitsin diyerek bunu oya da döndüremediler, döndüremezler. Başka bir şey de demiyorlar.” (Katılımcı 18)

Burada sadece CHP’nin siyasi başarısızlığından değil, onun aynı zamanda toplumsal barış ve halklar arasındaki huzuru bozma riskinden, mültecilerin içe kapanmasına neden olan bu söylemin bir arada yaşam önünde oluşturduğu engellerden de bahsedilmektedir.

“Bu çocuklar bizim çocuklarımız. Ve bu insanlar gitmeyecekler demiştim. Bu gerçekliği söyleyince insanlara böyle bir şey oluyor. Gitmeyecekler. Çok büyük bir kısmı gitmeyecek, onu söyleyebiliriz. Milyonlarla ifade edilen bir kısım gitmeyecek. Biz ne yapacağız meselesi aslında bu. O yüzden o dili şimdiden gerçekten doğru kurgulamamız gerekiyor. Bu yalnızca mülteci karşıtı değil, Türkiye’de ortak yaşamı tehdit eden bir dil. Çünkü ortak yaşam zorunluluğumuz doğacak.” (Katılımcı 9)

“Özellikle zorla geri gönderilme olayları da gündeme geldiği için (mülteciler) hem çok görünmek istemiyorlar hem de bir korku var.” (Katılımcı 3)

Geri gönderme meselesi, CHP’nin gündemindeki gönüllü geri dönüş temasıyla da anılmaktadır. Mülakata katılanların büyük bir oranı, gönüllü geri dönüş kavramında aslında

bir sorun olmadığını, zira mültecilerin de onurlu, güvenli ve huzurlu bir şekilde geri dönüş isteyebileceklerini belirtmiştir. Ancak buradaki sorun, geri dönüş koşullarının yerine getirilmezken, mültecilerin buna zorlanıyor oluşudur.

“Mesleği ve bavulu değil bir insan. İnsan geçmişiyse beraber bir insan. Onun için ideal çözüm her zaman, kendi ülkesinden onu kaçırılan faktörlerin ortadan kalkarak, yaşamsal ve her türlü insan hakları güvencesinin sağlandığı bir ülkeye geri dönüştür. Ütopik veya ideal hedef budur, olması gereken. Ama bu sağlanmamış ise, hele hele o kişilerin kaçtığı koşullar halen diri ve ciddi bir şekilde o ülkede bulunuyor ise, istediğiniz kadar af yasaları çıkarın, o kişiler için istediğiniz kadar 20 milyar ödeyin. Dönönlere hiçbir şey olmayacak, ev vereceğiz, araba vereceğiz deyin. Bunların hiçbir anlamı yok. Bu insan güvenir de geri döner mi? (Katılımcı 5)

“Gönüllü geri dönüş kavramın da bence kendi başına bir problem yok, eğer bir zorlama içermiyorsa. Gönüllü geri dönüş için gönüllülüğü oluşturacak imkanlar yaratılmak zorunda. Dolayısıyla bu uluslararası siyasetin de bir parçası. Yani biz zannediyoruz ki, uluslararası hukuk kendi başına böyle ortada bir yerde sallanıyor, duruyor. Uluslararası insan hakları hukuku da bir yerlerde. Bunlar uluslararası siyasetten ayrı düşünülecek kavramlar değil.” (Katılımcı 9)

CHP'nin geri gönderme söylemi siyasi ve hukuki açıdan yanlış ve gerçekçi bulunmazken, bu söylemin mülteciler üzerinde de olumsuz bir etki yarattığı düşünülmektedir. Sahada çalıştığı için mültecileri yakından gözlemlene olanağı olan Katılımcı 17, geri göndermelerle ilgili söylemlerden en çok mültecilerin etkilendiğini ve CHP'nin bu gruplar açısından korkutucu bir imgeye sahip olduğunu şu sözlerle açıklamaktadır:

“Suriyeliler de gerçekten CHP gelirse, gerçekten ‘bizi hemen iki ay içerisinde gönderecekler mi? Gerçekten bize bunu yapacaklar mı? Bizi Esad’a teslim edecekler’ mi sorusu, ‘Esad’a teslim edileceğiz’ söylemi yayılıyor. Paylaşımına da birkaç kez denk geldim, Arapça paylaşımlara. Okuyunca dehşete düşüyorum. Ya bu kadarını düşünüyorlar mı gerçekten? ‘Esad’a teslim edileceğiz, bildirileceğiz’ gibi söylemler, Suriyeliler arasında çok yoğun bir şekilde günlük olarak paylaşılıyor.” (Katılımcı 17)

Öte yandan geri gönderme konusundaki bu tavır, mülteciler ile yerel halk arasında ortaklık temelinde bir yaşam kurulmasını engellemekte, hatta yerel düzlemde ciddi gerilimlere neden olabilmektedir.

"Bugün Bornova'da Naldöken Mahallesi'nin nüfusu genel olarak Alevilerden oluşuyor ve Aleviler yoğun olarak muhalefet partisini destekliyor. Aynı mahallede yoksulluktan kaynaklı yaşayan mülteciler de Alevilerle duruyor. Yoksulluktan kaynaklı ciddi anlamda kötü, eski, güvensiz evlerde yaşıyorlar. Aslında her grupta aynı şartları yaşarken, bir tarafın kimliğinden kaynaklı muhalefeti desteklemesi, diğer tarafın yine korkularından, kaygılarından, geri gönderme risklerinden, kültürlerinden aynı zamanda, ortak değerlerinden kaynaklı devleti desteklemeleri ciddi anlamda çatışma yaratıyor." (Katılımcı 17)

Ana muhalefete getirilen bir başka eleştiri noktası, iktidarın politikalarını eleştirirken, kendisinin geri gönderme dışında herhangi bir göç politikası önermemesidir. Bu politikasızlık, bir yandan sürecin daha en başından iktidarın kontrolünde yer almasıyla, diğer yandan CHP'nin mültecilere ilişkin kalıp yargılarla hareket ediyor oluşuyla ilişkilendirilmektedir. Bir bakıma ana muhalefet, çok uzun bir süre AKP'nin kurduğu göç politikasına teslim olmuş ve mültecilerin Türkiye'de neler yaşadıklarını öğrenmek konusunda isteksiz davranmıştır.

"Türkiye çok fazla dışarıdan kitlesel göçe aşina bir ülke olmadığı için iktidarın bir politikası vardı. Onların dışındakilerin yoktu. Yani hatırlıyor musunuz ana muhalefetten kimsenin sınırı açmayın ne yapıyorsunuz dediğini. Ben hatırlamıyorum açıkçası. Bir şey yapıyorlar bunlar, ama ne yapıyorlar? Onlar da anlayamadı ne diyeceğini bence. Ki bir de zaten dış politikadaki güvenlik söylemini, güvenlikçi politikaları hala muhalefet bile reddedemiyor." (Katılımcı 4)

"Muhalefette özellikle sorun şu. Ulusalçı muhalefetten bahsediyorum, mülteciler diye yekpare blok bir şey var kafalarında. Bütün Türkiyeli olmayan ve Orta Doğu'dan gelen, Doğu'dan gelen herkesi sığınmacılar kategorisi içinde yekpare bir bütün olarak düşünüyorlar." (Katılımcı 13)

Nadir olmakla birlikte muhalefet, Zafer Partisi gibi doğrudan mülteci karşıtı siyasi oluşumlar ve aktörlerle birlikte anılmaktadır. Burada önemli olan noktalardan biri, Zafer Partisi ya da onun sözcülüğünü yapan Ümit Özdağ'ın nefret söyleminin ötesinde suça azmettirici bir konumda olduğunun vurgulanmasıdır. Dolayısıyla mülteci karşıtı söylemlerin hukuki boyutunun farklı yönleriyle daha fazla ele alınması gerekliliği göze çarpmaktadır.

"Ümit Özdağ gidip asla bir Suriyeli'yi dövmeyecek ya da bir Afgan'ı dövmeyecek, suç işlemeyecek ona karşı. Ama Ümit Özdağ'ın söylemleri burada Çamdibi'ndeki

bir mahallede, bir ailenin linç edilmesine sebebiyet verebilir. Biz gördük bunun örneğini. Sosyal medya fenomenleri hiçbir zaman gidip birini bıçaklamayacaklar, yapmayacaklar. Ama burada Güzelbahçe’de üç Suriye uyruklu inşaat işçisi yakıldı.” (Katılımcı 10)

Mülakatlarda dikkat çeken bir başka nokta ise neredeyse tüm katılımcıların ana muhalefetin mülteciler konusunda politikalarını eleştirmekte hemfikir olması, ancak HDP ya da sol kanattaki siyasi aktörlere çoğu zaman değinmemesidir. Yine de genel olarak sol partilerin ya da muhalefete yakın medyanın mülteci meselesine mesafeli yaklaştığı, konuya dair sessizliklerini korudukları kimi görüşmelerde belirtilmiştir.

“HDP’nin politikası bana kalırsa mülteciler üzerinde çok durmamakla beraber, daha mutedil. Hani ben belki de çok yakın takip etmiyorum ama HDP’nin ya da TİP’in mültecilerle ilgili bir şey söylediği bir seçimi hatırlamıyorum.” (Katılımcı 1)

“Mesela daha insan hakları perspektifinden göçmenlerle ilgili bir haber yaptıkları zaman geniş kitlelerin geri itmesiyle karşılaşacaklar. Değil mi yani? Hoşuna gitmeyecek. Tersini yapsalar eleştirseler hükümetle aynı pozisyona girecekler. O yüzden bence derin bir sessizlik içindeler bu meselede.” (Katılımcı 1)

1.3. Medyanın Söylemine İlişkin Görüşler:

Mülakatlar sırasında siyasi iktidar ve ana muhalefet kadar, genel olarak medyanın mültecilere ilişkin tutum ve söylemleri de eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin en fazla yoğunlaştığı yer, medyanın mültecilerin kriminalizasyonunda oynadığı role ilişkindir. Medyanın dili, mültecileri suçla ilişkilendirmekte ya da suçun kendisini mültecilerle özdeşleştirmektedir.

“İşte bizim ülkemizde de oluyor. Yani tecavüzler yaşıyor. Hırsızlıklar yaşıyor. Çeşitli suçlar bizim ülkemizdeki insanlarımız tarafından da gerçekleştirilebiliyor. Ama nedense bir mülteci bu suçu işlediği zaman ekstra bir tepki, ekstra bir onun mülteci olduğunu belli etmeye veya ülkesini, ırkını belli etmeye yönelik bir söylem görüyorum ben genellikle haberlerde.” (Katılımcı 11)

“Birincisi devamlı suçlulaştırma, yani şu bardak şuradan çalındı mı? Suriyeli hırsız çaldı. Kardeşim diyoruz ki Türkiyeli hırsız çaldı diyor musun, demiyorsun,

bunun haberdeki niteliğini söyle. Nasıl bakmam gerekiyor Suriyeli olunca? Bütün Suriyelilerden korkayım mı? Devamlı bir suçla ilişkilendirme. (Katılımcı 4)

“Van deprem zamanı da çok ciddi sıkıntılar olduğunu gördüm. Özellikle yağma olaylarını tamamen Suriyelilerin yaptığını düşünüyor Türk halkı, ama aslında öyle bir şey yok. Yağma olaylarının çoğu bizim vatandaşlarımız tarafından yapıldı. Yani milliyetiyle, ırkıyla suçla özdeşleştiriyor ve böylece bir düşmanlık yaratılıyor. Biliyorsunuz ki her iktidarın bir düşmana ihtiyacı var. Bu dönemin de düşmanları bizim ülkemizde mülteciler oldu.” (Katılımcı 11)

Bu kriminalizasyon, siyasi iktidarın (ilk bölümde verilerle ele aldığımız) tercih ettiği adlandırmalarla da ilgilidir. Bu konuda yine en fazla eleştiriyi alan retorik öge, kaçak göçmendir.

“Bu insanlar sanki kanun kaçağı. Yani kaçak denince, kanundan, polisten kaçan insanları algılıyorsunuz. Halbuki öyle değil. Sadece hayatlarına devam edebilecekleri, insan onuruna yakışabilecek bir hayat kurma arayışında olan insanlar. Kriminalize ediliyor kaçak dediğiniz zaman.” (Katılımcı 7)

Mültecilerin kriminalizasyonundaki bir başka mekanizma ise aslında anaakım medyaya ilişkin karakteristik tartışma alanlarından biri olan reytingi yükseltme kaygısıdır. Daha önce iktidara yakın bir medya grubunda çalışan Katılımcı 11, tanık olduğu bu mekanizmanın mültecilerin suçlulaştırılmasındaki rolünü şu şekilde anlatmaktadır.

“Bu gelenek tipik olarak bize okulda da öğrettikleri, alaylı gazetecilerin de yaptığı ters piramit; bir olay olduğunda ‘magazinel olarak ne dikkat çeker?’ üzerine oluşturulan bir dil. Her dönemin de dikkat çeken unsuru farklılaşıyor. O yüzden dil, ‘Suriyeliler 14 yaşındaki genci öldürdü’ye dönüşüyor. Çünkü ‘14 yaşındaki çocuk öldürüldü’ haberi yaklaşık olarak -şu anda farazi konuşuyorum- 5000 okunuyorsa, Suriyeliler öldürdü diye bir başlık attığınızda, o haber 20.000-30.000 okunuyor.” (Katılımcı 11)

Mülteciler bir yandan medya tarafından suçlulaştırılırken, diğer yandan da onların uğradığı şiddet, ayrımcılık ve ihlaller, özellikle ana akım ya da iktidara yakın medyada yer almamakta ve görünmez kılınmaktadır. Daha en başından bu yana taraflı bir haberciliğin yapıldığını düşünen katılımcılar mevcuttur.

“Şurada bir Suriyeliyle Türk kavga etti ve Suriyeli zarar verdi. Bu acayip afişe edilir ve zaten toplum ayaklanıyor. Biliyorsunuz Ankara’da Altındağ’daki gibi. Ama atıyorum 100 tane Suriyeli lince uğramıştır. Hiç bunu duymuyoruz.” (Katılımcı 2)

Medyadaki mülteci temsillerine ilişkin getirilen bir diğer eleştiri ise onların sürekli mağduriyet söylemiyle ele alınmasıdır. Mağduriyet konumuna bir nevi çivilenmiş mültecilerin, mülteci olmak ve çile çekmek dışında sanki başka bir nitelikleri, meziyetleri, göç etmeden önce bir hayatları yokmuşçasına öznellikleri silinmektedir. Diğer yandan da bu “sürekli mağduriyet”, onların harcanabilir hayatlar olarak algılanmasına neden olabilmekte ve eşitsizliği çoğaltan bir duruma dönüşebilmektedir.

“Devamlı mağdur bu insanlar. Bu devamlı mağduru bizim mahalle dediğimiz medya, “solcu muhalif” medya da yapıyor. Sınırdan geçen yaralı kadınlar, sümüklü çocuklar ya da işte katı atık toplayanlar, çok kötü, damı akan evlerde yaşayanlar. Ne oluyor bu? Toplumdaki eşitlik duygusunu zedeliyor. Ne diyor insan? Kardeşim mülteci dediğin fukaralık içinde, yoksulluk içinde. Ya denizden giderken ölecek ya da duruyorsa çok kötü şartlarda olacak.” (Katılımcı 4)

Medya temsillerinde bir başka eleştiri noktası, suçlulaştırma ve mağduriyet söylemi arasında sıkışan temsil stratejisine ek olarak, kimi zaman toplumsal olarak “kabul edilebilir” mülteci tanımlarının yapılmasıdır. Katılımcı 4’ün deyişiyle “makbul mülteci”nin kimler olduğu, aynı zamanda mülteciler arasında bir hiyerarşi geliştirmekte ve toplumsal kabulü belirli standartlara bağlamaktadır.

“Bir de kahramanlık, yani makbul mülteci var. İşte doktor mülteci, Suriye’den geldi, depremzedelere kucak açtı falan. Bu insanlar, insan. Bu insanların muhteşem olması gerekmiyor ya da çok mağdur olması. Bu insanlar, bir topluluk. İnsanlar nasıl Türkiye toplumunda? Başarılısı var, başarısız var. Solcusu var, sağcısı var. Bilmem ne var. Yani onlarda da öyle, heterojen bir topluluk. İyi mülteci, makbul mülteci diye bir şey var.” (Katılımcı 4)

Sonuç olarak medyadaki mülteci temsilleri, bu kişi ve toplulukları öznelliklerini silerek sunmakta, öznesiz anlatılar kalıpyargıların kırılması yönünde büyük engel oluşturmaktadır. Öznesizleştirme sürecinde aslında zihinsel çerçevelerimizdeki boşlukları dolduran, anlamlandırma süreci hiçbir zaman nötr olmayıp her daim sosyo-politik izler taşıyan metaforlardan da yararlanır. Mültecilere ilişkin en fazla başvurulan metafor “akın”dır. Birincisi, insan hareketleri söz konusu olduğunda akın, işgali, ele geçirmeyi hatırlatır; ikinci

olarak ise akın sadece insan hareketini değil, daha içgüdüsel yol alan insan dışı varlıkların büyük ölçekli hareketini içerir. Dolayısıyla bu metafor tek başına bile hem öznesizleştirme hem de insanlıktan çıkarma işlevine sahiptir.

“Akın akın geliyorlar. Ne bu? Balık mı? Bizim ... Derneği’nde bile kaç kişiyi uyarmamız gerekti. Çünkü bunun öteleyici, bir tür nefrete yol açabilecek bir şey olduğunun farkında değiliz. Bayağı öznesiz bir şey haline geliyorlar. Öznesiz. Yaşayan, nefes alan, işi olan, olmayan, duyguları olan, hastalıkları olan insanlar değil”. (Katılımcı 13)

Tüm bunları Türkiye’de mültecilere ilişkin politikalarda ayrımcılığın değişen veçheleriyle birlikte düşünmek gerekir. Bugün mülteci düşmanlığını ve ırkçılığı besleyen en önemli unsur, onların tehdit olarak tanımlanmasıdır. Bu tehdit algısı, ekonomik, politik, sosyo-kültürel ve hatta toplumsal cinsiyet alanına dek geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Bu açıdan mülteci alanındaki çalışmaların ayrımcılığın farklı boyutlarını hesaba katması görüşmelerde önerilen bir başlık olarak çıkmaktadır.

“Giderek Türkiye’nin politik iklimi bizim ayrımcılıkla ilgili bildiğimiz genel teorik çerçevelerin ötesinde başka bir şey ekledi. Tehdit olarak tarif edilmeye başlandılar. Birkaç yönden; bir kadınlara ve çocuklara yönelik tacizlerin sorumlusu olarak onları görme. İki, İslami yayılımın kolaylaştırıcısı olarak iktidarın bir aracısı olarak onları görme. Üç iktidarın politik manipülasyonları için kullanışlı bir grup olduğunu düşünme.” (Katılımcı 19)

2. Göç Alanında Çalışanların Karşılaştığı Engeller:

2.1 Mülteci Karşiti Söylemlerin Sivil Toplum Çalışmalarına Etkisi:

Sivil toplum örgütlerinde çalışanlar, aktivistler ve gönüllüler, karşılaştıkları en büyük engelin, devletin güvenlik güçlerince geldiğini belirtmektedirler. İnsani yardım amaçlı yapılan birçok faaliyetin bile giderek denetim rejimine takıldığı, hatta bu çalışmaların kendisinin kriminalize edildiği belirtilmektedir.

“Torbalı vs. etrafında biz kamplara çok gitmiştik. Jandarmalar mı sorgulamadılar dersiniz. Hatta biz bu yüzden dedik ki, bugünlerde şuraya gidemeyeceğiz, oraya gitmeyelim. Sanki illegal bir iş yapıyormuşuz gibi. Halbuki iki torba pirinç götürüleceğiz. Doktor arkadaşlar bir sağlık taraması yapacaklar. İki sohbet edeceğiz. Kahve

İçeceğiz. Bizatihi jandarmanın kendisi engel oluyordu.” (Katılımcı 1)

Mülteci hakları alanında faaliyet gösteren STK çalışanları, İzmir’de sadece siyasi iktidarın denetimine maruz kalmayıp ana muhalefet çizgisine yakın duran, ulusalcı olarak nitelenen seküler Kemalist gruplardan da tepki gördüklerini ifade etmektedir. Özellikle bu kesimlerden gelen tepkide, mülteci hakları alanında çalışanların iktidara yakın olduğuna dair önyargıların rol oynadığı görülebilmektedir. Başka bir deyişle, ana muhalefete yakın duran kesimlerde dahi mülteci haklarını savunmanın iktidar yanlısı bir pozisyonu paylaşmakla eş tutulduğu yanlış bir zihin yürütme mevcuttur.

“İşte İzmir, laik, Kemalist, kendilerini tırnak içinde söylüyorum, aydın gören bir kesim; ama biz eylem yaparken, basın açıklaması yaparken çokça sataşmalara maruz kalıyoruz...Çünkü mültecileri görünür kılan, onlara yardımcı olan, destek olan, onların bu ülkede rahatça yaşamasını sağlayan derneklerden biri olarak afişe ediliyoruz. “ (Katılımcı 2)

“Suriyelilerin eğitim almasıyla ilgili bir şaka vardı. Ben de bu komik mi diye yazdım, eğitim herkesin hakkıdır. Bu komik bir şey mi sizce gibi bir şey. Altına yemediğim cinsiyetçi küfür kalmadı. Hani onlara alıştık. Ama sosyal medyada şöyle yorumlar geldi. İşte onu AKP’ye oy verirken düşünecektiniz. Yani beni hayatları boyunca hiç tanımıyorlar değil mi? Hayır, tanımıyorlar. TÜRGEV’e paraları gömerken bunu düşünecektiniz dediler. Aslında muhalif diyebileceğimiz kesim için biz AKP’liyiz.” (Katılımcı 1)

Kimi zaman mülteci alanında çalışmak, sözlü taciz ya da sosyal medyada hedef göstermenin ötesine geçerek, özellikle belirli grupların tehdit, fiziksel taciz ve saldırılarına maruz kalmak şeklinde de ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla mülteci karşıtı söylemler, sadece Türkiye’de yaşayan mültecileri değil, aynı zamanda onların haklarını savunan herkesi hedef alabilmektedir.

“Mülteci Film Festivali’nde ... Hoca açılış konuşması yaparken, Zafer Partisi’nden iki tane üye girdi. Gayet de böyle kaba bir şekilde. Kapalı salona o anda yasak olduğu halde ve dolu olduğu halde zorbalık yaparak birazcık da. ... Rozetlerinden anladık Zafer falan olduğunu. Buyurun, gelin yerime oturun dedim. Buyurun beni dinleyin. ‘Gerek yok, ayakta dinlerim’ dediler, geçtiler kenara. Konuşma yapılırken bir müddet dinlediler, 10-15 dakikada çıktılar, gittiler. Sonra öğrendik ki dışarıda onları bekleyen bir kalabalık varmış. “ (Katılımcı 2)

“Ayrımcılığın çok arttığı dönemde derneğe tehditler geldiği oldu. Hatta sadece bize ait değil. Daha önceki dönemlerde saldırılan dernekler de oldu, yani ofisi kapatıp birkaç gün gitmedikleri dönemler olmuştu. Güvenlik riski de yaşıyorsunuz.”

(Katılımcı 7)

“Çalışma arkadaşlarımız içerisinde, ben de dahil olmak üzere zaman zaman korku yaşıyoruz. Mesela buradan çıkarken hedef gösterilebiliyoruz. Burada yaşanan tartışmalarda, kavgalarda, sorunlarda dahil edilebiliyoruz. Alana çıkıp o tartışmayı engellemeye çalıştığınızda, sizin yüzünüzden buraya geliyorlar gibi hedef de gösterilebiliyoruz.” (Katılımcı 16)

Sivil toplum alanında yaşanan engellerden bahsedilirken, siyasi iktidarın özellikle hak temelli çalışmalar yürüten STK'lara, aktivistlere engel oluşturduğu, devlet kurumlarının işbirliğine açık olmayıp bilakis bu yönde yapılan çalışmaların önünü tıkadığı dile getirilmektedir.

“Bu göçmenlikle ilgili bütün kurumlar, AK Parti'nin tabii ki de, hükümetin tekelinde, İşçileri Bakanlığı'na bağlı önemli bir kısmı. Onlar da uygulamada çok korkunç şeyler yapıyorlar. STK'lar mesela normalde şöyle bir şey olur ya, devlet kurumları mesela STK'larla iş birliği yapmak isterler, ki bir kısım işleri onlara devredebilsinler. Biz mesela çalışmamızda şunu görmüştük. En azından akademik çalışmalarımızda da bunu görmüştük. STK'lar bir şey yapmak için gidiyorlar. Kurumlar kapılarını kapatıyorlar.”

(Katılımcı 1)

Kimi zaman da devlet kurumlarının mülteci alanındaki çalışmalarda yarattığı kısıtlılık, sivil topluma yaklaşımlarından ziyade, siyasi iktidarın değişen/giderek sertleşen göç politikasından kaynaklanmaktadır. Bunun en can yakıcı sonuçlarına deprem sonrasında karşılaşılmıştır.

“Son 4-5 yıldır çok katı bir şekilde şey uyguluyor devlet. Mülteciler hangi ile kayıtlıysa o ilde kalacak. Kesinlikle başka yere götürme. Mesela İzmir'e gelmek isteyen ama getiremediğimiz aileler var. Vermiyorlar kimliği. Bu deprem anında onlarla ilgili Göç İdaresi dedi ki 60 günlük süre veriyoruz. 60 gün içinde gidin, tanıdığınızı yanınıza alın. Normalde seyahat etmeleri, buraya gelmeleri bile yasak. 60 gün sonra dönmeleri gerekiyor. Yoksa herhangi bir sağlık, eğitim vs. hiçbir hakkınızı kullanamazsınız. Bunu yapınca da zaten onlarla ilgili kalıcı herhangi bir çalışma yapılamıyor.” (Katılımcı 2)

Görüşmelerde mülteci alanında çalışmanın gerek ailede, gerek yakın çevrede, gerekse de profesyonel yaşantıda başlı başına olumsuz tepkiler yarattığı, hatta kimi zaman bu çalışmalarda bulunanların faaliyet gösterdikleri hak alanı sebebiyle toplumsal dışlanma ve ayrımcılığa maruz bırakıldıkları aktarılmıştır. Öyle ki göç alanında çalışan görüşmecilerin bir çoğu mülteci karşıtı söylemlerle daha ilk etapta ailelerinde karşılaştıklarını, kendi çalışmalarında ilk bariyerin hane içinde konulduğundan bahsetmektedirler.

“Ayrımcılık özelinde konuşursak, niye bu alanda çalışıyorsun sorusunu çok aldım. Zaten bize, bana çok fazla insan sen de mültecisin diyordu, mülteci olmayan birisinin mültecilerle ilgili bir şey yapıyor olması enteresan geliyordu.” (Katılımcı 7)

“Toplumda bir tepki oluyor bu sefer size karşı. Sen işte bunu mu savunuyorsun gibisinden tepkiler. Dışlama, toplumsal bir dışlamaya sebebiyet verebilir yapılan haberler.” (Katılımcı 11)

“En basitinden ben alanda çalışıyorum, mültecilerle çalışıyorum dediğimde, sen mültecilerle mi çalışıyorsun? Sanki ben de mülteciymişim gibi ayrımcılığa maruz kalabiliyorum. Ne demek mültecilerle çalışmak. Benim bizzat ailemden yapan da oluyor.” (Katılımcı 8)

“Ben bu araştırmada belki en büyük sıkıntıyı ya da az desteği diyeyim, kendi ailemden gördüm. Benim ailem de bir İzmir prototipi olarak düşünülebilir belki. Hani Kemalist, ulusalcı. Ailem benim Suriyeliler üzerine bir araştırma yapmamı çok garipsedi. Annemde de, babamda da bir Suriye karşıtlığı var. Bu Suriyeliler neden ülkemizde, bunlar mevcut iktidar partisinin bir politikası ve iktidar karşıtlığı üzerinden bir Suriye karşıtlığı vardı bizim evimizde”. (Katılımcı 3)

2.2. Kaynak Sorunu:

Aslında sivil toplum çalışmalarıyla doğrudan bağlantılı olarak da düşünülebilecek kaynak bulma ya da mevcut kaynakların dağılımı sorunu, görüşmelerde en fazla dile getirilen engellerden bir diğeridir. Bu tema, aynı zamanda sivil toplum çalışmalarına getirilen en önemli eleştiri alanlarından birini oluşturmaktadır.

Bu kapsamda çoğunlukla, Türkiye’ye uluslararası mekanizmalar tarafından sağlanan finansal kaynakların mülteci alanındaki çalışma alanlarını ve konseptlerini belirliyor oluşu

eleştirilmektedir. Başka bir deyişle uluslararası fonlar ihtiyaç alanlarına dair değildir, bilakis bu fonlara uygun şekilde projeler yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu ise mülteci alanında çalışan kimi örgütlerin “profesyonelleşmesi”ne, proje bazlı faaliyetler üretmesine neden olmaktadır.

“Biliyorsunuz çok fazla fon geldi Türkiye’ye bir anda. Milyar dolarlar bir sürü. Bu alanda çalışmayan dernekler de bu alanda çalışmaya başladı. Bu alanda çalışan dernekler de kuruldu. Ve var olanlar da insani yardıma iyice yöneldiler. Avrupalı dernekler, uluslararası dernekler buralarda şube açtı. Türkiye’nin farklı yerlerinde, özellikle sınır mültecilerin yoğun yaşadığı bölgelerde. Onların söylemleri ayrımcılıkla ilgili daha kısıtlı kalıyor. Hak temelli çalışan kurumlar da çok kısıtlı bütçelerle çalışıyorlar. Çünkü bu fonların çok azı hak temelli çalışmalara geliyor”. (Katılımcı 7).

Bu nedenle hak temelli çalışan mülteci derneklerinden bazıları doğrudan öz-güçle ve/veya öz kaynakla çalışmayı tercih etmektedir.

“Biz bir kaynak ile o kaynağın en doğru şekilde ulaştırılması konusunda aracı oluruz. Ama biz girmeyiz bu işe. Proje yürütme işine.” (Katılımcı 2)

Ancak kendi öz-güçleriyle çalışmalar yürüten sivil toplum örgütleri, gerek insan kaynağı, gerekse de finansal kapasite açısından kimi öncelikler belirlemek durumunda kalmaktadır. Dolayısıyla örgütsel yapıda ekonomik ve sosyal sermayeyi daha tasarruflu kullanma, emek süreçlerini belirli alanlarla sınırlama söz konusudur. Bu ise en fazla görünürlük, iletişim ve medya alanındaki çalışmaların daha ikincil bir iş olarak tanımlanabilmesine, eldeki sınırlı kaynakların bu alanlara dair derinlemesine tartışma ve fikir alışverişine imkan tanımamasına neden olabilmektedir:

“... Derneği fon almayan, bağışlarla dönen, profesyonel iş yapmayan, yani kimseden hizmet almayan bir kurum. Böyle fon almak gibi, para kazanmak gibi bir derdiniz olmayınca, sanıyorum sosyal medyayı kullanmak daha tali kalabiliyor.” (Katılımcı 1)

“Kurumsal iletişim başlı başına bir alan. Bir personel, belki bir departman gerektiriyor. Uzmanlık gerektiren bir alan. O uzman olmuyor ve genelde halihazırda başka işleri olan insanlar, var olan işlerin yanında onu da yapmaya çalışıyor ve tabii eksik kalıyor, geri kalıyor veya işte beklenen etkiyi yaratamıyorlar.” (Katılımcı 7)

Kaynaklara ulaşamamak ya da bu konuda eşit paylaşım olmaması, sadece sivil toplumun değil aynı zamanda yerel yönetimlerin de sorunudur. Yerel yönetimler arasında uluslararası fonların eşit paylaşılmadığı, bunun ise doğrudan kentlerdeki mülteci politikasını etkilediği ifade edilmiştir.

“Fon alabileceğiniz sivil toplum kuruluşları, büyük kuruluşlar UNHCR, IOM, UNPA gibi. Adana Belediyesi’nin milyonlarca fon kaynağı var. İnanılmaz iş birlikleri var. Antep Belediyesi’nin aynı şekilde. Urfa’nın aynı şekilde. Urfa’nın mesela Göç İdaresi Başkanlığı var. Türkiye’de başka hiçbir yerde yok bu. Antep’te Göç İşleri Şube Müdürlüğü var. Ama bunların hepsi birazcık parayla alakalı. Ne kadar fon alabildiğinizle alakalı”. (Katılımcı 8)

Yerel yönetimlerde kaynak sorununa dair çarpıcı sonuçlardan biri de bütçe ve veri eksikliği arasındaki korelasyondur. Bu konuda devlet kurumları arasındaki uyumsuzluk, şeffaflık ilkesini zedeleyecek ölçüde verilerin saklı tutulması ya da paylaşılmamasına neden olmakta, bu ise yerel yönetimlerin gerçek ve teyit edilmiş bilgi üzerinden ihtiyacı belirleyememesine ve uygun bir bütçe planı yapamamasına neden olabilmektedir. Kimi zaman da yerel yönetimlerin mülteci alanındaki çalışmalara duydukları isteksizlik, kurumlar arasındaki gerginlikle açıklanabilmektedir. Katılımcı 12, bu durumun birbirini besleyen iki yönlü yapısını şu sözlerle aktarmaktadır.

“Özellikle çalışmamamızın bir sebebi var mı? Çünkü bütçemiz yok. Şimdi aslında düşünülürken, gerçekten kaynak vermiyor. Sana diyor ki, evet sen mevcut yerinde mi tıkandın? İşte her belediye kendi sınırlarından sorumlu. Ama (belediyeye) şöyle demiyor mesela. Senin bölgedeki mülteci sayısı ne kadar? Göç İdaresi istese verir, değil mi? Konak sınırlarında yaşayan mültecilerin sayısı belli. Onu da vermiyorlar. Vermiyor. Ama diğeri de istese alır mesela. Ve alsın. Böyle dese ki, ya benim sınırlarımda şu yüzdelerde bir mülteci sayısı var. Benim bunlara bir kaynak ya da bir şey sağlayabilmem için bana ek bir bütçe vermeniz gerekiyor. İstese sağlar, sorun buysa eğer paraysa, bütçeyse ve kaynağın yoksa ve bunu yapamıyorsa bunu talep edebilirsin ama (belediye) istemiyor.” (Katılımcı 12)

Son olarak, uluslararası fonların mülteci alanından geri çekilmesinin bu alanda yaratacağı etkilerden bahsedilmiştir. Her ne kadar fonlar eleştirilse de, belirli ölçüde mülteci çalışmalarına imkan sağlamaktadır. Görüşmelerde mülteci meselesinin AB, BM gibi kurumların gündeminden düşmesiyle birlikte bu yöndeki çalışmaların azalacağı dile getirilmiştir. Hatta yakın ve orta vadede daha karamsar bir tabloyla karşılaşılabileceğimiz belirtilmiştir.

“Şimdi Avrupa Birliği fonları kesiyor. Birçok kuruluş çekiliyor artık mülteci çalışmalarından. Birçok dernek artık mülteci çalışması çok yürütmemeye başladı. Fon alamıyor çünkü. Hatta geçtiğimiz dönemde Avrupa Birliği Başkanlığı sivil toplum diyaloguyla ilgili bir hibe programı duyurdu. Özel olarak mültecilerle ilgili yazmayınız gibi bir şey yer alıyordu. Yani bu programlar artık kabul edilmeyecektir, hibe verilmeyecektir gibi. Tam hatırlayamıyorum ama engellilik ve kadın alanını önceleyin gibi şeyler yazıyorlardı. Dolayısıyla artık para da geri çekildiği için ve mültecilik politize bir konu olduğu için bence bu süreçten sonra aşağıya gidecek.” (Katılımcı 8)

2.3. Medyadaki Üretim Süreçleri ve Haber Mekanizması:

Medya, gerek mültecilerin suçlaştırılmasında oynadığı rol, gerekse mağduriyeti çoğaltan söylemler gibi mültecilerin olumsuz temsil eden stratejiler bakımından, hak temelli bir anlayışın kurulmasında önemli bir engel oluşturmaktadır. Nitekim, iktidara yakın duran ya da bugün ana akım olarak anılan havuz medyasında hak temelli bir gazetecilik faaliyeti yürütmek, mevcut üretim süreci ve yerleşik haber mekanizması nedeniyle mümkün görünmemektedir. Bu açıdan Katılımcı 11'in iktidara yakın bir medya organında yaşadığı deneyimler oldukça aydınlatıcıdır. Katılımcı 11 söz konusu medyanın yayın politikasından farklı bir anlayışta haber yapıldığında, karşılaşılabilecek olası tepkiyi şu şekilde betimlemektedir:

“Yok sayılıyor haber, birincisi bu. Gündeme dahi alınmıyor, söylemler değiştiriliyor editöryal süreçte. Sadece mülteci haberiyle alakalı da değil, birçok haberle alakalı bir durum bu. Bu şekilde yazılması için baskıya uğranıyor. Orada çalışan muhabirler, işte bir yazılmadı, iki yazılmadı, üçüncüde bazı iş tehditleriyle karşı karşıya kalıyor. Mobbinge karşı karşıya kalıyor. Dışlanmayla karşı karşıya kalıyor. Sizi daha çok yıldırma yönelik bir politikaları oluyor. Evet bir baskı unsuru oluşuyor eğer siz hak temelli bir haber yazmaya çalışırsanız.” (Katılımcı 11)

Katılımcı 11 haberlerin üretim sürecinde karşılaşılan risk ve/veya handikapların sadece editöryel süreçte yaşanan baskı ve yıldırma politikalarından ibaret olmadığını, aynı zamanda buradaki gazetecilik geleneğinin çalışanlar üzerinde mesleki bir deformasyona neden olduğunu aktarmaktadır. Hakikat ve hak temelli gazeteciliğin aşınmasıyla zaman içinde iktidar yanlısı dil ve söylem içselleştirilmekte ve bunun yeniden üretimi kendiliğinden gerçekleşmektedir.

“Genellikle medyanın, iktidar yanlısı medyanın dili iktidarın söylemlerine göre şekilleniyor. Bir bakanın bir ifadesi, artık haberde de kullanılan ifade haline geliyor. O yüzden özellikle Doğan Haber Ajansı, Demirören Haber Ajansı, İhlas Haber Ajansı ve diğerleri onların geçtiği haberlerde bu söylemlerle yayınlanmaya başlayınca, ana akım medyada da bu söylemlerle kullanılmaya başlanıyor. Eh, bir süre sonra da bu söylemler kullanılmaya devam ettikçe, o dile alışmaya başlıyorsunuz. İçinde bulunduğumuz iş içinize işliyor, bunun farkında olmadan yapıyorsunuz. Bir baktığınızda, bunu yazamam ben dediğiniz çoğu haberi yazmış oluyorsunuz aslında. Bir bakmışsınız ki onlar gibi yazmaya başlamışsınız.” (Katılımcı 11)

Dolayısıyla mülteci karşıtlığı ile mücadelede medyadaki ürün/nihai çıktılar ile mevcut üretim ilişkileri ve süreçleri arasındaki diyalektik bağı düşünmek elzem görünmektedir. Hak temelli bir habercilik yapmanın bugün Türkiye koşullarında olanaklı olduğu ortam, muhalif basın ya da alternatif medya olarak durmaktadır. Öte yandan muhalif medyanın da birbirinin aynı olmadığını, ana muhalefete daha yakın duran basından hak haberciliğine yayılan bir tayfa sahip olduğunu hesaba katmak gerekmektedir. Ana muhalefete yakın medyanın mültecilerle ilgili haberlerini eleştiren Katılımcı 13, özellikle hak haberciliğine ilişkin gözlemlerinde “ilk refleksin”, başka bir deyişle hak temelli bir düşüncü bir refleksle dönüştürmenin önemini şu şekilde açıklamaktadır:

“Medya genellikle ilk refleks olarak hep düşmanlığı besleyecek bir dille konuşur. Ama muhalif gazeteler olmalarına rağmen, bu nasıl bir dil ? Yani bu dil böyle mi kurulmalı? Daha dün Suriyelilere dair bir haber var, Suriyeli sığınmacı sürekli ret aldığı kadını katletti diye bir haber. BirGün’de çıkmış bu haber yanılmadıysam. (kişi ismi belirtiyor) bu haberi geri çekin, düzeltin dedi. Bu düşmanlığı besleyen bir haber. Çünkü hangi kadın katliamında kişinin etnik kimliğini kullanıyorsunuz? Barış gazeteciliği diye bir şey var. Bu çok önemli bir şey. Kullanılan dil çok önemli bir şey. Gerçekten dili değiştirmek için de refleksini değiştirmek lazım. İlk refleks, insanın dili nasıl kuracağını da gösteriyor bize.” (Katılımcı 13)

İktidara yakın duran ve anaakım olarak tanımlanan medya, mülteci karşıtı haberler ya da mültecilere ilişkin olumsuz atıf ve imalarla kurulmuş retoriğiyle, bu alanda çalışmalar yürüten kişilerin çalışmalarında da olumsuz bir etki yaratabilmektedir. Bu açıdan en azından söz konusu medyanın dilinden ya da temsil pratiklerinden bağımsız alternatif kanalları yaratmak ve çoğaltmak, en önemli ihtiyaçlardan biri olarak durmaktadır.

“Ana akım medyanın kesinlikle çok düzgün bir dil kullanarak, bunu bir şekilde yayınlaması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü ne zaman olumsuz bir haber çıksa, bizim işimiz olumsuz etkileniyor..” (Katılımcı 16)

“Vallahi medya desteği...Haberlere çok baktık biz de. Haberlere giriyordum. Altındaki yorumlara giriyordum. Korkunç, korkunç, korkunç.. Yani gerçekten burada böyle sinirlerimiz bozularak kalktığımız oluyordu artık masanınbaşından. Düzgün bir medya dili gerçekten pek çok insana ulaşabilir diye düşünüyorum. Bu, çok irite etmeden, belki daha dikkatli adımlar atılarak yapılmalı.” (Katılımcı 8)

2.4. Göç Alanında Çalışan Akademisyenlerin Karşılaştığı Engeller:

Göç alanındaki çalışmalarda sadece sivil toplum aktörleri değil, aynı zamanda mülteciler üzerine hak odaklı araştırmalar yürüten akademisyenler de farklı engel ve sorunlarla karşılaşmaktadır. Özellikle YÖK'ün 10 Nisan 2015 tarihli yazıda (her ne kadar 2016 yılında Göç İdaresi Başkanlığı tarafından bu karar iptal edilmiş olsa da) mültecilere ilişkin yürütülecek akademik çalışma ve araştırmaları izne tabi tutan kararı akademisyenler tarafından sıklıkla eleştirilmektedir. YÖK, bu kararın, çalışmalarda elde edilen bilgilerin üçüncü kişilerle paylaşılmasının Suriyeli mültecilerin tâbi olduğu 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na aykırı olduğu gerekçesiyle alındığını belirtmiştir. Bu süre zarfında göç alanında çalışmalar yürüten akademisyenler saha çalışmalarını durdurmak ya da iptal etmek zorunda kalmıştır; bunun ötesinde YÖK'ün bu yönde karar alabilmesi alandaki kısıtlama olasılığının ne denli esnek ve keyfi olabildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

“Mesela akademik çalışma yapmak için Göç İdaresi'nden izin almamız gerekiyor. Evet. Olaya bak. Dünyanın neresinde acaba böyle bir şey vardır? Bunların yoğunlaştığı bir dönem vardı, OHAL sonrasına sanıyorum denk geliyor.” (Katılımcı 1)

Akademisyenlerin göç alanında yaşadıkları kısıtlama ve engeller sadece kurumlar bazında değil, aynı zamanda giderek artan mülteci karşıtı söylemlerin de etkisi altındadır. Ayrımcı, ırkçı, ötekileştirici ve damgalayıcı söylemlerin mülteciler üzerindeki etkisi yoğun bir güvensizlik ve içe kapanma duygusudur: Bu durum konuyla ilgili akademik çalışmaların yapılmasında kısıtlılık yaratmakta ve nihai olarak temiz veri akışını etkilemektedir. Bu tespit bilhassa saha çalışması yürüten akademisyenler tarafından dile getirilmektedir. Yıllar içinde İzmir'deki mülteci gruplarla saha çalışmaları yürüten akademisyen Katılımcı 3,

alanda yaşadığı zorlukları şu şekilde dile getirmektedir.

“İlk görüşme yaptığım dönemde Suriyeliler bana çok açıktı. Hiçbir Suriyeli beni sorgulamadı, herkes konuşmak istiyor. Görüşmeci çok rahat buluyorum. Hiçbir sıkıntı yok. Zaman ayırıyorlar. Ama mesela bu son dönemde, hani 2,5 ay önceki dönemde çok zorlanmaya başladım. Bulamadım. Facebook grupları var. Oraya yazdım. Böyle böyle bir araştırma yürütüyorum. Yardımcı olur musunuz diye. Ki 2020’de de oraya yazmıştım. Şimdi bu dönem oraya yazdığımda aldığım tepki çok sert oldu. Yani Arapça yazmışlar. Translate’ten görebildim. ve çoğu şöyle “bizle uğraşmayın artık, biz size ne yaptık ki? Her şeyi bizden biliyorsunuz. Yeter artık” gibi. (Katılımcı 3)

Öte yandan akademisyenler, üniversite ortamında yaşadıkları sıkıntılardan da bahsetmektedirler. Mültecilerle ilgili çalışmalar yürüten akademisyenler özellikle öğrencilerin ‘mağdur suçlama’ eğiliminden bahsetmekte, önyargıların etkin olduğunu gözlemlemektedirler. Kimi zaman bu durum akademisyenlere doğrudan öğrenciler tarafından gelen olumsuz tepkilerle birleşmektedir.

“Öğrencilerden de tepkiler gördüm. Ve hep tepkiler Suriyelileri suçlamak üzerine. Aslında hep şunlar söylendi bana: Hocam işte savaştan kaçıp gelmişler, kaçmasalardı. Neden ülkelerini bırakmışlar? Biz olsak böyle mi yapardık? Yani hiç karşı tarafı anlama yok.” (Katılımcı 3)

3. Kritik Aktörler

3.1. Yerel Yönetimler

Görüşmelerde en fazla anılan kritik aktör yerel yönetimler olmuştur. Yerel yönetimlere hem mevzuatlarından kaynaklanan avantajlar hem de sağladıkları hizmetler bakımından önemli bir rol atfedilmektedir. Burada yine can alıcı noktalardan biri, yerel yönetimlerin tam da bu özelliklerinden dolayı yerel bir mülteci politikası için elverişli bir konuma sahip olmasıdır. Ulusal ölçekte vatandaşlık tartışmalarının çözüme kavuşmadığı koşullarda, İzmir’de yerel yönetimin kent yurttaşlığı olarak da ele alınabilecek hemşehri hukuku, bir başlangıç noktası olarak ele alınmaktadır.

“Yurttaş bir ulus devleti sınırları içinde yaşayan, ona tabiyeti olan diye tanımlandığı anda, mülteciler zaten bunun dışında kalıyor. O yüzden biz belediyedeki hemşehrilik hukukunu çok sevmiştik, yaşadığı yere de siyasal katılım hakkı var bu insanın.

Siyasal katılımı olmayan insanlarla siyasal katılımı olan insanların bir arada yaşaması zaten mümkün değil. Neden? Çünkü katılımı olan katılımı olmayan üzerine tahakküm sahibi olacak. Çok açık onun adına karar verecek.” (Katılımcı 13)

Katılımcı 13'ünde vurguladığı gibi yerel yönetimler aynı zamanda kente dair karar alma mercileridir ve mültecilerin kente ilişkin karar alma süreçlerine katılımında mevzuat da bir sorun teşkil etmemektedir. Kent yurttaşlığının önemli bir bileşeni olan kentin kullanım ve paylaşımına ilişkin siyasal katılım, sadece mültecilerin yerel halk tarafından daha fazla anlaşılması ve onlar nezdinde görünür olmalarını sağlamayacak, aynı zamanda mülteciler ve yerel halkın ortaklaşabildikleri toplumsal talepler, yeni sosyal hakların doğmasına da imkan tanıyabilecektir. Dahası kent yurttaşlığı, yerel halkı -çoğu zaman mülteci karşıtı paradigmanın en önemli parçası olan- mültecilerin vatandaşlığının kabulüne zemin hatırlayan kolaylaştırıcı bir etki yaratabilir. Katılımcı 18 tüm bunları şu şekilde ifade etmektedir.

“Yerel kararlara katılmada vatandaşlık illa ki beklenen bir şey değil. Olmaması da gerekiyor zaten. Ama bir pratiği oluyor aslına bakarsanız. Önce yereldeki hizmetlere erişme ve oradaki kararlara katılım, daha sonrasında vatandaşlığı getiriyor. Bir nevi öncesindeki pratik. İşte yerel vatandaşlık, böyle tartışmalar da var. Yerelde hem hizmet almak hem de kararlara katılmak bir anlamda ulus anlamında vatandaşlığın pratiği oluyor.” (Katılımcı 18)

Bununla birlikte, bilhassa muhalif yerel yönetimlerin, mahalli idareler ya da diğer devlet kurumlarına nazaran, hak temelli sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmaya ya da en azından bu örgütlerle diyalog kurmaya çok daha açık yapılar olduğu belirtilmiştir. Kente özgü bir mülteci politikası oluşturulmasında yerel yönetimleri ikna edecek en önemli tema, bunun nihai olarak bir arada yaşama kültürüne sağlayacağı yararadır. Yerel yönetimlerin bunu gerçekleştirerek aslen kentin geleceğine yatırım yapacaklarını düşünen Katılımcı 1 şunu önermektedir.

“STK'lara daha açık belediyeler de var bence. Daha açık kanun yapıcılar, karar mercileri var. Bunları biraz zorlamak lazım ve şuna da inandırmak lazım. Bu sizin de yararınıza. Sadece belli tip kullanıcıların değil de, birkaç farklı kullanıcıyı kesen uygulamalara inandırmak gerek kanun yapıcıları.” (Katılımcı 1)

Yerel yönetimlerin sivil toplum örgütleriyle yapacakları işbirliği söz konusu olduğunda, Katılımcı 19 genellikle göz ardı edilen bir STK olarak meslek odalarına dikkat çekmektedir.

Mülteci tartışmalarında çoğu zaman fikrini dahi bilmediğimiz bir grup olan meslek odaları, hem mültecilerin istihdam koşullarının, ekonomik ve sosyal haklarının iyileştirilmesi hem de sosyal uyum bakımından önemli aktörlerdir.

Eğer derdin yerel yönetim politikalarının bu yönde oluşması, yani demokratik, ayrımcılığa dayanmayan bir söylem oluşturmaksa, hedefin o zaman yerel yönetimlerin politikalarını oluştururken en etkili gruplar kimlerdir, ona odaklanman lazım. Kim onlar? Doğal olarak bu şehrin güçlülere. Yani Ticaret Odası'nı bu konuda ikna edersen, İzmir Ticaret Odası, Sanayi Odası, onlar yerel yönetimi etkiler. Meslek odaları etkiler. (Katılımcı 19)

Görüşmelerde İzmir'deki yerel yönetimlerin dünü ve bugünü arasında da kıyaslamalar yapılmaktadır. Katılımcılar genel olarak İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin mültecilere ilişkin yerel politikalarda zaman içinde olumlu bir değişim gösterdiği konusunda hemfikirdir. Ne var ki, Suriye'den kitlesel göç hareketlerinin başlayıp İzmir'in bir geçiş bölgesine dönüştüğü 2012 yılına ait hafıza, o dönemin yerel yönetimlerine dair en iyi tabiriyle nahoş, aslen de travmatik anılarla yüklüdür.

“Burada belki duymuşsunuzdur, süt çocuğu mu neydi? Bir süt. Vatandaş çocuklarına verilen süt yardımının mülteci çocuklara da verilmesi için mülteci çalışmaları yapanların göbeği çatladı. 160 kuruluş imza topladı. Bin bir rica ile lütfen bir şey yapıldı yani. Bir süt verin.” (Katılımcı 5)

“Belediye geri duruyordu, sanki mültecilere hizmet verirse, hükümet yanlısı bir CHP'li belediye olacakmış gibi ya da İzmirlinin istediği bu değil gibi. Ben geri durayım, oy kaybetmeyeyim gibi.” (Katılımcı 8)

“2016 yılını söylüyorum, caddelerde kalıyor insanlar. Hadi geçtim beslenmeyi , tuvalet ihtiyacı için bile acayip mağdur durumdadır. Dedik ki Fuar alanını açın, biz burayı yaşam alanına çevirelim. Çadır mı çadır, seyyar tuvalet mi, seyyar tuvalet. Biz bunun öncülüğünü yaparız. Ama bu bir trajediydi. Hiçbir şey yapmadılar, geri adım atmadılar maalesef. Bir seyyar tuvalet bile koyduramadık. Niye? İzmir halkından çekiniyorlar.” (Katılımcı 2)

Sivil toplum aktörleri İzmir'deki mevcut yerel yönetimlere dair çok daha olumlu deneyimlere sahip olduklarını, yaptıkları faaliyetlerde doğrudan Büyükşehir Belediyesi'nin desteğini alabildiklerini aktarmaktadırlar. Ancak bu kez eleştirilen ortak nokta, her ne

kadar Belediye geçmişe oranla mülteci meselesinde çok daha ılıman ve hatta istekli bir tavır sergilese de, bu desteğin bizatihi yerel yönetim tarafından görünmez kılınmaya çalışılmasıdır. Başka bir deyişle, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin mülteciler konusunda çalışmalar yürütse dahi bunu düşük bir profille gerçekleştirdiği, bunların geniş kitleler tarafından görülüp duyulmasından endişe duyduğu ifade edilmektedir. Mülteci alanında çalışan sivil toplum aktörleri ya da kurumlar, gerek kendi deneyimlerinden, gerekse de gözlemlerinden yola çıkarak, bu tavrın İzmir'deki yerel halkın tepkisini çekmekten duyulan kaygıyla açıklamaktadırlar. Dolayısıyla yerel yönetimler, İzmir'de bir mülteci politikası oluşturup bunu yerel halka anlatmak ve onları bu sürece dahil etmek yerine, daha çok mülteci karşıtı söylemlerden etkilenen bu kitlenin beklentilerine göre hareket etmektedirler. Bunun hiç kuşkusuz yerel bir mülteci politikasının oluşturulmasında en önemli engellerden biri olduğu da hesaba katılmalıdır.

“Mesela 6 dilli kent rehberlerimiz var....Şimdi bunu mesela Belediyenin çok görünür bir yerine koyabiliriz, web sayfasına ama öyle olmuyor. Bilmem ne sekmesinin bilmem ne sekmesinin altında. Birisi ona tıkladığında ne olduğunu gerçekten anlamayabilir. O yüzden biraz daha saklaya saklaya da yapılıyor açıkçası bu işler.” (Katılımcı 8)

“Büyükşehir belediyesi çok kritik bir aktör. Şimdi nispeten daha ılımlı bir belediye başkanımız var. Büyükşehir Belediye Başkanı. En azından böyle kapalı tutmuyor. Ve biz mülteci çalışmalarımızda direkt belediyenin desteğini alıyoruz. Yani onlar yardımcı oluyor. Ama bizim gördüğümüz şöyle bir şey var. Bir çocuk şenliği yaptık. Belediye destek oldu. İşte film festivali yaptık, kendileri destek olalım derler. Fakat eşit koşullarda bir ortak yaşam dediğimiz anda, onların kendi çekinceleri oluyor. Nedir o? Kitlesinin buna karşı olması. (Katılımcı 2)

“Mesela bir göç birimi kurulmadı hala bildiğim kadarıyla İzmir'de. Kurulacağı söylenmişti ilk başladığında, onun hazırlığını yapmışlardı. Bir şeyler yapıyorlar ama Göç Birimi olarak isimlendirmediler.” (Katılımcı 18)

Öte yandan yerel yönetimlerin mülteci alanındaki faaliyetlerini görünür kılmaktan duydukları çekinceyi, sadece oy kaybı ya da popülizm ile açıklamak yetersiz kalacaktır. Zira yerel halktan gelen tepkilerin son derece reel bir boyutu vardır. Mültecilerle ilgili olumlu adımlar, kimi zaman bir infiale sebep olabilmekte, burada doğrudan hizmet götürülen ya da bu faaliyetleri hayata sokanlar toplumsal bir linçle karşı karşıya kalabilmektedir. İzmir'deki bir yerel yönetimde mültecilerle ilgili çalışmalar yürüten Katılımcı 8, kendi deneyiminden

yola çıkararak bu konudaki zorluğu şu şekilde aktarmaktadır:

“...(Belediye Başkanı ismi) ‘burada olduklarını kabul edeceksiniz, bununla yaşamaya mecburuz’ gibi bir şey söyledi. Mültecileri kabul edeceksiniz gibi bir şey söyledi. O kadar fena linç yedi ki, o kadar kötü oldu ki, biz hala yazdığımız raporlarda bunu belirtiyoruz, bu linç çalışmalarımızı etkiliyor diye....Artık biraz daha duyurmadan.”
(Katılımcı 8)

Yerel yönetimlerle ilgili anılan bir başka tema ise mülteci politikalarının ve hatta bu konuda çözüm üreten kararların kurumsal bir vizyondan ziyade, kişilere göre değişkenlik göstermesidir. Daha açık bir ifadeyle, kamusal bir gelenek ya da kurumsal devamlılık esası burada geçerli olmayıp yerel yönetimlerdeki üst/orta üst segmentteki kadro değişiklikleri, mülteci politikalarının sürdürülebilirliğinde belirleyicidir. Yerel yönetimlerdeki kadroların değişken niteliği, kimi zaman mültecilere ilişkin ortaya konulan faaliyet alanlarını zenginleştirebilmekte, kimi zaman da daha önceki dönemden daha geriye düşülmesine neden olabilmektedir. Geçmişten gelen kazanımlar ve emek bakiyesinin tanınmadığı durumlarda, ciddi hayal kırıklığına ve motivasyon eksikliğine yol açabilmektedir. Farklı belediyelerde çalışan Katılımcı 8 ve Katılımcı 12'nin “yerel yönetimlerdeki kadroların mülteci politikalarına etkisi” bağlamındaki soruya verdikleri cevaplar, bu mevzunun iki kutba ayrılan veçhesini göstermesi bakımından oldukça can alıcıdır.

“O dönem mesela biz Belediye'nin doğru düzgün hizmetinden yararlandıramıyorduk kadınları ve kız çocuklarını. Ama artık öyle değil. Gerçekten bir değişim var. Bu da ne yazık ki söylemem gerekecek, Belediye Başkanı'nın değişmesiyle oluyor. Herkes aynı şeyi soruyor, ne değişti? Bütün bir yönetmelik mi değişti? Hayır, Belediye Başkanı değişti.” (Katılımcı 8)

“Kimsenin oradaki o hayatlar, yaşadıkları trajediler, o yokluklar, yoksulluklar hiç kimsenin umurunda değil. Ve buna tanık olmak ve bu yapının altında çalışıyor olmak gerçekten bazen çok canımı sıkıyor, koşullar biraz daha şey olsa bugün istifa edebilirim. Bir dönem daha devam ederse, ben çalışmayı düşünmüyorum kişisel olarak. Gerçekten hiç ilerlemiyor. Çünkü seni de çekiyor ya. Kendine benzetiyor yani. Belediyeci olmuşsun diyorlar, gerçekten çürüyorsun yapamayınca yapmak istediklerini.” (Katılımcı 12)

Mülteci meselesinde kritik bir aktör olarak bahsedilen yerel yönetimler, kimi zaman seslendikleri grubun ihtiyaçlarını, taleplerini ya da beklentilerini tam olarak tayin edememeleriyle de birlikte anılmaktadır. Bu konuda yerel yönetimlerin gerçek verilere sahip olmamaları, herhangi bir ihtiyaç analizi yapmamaları, onlar tarafından üretilecek hizmetlerin sınırlı kalmasına, çeşitlenememesine ya da hedef kitlesine ulaşamamasına neden olmaktadır.

“Mesela kaç mülteci yaşadığını bile bilmiyor Belediyeler burada.” (Katılımcı 5)

“Örneğin şiddet gören bir mültecinin -ve bu bütün bu göç süreci içerisinde olabilir, buraya geldikten sonra ya da öncesinde olabilir- gelen her kişi kendi hikayesiyle geliyor. Ve sonuçta bu mekanizmalara ifade edilmezse, bilgimiz de olmayacak ya da biz gelip özel olarak burada bir ihtiyaç analizi çalışması yapmasak, buna dair bir fikrimiz olmayacak. Dolayısıyla yardımı aşım o topluluğa yönelik bir ihtiyaç analizi çalışmasını yapmak gerek. Oradaki farklı kırılma noktaları da, mültecilerin kendi içindeki o kesişimsel yanları da açığa çıkartacak bir perspektif olmuyor.” (Katılımcı 1)

Budurum, yerel yönetimlerin mevcut ihtiyaca göre yapılmış kurumsal bir organizasyona sahip olamamasına ve nihai olarak birimler arasındaki uyumsuzluk ve çelişkilere de yol açabilmektedir. Aynı kurum içinde, mültecileri hedefleyen çalışmalara diğer departmanların uzak kalması, yerel yönetimlerin örgütsel yapısında da bir risk alanıdır.

“Bir kişi, yine bu göç hareketliliği içinde olan biri, bir tehlike içerisinde ve bunu bildiriyor. Belediyeye bildiriyor. Örneğin ben diyor, ilk andan itibaren nasıl hareket edeceğimi bilmiyorum, bu konuyu Belediye içerisinde kiminle istişare edeceğimi bile bilmiyorum. Mesela böyle bir yapının eksikliği mevcut, bizim Müdürlüğün personele bir bunu sorgulaması gerek aslında.” (Katılımcı 14)

Yerel yönetimlere ilişkin bir başka nokta ise mülteci meselesinde muhalif belediyeler arasında bile uyumsuzlukların, tutarsızlıkların ve stratejiler arasındaki farkların dile getirilmesidir. Görüşmelerden elde edilen bulgular, yerel ölçekte bütüncül bir mülteci politikasının oluşturulamadığına delalet etmektedir; örneğin kent politikasında etkin olan belediye, mültecilerle bir arada yaşamaya yönelik hizmet anlayışını benimserken; bir başka ilçe belediyesi ayrımcılığı çoğaltacak bir tutum sergileyebilmektedir. Kent yönetimindeki bu makas aralığı, daha en baştan yerel halkın mültecileri alımlamasında ciddi bir kafa karışıklığı yaratabilme potansiyeline sahiptir.

“Mültecilerle ilgili temel düşüncesi aslında şu: Zaten belediyenin hizmetleri var, madem biz hemşehriyiz, hemşehri hukukuna dayandırıyoruz biz de çalışmalarımızı. 5393 sayılı kanunun 13. maddesinde geçiyor. Bir şehirde yaşayan herkes hemşehridir, evet hepimiz de bu şehirde yaşıyoruz. O zaman hepimiz bu şehrin hizmetlerinden faydalanma hakkına sahibiz.” (Katılımcı 8)

“Burada AFAD ve Kaymakamlık koca bir deprem koordinasyon ekibi kurdu ve yerel yönetimleri de buna bağladı. Dedi ki ben Adıyaman’dan, Malatya’dan, Hatay’dan, İskenderun’dan bölgeden insanları getirdim, otellere yerleştirdim. Belediyeler de gidip ihtiyaçlarını karşılasın. Biz de gittik mesela. Bir nevi ihtiyaçları karşılama. Ama mültecilere ilgili hiçbir şey yok. Bir koli, bir gıda paketi, herhangi bir şey.” (Katılımcı 12)

3.2 Sivil Toplum Örgütleri

İzmir’de göç alanında çalışan sivil toplum aktörlerine göre mülteci karşıtlığıyla mücadelede politika üretebilecek ve sürece yeni yöntemlerle müdahil olabilecek ikinci kritik aktör, sivil toplum örgütleridir. Görüşmelerde özellikle mülteci hakları alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin kitlesel göç hareketlerinin başladığı 2011 yılından bu yana hızlı refleks aldıkları ve sürece dahil oldukları belirtilmiş olsa da, daha çok sivil toplum alanında yapılan çalışmaların eksik kaldığı noktalar üzerinde durulmuştur. Bir bakıma sivil toplum çalışmalarının bugüne kadarki birikim ve deneyimi teslim edilmekle birlikte, sivil toplum aktörlerinin bizatihi sivil topluma yönelik özdeşünümsel bir eleştiri sergiledikleri ve daha fazlasını gerçekleştirmeleri yönünde bir beklentinin mevcut olduğu gözlemlenmektedir.

Başta insan hakları olmak üzere hak temelli çalışan sivil toplum örgütlerinin mülteci meselesine karşı mesafeli davranması ve bu konuda siyaset üretebilecek bir mekanizmaya sahip olmamaları, getirilen eleştiriler arasında önemli bir yere sahiptir. Katılımcı 9’un bu konudaki ifadesi, sivil topluma bu yönde getirilebilecek bir eleştiride oto-sansür mekanizmasının da devreye girebilme ihtimalini hatırlatmaktadır.

“Ben Türkiye’de mülteci meselesiyle ilgili politika üreten herhangi bir STK tanımıyorum. Yani şundan bahsetmiyorum; temel haklar ve insan hakları ihlallerini alt alta yazmak bir siyaset değildir bence. Bunu söylediğimiz zaman dilimizin yanmaması lazım.” (Katılımcı 9)

Genel olarak hak temelli çalışmalar yürüten sivil toplumun mülteci meselesine uzak duruşu, haklar alanındaki departmanlaşmanın bir sonucu olarak da ifade edilebilmektedir. Hak alanındaki özgülleşme, bütüncül bir politika oluşturmanın önünde kısıtlılık yaratmaktadır. Bu anlamda sivil toplumun sadece faaliyet bazında işbirliklerinin ötesinde, birlikte hareket edebileceği bir yol haritasına ihtiyaç duyulduğu düşünülebilir.

“Şimdi spesifik bir konu üzerinden tanımlıyor her bir sivil toplum kurumu kendini. Ötekilerle ilişkilendiği zaman bir gerilim oluyor zaten. Sadece mülteciyle tanımlarsan, başka hakim olan şeyler yüzünden bir gerilim yaşıyorsun ya da sadece kadınla tanımlarsan başka bir şey. Ya birbiriyle iş yapabilecek bir esneklik olabilse, birbirini güçlendirebilir ve alan açabilir diye düşünüyorum. Burada eksik kalan bu.”
(Katılımcı 6)

Mülteci alanında bütüncül bir politika üretmedeki yetersizlik, hak alanında çalışanların yalnızca faaliyet ya da proje bazlı bir tutum sergilemeleri ama bunu uzun erimli bir strateji olarak hayata geçirememeleriyle de açıklanmaktadır. Uzamı insani yardımdan hak ihlallerinin dokümantasyonu ve raporlanmasına varan ve bu yelpazede sınırlı kalan hak savunuculuğunun ötesine nasıl geçileceği ve mevcut bilginin nasıl kamusallaştırılacağı sorusu yine bu temayla gündeme getirilen bir tartışma alanıdır. Bu aynı zamanda Türkiye’de ve dünyada hak savunuculuğunun güncel meselelerinden biri olan metodoloji tartışmasından da azade değildir.

“Basmane’de bakıyorum her gittiğimde orası bizim çalıştığımız bölge. Ben çıkıp dolaşıyorum orayı.. Mesela orada kendiliğinden oluşmuş bir hayat var. O kendiliğinden oluştu. Bir tutundu, bir dal buldular yani. Bir dükkan açtılar, bir şeyler yaptılar. Biz daha çok dıştan, onların bunu nasıl yaptığını anlamak için çalışıyoruz. Yani STK’lar bunu yapıyor. STK’lar ön açıcı bir rol bence üstleniyor.” (Katılımcı 19)

“Gerçekten buradaki ihlallere dair, hayatın değişmesi konusunda bir döngüsel bilgi üretimi yok. Hayata dönmüyor bilgi genellikle.” (Katılımcı 19)

Sivil toplum çalışmalarının siyasi aktörlere ve genel olarak topluma yol gösterici bir mülteci politikası sunmasındaki kısıtlılık, reel durumun gerçekçi değerlendirilmesinin yapılmaması ve bu yönde argümanlar oluşturulmamasıyla da açıklanmaktadır. Bu beyanlar, sivil toplum aktörlerinin yerel halkın mevcut durumdan hoşnutsuzluklarını yeterince duymadığı ve bu olumsuz duyguların altındaki sebeplere yeterince

eğilmediği yönündedir. Düşmanlaştırıcı söylemlerin mültecilere yönelik topyekün kötücül ve sakıncalı bir imge yaratmasına karşılık, sivil toplum çalışmalarının göç eden ve göç alan topluluklar arasındaki kültürel farklılık ve çatışmaları ele almaksızın mültecileri başka bir homojenlikte ele alabildiği ifade edilmektedir.

“Sivil toplumun söylemleriyle de alakalı bir çarpıklık olduğunu düşünüyorum. O kadar naif bir yerden tutuyorlar ki; mülteci ile çalışan mülteciyi tanımıyor, hepsi için bahsetmiyorum. Toplum da tanımıyor. Gerçekten Afganistanlı birinin bir kadını taciz etme ihtimali olabilir. Bir erkek bir kadını taciz etmiş olabilir. Yani sen vaka bazında git.” (Katılımcı4)

Bu durum aynı zamanda Türkiye’de mülteci karşıtlığının geldiği noktaya dair iktidarın politikalarının yeterince irdelenmemesinin ve mevcut uygulamalarda sorumluların tayin edilmemesinin bir sonucu olarak da açıklanmaktadır. Bizatihi mülteci karşıtlığının artışında bir sebep olarak yorumlanan bu kısıtlılık, sivil toplum aktörlerinin yanlış bir iletişim stratejisi benimsediği izlenimini vermektedir.

“Bir devlet sınırlarını kapatabilir, açabilir. Ama bunu bir sorumluluk dahilinde yaparsınız. Hem bu kadar insana kapı açıp hem de içeride ölümlerini izleme hikayesi bu. Bir STK da kalkıp demiyor ki, niye açıyorsunuz kapıyı o zaman? Bir kişi demiyor ki yani bu insanları, niye bu kadar insana kapasite yokken aldık? Eh bunu demediğin zaman da ırkçılık artıyor aslında biliyor musun hocam? Yani sen bunu demeyince diğer taraftan insanlara da samimi görünmüyorsunuz.” (Katılımcı 1)

Sivil toplum aktörlerine getirilen bir başka eleştiri ve/veya öneri de mültecilerin bizzat bu alanda çalışanlar tarafından muhatap ve özne olarak ele alınmasındaki yetersizliktir. Sahada mültecilerle çalışan aktivistler, sivil toplum çalışmalarında bulunan herkesi kendi hitap ettikleri özneleri tanımaya, dahası onlarla birlikte çalışabilecek koşullar yaratmaya davet etmektedir. STK’ların kendi kulvarlarında bir tür “profesyonel mülteci çalışmaları alanı” yaratması, konunun gerçek öznelerinin katılımını engelleyebilmektedir. Kimi zaman da bu durum mülteciler üzerinden kurulan mağduriyet söyleminin devamlılığını sağlayabilmekte ve eşitsiz bir ilişkinin kurulmasına yol açabilmektedir.

“Mülteci hakları çalışan örgütlerin, mültecilerin bu çalışmanın öznesi olduğunu, pro-mülteci yaklaşımın çoğu zaman bu insanları yalnızca dezavantajlı konuma

sürüklediğini ve güçlü bir birey olmalarının önünde engel olduğunu, sadece araştırmalarda ya da panellere bir tane mülteci çağırın diye numunelik orada mülteci katılımının olmadığını bilmeleri gerekiyor.” (Katılımcı 4)

Son olarak sivil toplum örgütlerinin yerelin dinamiklerini, oradaki çelişki ve çatışma alanlarını doğru şekilde analiz ve tayin etmeleri gerektiği, bunun yapılmadığı koşullarda mültecilerin belirsizlik ve yalnızlık sarmalı içinde kalabileceği belirtilmiştir. Farklı koşul ve dinamikler, onlara özgü yöntem ve yaklaşım biçimlerini gerektirmektedir. Özellikle yoğun hak ihlallerinin ve şiddete varan olayların yaşandığı vakalarda, tüm bunların doğru okunarak yöntem geliştirilmesi, sivil toplum aktörlerinin sorumluluğunda görülmektedir.

“Gaziantep’te bir saldırı olmuştu o aralar. Dükkan basma, Suriyelilerin dükkanlarını basma gibi bir şeyler olmuştu. Ben tabii böyle hak temelli dernekten yeni çıkmış biri olarak, niye hak talep etmiyorsunuz, Baroya gidin falan filan konuşuyorum. Biz gideceğiz, yine bizim başımıza belaya girecek, gerek yok dediler. Biz bir süre dükkanı kapatırız, sonra açarız olaylar sakinleşince gibi. Çünkü hakikaten ne olacağı da belli değil. Yani bir olaya tanık olduğu için bile sınır dışı edilebilen insanlar var burada. Biraz o alanda da yalnız bırakılmış vaziyetler.” (Katılımcı 7)

3.3. Kent Sakinleri:

Mülakatlara katılan sivil toplum aktörlerinin “yereli nasıl değerlendikleri” sorusuna ilişkin verdikleri cevaplarda, yerel halkı ve kente özgü dinamikleri kritik bir aktör olarak tanımladıkları görülmektedir. Bu durum, iktidara alternatif bir mülteci politikasının tanzim ve uygulamasında yerel ölçeğin önemini çoğaltmaktadır. Burada kentin geçmişten gelen kültürel özellikleri, sosyolojik ve demografik yapısından bahsedilmekte; bunlar mülteci karşıtlığıyla mücadelede ve bir aradalık esasına dayalı bir kent yaşamı kurmada sağladıkları avantajlar kadar, kente özgü handikaplar ve riskler olarak da tanımlanmaktadır.

Kente ilişkin yapılan olumlu gözlemlerden biri, İzmir’deki sınıfsal ayrımların (örneğin İstanbul kadar) keskinleşmiş olmaması, kentin kamusal mekanlarında bir araya gelebilmeyi kolaylaştıran yapısıdır. Başka bir deyişle, sınıfsal uçurumların olmaması kent hayatında farklı grup ve toplulukların karşılaşmasına halen imkan tanıyabilmektedir.

“Mesela İzmir’de şu çok net değildir. Zenginler mahallesi. Size sorsam, Karşıyaka’da kimler oturur desem, büyük sınıfsal şeyler çizebileceğinizi düşünmüyorum. Orta

sınıf da var, zengini de var, ama bambaşka alt kesimin sığınabildiği yerler de. Ama mesela İstanbul'da Kemer Country desem neyi kastettiğimi anlarsınız. Böyle birkaç spot dışında, sınıfsal yapının denk düştüğü mahalleler tanımlamak daha zor İzmir'de. Ya da size şöyle bir şey söylesem, mesela geniş kent mekanlarını, Fuar'ı kim kullanır? Kordon'u kim kullanır? Bostanlı'sı ayrı, kim kullanır desem? Bence farklı grupların bir arada durmasını çok sağlayan bir şey var İzmir'de. (Katılımcı 1)

Mülakatlarda İzmir'in çok kültürlü yapısının özellikle mülteci karşıtlığıyla mücadelede önemli olanaklar sağlayabileceği dile getirilmiştir. Farklı halkların bir arada yaşadığı, kültürlerin iç içe geçtiği dönemlere ait kentsel hafızanın halen taşınıyor ve yaşatılıyor olmasına, mültecilerin toplumsal kabulünde ve sosyal uyumda ön plana çıkarılabilecek özellikler olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan kültürel çeşitlilik, sadece geçmiş bir dönemden kalan mirasla ilgili olmayıp İzmir'in aslında bir "göçmen kenti" olmasına da bağlanmaktadır.

"İzmir'in de özel olarak hakikaten çok kültürlü yapısı, kültürel çeşitliliğe sahip olan bir yer olması, herhalde İzmir'de yapılmazsa nerede yapılabilirdi ki gibi bir şeyi hissettirdi bana. Gelir gelmez kentteki o kapsayıcı motifleri görebiliyorsunuz aslında yıllardır var olan. Tabii bir o kadar da üzeri örtülen şeyler de var. O yangından beri İzmir'de buna dair bir suskunluk var, sanki oraya bir reset atılmış gibi. Kimse hakkında konuşmak istemiyor gibi, ama bence yine de geniş bir alan var birlikte yaşamaya dair İzmir'de." (Katılımcı 14)

"Burası göçmen bir şehir. Gerçekten herkes göçmen bu şehirde. Şunu söylüyorum hep: Yedi nesildir İzmirliyim diyorsan, sende bir sıkıntı vardır. Ya birinin sofrasına konmuşundur ya da birini yerinden etmişindir. Çünkü burası öyle bir şehir değil. Mutlaka bir beyliğin vardır, bir şeyin vardır da öyle. Belki bu ortaklıklarda buluşmak hepimize iyi gelebilir." (Katılımcı 8)

Bununla birlikte, çok kültürlülük algısının yalnızca geçmişte konumlandırılması, kentin nostaljik bir okumasıyla sonuçlanabilmektedir. Bugün çoğu yerel yönetim kültürel çeşitlilikten söz ederken, çoğu zaman artık kentte mevcut olmayan ya da sayıları çok azalmış halk ve topluluklara yönelik bir hafızayı canlandırmaktadır. Oysa mülakatlarda da bahsedildiği gibi, İzmir'in çok kültürlü yapısı bir yandan Rumlara, Ermenilere ve Levantenlere dayanıyorsa, diğer yandan Kürtleri, Romanları ve farklı etnik toplulukları içermektedir. Bir bakıma çok kültürlülük meselesinde belirli kültürlerin makbul bulunup içerildiği ama bazılarının da sakıncalı bulunup dışarıda bırakıldığı izlenimi oluşmaktadır.

Bu açıdan Katılımcı 6, gerek çok kültürlülük, gerekse de göçmenlik konusunda olumlu bir imge sunan İzmir'in yüzünü artık şimdiki zamana çevirmesi ve yeni göçmenleri tanıması gerektiğini şöyle ifade etmektedir:

“Uzunca bir süredir İzmir’de çok kültürlülükle ilgili kültürel şeyler yapılıyor. Ama şimdi Rumlar yok. Ermeniler zaten yok. Yıkılmış olan mahalle onların, park halinde, merkezin ciğeri Kültürpark. Burada olmadığı için problem yok. Çok rahat anlatılabilir. Levanten nerede? Çok sayıda değil. Daha yoğun olan, yeni göçmenler. Çok kültürlülükse bu yeni göçle gelen Suriye, Afgan, İran, hatta Ukrayna ve Rusya’dan gelenler. Çok kültürlülükten bahsediyorsan bu, bunu açığa çıkaracak bir yerde durmak gerekiyor.” (Katılımcı 6)

Öte yandan mülakatlarda İzmir, bu olumlu özelliklerine rağmen, ayrımcı ve ırkçı bir nitelik taşımasıyla da öne çıkmaktadır. Burada ayrımcılık, kentteki yeni bir gelişme olarak tanımlanmamakta, geçmişten gelen bir özellik olarak ifade edilmektedir. Bu açıdan mülteci karşıtlığı, süregelen ayrımcı mekanizmaların yeniden canlandırılması ve kanalize edilmesiyle de açıklanmaktadır.

İzmir’de gerçek bir ayrımcılık söz konusu. Doğu’dan gelen, Kürt olmasına da gerek yok ya da Arap olmasına da gerek yok ya da Alevi olmasına da gerek yok. Doğu’dan gelmiş olması yetebiliyor bazen bazı insanlar için. Doğu’dan gelen birine karşı çok ciddi ayrımcılık gösterebiliyorlar. Ve mültecilerin İzmir’de kolay bir yaşantıları yok bu anlamda.” (Katılımcı 8)

Bununla birlikte araştırma kapsamındaki katılımcıların büyük bölümü, İzmir’de mülteci karşıtlığına özgü olan yönlerden birinin, kentte yaşayan seküler, beyaz, orta ve üst sınıflarda gözlemlenen “Orta Doğulaşma” korkusu olduğunu ifade etmektedir.

“Benimgördüğümoryantalizmİzmir’dedevar. Arapkültürünüsevmeme, bilmemesine rağmen, Arap kültürünü sevmez. Benim çok dikkatimi çekmişti; mesela Ukraynalılar da esasında bir savaştan kaçtığına ne kadar farklıydı ilk zamanki söylemler, Suriyelilerle ne kadar farklı diye. Araplaşacağız endişesi, muhafazakarlaşacağız endişesi, işte vatandaşlık alacaklar ve hükümet iyice güçlenecek, tabanı artacak, hükümete oy verecek çekincesi.” (Katılımcı 7)

“Her türlü ayrımcılığa maruz kalıyorlar. Çünkü ötekinin ötekisi gibi bir durum yaşıyorlar gerçekten. Bu ülkenin vatandaşı bile değiller. Ve onlara göre bir de böyle İzmir’de bu ‘Arap’ onlara göre gericiliğin direkt simgesi olduğu için ‘ülkede göz göre göre 3-5 yıl sonra felaket olacak, yaşayacak alan bulamayacağız. Efendim bunlar, bize işte öcü gibi bakıyor. Yarın gün ortalıkta rahat rahat gezemeyeceğiz’ gibi bir bakış açıları var. Orta Doğulaşma, kendilerince laiklik karşıtı bir şey olarak da simgeliyorlar onları.” (Katılımcı 2)

“Yeter artık, biz Arapça dinlemek istemiyoruz. Bunlara daha ne kadar yer açacaksınız? Ben işte her HİM’i aradığımda Arapça duymak istemiyorum, kaldırın onu gibi, böyle talepler. Sonuçta her yurttaşın arayıp şikayetini de, talebini de ifade edebileceği bir kanal. Dolayısıyla aradığında hem Türkçe hem de Arapçayla karşılaşılıyor. İlk belki bunun için aramamışken, bununla ilgili hemen diğer şikayetini unutup örneğin İzmir’deki denizin kötü kokusu ne zaman geçecek diye soracakken, bir anda buna dönebiliyor mesela.” (Katılımcı 14)

İzmir’deki mülteci karşıtlığının ayırt edici yönlerinden birinin de kültürel ırkçılık olduğu belirtilmiştir. Kültürel ırkçılık, belirli bir ırkı ya da etnik kökeni hedef alan, kendi ırksal özellikleriyle tahakküm kuran ırkçılıktan farklı olarak, belirli bir grup ya da toplumun farklı kültürlerin bir araya gelmesinin kendi kültürel özelliklerini bozacağını, yozlaşmaya neden olacağını savunarak kendi kültürel üstünlüklerini kurmasına dayanır. Mülteci karşıtlığında da beyaz seküler kesimleri temsil eden ‘İzmirlilik’, bu tarz bir ırkçılığı besleyen ve yeniden üreten bir simge olarak karşımıza çıkmaktadır.

“İzmir’in insanı, kendini İzmirlilik kategorisi altında görür. İzmirli olmak, biraz kültür ırkçısı bir insan. Kültür ırkçısı diyorum onlara ben. Kültürel ırkçılar, yaşam tarzlarının tehdit edildiğini hissettikleri anda, o yaşam keyfi denen şeyin kaçacağını hissettikleri anda, hemen bir ırkçı refleks geliştiriyorlar. Mültecilere karşı da böyle, Kürtlere karşı da böyle, Romanlara karşı da böyle. Hani onlar orada yaşayabilirler. Bize dokunmasınlar. Bizim kültürümüzü bozmasınlar.” (Katılımcı 13)

İzmir’e özgü bu risk ve engeller, mültecilerin açıkça ayrımcılığa ve ırkçılığa maruz kalmalarına neden olmakta, bu da mültecilerin daha fazla içe kapanmasına ve yaşam alanlarının gettolaşmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak bu mekânsal ayrışma, dışlanma ve damgalanma süreçlerini arttırma riski taşımasının yanı sıra doğrudan sosyal adalet ve eşitlik sorunudur.

“Mülteciler de kendilerini güvende hissetmeleri için böyle bir gettolaşmış bir şekilde yaşıyorlar bizim gördüğümüz. Tek tük tabii ki, oralarda burada değişik mahallelere gidenler varsa da, olabildiğince görünür olmaktan uzak duruyorlar. (Katılımcı 2)

“Herkes kendi gettosunu yaratmış gibi, mülteciler de daha önce en alttaki yere girdiler. O gettodalar ve en yoksul, en siyah olan yerler. Ve İzmir’de karşılaşma alanı çok az. İstanbul gibi değil. İstanbul’da beyaz yakalı da işe giderken, Suriyeli de işe giderken büyük ihtimal metrobüs kullanıyor. İzmir’de öyle değil ama. İzmir’de herkes kendi alanında. Karşılaşma alanı çok az. Ve yapılan ırkçılık, tanışıldığı için yapılmıyor”. (Katılımcı 4)

3.4. Eğitimciler

Mülakatlarda eğitimciler, özellikle de ilk öğretimde görev yapan öğretmenler bir diğer kiritik aktör olarak belirtilmiştir. Burada en fazla konu edinilen tema, Suriyeli çocukların eğitim aldıkları kurumlarda maruz kaldıkları akran zorbalığıdır. Bu durum azımsanamayacak kadar sık rastlanan bir durumdur ve çoğu Suriyeli ailenin çocuklarının kaydını okuldan bu sebeple sildirdiği düşünülmektedir. Akran zorbalığının çoğu zaman ötekileştirme ve ayrımcılık mekanizmalarının erken yaşta öğrenilmesinden kaynaklandığı dile getirilmektedir.

“Çocuklar da inanılmaz. Hangi kültürden olursa olsun, inanılmaz bir ayrımcılık ve ön yargı birikimi söz konusu.” (Katılımcı 16)

Ancak buradaki ayrımcılığın sadece dilsel ya da etnik farklılıklara değil, aynı zamanda sınıfsal eşitsizliklere de referansla kurulduğuna dikkat çekilmektedir.

“Bir çocuğa annesi öğle yemeği, lavaş koymuş. Tek başına bir lavaş. Başka hiçbir şey yok beslenme çantasında. Başka bir şey yok belli ki. Mesela o çocuk bir hafta boyunca alay konusu olmuştu sınıfta. Lavaş, hani bir öğün mü? Ama olmayınca öyle ya. Böyle bir ötekileştirme. Akran zorbalığı zaten müthiş derecede var çocuklar arasında.” (Katılımcı 12)

Mülteci çocukların neden akran zorbalığına uğradıklarını, Katılımcı 2 aynı zamanda bir eğitimci olarak da yakın gözlemlene şansına sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrımcılık ve bir şiddet türü olarak akran zorbalığında ailelerin ve medyanın en önemli rolü üstlendiğini

belirten Katılımcı 2, yine de burada esas sorunlardan birinin eğitimciler olduğunu düşünmektedir. Zira çocuklar arasında tanık olunan bu eşitsiz güç ilişkisine zaman zaman eğitimciler göz yumabilmektedir. Çünkü birçok öğretmen halihazırda mültecilere yönelik benzer ayrımcı düşünceleri paylaşmaktadır.

“5. ve 6. sınıflara giriyorum. Yani o dünyalar tatlısı çocukların bir anda nasıl dönüştüklerini, fikirsel anlamda korkutucu bir boyuta geldiklerini görseniz aslında. Ebeveyn tepkileri veya medya yoluyla öyle bir şey gelişmiş ki, zannediyorlar bunlar Türkiye’ye gelmiş. Yakaladıklarını öldürüyorlar, tecavüz ediyorlar. İşte ne bileyim böyle sürekli suça bulaşıyorlar. Türkiye’yi bozuyorlar. Hastalıkları taşıyorlar. Böyle bir söylem de var. Garip bir şekilde okumuşu da bunu, öğretmenler de bunu çok rahat dillendiriyor”. (Katılımcı 2)

“Bazı okullarda giriş çıkışları bile ona göre ayarlamışlar. Bunu yapıyorlar ki temas olmasın”. (Katılımcı 2)

Mülteci çocukların eğitim hakkıyla ilgili son olarak, eğitimcilerin farklı değişkenleri ve dinamikleri göz önünde bulundurması gerektiği de belirtilmektedir. Genellemelerle yapılan çıkarımlar, norm dışı vakaların tayin edilememesiyle sonuçlanmakta ve bu çocuklar eğitim hakkından yoksun kalabilmektedir. Bu açıdan eğitimcilerin, mültecilerin sadece bu ülkedeki yaşam koşullarını değil, savaş ve çatışmalardan kaçan bu toplulukların kimi zaman artlarında bıraktıklarını düşündüğümüz sorunlar, husumetler ve risklerle halen yüz yüze olabileceklerini de denkleme dahil etmeleri gerekmektedir. Bu açıdan Katılımcı 1’in verdiği örnek son derece çarpıcıdır.

“Kızını okula gönderemiyor aile ve biz bunu şöyle gibi şey düşünmüştük. Hani kızların okula gönderilmesini istemiyor, evlensin falan. Meğerse işte Suriye’den gelen başka akrabalar varmış. Aralarında başka bir çatışma, husumet var. Çocuğu korumak istiyor. Ya da başka bir vakada babasının o çocuğu kaçıracağından korkuyorlar. Suriye’ye geri kaçacağından korkuyorlar. Diyorlar ki okula gitmesi iyi bir şey, ama can güvenliği daha önemli bizim için. Evde tutuyoruz çocuğumuzu. Bu tür aklımıza gelmeyecek meseleler de onları engellebiliyor.” (Katılımcı 1)

3.5. Hukukçular:

Göç çalışmalarında önemli bir kritik aktör olarak hukukçular belirtilmiştir; burada kast edilen ise çoğunlukla avukatlardır. Özellikle mültecilerin sınır dışı edilmemeleri ve temel

haklarının savunulması bakımından avukatlara büyük bir rol düştüğü düşünülmektedir. Öte yandan avukatlar, bugün gelinen noktada mülteci karşıtı söylemlerin davaların seyrine de yansımalarını gözlemlemektedir.

“Mülteci karşıtı söylemler, bu davaların seyrini kesinlikle etkiliyor. Biz İzmir 1. İdare Mahkemesi’nden 3 yıl önce kazandığımız davayı şimdi kazanamıyoruz.” (Katılımcı 5)

Bununla birlikte mülakatlarda bir hukukçu olan Katılımcı 5’in, en az onlar kadar bir başka kritik aktörün hakimler olduğunu dile getirmesi oldukça dikkat çekicidir. Mülteci meselesinde bugüne kadar çok fazla adı anılmayan bir grup olan hakimler, Katılımcı 5 açısından başta sınır dışı kararları olmak üzere mültecilerin yasal haklarını teslim edecek olan kişiler olarak son derece önemli bir konuma sahiptir.

“Bence çok önemli aktörlerden birisi hakimler. Şimdi o gözden kaçıyor. Çünkü onlar hiç konuşmuyor... Önüne dosya gelen hakimler bizim gibi insan. Şikayetçisi olduğumuz mülteci nefret söylemine onlar da muhatap oluyor. Onlar da sosyal medya veya akşamları televizyon seyrediyor. O Sabah Gazetesi’ni onlar da okuyor veya diğer gazeteleri. Ümit Özdağ’ın açıklamaları, Muharrem İnce’nin açıklamaları, Kemal Kılıçdaroğlu’nun açıklamalarını onlar da okuyor. Ve meşrebine göre, kendi siyasi şeyi neyse ondan etkileniyor.” (Katılımcı 5)

“Topyekun çok iyi olan mahkemeler var. Topyekun çok kötü olan mahkemeler var. Farklı şeylerin tartışıldığı, farklı görüşte olan hakimler var. Bir ildeki kabul nedeni, öteki ilde ret nedeni olabiliyor.” (Katılımcı 5)

3.6. Medya:

Mülakatlarda medyaya, hem bir engel hem de kritik bir aktör olarak değinilmiştir. Öyle ki ayrımcılığı çoğaltan medya dilinin, muhalif ve sol çevreler üzerinde bile etkili olduğu düşünülmektedir.

“Ben İzmir’deki bu sol çevre tarafında da ana akım medyanın sunduğu, gerici olarak gördükleri bir mülteci profili olduğunu ve o yüzden çok geç angaje olduklarını düşünüyorum.” (Katılımcı 7)

Mülteci karşıtı söylemin artmasında önemli bir fail olan medya, doğru içerik ve temsil politikalarıyla, bu söyleme karşı önemli bir müttefik de olabilir. Medyayı hak odaklı habercilikle birlikte düşünmek ve dönüştürmek, nefret söylemi, ayrımcılık ve ırkçılığın kırılması kadar mültecilerin görünür olmaları, kendi hikayelerini aktarabilmeleri açısından da önemlidir. Bu noktada medya çalışanlarına mülteci hakları üzerine eğitimler vermenin olumlu bir etki yaratacağı düşünülmektedir.

“Bir tür böyle alternatif söylemlerin geliştirilmesi, belki temsil politikalarının yeniden düşünülmesi bir başka taraf. Bu noktada da benim aklıma hemen aslında medya geliyor. Yani çok önemli bu göçmen karşıtı söylemlerin yaygınlaştırılması ya da onların kırılması anlamında. (Katılımcı 1)

“Hepsinin değil ama bir kısmın dilini düzeltereğini, çoğunun bunun farkında olmadığını düşünüyorum. Daha önce bunun hakkında bir eğitim, bir şey almadıysa biraz ana akım eğilimi varsa, ona kayıyor.” (Katılımcı 7)

Medya olarak, sadece ulusal ya da yerel basın değil, aynı zamanda sosyal medya da ele alınmaktadır. Özellikle genç kitlelere hak temelli çalışmaları tanıtmanın ve bu çalışmalara özendirmenin önemli bir yolu, sosyal medya içerikleridir. Ne var ki, yapılan mülakatlar, mülteci alanında çalışan STK’ların sosyal medya pratikleri ve/veya alışkanlıklarında son derece değişkenlik gösterdiklerine işaret etmektedir. Kimi sivil toplum örgütlerinde sosyal medya öncelikler arasında yer almamakta, kimisinde de kurumsal kapasite buna izin vermemektedir. Saha araştırmasından çıkan bir gözlem olarak, sosyal medyayı iyi kullanan STK’larda bu çabanın çoğu zaman kişisel bir heves ya da gayretle yürütüldüğünü eklemek gerekir.

“..... Derneği bence sosyal medyayı çok iyi kullanamıyor. Böyle bir eksikimiz var bana kalırsa. Çok daha iyi sosyal medyayı kullanabiliriz aslında. Web sitemiz bile yok. Halbuki çok iyi raporlama çalışmaları yapıyoruz kendi içimizde. Bunları aslında web sitemizde, sosyal medyada çok daha iyi paylaşabiliriz.” (Katılımcı 1)

“Benim doğru kullanımlarla ilgili bir çalışmam oldu. Kaçak değil, mülteci. Çocuk mesela, çocuk işçi değil, çocuktur. Böyle yaklaşık 20-25 kavram ve beş dilde. Yaklaşık üç aya yaydım neredeyse onu. Her hafta bu seriyi sosyal medyada yayınladık ve işe yaradı. İnsanlar kullanmaya başladı.” (Katılımcı 15)

Sivil toplum aktörleri gerek medya ile kurulan ilişkide, gerekse de sosyal medya kullanımlarında kendi iletişim ve temsil stratejilerinden ve bu konuda nelere dikkat ettiklerinden de bahsetmektedirler.

“Mültecileri çekiyorsak mesela diyelim ki bizim faaliyetleri çekiyorsak, ya uzaktan bir genel bir fotoğraf. Kimsenin yüzü belli olmayacak şekilde. Çocukları almamaya kesinlikle dikkat ediyoruz. Veyahut da yakın çekimlerde sadece bizim kendi gönüllülerimizi çeken fotoğraflar paylaşıyoruz, elimizde bir koli, dağıtım yaparken vs.” (Katılımcı 2)

Mülteciler adına konuşmamak, onların kendi hikayelerini anlatmalarına müsaade eden mahaller/mecralar inşa edebilmek, mültecileri nesneleştiren pozisyonların alternatifini sunarak iyi örnekler oluşturmak yine benimsenen temsil stratejilerinden biridir. Bu gayeyle hareket eden Derneği temsilcisi Katılımcı 4, temel prensiplerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Bir tane temel yaklaşımımız var. Mültecinin adına konuşmamak...Biz ... Derneği olarak bu insanların kendi seslerini duyurmak için sadece aracı olabiliriz. Biz o insanların sesi olamayız. Çünkü biz mülteci değiliz, bunu göstermek için mülteci adına konuşmanız şart değil. Bu insanlar kendi dertlerini anlatabiliyorlar.” (Katılımcı 4)

4. Öncelikli Mücadele Alanları:

Araştırma kapsamında katılımcılar, mülteci karşıtı söylemlerle mücadelede neyin ön plana çıkarılması gerektiğine ilişkin belirli tematik alanlardan da bahsetmiştir. Burada dikkat çekici olan nokta, yerelde oluşturulabilecek bir mülteci politikasında dahi ulusal çapta sorun teşkil edilen sorunlara öncelik atfedilmesidir. Mücadeleye dair anlatılarda en çok tekrarlanan ve ortaklaşılan temalar, ‘mültecilerin yasal statüsü ve vatandaşlık’ ile ‘yeni emek stratejileri’ olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda ikinci tema, ayrımcılığın güncel biçimlerine ilişkin bir tartışmayla da birlikte anılmıştır. Ve elbette ki bu temaları, mülteci karşıtı söylemlerle mücadelede alternatif söylem ve temsil yöntemlerinin geliştirilmesinin bir parçası olarak okumak mümkündür.

4.1. Vatandaşlık Meselesi:

Geçici koruma altında olanlar dahil, şu anda Türkiye’de yaşayan hiçbir mülteci, yasal olarak mülteci statüsüne ve bu statünün tanıdığı haklara sahip değildir. Yapılan mülakatlarda, şayet yerel halkla mülteciler arasında bir eşitlik ve adalet sağlanmak isteniyorsa, öncelikle hak temelli çalışan tüm sivil toplum örgütlerinin vatandaşlık hakkı ile ilgilenmeleri gerektiği ön plana çıkmaktadır. Zira bu ilk koşul gerçekleşmediğinde, mülteciler tüm insanlar için en temel eşitlik düzlemi olan “hakları talep etme hakkı”ndan yoksun kalmaya devam edecektir.

“Ben bu haklara sahipsem, sen değilsen bizim zaten eşit ilişki kurma imkanımız yok. Nasıl yapabiliriz birlikte yaşamayı. Nasıl yaparız? Bir, önce mültecilik hakkı tanınacak. Sonra isteyene yurttaşlık hakkı.” (Katılımcı 13)

“Şu an kimliksiz müvekkillerim var Türkiye’de yaşayan. Hiçbir hakka erişemeyen, askıda, hükümsüz. Ben hatta Ankara Barosu’nun bir kurultayında sunmuştum bunu. Yaşar ne yaşar ne yaşamaz? Statüsüz sığınmacılar, kimliksiz. Kendileri var ama hukuken hiçbir şeyleri yok.” (Katılımcı 10)

Vatandaşlık meselesi sadece haklara erişim bakımından değil, aynı zamanda önümüzdeki yıllarda kendisini çok daha fazla hissettirecek olan somut problemlere de işaret etmektedir. Özellikle Türkiye topraklarında doğan ya da göç ettikleri sırada çocuk yaşta olan mültecilere vatandaşlık hakkının tanınmaması, onların bu ülkede arzu ettikleri işleri yapmalarının, belirli bir diplomaya sahip olsalar da mesleklerini icra edebilmelerinin ve aslen bir gelecek kurmalarının önünde büyük bir engel oluşturmaktadır.

“Türkiye’de şunu bir kere birileri artık birbirine sorsun. 30 sene sonra burada doğan çocuklar, 40 yaşında olacaklar. Ne olacak ya bu çocuklar, vatandaş mı olacak? Bu çocuklara mesela çalışma izni verilecek mi? Bu çocuklar ne bileyim hangi pasaportu taşıyacaklar? Burada üniversitelere gidecekler. Gidiyorlar zaten. Ama hukukçu olabiliyorlar mı? Avukat olabilirler mi? Olamıyorlar. Hakim olabilir mi? Olamıyorlar. Oy kullanıyor mu? Kullanamazlar. Onu yapabilir mi? Yapamaz. Şunu yapabilir mi? Arafta yaşamak bu.” (Katılımcı 9)

Vatandaşlık meselesi, özellikle şu ana kadar ki süreçte ana muhalefetin iktidarı hedef aldığı bir eleştiri noktası olsa ve mülteci karşıtı söylemlerde bir malzeme olarak kullanılsa da, bilakis bu hak sağlanmadığında mülteci karşıtı söylem ve uygulamaların çoğalacağı

uyarısında bulunulmuştur. Zira vatandaşlığın dahi tanınmadığı koşullarda, mülteciler hem nefret söylemi ve ayrımcılığa daha fazla açık olmaktadır hem de maruz kalabilecekleri her türlü şiddet ve kötü muamale cezasızlık halkasıyla yeniden üretilme riskine sahiptir. Bir bakıma mültecilere karşı işlenen suçlar, statüsüz konumlarından dolayı herhangi bir cezai yaptırıma uğramama olasılığı taşımaktadır.

“Bu insanlar vatansız oldukları için, ne Suriye’nin yurttaşlarına, ne Türkiye’nin yurttaşlarına ya da başka bir ülkenin yurttaşı olarak kabul gördükleri bir yerde olmadıkları için, hiçbir hakka sahip değilmiş gibi davranıyorlar. Agamben’in var ya çıplak insanı, öldürüldüğünde hesabı sorulmayan, öldürülmesi, kurban edilmesi, mübah sayılan. Dolayısıyla zaten Türkiye’de şimdiye kadar mültecilere yönelik bu tür girişimlerin, linçlerin, öldürmelerin hiçbirinin hesabı maalesef gereğince sorulmadı.”
(Katılımcı 13)

Bununla birlikte sivil toplum aktörlerinin vatandaşlık meselesini ön plana çıkarırken, mültecilerin gündelik yaşamını etkileyen kimi haklara sahip olmasına ilişkin bir hak mücadelesi verilmesi gerektiğini düşünen Katılımcı 1, aslında ulusal çapta çözüm gerektiren bu meselenin hak çalışmalarını çıkışsız bırakabileceği uyarısında bulunmaktadır.

Birazcık STK halkının politika yapması lazım. Biz mesela... Derneği olarak ilk başta şey diyorduk, bütün Suriyelilere vatandaşlık verilsin. Ama sanki bugünden düşününce bu çok da vatandaşlık temelli bir mesele değil. İnsanların insan olmaktan kaynaklı hakları var, bunun vatandaş kimliğinden, o bağlamdan çıkartılması lazım. (Katılımcı 1)

4.2. Mültecilerin İstihdamı ve Yeni Emek Stratejileri:

Mültecilere ilişkin negatif temsil ve söylemlerin önemli bir bileşeni olan ‘süreklilik arz eden mağduriyet’, aynı zamanda onların sosyal ve ekonomik haklardan yoksun bırakılmasıyla da ilgilidir. Mültecilerin sömürü ve güvencesizliğine dayalı mevcut istihdam politikalarının ifşa edilmesi, görüşmelerde dile getirilen önemli bir tema alanıdır. Bu konuda ilginç noktalardan biri olarak, emek sömürsüne dayalı sistemin sadece işverenlerin kar etme ve üretim odaklı bir anlayışa sahip olmalarından değil, bizatihi mültecileri çalıştırma esaslarını içeren mevzuatın niteliğinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Dolayısıyla hakkaniyetli bir emek politikasının oluşturulması için öncelikle bu mevzuatta değişiklik yapılması üzerine bir mücadele pratiği örülmesi gerekmektedir.

“Mesela o İranlıyı çalıştırmanın maliyeti çok yüksek onlara. Onun yerine bir Türk çalıştırsa daha az maliyetle çalıştıracak. Halbuki şu konuda netleşemez miyiz? Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı çalıştırmakla, vatandaş olmayan birini çalıştırmanın maliyetini eşitlemek. Yani bunu işletmelere bir faydası olsun diye söyleyemiyorum. Bunu üzerine basa basa söyleyeyim. Ama bu gündelik hayatta Suriyelileri görmeye alıştığımız, mültecileri görmeye alıştığımız sadece dezavantajlı yerler olmasın.” (Katılımcı 1)

Mevzuata getirilen eleştirilerde ortaya çıkan oldukça ironik bir başka durum ise, devletin çıkardığı bu yasal düzenlemenin bizzat devlet kurumlarını, mahalli yönetimleri çıkışsız bırakmasıdır. Mültecilerin çalışma izninin bile çok zor alındığı bu düzlem, aynı zamanda güvencesizliğe dayalı sistemi yeniden üretmektedir.

“Çalışma mevzuatımız öyle bir mevzuat ki, vermek üzerine değil, vermemek üzerine kurgulanmış bir sistem. Fiilen oradaki mevzuatta uygulanmıyor çoğunlukla. Uygulansa çünkü herkese yasanın 54/1 Ğ bendinden sınır dışı kararı verilmesi gerekiyor kaçak çalışanlar için. Onun için valiler, vali yardımcıları, bazı yerlerde kaymakamlar fabrika sahibi işverenlerle görüşüp kayıt dışı işçi aldırıyor. Çünkü çalışma izni aldirmek, Çalışma Bakanlığı’ndan verilen bir izin. İmkansızca yakın, çok zor.” (Katılımcı 5)

Bununla birlikte mültecilerin çalışma koşulları ve istihdamı tek başına mültecilerle ilgili bir mesele de değildir, zira ucuz işgücüne dayalı üretim tarzı, aynı zamanda yerel halkın istihdam kapasitesi ve iş koşullarını da etkilemektedir. Görüşmelerde daha az maliyetle çalıştırılan mültecilerin tercih edilmesinin yerli halk tarafından işsizlik sorununun nedeni olarak yorumlandığı, bunun da mülteci karşıtı söylemleri arttırma potansiyeline sahip olduğu belirtilmiştir. Öte yandan bu durumun reel bir sorun olduğu da ifade edilmektedir.

“Biz buna sosyal psikolojide gerçekçi rekabet diyoruz. Gerçekten tekstil sektöründe, örneğin marjinal sektörlerde çalışan bu insanların gerçekten ücretlerinin düşmesine, iş kaybetmelerine falan sebep oldu mülteciler. Şimdi bu gerçek bir olgu.” (Katılımcı 19)

“Mesela bir işçi yanında bir Suriyeli çalışıyor, sigortası yok. Şimdi ben her şeyden önce, belli bir dünya görüşüne sahip biri olarak, burada bir emek sömürüsü görüyorum. Kapitalist sistemin ne kadar arsızlaştığını görüyorum. Bunun tespitini yaparım ama şuna nasıl gözümüzü kapatacağız? Bir de işçi var o adamın yanında, o

kadının yanında. Bir işçi var ve o işçi tercih edilmediğini söylüyor. Diyor ki çünkü beni sigortalı çalıştırmak mecburiyetinde, onu sigortalı çalıştırmıyor, kaçak çalıştırıyor diyor. Şimdi burada, demek ki bu mevcut durumda bir problem var. Bunu kapatırsak, bir şey çıkaramayız, bir çözüm oluşturamayız.” (Katılımcı 9)

Yeni emek stratejilerine duyulan ihtiyacın bugün farklı veçhelerle karşımıza çıkan ayrımcılığı da kapsadığı yerin tam da bu nokta olduğu belirtilmektedir. Mültecilere uygulanan ayrımcılık, ön yargıların kendisine realitede bir eylem hattı bulduğunda hayata geçtiği; bugün Türkiye’de mültecilere yönelik ayrımcılığın sadece imgesel bir düşman yaratmakla ilgili olmadığı, mülteciler ve yerel halk arasında zikzaklarla ilerleyen ve her birinin payına farklı şekillerde düşen eşitsizliklerin yeni ayrımcılık kategorilerini beraberinde getirdiği öne sürülmektedir. Katılımcı 19’un bu yöndeki yorumları, aynı zamanda yeni bir emek mücadelesi ve stratejisi geliştirmenin ayrımcılıkla mücadelede de önemli bir işleve sahip olacağını duyurmaktadır.

“Ayrımcılığın en önemli koşullarından biri, temas yoktur. Bu ön yargılarla ayrımcılık oluşur. Oysa burada gerçek temas var. Birlikte çalışıyorlar, aynı mahallelerde yaşıyorlar. Buna rağmen gerçek bir kayıp yaşadıkları için ayrımcılık hissetmeye başlıyorlar. Çünkü kısıtlı kaynaklar var ve bu kaynakları, mültecilerle birlikte yine devletin kullandığını düşünmeye başlıyorlar. Şimdi örneğin bununla mücadele için aslında iş hayatını düzenlemek, sigortasız çalışmayı engellemek vs. gerek. Bildiğimiz kapitalizmin sonuçlarıyla başa çıkmak, buradaki ayrımcılığı kontrol edebilir.” (Katılımcı 19)

5. Mülteci Çalışmalarında Nerelere Dikkat Edilmeli?

5.1. Toplumsal Cinsiyet Faktörü:

Göç alanında çalışan sivil toplum aktörleri, özellikle hak alanında çalışan diğer STK’ların, hukukçuların ve muhalif medyanın toplumsal cinsiyetler arasındaki farkları gözetmesi gerektiğinden bahsetmektedirler. Erkekler, kadınlar ve LGBTİ+’lar farklı ayrımcılık türleriyle karşılaşabilmektedir. Örneğin erkeklerin maruz kaldıkları mülteci karşıtı söylemlerde ana akım medyadaki temsillerin ayrımcılığı yükselten bir boyutu bulunmaktadır.

“Geçtiğimiz yıllarda ya da geçen sene Afganistan’dan sınırı geçen genç esmer, sakallı erkekler çok korkutucu geldi. Neden kadınlar yok? Halbuki orada başka şeyler var.

İşte onların daha mobil olması vesaire... Ama mesela bence bu resim, bu Afgan erkek meselesi, bu tek girenlerin erkek olması, bence bunu hızlandıran bir şey. “ (Katılımcı 1)

Kadınların maruz kaldıkları ayrımcılık mekanizmasının ise daha çok gündelik hayat pratiklerinde ve yaşadıkları mahallelerde örgütlendiği anlaşılmaktadır. Hatta burada dikkat çekici olan nokta, bu pratiklerin daha çok kadınlar arası ilişkilerde ve aslında çok da görünür olmayan detaylarda ortaya çıkmasıdır. Bir bakıma mülteci kadınların toplumsal kabulü mağduriyetlerini sürdürdükleri oranda mümkündür, bu söylemin ya da yaşadıkları travmanın dışına çıktıklarını belli ettikleri, yaşamlarını daha normalize ettiklerine dair göstergeler sundukları noktada, önyargılar ve ayrımcılık mekanizması işlemeye başlamaktadır.

“Mesela kadınların söylediği şeydu, makyaj yapıyoruz. Dışarı çıkıyoruz, siz de çok süslüsünüz diyor komşularımız bize. Ya da işte elimizde alışveriş torbalarıyla dönüyoruz. Kadın olduğu için yemeklik malzeme alıyor ve yemeğini yapacak. Neler aldınız siz öğleye, siz de çok yiyorsunuz. Kızcağız da şey diyor, yiyoruz yani, ben kimin neyini yiyorum ki, kendi paramı kazanıp kendim yiyorum. Ama bunların ardılı hep devlet size yardım ediyor. Tutturmuşlar devlet maaş veriyor.” (Katılımcı 8)

Kadın ve erkek mülteçilere yaklaşımda çalışma hayatına katılımlarındaki farklılık önemli bir etken olarak durmaktadır. Erkekler daha çok -ve yine güvencesiz ucuz işgücü- olarak fabrika ya da atölyelerde çalışır ve kamusal hayata karışmaları daha kolay gerçekleşirken, kadın emeği ücrete tabi olsa bile yine ev içi emek olarak kapalı bir alanda kalmaktadır. Bunun aynı zamanda Türkiyeli ve mülteci kadınlar arasında kurulabilecek bir dayanışma olanağını azalttığı; bu konuya bilhassa kadın mücadelesinin ehemmiyet vermesi gerektiği düşünülebilir. Katılımcı 17, bu durumun kadınlar arasında karşılaşma ve tanışma imkanlarını kısıtlayan ve nihai olarak mülteci karşıtı söylemlerin artmasına neden olan etkisini şu şekilde açıklamaktadır:

“İzmir’de kadınlar bir şekilde evin dışındalar. Tamamen diyemeyiz ama çalışan kadın yoğunluğu çok fazla, ama mülteci gruplarında kadınların çalışması ayıplanan, boşanmaya sebebiyet veren, toplum içerisinde gerçekten çok kötü değerlendirilen bir unsur. Sadece şu ana kadar kurumda çalışan iki arkadaşım var devletle ortaklaşa öğretmen olarak çalışan. Bu kadınlar dışında, ben çalışan kadına rastlamadım. Ev içinde çalışıyorlar ama bu sosyalleşmelerine engel oluyor her şeyden önce. Birbirlerini tanıyamamaları, bir araya gelememeleri, ortak günlük rutine dahil

olamamaları, bence bu kaynaşamama halini, ön yargı halini, diğer tüm söylemleri, milliyetçi söylemleri kuvvetlendiriyor.” (Katılımcı 17)

Kadınların kendi yaşam alanları içinde toplumsal cinsiyet temelli karşılaştıkları sorunları yansıtma ya da dillendirme biçimleri, muhatap olan kurumlar bazında da değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin Katılımcı 8, kadınların kendi sorunlarını paylaşmakta sivil toplum örgütleri söz konusu olduğunda çok daha rahat olabildiklerini, ancak yerel yönetim devreye girince daha içe kapalı bir tutum sergilediklerini şu sözlerle belirtmektedir:

“Ben STK’da çalışırken aldığım cevaplar farklı. Belediyede çalışırken aldığım cevaplar farklı. Çünkü ben bu kadınları biliyorum. Komşusuyla çok sorunu var. Türk mahallesinde çok sorunu var. Biliyordum, çünkü içindeydim. Ama diyorum bunların burada dillendirilmemesi, bu konuşmaların belediye kapsamında olmasından kaynaklı. Hiçbir anlamlı şey çıkmıyor. Çıkmaz. Çünkü sen Belediyesin. Sana söylüyor. Seni devlet otoritesi gibi görüyor.” (Katılımcı 8)

Mülteci kadınların gerek özel alanlarında, gerekse de kamusal hayatta yaşadıkları güvensizlik ve kaygılar da aynı şekilde ilerlememektedir. Örneğin çatışmalar sırasında eşini kaybeden, oradaki travmatik olayların halen etkisi altında kalan bekar annelerin, diğer mülteci kadınlara göre çok daha içe kapalı bir hayat yaşadıkları, hissettikleri korku ve güvensizlik duygusunu dışı vuramadıkları belirtilmektedir.

“Kendilerini hiç güvende hissetmiyorlar. Çoğu mesela eşini kaybetmiş. Birkaç çocukla kalan kadın kendini hiç güvende hissetmiyor. Bize gelen bilgi şöyle mesela: 100-200 metre ilerideki tuvalete giderken 6 çocuğumu da yanıma alıp gitmek zorunda hissediyorum ya da bir banyoya çocukları götürürken de aynı stresi, korkuyu yaşıyorum. Her an başıma bir şey gelecektiği gibi.” (Katılımcı 2)

Toplumsal cinsiyet faktörü ele alındığında, özellikle LGBTİ+ların yaşadıkları engeller, riskler ve sorunlar, çoğu zaman en görünmez alanda kalabilmektedir. Burada LGBTİ+ların yerel halk kadar kendi mülteci topluluklarında da ayrımcılığa ve şiddete maruz kalma riskine sahip oldukları, bu konuya ayrıca ihtimam ve hassasiyet gösterilmesi gerektiği belirtilmektedir.

“LGBTİ+ mültecilerin başka başka, daha fazla hassasiyeti var. Bize yansıyan birkaç tane vaka oldu. Çünkü onlar bazen kendi mülteci grupları içerisinde bile ayrımcılığa uğruyorlardı veya ötekileştirmeye maruz kalıyorlardı. (Katılımcı 2)

Tüm görüşmelerin ortak noktasının, mültecilerle ilgili sivil toplum alanında faaliyet yürüten herkesin toplumsal cinsiyet faktörüne göre çalışmalar organize etmesi gerektiğidir. Ne var ki bu faktörün ele alındığı çalışmalarda dahi çoğu zaman toplumsal cinsiyet kalıplarının yeniden üretildiği, söz gelimi beceri kurslarıyla sınırlı kalındığı dile getirilmiştir: Oysa mülteci kadın ve LGBTİ+'lara yönelik faaliyetlerde öncelikli alanlardan biri, kendi haklarını öğrenmeleridir.

“Bu kadınlara hukuku anlatmak gerekiyor. Türkiye’deki Medeni Kanunu anlatmak gerekiyor. Hala kocaları tarafından terk edilirlerse, çocuklarından olacaklar korkusu taşıyor bu insanlar. Türkiye’deki kanunlardan bihaberler, çünkü ülkelerinde bu şekilde. Yani bir boşanma durumunda çocuklar babaya verilir, oysa Türkiye’de bunun tam tersi var. Annenin ekonomik koşulları çok daha kötüyse bile anneye verilir. Hukuk oturumları gerçekleştirmek varken, sürekli ahşap boyama etkinliklerinin yapıyor olması bence çok büyük eksiklik.” (Katılımcı 17)

5.2. Mültecileri Nesneleştirmekten Kaçınmak:

Göç alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin ya da sahada çalışan aktivistlerin özellikle vurguladığı noktalardan biri, yapılan çalışmalar ve faaliyetlerde mültecileri nesneleştirmemek; bizi onları bu çalışmaların aktif birer öznesi olarak tanımaktır. Bu, aynı zamanda onların güçlenme süreçlerinde de önemli rol oynamaktadır. Ne var ki, bu konuda sivil toplum aktörlerinin halen eksik kaldığı noktalar olduğu duyulmaktadır. Söz konusu aktörlerin aslında kendi çalıştıkları alandaki özneleri tanımadıkları ve bunun en çok örgütsel yapıda ve/veya kurumsal organizasyondaki süreçlere yansıdığı ifade edilmektedir.

“100 tane mülteci derneği var. Kaç tanesi mülteci tanıyor? Tanıyor diyorum yani. Tanımıyorlar, bırak kurumun içinde çalışmayı. Kurum içinde sadece tercüman olarak çalışıyorlar, karar alma süreçlerine sıfır dahilliyet. Ya mülteciler hakkında bir şey yapıyorsun, mülteciye sormuyorsun.” (Katılımcı 4)

Mültecilerin kendi haklarında konuşabilmesine, kendi hikayelerini anlatabilmelerine imkan tanıyan mahal ya da mecraların oluşturulması, onların kendi hak mücadelelerini organize edebilmelerinin bir parçası olarak da düşünülmektedir.

“Dünyada öznenin katılmadığı hangi mücadele başarılı olmuş? Şu an dünyadaki en büyük mücadele, kadın hakları mücadelesi. En büyük mücadele, LGBTİ+ hakları

mücadelesi. Niye? Çünkü kendileriyle alakalı bir mesele hakkında konuşuyorlar ve kendilerini etkiliyor direkt.” (Katılımcı 6)

Kimi zaman da nesneleştirme, saha çalışmasının kendi yapısal özellikleri nedeniyle mevcut eşitsizliklerin yeniden üretilmesine neden olabilmektedir. Karşılıklılık ilkesi, bu riskleri elemanın bir yolu olarak önerilmektedir.

“Saha dediğimiz şey var ya, saha bizi bölen bir şey aslında. Biz muktedir olarak sahaya gidiyoruz, onlar orada yardıma muhtaç bir şekilde duruyorlar ve biz yardım ediyoruz. Bu ilişki hep tek taraflı, bir süre sonra da bir tahakküm ilişkisine dönüşebilir gerçekten. Niyetlerden bağımsız olarak da böyle olabilir. Ama asıl olan, onlarla ortak karşılaşma mekanları yaratmak.” (Katılımcı 13)

Mülakatlara katılan mülteci alanındaki sivil toplum örgütleri, nesneleştirme sürecine maalesef en çok akademik çalışmalarda rastladıklarını da aktarmışlardır. Akademisyenlerin bu alana bir tür “laboratuvar” olarak baktıkları, mültecileri de bir “araştırma nesnesi” olarak gördükleri bu anlatılarda tekrarlanmaktadır. Bu durum, çoğu zaman sivil toplum ile akademinin giderek birbirinden uzaklaşmasına neden olmaktadır.

“Biz kesinlikle bir mülteciyle akademiden bir araştırma çalışması yapan bir arkadaşı görüştürmüyoruz. Aracı hiç olmuyoruz. Çünkü mültecilerin, sahada çalışmalarımızdaki bizim gördüğümüz, onların kafasında şu var. Bu çalışmanın bana ne faydası var? Akademisyenler kendi çalışmasının bir nesnesi olarak görüyor. Ama onlar öyle bakmıyor. Onlar istiyor ki bana dokunulsun. İhtiyaçları var. Bir çoğu gidiyor. Saatlerce evinde kalıyor, orada konuşuyor, yazıyor, çiziyor. Ondan sonra hop kayboluyor.” (Katılımcı 2)

5.3. Hassas Gruplarla Çalışmanın Risklerini Hesaba Katmak:

Yukarıdaki bölümle doğrudan bağlantılı olarak, görüşmelerde hak temelli çalışan sivil toplum aktörlerinin, aslen tüm savunmasız ya da kırılgan gruplar için geçerli olan zarar vermezlik ilkesi etrafında faaliyetlerini yürütmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Burada mültecilerle diyalog kurulurken ya da onları bir çalışmanın parçası kılarken, onlarda yeniden travma (retravmatizasyon) yaratacak her türlü davranış ve eylemden kaçınılması gerektiğinin bilhassa altı çizilmektedir.

“Mülteci hikayeleri diye bir çalışma yaptık geçmişte. O mülteci kadınların dillerinden ama biraz travmatik bir hal aldı. O da kolay değilmiş. Onu fark ettik. Her ne kadar psikolog arkadaş falan bulunsa da, tabii yaşanan acıyı dillendirmek kolay olmuyor. Bizim kadın arkadaşlarımız yapıyordu o çalışmayı. Mülteci kadınlardan mülteci hikayeleri dinleyelim, kendi ağızlarından dinleyelim hikayelerini. Ama o hikayelerin hepsi çok büyük travmalar barındırabiliyor. Dolayısıyla bir yerden sonra ağır geldi insanlara”. (Katılımcı 2)

Kimi zaman da mültecileri kendileriyle ilgili çalışmalara katmak, çok daha somut zararlar görmelerine neden olabilmektedir. Katılımcı 2 ve Katılımcı 10 bu konuda yaşadıkları deneyimler üzerinden mültecilerin görünürlüğüne hassas bir mesele olduğunu aktarmaktadır; öte yandan bu anlatılar koruyucu mekanizmaların kurulması gerektiğine de işaret etmektedir.

“Bizzat kendilerinin konuşması, bizzat kendi dillerinden dinlemek önemli oluyor ama bazı riskler de barındırıyor. Mesela geçmişte öyle kötü örnekler sempozyumda geldi. Bir mülteci arkadaş sadece savaşı anlattı, savaş sonrası yaşadıklarını anlattı. Çalıştığı kurum işine son verdi. Tabii böyle bir risk de barındırıyor bu alan”. (Katılımcı 2)

“Ben Türkiyelilerin aktif rol alması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü mülteciler rol oynayamaz. Ne yazık ki en ufak bir protesto, düşünce ve ifade hürriyeti kullanımına ilişkin bir hak kullanımında karşılaşılabilecekleri ilk şey, adli soruşturma, yakalama.” (Katılımcı 10)

Buna ek olarak, mültecilere yönelik kurulacak bir iletişim stratejisindeki dil konusunda da benzer bir özenin gösterilmesi gerektiği aktarılmıştır. Özellikle karşı karşıya kalınan şiddet ve kötü muamele vakalarında dilin nasıl kullanıldığıyla ilgili iki kez düşünmek gerekmektedir.

“İzmir’de Güzelbahçe cinayeti oldu, insanlar tabii korkuyor. Kendini belli etmemeye çalışıyorlar. Bundan kaynaklı depresyonlar yaşayanlar var ama biz de onlarla çalışan insanlar olarak ne diyebiliriz? Yok korkma, ayakta kal mı? Evet, kendilerini korumaları gerekiyor nefretten.” (Katılımcı 7)

Nadiren ifade edilmiş olsa da, hassas gruplarla ve onların karşılaştıkları şiddet vakalarıyla ilgili sahada çalışanların ikincil travmaya açık olmaları dikkat çekici bir noktadır. Travmatik olaya doğrudan değil, dolaylı olarak tanıklığın ya da onunla sürekli temas halinde olmanın

yarattığı yoğun stres, anksiyete, depresyon vb. duyguları kapsayan ikincil travma için mülteci çalışmalarında bulunanların da destek talebinde bulunması, göz ardı edilmemesi gereken bir meseledir.

“Bayağı bir işin içinde kaldım ama sonra hem yorucu bir alan, yani bir de hak temelli çalışınca. Biraz yoruldu, yıprandım. İkincil travma. Biraz geri çekildim, hani bu kadar içinde olmamak. İstememek değil, yapamaz hale gelmek.” (Katılımcı 7)

5.4. Yerleşik ve Mülteci Gruplar Arasındaki Eşitliği Gözetmek

Genel olarak göç alanında çalışan sivil toplum örgütleri, aktivistler ve gönüllüler, kendi sahalarına ilişkin gözlemlerini paylaşırken, yerel halkın haklara ve hizmetlere erişimde yaşadıkları sıkıntıların mülteci karşıtlığını yükselten önemli bir etken olduğunu vurgulamışlardır. Özellikle kentin yoksul, alt sınıfa mensup kesimlerinde ihtiyaçların karşılanmamasının müsebbibi olarak mültecileri gösteren ayrımcı söylemlere karşı, yerel halk ve mültecilerin eşitlik ve adalet düzleminde buluşturulmaları önemlidir.

“Mülteci hukukunun şöyle bir temel ilkesi de vardır. Yerel vatandaşa sağlanan hak ve hizmetlerin asgari düzeyini aşmaması gerekir. Yani şöyle söylemek istiyorum. Bir ülkedeki vatandaşlardan fakir olanları veya sağlık, eğitim gibi sosyal bir takım haklara erişememe gibi bir durumları varsa, mültecilere onu sağlarsanız; atıyorum vatandaşlar çadır bile bulamıyor, sokakta kalıyor ama mültecileri otele yerleştirirseniz, bu yerel barışı bozar. Siz o zaman o vatandaşı mültecilere düşman etmeye çalışıyorsunuz demektir.” (Katılımcı 5)

Yerel halk ve mülteciler arasındaki eşitlik ve adaletin özellikle aynı yaşam alanlarında bir araya gelen farklı gruplar arasında korunmasının, mülteci karşıtlığı ile mücadelede önemli bir etken olduğu da belirtilmiştir. Bunun bir başlangıç olarak, aynı mahallelerde ya da yaşam alanlarında mültecilerle bir araya gelen yerel halk üzerinde yatıştırıcı bir etkisinin olacağı düşünülmektedir.

“Biz gittik sahaya. Çalışırken Roman mahallesi denk geldi. Orada da yaptık çalışmayı. Çünkü böyle yapmadığımızda mültecilere yönelik halk nezdinde de bir düşmanlaştırma çıkıyor, yani siz sadece onlara yapıyorsunuz. Biz burada kaç yıldır yaşıyoruz, bizi görmüyorsunuz. Öyle yapmıyoruz. Kadifekale’de Kürt bir aile geliyor. Biz elimizdeki paketlerden veriyoruz. Bu kez de tam tersi, ya ne güzel, onlara

verirlerken bize de veriyorlar gibi bir algı oluşuyor". (Katılımcı 2)

Uzun süredir mülteci alanında çalışan sivil toplum aktörlerinin kendi faaliyetlerinde eşitliği gözettileri ifade edilse de, Katılımcı 16'nın bu hassasiyetin yerel halk tarafından yeterince anlaşılmadığına işaret eden beyanı, bu konudaki iletişim stratejisinin yeniden ele alınması gerektiğini düşündürmektedir.

"Yerel halktan yaklaşık 20-25 aileyi davet ettik merkezimize. Bir toplantı yapalım dedik. Hani çok gelmiyorsunuz, neler yapabiliriz? Bir tane kadın arkadaşımızın şunu söylediğini duyduk, şahit olduk: Normal insanlar buraya gelebiliyor mu, yani Türkiyeli, Türk olanlar girebiliyor mu? " (Katılımcı 16)

Sonuç Yerine: Mltesi Karşıtlığı ile Mücadelede Neler Yapılabilir?

Şimdiye kadar bu raporda konu edilenler, siyasi iktidar ve ağırlıklı olarak ana muhalefetin mülteci politikasında denetimci bir rejim noktasında buluştuklarını, mültecilerin güvenleştirilmesinin 2020 sonrasındaki ana temalardan biri olduğunu ortaya koymaktadır. Siyasi iktidar geri göndermeme ilkesine aykırı şekilde sınır dışı etme pratiklerine ne kadar imza atıyorsa, bunların altyapısını hazırlayan düzensiz göçle mücadele stratejisi ana muhalefet tarafından o denli beslenmektedir. Oldukça ironik şekilde, ana muhalefetin kendi kitlesini konsolidite etmek için mültecilerin toplu şekilde geri gönderileceği vaadi, aslında iktidar tarafından yerine getirilmekte ve hatta bir hizmet olarak sunulmaktadır. Ana muhalefetin mültecilere ilişkin siyasi çizgisi, bu anlamda iktidarın hegemonyasını hem ikizlemekte hem de güçlendirmektedir. İktidarın dili ve söylemi içinde hareket edildiği sürece aslında hegemonyaya yeniden hayat kazandırıldığı düşünülecek olduğunda, artık muhalefetin mülteci meselesinde başka bir paradigmaya geçmesi zorunlu görünmektedir.

Öte yandan ana muhalefetin dışında kalan, kendisini sol siyasette tanımlayan ve Türkiyeli halklara yönelik hak temelli bir söylem geliştiren diğer siyasi aktörlerin de mülteci meselesine mesafeyle yaklaştığı, bu raporda sunulan verilerden anlaşılabilir. Oysa global düzlemde etkisini çok daha hissettirecek olan mülteci meselesi, yakın ve orta vadede söz konusu aktör ve kurumların artık göz ardı edemeyecekleri gündemlerinden birisi olarak yer alacaktır.

Tam da bu noktadan hareketle bu raporun sonuç bölümünü, İzmirli sivil toplum aktörlerinin yerel olduğu kadar, ulusal çapta da uygulanabilecek önerilerine ayırıyoruz. Bu bölümü onların anlatılarını yorumlamak yerine, rapora çok seslilik katacak ve onların kendi adlarına konuşmalarına imkan tanıyacak şekilde düzenlemeyi uygun buluyoruz. Kendi ifadeleriyle aktardıkları önerileri şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Karşılaşma-Tanışma Alanlarının Yaratılması:

Kamusal alanları tanışma ve karşılaşma mekanlarına dönüştürmek:

“Tanımak; politika kendiliğinden geliyor, inanın. O bakış açısına sahip olduktan sonra ne yapman gerektiğiyle ilgili şeyler kendini gösteriyor zaten” (Katılımcı 2)

“Hiç Basmane’ye gitmeyen milyonlarca İzmirli var. Hiç bilmiyorlar bazen. Korkuyor, Basmane’den geçmiyor. Mesela geçenlerde bir arkadaşımla gittik. Basmane ara sokağına girmeye korktu. Adam benden kaç yaş büyük? Erkek. Ya diyorum saçma, giremedi. Korktu. Ben giremem dedi oraya. Çünkü Suriye mahallesi orası. Karşılaşma alanlarının çoklaştırılması lazım. Çok yakın yaşıyor aslında, fakat karşılaşma alanı yok”. (Katılımcı 4)

“Kamusal alanları açmak. Ama bunları bir takım faaliyetler yapılandırarak zorunlu karşılaşmaları sağlamak. Örneğin Basmane’de çok güzel, belediyenin de çok güzel mekanları var restore ettiği, orada böyle statüsü yüksek faaliyetler yapıp şehrin orta sınıflarıyla mültecileri hiç beklenmedik bir faaliyette; atıyorum bir konserde yani. İlle de böyle sanki mülteciler sırf türkü şarkı sever, öyle değil. Sınıfsal ayrışmayı da ortadan kaldıracak, şaşırtıcı faaliyetlerde bir araya getirmek. Ortak kurslar düzenlemek, çocukları karşılaştıracak şeyler yapmak. Bunların hepsi çok mümkün. Tabii, mekansal ayrışmayı önleyici çalışmalar yapmak”. (Katılımcı 19)

“Kentsel alanların ortak kullanıma açılması meselesinin önemli olduğunu düşünüyorum ben. Çünkü azınlıkları ve dezavantajlı grupları çok rehabilite eden bir şey kente katılma hikayesi.... İnsanların para vermeden zaman geçirebiliyor olması bile bence insanların bir aradalığına önemli katkı sunuyor. Bu, kent mekanının kullanılma meselesi.” (Katılımcı 1)

Mültecilerle birlikte projeler üretmek ve uygulamak:

“Suriyeli bir kadınla Türkiyeli kadın bir araya gelip bir iş yaptığında, ortak bir projeye katıldığında birbirlerini tanıyacaklar. İnsanlar birbirlerini tanıyıp birbirlerinin dertlerine ortak oldukları anda, zaten insan insanın kurdudur söylemi ortadan kalkıyor”. (Katılımcı 10)

Komşuluk hukukunu genişletmek ve politikleştirmek:

“Ben kadınlar noktasında evlerin önemli olduğunu düşünüyorum Türkiye’de. Evlerin içine girmemiz gerektiğini düşünüyorum. Ev toplantıları hep benim kafamdadır mesela, birçok kadının evlerden ve mahallelerden dışarı çıkması, hele şu ekonomik koşullarda çok kolay değil. Bizim gitmemiz gerekebilir. Ve kadınlar evlerde çok rahat ediyor. Onların yaptıkları o ev oturmalarını bu şekilde politikleştirebiliriz.” (Katılımcı 10)

“Komşuluk hukuku her zaman işliyor. Aslında insanların bir arada yaşama problemi yok. Sistem problemlili, anlayış problemlili. O insanlar öyle kavga ya da dövüş ya da bir sürü nefret diline rağmen, bir arada yaşıyorlar.” (Katılımcı 12)

Farklı grupları bir araya getiren çalışmalarını çoğaltmak:

“Ben odak grup çalışmalarını çok kıymetli buluyorum, kapalı grup çalışmalarını. Çünkü kadınlar aslında kendi hikayelerinde yalnız olmadıklarını görüyorlar birbirlerini duyduklarında. Hani bir komşuculuk, bir şey hukuku var ama hikayeyi paylaşmak ve konuşmak bambaşka, özellikle de bir psikolog eşliğinde. Bu onlarda mesela büyük kırılmalar yaratıyor, onu gördük.” (Katılımcı 12)

“Alevi bir kadının, Hristiyan bir kadının yaşadığı ayrımcılıktan haberi yok. Bizi bir araya getirseniz, biz bir arada dertlerimizi duysak ya dendi din/inanç grubunda. Bir Yahudi katılımcımız söylemişti, Alevilerin ayrımcılığa uğradığını hep biliyordum ama neticede bu kadar olduğunu da bilmiyordum. Bilgi çok önemli, gerçekten bizi bir araya getiriyor.” (Katılımcı 8)

Kent konseylerini mültecilere açmak ya da mültecilerin ve göçmenlerin temsil edileceği yeni yerel oluşumlar kurmak:

“Şehrin grupları, komisyonu olsun. Uyduruyorum. Orada Afro Türk de olsun, Mardinli Kürt de olsun, Yahudi de olsun, Levanten de olsun, mülteci de olsun. Hepsinin bir araya geldiği bir şekilde yerel yönetimlerle beraber belki bir kimlik çalışması yapılabilir. Siz nasıl görüyorsunuz? sorusu. Biri diyecek ki, ya Ballıkuyu eskiden Afro Türklerin olduğu bir mahalleydi. Öteki diyecek ki, ben 80’ler iç göçüyle geldim. Kadifekale gerçekten küçük Mardin, öteki diyecek ki biz Alsancak’tan dışarı çıkamıyoruz.

Bununla ilgili çalışmalar yapılması belki daha iyi olur, şehirde hem görünür hem güvende kalmalarını sağlamak gibi.” (Katılımcı 8)

Mültecilere sıkıştıkları mekanlardan çıkma olanağı sağlamak:

“Birlikte onurlu bir yaşamı nasıl kurabiliriz? Buna bakmamız gerekiyor. Hani öyle bir sabit bir reçetem yok ama yolu biliyorum. Yani yol bu: onlarla konuşmak, onlarla birlikte düşünmek, onlarla ortak alanlarımızı arttırmak. Misafirliğe gider gibi oraya gitmemek. Onun yerine mesela gidip orada görüşmek yerine, onları BAYETAV’a çağırıp orada görüşmek. Onların o sıkıştırıldıkları mekanlardan dışarı çıkmaları da önemli.” (Katılımcı 13)

“Mesela Çiğli’de eski tekel depoları falan var. Oralar öyle bomboş, mesela faaliyet merkezi yap, hep onları merkeze getirmeyeceksin. Orada faaliyet yap. Orayı bir sanat merkezine dönüştürüp şehrin merkezini oraya götür. Yani orta üst sınıfları oraya götüreceksin. Ama orada ne bileyim halk oyunu ya da işte bir yemek festivali değil sadece. Opera, caz yani böyle “yüksek”. Onlar da gelecekler. Onlara ücretsiz olacak. Onları da oraya getireceksin, zenginleri de getireceksin. Tersten işler yapacaksın biraz.”

2. Yerli halka yönelik bir iletişim stratejisinin kurulması:

Yerli halkın soru ve kuşkularını göz ardı etmeyen bir iletişim stratejisi oluşturmak:

“Bu ülkedeki insanların neye önem verip neye vermediğini bilmemiz gerekiyor. Yani kalkıp da işte nasıl sınır güvenliğini öncelersiniz? Ben diyemem. Bu insan için önemli. Sınır güvenliği...Nasıl benim için başka bir şey önemliyse, o insan için o önemli. Bunun bu insanlar için önemli olduğunu, biz ülke kurulduğundan beri görmüyor muyuz? Ben demiyorum ki onlara göre hareket edelim. Ben diyorum ki tabanı tanı, düzgün bir iletişim stratejisi kur.” (Katılımcı 4)

“Türkiye’de hakkaniyet üzerinden bu anlatılabildi yurttaş. Buradaki meselenin sorumlusunun AKP hükümeti olduğu, meselenin bir mülteci karşıtı algı yaratmaması gerektiği, çünkü mültecilerin bu konudaki en masum insanlar olduğunu anlatmak

gerekiyordu yurttaşa. Alamazsın, plansız, programsız alamazsın, hukuki düzenleme yapmadan Türkiye'ye yerleştiremezsin. Zaten millet açlık sınırında gezinirken, Türkiye'ye atıyorum 2 milyonluk yeni iş gücü ekleyemezsin. Ya da bunu yapıyorsan bunu bir plan programını yapmak zorundasınız. Anlatmak gerekiyordu. Anlatılamayınca ne olur? Irkçılık yükselir.” (Katılımcı 9)

Mültecilere ilişkin empati yaratacak bir iletişim yöntemi geliştirmek:

“Bazı insanlar çok ayrımcı konuşabiliyorlar, bu yanımdaki eş dost da olabiliyor. Ben konuştuğum zaman, savunmaya geçip daha da agresifleşiyor insanlar. Çünkü sanki ben onları suçluyordum gibi olup daha agresifleşiyor, daha da bulunduğu noktada direliyor ve derinleşmeye başlıyor düşmanlığı. O yüzden ben öncelikle insanların içlerinde ne varsa onu çıkarıp ondan sonra konuşuyorum. Mesela Türkler ise Türklerin yaşadığı daha önce benzeri durumlar, mesela Bulgaristan'daki Türklerle ilgili böyle daha empati kurdurmaya yönelik konuşmalar yapıyorum.. Ondan sonra kızgınlığı mültecilerden değil, sistemden, en başından hala günümüze kadar yürütülen yanlış politikalarından, onlara odaklanılması gerektiğinden bahsediyorum.” (Katılımcı 7)

“Niye ülkelerini savunmuyorlar? Niye geldiler? Mesela Suriyeli bir röportaj yaptığım bir genç şey demişti. O zaman çok radikal gruplarla hükümet çarpıştıyordu o dönemlerde. İki taraf da beni temsil etmiyor demişti. Ben niye inanmadığım bir dava için birilerini öldüreyim demişti. Bu bence çok empati kurulabilecek bir cümleydi.” (Katılımcı 7)

Gündelik yaşamda mültecilerin sorunlarını görünür kılacak iletişim araçlarından yararlanmak:

“Halkın birbirine karşı zaten ayrımcılık durumu var. Her grubun birbirine yönelik bir tutumu var, dolayısıyla hani bunu nasıl bilgilendiririz? Tutup da insanları sürekli eğitime çağırarak değiliz. Mümkün değil. En etkili ne olur? Küçük videolarla bunu tanıtmak olur, video fikri o şekilde çıktı.” (Katılımcı 8)

Diyaloğu kesen kavramlar üzerine çalışmak:

“Diyaloğu kesen kavramlar nelerse, diyalogun önünde engel çıkartan kavramlar nelerse, bir defa onlardan kurtulmak gerekiyor. “Bu benim kültürüm” mesela. Evet, o seninkültürün, bu da benim kültürüm. Peki benim kültürümle, seninkültürün bir arada yaşayabilir mi? Bazı kültürler yaşayamaz bence bak, onu söyleyeyim. Yani cihatçı bir kültürle ben bir arada yaşayamam. Irkçı bir kültürle ben bir arada yaşayamam. Bir arada yaşamamanın tam da böyle diyaloga açık gruplar arasında olacağını önce kabullenmemiz gerekiyor.” (Katılımcı 13)

Ayrımcılığın güncel biçim ve mekanizmalarını ayırt etmek:

“Kimse grup olarak kendinden daha yüksek statüde bir gruba ayrımcılık yapmıyor. Yapamıyor. Aşağıda dezavantajlı olması lazım. Şimdi baştan bu gruplar, mazlumlar, savaştan kaçan din kardeşlerimiz falan gibi görünürken, onların ‘mağduriyetleri’ giderildikçe, özellikle alt sınıfların kendilerine benzer koşullarda yaşamaları söz konusu olunca, göçmenlerin, mültecilerin dinamikleri değişti. Şimdi bu konuya bakarken ben ayrımcılığın ve nefret söyleminin de Türkiyeli yerleşik gruplar arasında aynı olduğunu düşünmüyorum. Çünkü homojen değil bu gruplar.” (Katılımcı 19)

3. Kesişimsellikleri Hesaplamak:

Kesişimsellikler üzerinden kentli yoksul sınıfların ihtiyaçlarını belirlemek:

“Böyle şeyleri izleseki iyi olur: Suriyeliler boş zamanlarında ne yapıyorlar? Kürtler boş zamanlarında ne yapıyorlar? Çocuklu, bekar kadınlar boş zamanlarında ne yapıyorlar? Bunları böyle ortaklaşacakları bir yere getirebilecek böyle mekanlar, illa zorlamalı bir etkinlikte değil de, hayatın kendi akışı içinde. Ve buralara ücretsiz toplu taşıma sağlamak. Herkes için.” (Katılımcı 1)

“Mesela şöyle şeylerle çok karşılaştım. Bir mahallede biz bir şeyler götürüyoruz evlere. Bir çocuğa ‘arkadaş sen Suriyeli misin’ dedik. ‘Yok abla, ben fakirim’ dedi. Çocuk o ifadeyle aslında sınıfsal ve etnik bir kesişimsel küme tanımlıyor bize; fakirlerle Suriyeliler aynı yerde yaşıyorlar. Ama siz Suriyelilere bir makarna paketi götürdüğünüz zaman, Türk diyor ki bak Suriyeliye geliyor, bana gelmiyor. Bir gruba

belli bir hakkı tanımlamak, diğer grup için ona ulaşamayan diğer grup için ırkçılığı arttıran bir şey oluyor.” (Katılımcı 1)

“Çok zorlanıyoruz. Özellikle yoksullukları ve yoksulluklarının sebebinin mülteciler ve göçmenler olduğuyla ilgili direkt bir hedef gösterme söz konusu. Bununla ilgili söylem geliştirmeye çalışıyoruz. Evlere gitmeye çalışıyoruz. Saha çalışması yapmaya çalışıyoruz. Burada farklı aktivitelerle onları içeriye almaya çalışıyoruz. Çünkü toplumsal bir temas olmadan bunun değişebileceğine inanmıyoruz. O toplumsal temasın da en fazla sosyal aktivitelerle olabileceğine inanıyoruz.”(Katılımcı 16)

Hak mücadelesinde kesişimsellikler oluşturmak:

“Hayvan haklarıyla ilgili olan ayrı ya da feminizmle ilgili olan ayrı. Bunların birbirine temas etmesini sağlayacak şeyler icat etmemiz gerekiyor. Ne kadar temas olursa, o kadar kesişimsellikte bir şey yaptırarak güç haline gelebiliyorsun, bu çok önemli”. (Katılımcı 6)

“Ben iltica alanında çalıştığım zaman kadın haklarını da öğrenirim. Çocuk haklarını da öğreniyorum. İşçi haklarını da öğreniyorum. Çünkü mülteci aynı zamanda kadın, aynı zamanda işçi. Ayrımcılık zaten hepsini içeren bir alan”. (Katılımcı 7)

Kent yaşamındaki ortak sıkıntı ve riskli alanları hesap eden bir iletişim stratejisi oluşturmak:

“Odak gruplardan, tabii ki kimsenin ismini vermeksizin, böyle spot cümleleri aldık oradan. Örneğin bir cümle var ki “sokakta yürürken arkama bakmak istemiyorum”. En kesişimsel olan cümle bu. Bunu bir mülteci de söylemiş olabilir, bir kadın da söylemiş olabilir, engelli bir birey de söylemiş olabilir. Herkesin kendini görebileceği bir şey, onun hemen arkasından “herkes için güvenli bir İzmir istiyoruz” gibi. (Katılımcı 14)

4. Kent Hakkı Üzerinden Yerel Bir Mülteci Politikasının Oluşturulması:

Hemşehrilik hukukunu çoğaltmak ve yerel politikada uygulanabilir örnekler oluşturmak:

“Mülteci meselesinde ancak ayakları yere basan, gerçek bir siyaset ürettikten sonra yerelde çözümler tartışılır. Yapılabilir mi? Yapılır. Kararlara katılım gibi bir kavramdan yola çıkıp kent konseylerinde temsiliyet. Tabii ki şimdi bu sırf bütçe hakkı değil gerçekten. Yerel yönetimin her şeyiyle ilgili.” (Katılımcı 9)

“Mültecilerle ilgili temel düşünce aslında şu: Zaten İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin hizmetleri var, madem biz hemşehriyiz, hemşehri hukukuna dayandırıyoruz biz de çalışmalarımızı. 5393 sayılı kanununun 13. maddesinde geçiyor. Bir şehirde yaşayan herkes hemşehridir, hepimiz bu şehirde yaşıyoruz. O zaman hepimiz bu şehrin hizmetlerinden faydalanma hakkına sahibiz. Dolayısıyla farklı bir yerde hizmet vermek yerine zaten bu Belediye’nin kadın danışma merkezi var, çocuk merkezleri var, kreşleri var. Ya da sağlıkla ilgili merkezleri var; o zaman mültecileri de buraya kanalize etmek. Farklı farklı toplum merkezleri ya da yerler kurmak yerine, bu merkezlerden yararlanmalarını sağlamak.” (Katılımcı 8)

Kent hakkına yönelik projelerde mültecilerin kendi arasındaki farkları ve beklentileri gözetmek:

“Her yerin dinamikleri çok değişken. Kalenin başka, Agora’nın çok başka, baksan arası 5 yüz metre kadar ama dinamikler farklı. Agora’da Afgan da çoğunlukta ama Kale’de yalnızca Kürtler ve Suriyeliler, ama Kürt Suriyeliler çoğunlukta gibi. Basmane Endonezyalı dolu. Oteller Sokağı’nda Afro çok fazla. Oradaki dinamikler, o sokağın ihtiyaçlarını da çok belirliyor. Biz bir gidiyoruz. Okuma yazma bilen kadın yok. Hemen MEB’le ya da Halk Eğitim’e diyoruz okuma yazma kursu açılınsın. Ama Hatay’a gidiyorum. Kadınların hepsi okuma yazma biliyor. Onlar da hobi kursu istiyor. (Katılımcı 12)

“Genç, kadın ve çocuk odak grupları düzenlemiştik. Gençlerdeki yanıtlar daha çok sportif faaliyetleri, kültürel faaliyetleri görsek, kütüphaneleri görsek iyi olur gibiydi.

O alanları işaretleyip sunduk o ilçelerde. Ya da çocuklar havuz demişler. Havuzları işaretledik, oyun, eğlence merkezlerini işaretledik. Kadınlar yine sağlıkla ilgili, özellikle kadınlar çocukları için çok kullandıklarından hastaneleri görsek dediler. Onları işaretledik. Kadın danışma merkezlerini tabii ki işaretledik. Böyle farklı farklı haritalar yarattık biraz daha kenti rahat kullanmalarını sağlamak amacıyla. Çok belli yerlerdeler çünkü.” (Katılımcı 8)

5. Siyasi İktidarın Göç Politikasına Yönelik Bir İfşa Stratejisi Oluşturmak:

“Ortada herhangi bir mülteci siyaseti olduğunu düşünmüyorum Türkiye’nin. Herhangi bir politikası yok sürdürülebilir, öngörülebilir. 10 yıllık, 15 yıllık, 30 yıllık projeksiyonlar yok. Dolayısıyla müthiş bir başarısızlık hikayesi. Türkiye’de yaşayan mültecilerin tamamı kendi durumlarından memnuniyetsiz, öbür taraftan Türkiye halkı bu konudan memnuniyetsiz. Başlı başına hiç kimsenin memnun olmadığı bir durum yaratabilmek aslında bu başarısızlığın sonucu.” (Katılımcı 9)

“Akın akın böyle tırların arkasında insanların görüntülerini çekiyorlar. Sanki o insanlar durup dururken gelmiş gibi. Mülteciler bugün buraya geldiler diyorlar, sanki o gün insanlar koştura koştura çıkmışlar. Ama asıl yapılması gereken bence, daha çok devlet politikasının hatalarını ön plana çıkarıp o insanları suçlamamak.” (Katılımcı 11)

“Şimdi biz bununla nasıl mücadele ederiz? En azından muhalifler nezdinde, bu mülteci karşıtlığının, mültecilere yönelik ayrımcılık ve nefret söyleminin iktidarın nasıl işine yaradığını bir kere çok açıkça gösterebilmemiz lazım. Sanki şu anda şöyle bir tablo var. Muhalefet, buna Vatan Partisi’ni de buna katıyorum, dozlarını ayırıyorum, aynı şey değil. Muhalefet, mülteci karşıtı. İktidar daha böyle sakin, daha insani yaklaşıyor. İnsan diyor acaba? Alakası yok. Şimdi bir kere bunu bir açığa çıkarmak lazım. (Katılımcı 19)

6. Mülteci Meselesinde Siyasi Mekanizmalar Oluşturma:

“Biz zaten HDK bileşimi olan bir derneğiz. Öyle olunca HDK de bizim sözcülerimiz vardı. Dolayısıyla mülteci-göç alanındaki şeylere dair onlar da bir komisyon kurdu. Göç Komisyonu kurdular. Ondan sonra o yönde çalışmalar yaptılar. Sonra Meclis’te çok rahatlıkla dile getirdiğimiz, bizim de bir aracı olduğumuz, bir sesimiz oldular. Böyle sıkıntıları dile getirebiliyorduk, ulaşabiliyorduk vekillere.” (Katılımcı 2)

“Türkiye’de siyaset içerisinde, mülteci siyaseti diye bir kavram belki yaratmak lazım, bu meselenin üzerinde tartışmak lazım. Bunun içinde hukukçular olmak zorunda, sosyologlar olmak zorunda, eğitimciler olmak zorunda.” (Katılımcı 9)

“Yönetmek kilit kavramlardan birisi bu. Mücadele etmek değil, yönetmek. Bu bir başarı ve bu arkasında çok ciddi çalışma gerektiren ve multidisipliner çalışma gerektiren bir şey. Buradaki politika yapımcıların sosyolog da olması lazım, psikolog da olması lazım, sosyal hizmet uzmanı, uluslararası ilişkiler, hukukçular, sağlıkçılar ve iktisatçılar da olması lazım. Bir çok boyutuyla bu politikaların yapılması lazım.” (Katılımcı 5)

7. Geçici Koruma Meselesini Gündemde Tutmak:

“Avrupa Birliği mesela işte Türkiye’ye teşekkür ediyor. İşte en fazla mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke falan. Evet bir yandan öyle, ama ev sahipliği ne demek? Neyi içerir? Hani gel kal, ne yapıyorsan yap. Bu nasıl bir şey? Almanya’da Suriyeli biri belediye seçimlerine aday, biz oradan çok çok uzağız. Neden? Üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar geçici koruma. Bu geçicilik hali de mültecilerin elini kolunu bağlayan bir şey oluyor. O yüzden bunun esasında değişmesi gerekiyor, ki ben bunun medyaya da, söylemlere de yansıtacak bir şey olduğunu düşünüyorum.” (Katılımcı 7)

8. Dil Bariyerini Aşmak:

“Dil öğrenmenin özellikle dezavantajlının dezavantajlısı gruplar için, kadınlar için mesela kentteki hareketlilikler için çok önemli olduğunu düşünüyorum.” (Katılımcı 1)

“Nasıl ki geçmişte Kürtler açısından sağlık hizmetlerinden yararlanırken ana dili

kullanan birinin tercüman desteği alamaması neyse, bugün Türkiye'ye gelmiş ve Arapça konuşan birinin de bugün yaşadığı şey bu. İkisi için de aynı düzlem. Hala o kadar net ki, bu haktan yararlanamadığı müddetçe kendini ifade etme şansı gerçekten olmuyor.” (Katılımcı 14)

Haklara Erişim İçin Sivil Toplum Örgütlerine Tercüman İstihdam Etmek:

“Mesela Baro'nun numarası yazılıyor ve yardım için numarayı aradığınızda, Türkçe dışında bilen kimse yok. Bu da ayrı bir sorun. İnsanlara yeterince açıklama yapılamıyor. Niye buradasınız? Neden alınıyorsunuz?” (Katılımcı 15)

“Siz avukat olarak gittiniz görüşüyorsunuz. O kişi kayıt üzerinde düzensiz göçmen Burada ne arıyorsun? Burada konuşup onun hikayesinin biraz tabiri caizse kazanması gerekiyor. Bakın o kendisini baştan iyi de ifade edemeyebilir. Mesela dedi bizim orada iş bulamıyordum. İş, para kazanmak için geldiğinde kesin düzensiz göçmen diye düşünülebilir. Ama onun hikayesini biraz kazıdığınızda, onun ülkesinde iş bulamamasının nedeni, o etnik veya dini azınlıkta, o ülkede uygulanan ayrımcı politikalarla o kişi belki de medeni ölüme itilmiş....O zaman şimdi sen aslında para için gelmiyorsun. Sen normal bir insan gibi yaşamak için kaçmışsın deyip onun düzensiz göçmen değil, uluslararası korumadan yararlanması gereken bir kişi olduğunu avukat olarak kanaat getirdiğimizde 'ha bir dakika' diyoruz.” (Katılımcı 5)

“En büyük eleştirim, hem kendime hem bu alanda çalışan STK'lara. Tüm yayınlar, tüm haberler, her şey Türkçe'ye yönelik. Mültecilere yönelik doğrudan bir şey yok.” (Katılımcı 15)

Mültecilerin Ana Dillerini Korumaları İçin Olanaklar Yaratmak:

“Kendi kültürleri ve kendi dillerinde bir şeyler alma hakları olacak mı? Ben çok isterim. Ana dilinde eğitim almalı bence herkes. Ana dilini de unutmamalı. Kendi dilleri ve kültürleri üzerinde de birtakım hakları olmalı bu çocukların, insanların hepsinin.” (Katılımcı 12)

9. Dezenformasyona Karşı Temiz Veri Üretimi:

“Daha pratiğe dönük, daha küçük alanlara yönelik bir şeyler yapmak, istatistiki bilgi edinilmesi. Suriyelilere bu kadar harcama yapılıyor ama bu para Avrupa’dan geliyor. Türkiye Devleti’nin bütçesinden gelmiyor. Hakikati paylaşmak ama şöyle bir hakikat değil: Suriyeliler kardeşimizdir, onlar da insandır gibi soyut şeyler değil. Tabii ki de insandır. Bu bir hakikattir. Ama daha somut, daha insanların o söylemlerine odaklanmış, anlaşılabilir basit verilerle söyleme hikayesi bu”. (Katılımcı 1)

“Biz nasıl mücadele ederiz? Yanlış enformasyona karşı doğrusunu vererek bir kere. Mesela önümüzde yerel yönetim seçimleri var. Bunu önerebiliriz. Başkan yerel politikalar oluştururken, şöyle düşünüyorsunuz, ama bak doğrusu temiz enformasyon sağlamak diyebiliriz ve o doğru enformasyona ulaşmak. Mesela suç işliyorlar. Suç falan işledikleri yok. Bu bir şehir efsanesi. Bunu Emniyet kayıtlarıyla kanıtlayabiliriz.” (Katılımcı 19)

“Yerel yönetimler çok önemli. Biz o zaman yine billboardlarla bu konuda, bu sahte bilgilere, yalanlara karşı bilgilendirme yapabilir belediyeler diye düşünmüştük.” (Katılımcı 12)

10. Mültecilerin Özneleşme Süreçlerine Destek Olmak:

Mültecilerin kendi adına konuşabileceği mahal ve mecralar yaratmak:

“İlkelerimizden biri şuydu, hala da odur. “onlar üzerine değil, onlarla birlikte konuşmalıyız”. (Katılımcı 10)

“Öznelerin hikayesini dinlemek, temel referansımız o. Hikayeyi sahibinden dinlemek. O bizim açımızdan zaten doğru bilgiye ulaşmak bakımından ve onu yaygınlaştırmak bakımından temel bir araç.” (Katılımcı 14)

“Beraber yapacaksın. Bizim derneği oradaki veliler açıyordu. Çocukların anneleri gelip açıyordu. Biri evde fazla pilav yapıyordu, getiriyor, diğeri temizliğe geliyor. Çünkü onların yeriydi orası. Kendi sahiplendikleri, örgütlendikleri bir yerdi.” (Katılımcı 4)

Özgürlük ve eşitlik mücadelesinde mültecilerle dayanışmak:

"Birçok kadın Türkiye'ye geldikten sonra özgürleştiğini, artık kendi istediği yere istediği gibi gittiğini, eşinden izin almak zorunda kalmadığını, çünkü Türkçe öğrenmek zorunda olduğunu, çocukların okula gitmek zorunda olduğunu, eşin çalıştığını söyledi. Aslında Türkiye'deki sosyal demokratlar, bu mülteci kadın nüfusunun özgürleşmesini desteklemeli." (Katılımcı 10)

11. Mülteci Haklarını Anlatmak:

"Bunun bir hak olduğunun iyice anlatılması gerekiyor. Bu kimsenin isteğine tabi değil. Bu bir hak ve insanlar bu haklarını kullanıyorlar. Ben istemiyorum dedin diye bu olmayacak değil. Aynı durumda sen de bu hakkı kullanmak durumunda kalabilirsin, bu da senin hakkın olur eğer bir zulümle karşılaşırsan. Biraz bunların anlatılması gerekiyor."(Katılımcı 7)

12. Farklı İletişim Araçlarını Kullanmak:

"Mesela işte kamu spotu, bunlarla ilgili kamu spotu nasıl yapılabilir? ... Doğru bilinen yanırlar gibi şeyler. Daha fazla insan hikayelerinin ortaya çıkarılması." (Katılımcı 7)

"Hiçbir şey yapamıyorsan Oteller Sokağı'yla görüşelim. Oteller Odası Başkanı'yla görüşüp "mülteci olmak bir tercih değildir" stickerları yapıştıralım." (Katılımcı 12)

"Yürüyen afişler. Böyle düşünün ulaşım araçlarını. Sizler de bunun taşıyıcısısınız. Dolayısıyla hangi sloganın o araçta yazılmasını isterdiniz? Hangi videonun içeriğinde ne olmasını isterdiniz? Siz onları bileceksiniz ki, ona binen insan da neyin içine geldiğini bilsin. Burada ne var? diye sorulduğunda önce sizin cevap verebilmeniz gerekiyor diye. Böylece o sorumluluğun ortağı haline de getirmeye çalışıyoruz dolaylı yollarla. " (Katılımcı 14)

"Kentteki faaliyetlerin bilgisine sahip olma. Mesela bunun önemli olduğunu düşünüyorum. Bir uygulama bile yapılabilir bunun için tek başına. Telefonu bu arada gerçekten mülteciler çok iyi kullanıyor. Yani dijital olanaklara sahip oldukları müddetçe çok hızlı olana girip kullanabiliyorlar." (Katılımcı 14)

“Kent haritasının aynı zamanda dijital versiyonunu yapmamız lazım. Bornova’ya bastığında nereye gideceğini göreceğiz. Sağlık hizmetlerine nereden ulaşabileceği, aktarmalara hangi ulaşım ile gidebileceğini, ana arterler nerede, onu göreceğiz. Kaybolma, güvensizlik, bunların hepsini bilinmezlik dürtüyor sonuçta. Bunları ortadan kaldıracak, güvenli alan hissini onlarda yaratacak bilgilerle donatmak...” (Katılımcı 14)

Mültecilere yönelik alternatif görünürlük çalışmaları düzenlemek:

“Buranın lokal gazetesini çıkarabilir miyiz? Beş dilli belki de ya da kaç dil varsa. Yani herkesin yüzde yüz politik olmasına da gerek yok.” (Katılımcı 6)

“Bombalara karşı sofraya etkinliği yaptığımızda, orada kimler varsa beraber yemek hazırlıyorduk Ramazan’a denk geldiğinde. Bunların hepsini toparlamış, fotoğraflamıştı İtalya’dan gelen bir fotoğrafçı arkadaş. Bunları pazarlara dağıtıyorduk mesela. Bazı pazar yerlerinde bize gıdaları atmadan veriyorlardı.” (Katılımcı 6)

13. Eğitimcilerle Ayrımcılıkla Mücadele ve Mülteci Hakları Üzerine Eğitimler Düzenlemek:

“Bütün büyük okullarda, belediye ve Milli Eğitim ortaklığında ayrımcılığa karşı dersler verilse mesela. Müfredat da değişsin.” (Katılımcı 10)

“Öğretmenlere mültecilerle ilgili özel bir hizmet içi program gibi, böyle hak, hukuk kollarında, onların yaşam koşullarıyla ilgili bilgilendirilecekleri ve hak temelli nasıl öğrencilerine yaklaşacaklarına dair bir eğitim iyi olur diye düşünüyorum.” (Katılımcı 13)

Referanslar

Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166–191. <https://doi.org/10.1093/jrs/fen016>

Akbaş C.D. (2021). Türkiye’de gç ve iltica alanında çalışan sivil toplum aktörleri: Bir aę yaklaşımı, yayınlanmamış doktora tezi, İzmir.

Alankuş S. (2013). “Başka bir Habercilik Anlayışı ve Hak Odaklı Habercilik”. *Medya ve Nefret Söylemi: Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar*, Mahmut Çınar (ed.), İstanbul: Hrant Dink Vakfı, s.219-250.

Aykaç, S.& Karakaş, M. (2022). Entegrasyon, asimilasyon ve uyum kavramları arasından Türkiye’nin seçimi. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi, Gç ve Mültecilik zel Sayısı*, s. 419-429

Bauböck R. & Orgad L. (2020). Cities vs States: Should Urban Citizenship Be Emancipated from Nationality?. *EUI RSCAS, 2020/16, Global Governance Programme-386, GLOBALCIT, [Global Citizenship Governance]*

Bosswick, W., & Heckmann, F. (2007). Integration of Migrants: Contribution of local and regional authorities. Retrieved from European Foundation for Improvement of Living and Working Conditions website: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef0622en.pdf

Buruma I.& Margarit A. (2022). *Garbiyatçılık:Dşmanlarının Gznden Batı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Buzan, B.& O. Wæver, ve J. de Wilde (1998) *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, CO: Lynne Rienner

Carrera, S. (2006). A Comparison of Integration Programmes in the EU. Retrieved from https://www.files.ethz.ch/isn/20627/Comparison_Integration_Programs.pdf

Cantek F.ř.& Soykan C. (2018). *AKP Dneminde Medyada Mülteci Temsili. Hl Gazeteciyiz-Medya Raporu-7*.

Casas-Cortés& M., Cobarrubias, S., & Pickles, J. (2014).The commons. *A companion Tourban Anthropology* , 447-469

Çoban F. (2020)."Türkiye-Yunanistan Sınırında Neler Oldu?", <https://gocarastirmalaridernegei.org/tr/yayinlar/gar-blog/160-turkiye-yunanistan-sinirinda-neler-oldu>, erişim tarihi: 12.10.2023

Dikeç, M., & Gilbert, L. (2002). "Right to the city: homage or a new societal ethics?". *Capitalism Nature Socialism* 13 (2), 58-74.

ECRE (2005). Towards the Integration of Refugees in Europe. https://ecre.org/wp-content/uploads/2016/07/ECRE-The-Way-Forward-Towards-the-Integration-of-Refugees-in-Europe_July-2005.pdf

Erdoğan İ.2011. Gündem Koyma ve Saptama Yaklaşımında Bir Araştırma Geleneği ve Tasarımı Olarak Çerçeveleme, *Erciyes İletişim Dergisi "akademia"* 2011, Cilt 2, Sayı 1, s. 48-62.

Erdoğan, M. M. (2020). Suriyeliler Barometresi 2019. Orion Kitabevi.

Fairclough, N.& Graham, P. (2003) Eleştirel Söylem Çözümlemecisi Olarak Marx: Eleştirel Yöntemin Yaratılışı ve Küresel Sermayenin Eleştirisi ile Bağlantısı, Barış Çoban, Zeynep Özarslan (Haz.) *Söylem ve İdeoloji*, İstanbul: Su Yayınları.

Geiselberger H. (2017). Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma. çev. Merisa Şahin,Aslı Biçen, Ahmet Nüvit Bingöl, Orhan Kılıç, İstanbul: Metis Yayınları.

Göksel G.U. (2019). Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi: Adil Entegrasyon, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Harding, Sandra, G. (1991), *Whose Science? Whose Knowledge?*, Buckingham: Open Univ. Press.

(1996). "Rethinking Standpoint Epistemology: What is Strong Objectivity?" E. Keller & H. Longine (derl). *A Mind' s of One' s Own* Oxford: Oxford University Press. 235-248.

“IOM, Yunanistan-Türkiye Sınırında Artan Ölümlerden Endişeli”, <https://turkiye.iom.int/tr/news/iom-yunanistan-turkiye-sinirinda-artan-olumlerden-endiseli>, erişim tarihi 28.09,2023

İçduygu, A., & Şimşek, D. (2016). Syrian refugees in Turkey: Towards integration policies. *Turkish Policy Quarterly*, 15(3), 59–69

Keneş H.Ç. (2014). “Yeni İrkçı Söylemlerin Eklemliliği ve Medyanın İşlevi”. *SBF Dergisi* 69 (2), 407 - 433

KİRİŞÇİ, K. (2009). *Mirage or reality: Post-national Turkey and its implication for immigration* (CARIM Research Reports, Vol. 14). San Domenico Di Fiesole: Robert Schuman Centre for Advanced Studies.

Kiousis S.& McCombs M. (2004). Agenda-Setting Effects And Attitude Strength: Political Figures During The 1996 Presidential Election. *Communication Research* 31 (1): 36- 57

Kleemans, M.& Schindwein, L. F. ve Dohmen, R. (2017). Preadolescents’ emotional and prosocial responses to negative TV news: Investigating the beneficial effects of constructive reporting and peer discussion. *Journal of Youth and Adolescence*, 46 (9), 2060–2072.

Korkut U., 2018. The discursive governance of forced-migration management: the Turkish shift from reticence to activism in Asia, , *Journal of Refugee Studies*, vol. 32/ 4, p. 664-682

Marin L.& Spena A. (2016). The Criminalization of Migration and European (Dis) Integration. *European Journal of Migration and Law*, 18/2, p. 147-156.

Mencütek Z.Ş. 2021. Governing practices and strategic narratives for the Syrian refugee returns, *Journal of Refugee Studies* Vol 34/2, Oxford University Pres.

Nölleke, D. (2019). Constructive journalism. T. P. Vos ve F. Hanusch (General Ed.), D. Dimitrakopoulou, M. Geertsema-Sligh ve A. Sehl (Associate Ed.), *The International Encyclopedia of Journalism Studies* (s.1-4) içinde. New York: John Wiley & Sons, Inc.

Nyers, P. (2010). "No One is illegal between city and nation". *Studies in Social Justice* 4 (2), 127-143.

Özen Z.& Özatağan G.& Aksu Tanık F. ve Kurt H. (2022). Türkiye'de Güvenlikleştirme Söylem ve Pratikleri, TİHV Yayınları, https://tihvakademi.org/wp-content/uploads/2022/01/Guvenliklestirme_Soylem_ve_Pratikleri.pdf

Öztürk N.Ö& Soykan C. (2019). "Üçüncü Yılında AB – Türkiye Mutabakatı: Hukuki Bir Analiz", <https://gocarastirmalariderneği.org/tr/yayinlar/gar-blog/54-ucuncu-yilinda-ab-turkiye-mutabakati-hukuki-bir-analiz>, erişim tarihi: 09.10.2023

Park, R. E., & Burgess, E. W. (2017). *Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II* (Pinar Sayar Kızılcı, Trans.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Sert D.& Danış D. (2020). "Framing Syrians in Turkey: State Control and No Crisis Discourse". *International Migration* 59 (1), 197-214.

Squire, V., & Darling, J. (2013). "The "minor" politics of rightful presence: Justice and relationality in City of Sanctuary". *International Political Sociology* 7 (1), 59-74

Stock I. & Üstübcü A. and Schultz S. (2019). "Externalization at work: responses to migration policies from the Global South". *Comparative Migration Studies* 7:48.

Şahan İ.E. & Ataman H. (2014). *Medyada Nefret Söylemi*, İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.

Tansel B. (2018). *States of Discipline: Authoritarian Neoliberalism and the Contested Reproduction of Capitalist Order*. Rowman & Littlefield

TİHEK, 2022, <http://madde14.org/images/8/8f/TIHEKGeriltmeRapor2022tr.pdf>, erişim tarihi 28.09.2023

UNCHR, 2014 "The Integration of Refugees: A Discussion Paper", https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/integration_discussion_paper_July_2014_EN.pdf

Ünlü B. (2018). Türklük Sözleşmesi: Oluşumu, İşleyişi ve Krizi. Ankara: Dipnot Yayınları.

Varsanyi, M. W. (2006). “Interrogating “urban citizenship” vis-à-vis undocumented migration. *Citizenship studies* 10 (2), 229-249.

Vrasti, W., & Dayal, S. (2016). “Cityzenship: rightful presence and the urbancommons”. *Citizenship Studies* 20 (8), 994-1011.

BAYÇETAV
BİR ARADA YAŞARIZ
EĞİTİM ve TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR VAKFI